

НАУЧНИ СКУП
СТРАДАЊЕ СРБА СРЕБРЕНИЧКОГ КРАЈА У 20. ВИЈЕКУ

Издавачи:

Скупштина општине Сребреница
Музеј Републике Српске, Бањалука
Музеј Семберије, Бијељина
Музеј жртава геноцида, Београд
ЈУ Археолошки музеј “Rimski municipium”

Уредник:

Др Вељко Ђурић Мишина

Коректура и лектура Раша Станисављевић

Графички слог и прелом

Д. В. Ђ.

Штампа

ЗР “Графо Сунце” Братунац

Тираж 500

НАУЧНИ СКУП

**СТРАДАЊЕ СРБА
СРЕБРЕНИЧКОГ КРАЈА
У 20. ВИЈЕКУ**

Зборник радова

Сребреница, 26. јун 2014

САДРЖАЈ

Др Вељко Ђурић Мишина, <i>Ријеч уредника</i>	7
Радомир Павловић, <i>Српске жртве не смију бити заборављене</i>	11
Цветко Стојкановић, <i>Страдање српског народа Осата у Великом рату 1914–1918. године</i>	13
Др Гојко Маловић, <i>Неки случајеви нетрпељивости и злочина муслимана према Србима у Сребреничком срезу између два свјетска рата</i>	29
Бојан Ђокић, <i>Покољ у магацину Земљорадничке задруге у Дрињаџи 1941. године – над буретом крви</i>	35
Ма Радован Пилиповић, <i>Извештаји српских избеглица из Сребреничког среза 1941-1943. године у Архиву Српске Православне Цркве</i>	45
Ђорђе Пилчевић, <i>Избеглице у Рачанском срезу 1941. и 1942. години и злочини усташке Црне легије у Источној Босни</i>	53
Др Драга Мاستиловић, <i>Покољи Срба у Сребреници у Другом свјетском рату</i>	65
Драган Цветковић, <i>Сребреница у Другом светском рату: Нумеричка анализа стварних људских губитака</i>	83
Миливоје Иванишевић, <i>Српска згаришта сребреничког краја</i>	179
Љубиша Симић, <i>Путотис кроз српска села сребреничког краја: некад и сад</i>	209
Александар Павић, <i>Разбијање неистина о Сребреници уз помоћ страних извора</i>	217
Томислав Кресовић, <i>Сребреница: од мита до метафоре</i>	235
Мр Мирко Бабић, <i>Геноцид на југословенском простору у периодима мира</i>	239

Проф. др Вељко Ђурић Мишина
Београд

РИЈЕЧ УРЕДНИКА

Записивање појединих догађаја је драгоцјено ради памћења и подсећања на трагична збивања, како се она не би поновила или да би се макар ублажила.

Историјска наука објашњава узроке, ток и последице одређеног догађаја и при том не даје апсолутну истину. До праве истине је немогуће доћи, јер постоје више тумачења, најприје самих учесника, а о каснијим „свједоцима“ и „тумачима“ да и не говоримо. Уосталом, стари Латини су давно казали: *Si duo facient idem, non est idem*. Када се овом дода још и ревизија прошлости, онда је могуће све релативизовати. Тумачење прошлости постаје још компликованије када се уплете политика, локална или висока свеједно!

Догађај у Сребреници јула 1995. године, када су страдали припадници једне ратне стране, требало би да се посматра првенствено у дужем историјском контексту, а онда, тек на крају, као једну од бројних ратних операција зараћених страна.

Војним стручњацима је угодније но осталим. Они ће лако реконструисати ток операције, навести однос снага и наоружања, правце дејстава...

Најтеже је историчарима! Додуше, и ту има објашњења која се свODE на подјелу на „наше“ и „њихове“, која се неминовно одражавају на објективност одређених оцјена.

Политика је у „случај Сребреница“ дубоко загазила. По неким тумачењима, геополитика великих сила је кључ сукоба на средишњем дијелу Балканског полуострва.

На евентуално питање зашто у разјашњавању трагичних догађаја у Подрињу током XX вијека у овом зборнику радова учествује само једна страна, могло би се одговорити са неколико неспорних чињеница. Овом приликом наводим само слиједеће.

Прво, код дојучерашњих муслимана а данас Бошњака, то јест на

другој ратној страни, објављено је много наслова, различитог квалитета и обима, са много политизовања, претјеривања, искривљавања... Колико је мени познато, а волио бих да нисам у праву, та страна никада није позвала некога, без обзира на његове квалификације, ко се налази на другој, српској страни. У таквим околностима, имам право да браним себе што нисам позвао неког Бошњака да достави свој рад за овај зборник. Када протекне још времена, и када се на обе стране појави знатно више текстова написаних по правилима историјске науке и заснованих на аргументованим чињеницама, чини ми се да ће бити лако за једним столом окупити стручњаке из појединих области, договорити одређене теме за расправу, потом припремати заједничке зборнике радова итд. А дотле, нека свако ради како зна и умије!

Друго, треба познавати историјски контекст, односно заједничку прошлост, без обзира на то колико је она била крвава. Познавање прошлости, то јест узрока и посљедица великих догађаја, дубоко се утиснуло у записе душа народа и служи као опомена. То није карактеристично само за Србе, то поштују сви велики народи! У овом контексту, треба се подсјетити неколико чињеница из прошлих времена. Двојица од господара Београдског пашалука с почетка XIX века, због којих је 1804. године и избио српски устанак, били су родом из Сребренице; главне снаге турске османске војске која је 1813. похарала Карађорђеву Србију дошле су с друге стране Дрине; у Првом свјетском рату, 1914-1918, у редовима аустроугарских јединица налазили су се босански Хрвати и муслимани из Подриња, у Другом свјетском рату, 1941-1945, на њемачкој страни и у јединицама Независне Државе Хрватске били су и муслимански младих из истих крајева. Историјска наука је дала довољно података о злочинима тих јединица над српским народом са обе стране ријеке Дрине!

У аустроугарским (геополитичким) плановима, Дрина је требало да буде само једна од њихових ријека, а Морава граница са Бугарском; у плановима Независне Државе Хрватске, та ријека је требало да буде граница две цивилизације (додуше, познате су и пријетње њемачких генерала Милану Недићу, изречене крајем августа 1941. године, приликом понуде да се прихвати незахвалне улоге квислинга, да ће у случају његовог одбијања они, Нијемци, Србију подијелити тако да ће се на Морави граничити Хрватска и Бугарска).

У хрватским плановима о подјели Босне и Херцеговине приликом распада СФР Југославије, Дрина није помињана као њихов циљ. Можда су жељели да у томе искористе муслимане, с обзиром на искуство из прошлости, нарочито из 1942. године?

Историја је показала неспроводљивост тих великих планова. Као

посљедица пропасти управо поменутих намјера, остали су велики демографски губици српског народа, настали због злочина учињених 1914-1918. и 1941-1945. године.

На крају XX вијека, у Подрињу нема Хрвата, ту и тамо има муслимана/Бошњака, али они, због своје бројности, не чине значајан проблем српској већини (осим ако се на Западу поново не планира и спровоцира неки локални рат ниског интензитета).

То су резултати локалне, балканске геополитике, која је имала своја три периода.

Овај зборник текстова својим садржајем доприноси сазнању и схватању трагедије и њених посљедица, како за српски тако и за муслимански/бошњачки народ.

Павловић др Радомир

Сребреница

СРПСКЕ ЖРТВЕ НЕ СМИЈУ БИТИ ЗАБОРАВЉЕНЕ

Ако је и један народ у бившој Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији (СФРЈ) у XX вијеку имао судбину страдања и патњи, то је био српски народ и није чудно што појединци тврде да су Срби један од најнесрећнијих народа на свијету. Општина Сребреница и њено становништво су у последњих сто година били изложени масовним страдањима – како у Првом тако и у Другом свјетском рату, али и у грађанском рату у Босни и Херцеговини 1992-1995. године.

Ако погледамо попис становништва Сребренице из 1910. и попис из 2013. године, видјећемо да је српско становништво било двоструко бројније прије сто година него сада (15.596 : 7.500) и да је било више православних него муслимана, што говори о перманентном страдању српског становништва Сребренице и демографском колапсу који је доживио српски народ у XX вијеку. Видјећемо и да су били веће жртве ратова и историјских процеса на овим просторима но муслимани/Муслимани/Бошњаци.

Овим Зборником желимо упознати јавност о хронологији страдања српског становништва Сребренице у последњих сто година, о покушају фалсификовања историје и приказивања Срба као геноцидног народа, о покушају ревизије историјских чињеница и догађаја. Исто тако желимо да откријемо и недовољно описане или скривене истине о страдању Срба у Сребреници у вријеме Независне Државе Хрватске, нарочито током 1942-1943. године, па о систематском, планираном и организованом, убијању Срба, њиховом протјеривању, о паљењу српских кућа и имовине у 56 села сребреничке општине како у вријеме 1941-1945. тако и 1992-1995. године.

Још немамо праву истину о логорима изнад Петрича, Брђана, Ђурђевца, Карачића и Пашиног Брда, гдје је био највећи аустроугарски логор за Србе, затим о страдањима Срба од усташа Независне Државе Хрватске и локалних муслимана на Дрини, и о масовним убиствима Срба у Факовићима, Залазју, Сребреници, Казанима, Анђићима и другим мјестима током 1942-1943. године. Затим о логорима за Србе у и око Сребренице у скорашњем рату на овим просторима, о масовним уби-

ствима Срба на највеће српске празнике. Посебна тема је правда и одговорност за та убиства.

Много је питања и одговора које ће читаоци наћи у овом зборнику, први пут приказаних на једном мјесту, у циљу да се покаже да Сребреница има двије истине и двије историје – српску и бошњачку – а да се садашња јавност бави само бошњачком. Не и српском.

Овај скуп има за циљ да историјским чињеницама да одговоре на многе нејасноће у дешавањима у сребреничком крају у посљедњих сто година, да истинито прикаже судбину српског становништва Сребренице, са једном једином поруком будућим генерацијама Сребренице – да се Сребреница никоме никада више не понови, а не да „освета буде правда“.

Ова књига неће моћи у потпуности да одговори на сва питања у вези са страдањем српског народа у XX вијеку на простору општине Сребреница, али се аутори надају да ће јавност добити довољно сазнања о размјерама страдања српског народа на овом простору у недавно минулом стољећу.

Цветко Стојкановић

Београд

СТРАДАЊЕ СРПСКОГ НАРОДА ОСАТА У ВЕЛИКОМ РАТУ 1914–1918. ГОДИНЕ

Од свих европских народа, само су народи Босне и Херцеговине, Срби и Хрвати, као посљедњи хришћани, у XX вијек ушли у ропству. Наде које су полагали у просвјећену Европу, која их је на Берлинском конгресу 1878. године дала на привремену управу Аустроугарској, да ће их она избавити из вјековног ропства, изневјерене су. Узалуд су се херцеговачки и босански кметови радовали и кришом пјевали „Пуче пушка с пећине, нема бегу трећине!“ Под новим окупатором, моћном Аустроугарском царевином, како је ријетка босанска смјелија интелигенција писала, „од силне милине није могла да дише“. А када је 1908. године Европа зажмурила, а њене моћне силе, Њемачка, Русија, Енглеска, Француска и Италија, остале глуве, Босна је пала у ново ропство, била је насилно анектирана и више се није имало куд.

Оно мало интелигенције што се школовало на европским универзитетима и у Србији, рјешило је да, колико је то могуће, почне с буђењем вјере и наде да се до слободе може доћи само личном борбом. У рјетким новинама и часописима на српском језику, кришом су се појављивали родољубиви чланци. Петар Кочић у својој „Отаџбини“ вапије: „Родих се у ропству, проживех у ропству, та зар ћу ваистину и умријети у ропству“.

Али, наду не треба никада губити. То је знао и народ. Она се пробудила када је Србија, матица српског народа и Пијемонт свих јужнословенских народа, успјешно и побједоносно окончала два Балканска рата, 1912. и 1913. године, и досегла скоро апсолутне границе своје средњовјековне државе у највећем успону. Косово, Рас и Македонија, то јест Стара и Јужна Србија, поново су били слободни.

И напредна босанска омладина, која се школовала у Европи, марљиво је радила међу својим народом. Пажљиво и упорно су ширене идеје и методе које су моћнији и многобројнији народи Европе примјењивали у својој борби за слободу и независност. Нарочито су популарисани италијански родољуби и „пијемонтанци“, као и њемачки ујединитељи. Народу је објашњавано на сваком кораку и у свакој могућој прилици да се тиранству мора стати „за врат“.

Писано је како је само у тој просвјећеној Европи, од 1792. године, када је убијен шведски краљ Густав, а затим 1801. године руски цар Павле, па до 1914. године – до Сарајевског атентата – када је убијен аустроугарски пријестолонаследник Франц Фердинанд, поред тројице америчких предсједника, убијено ни мање ни више него 92 значајне политичке личности и крунисане главе. Побуде за убиства тих значајних политичких личности из цијелог свјета, а понајвише из Европе, заиста су различите. Ипак, поред политичких убиства и ријетких убиства из личних побуда или душевних болести, највише је било убиства тирана. Знала је то и тадашња Европа. Уосталом, убиство тиранина као најплеменитије људско дјело славили су Аристотел, Платон, Цицерон и Тацит.

Тако је и новостасала босанска интелигенција која се школовала на европским универзитетима и у Београду, а и она која се школовала у поробљеној земљи, у којој је постојало свега пет гимназија на два милиона становника, одмах по анексији своје земље приступила оснивању патриотских и револуционарних организација. Само слијеп није видео да се Аустроугарска неће зауставити на Дрини.

Најприје је формирана патриотска организација за помоћ у школовању сиромашне омладине „Просвјета“, а након аустроугарске анексије Босне и Херцеговине, Народна одбрана и Млада Босна.

Народна одбрана је основана у Београду 10. октобра 1908. године, непосредно по проглашењу анексије. У њу су у почетку улазили представници свих политичких странака. Идеја је била да се посредством те организације, ради остваривања виших националних интереса, избјегну партијски сукоби и постигне широко народно јединство. Јединство и концентрација свих народних снага ка једном узвишеном циљу – уједињењу свих српских земаља, био је први и најважнији циљ те организације. Други, исто тако важан циљ је био, с обзиром на могућност скорог избијања рата између Србије и Аустроугарске, да Народна одбрана постане матица за прикупљање и организацију добровољачких одреда.

У областима изван Србије, програм Народне одбране био је да, помоћу предавања и патриотских манифестација, развије свијест о народном јединству код омладине. Од свих жеља и програма, на првом мјесту је стајала мисао, идеја водиља, о уједињењу свих Срба. Природна последица тог дјеловања била је жива пропаганда против Аустроугарске. У програму је, између осталог, писало: „Као што су некада са југа ишли Турци на нас, тако иде данас са севера Аустрија.“ Активност Народне одбране била је врло жива и то не само у свим словенским земљама, већ и у Америци. Ипак, најчвршће везе су успостављене у Босни и Херцеговини, прије свега због близине и значаја ових српских земаља.

На челу Народне одбране у Београду био је угледни научник Стојан Новаковић. У неким научним круговима широм Европе, вјерује се да је Народна одбрана начела свога оснивања утемељила на искуствима сличних установа које су имали остали европски народи, нарочито у фазама свог националног уједињења, прије свега Италијани, Нијемци и Румуни. Ако се зна да је Стојан Новаковић био од великог утицаја и у сваком погледу промишљен, онда се може разумјети какав је углед Народна одбрана имала у народу.

У Босни и Херцеговини је жива активност Народне одбране отпочела одмах по оснивању. Преко Дрине су, најприје тајним каналима, пристизали активисти Народне одбране са задатком да организују пододборе те организације, да држе предавања и народ идејно припреме за догађаје који слиједе. У Босни су активно дјеловали најзначајнији чланови, као што су историчар Миленко Вукићевић и Жика Дачић.

Најживље везе Народне одбране са Босном одржаване су преко Дрине, на потезу од Склана и Бајине Баште према Братунцу, Зворнику, па све до Лознице, Шапца и Бијељине.

На десној обали Дрине, главно сједиште је било у Бањи Ковиљачи, а на лијевој обали центар је био у Тузли. У Бањи Ковиљачи и Лозници је главни кординатор и повјереник Народне одбране за сектор Рача (на Сави) – Љубовија тада био капетан Коста Тодоровић, а на сектору Љубовија – Котроман (Вишеград) мајор Војин Поповић. У Тузли, повјереник који је покривао цијело подручје сјевероисточне Босне и Херцеговине, до Вишеграда и Романије, био је Мишко Јовановић.

Према плану дјеловања, Народна одбрана је у свим већим мјестима формирала пододборе. Први је основан у Сребреници, а наредни су ницали у Братунцу, Скланима, Факовићима, Дрињачи и тако редом, са обе стране Дрине. Пододборима на овом подручју руководили су: у Скланима свештеник Драго Урошевић, у Братунцу Ђорђе Беатовић, у Сребреници Перо Милошевић, у Факовићима Душан Мркајић, у Дрињачи свештеник Милан Петровић итд.

Један од кључних чланова Народне одбране за сјевероисточну Босну био је Мишко Јовановић. Живео је у Тузли и био један од најугледнијих Срба не само у граду, него и у цијелој Босни. Човјек у успону у сваком погледу. Доктор Васо Чубриловић га описује: „Човјек четрдесетих година, оштра носа и уврнутих бркова.“ Јовановић је био предсједник неколико српских друштава. Најтеже и најповјерљивије послове око организације Младе Босне и Народне одбране обављао је конспиративно преко подружнице Соколских друштава, које је лично оснивао у свим већим мјестима по Источној Босни. Био је веома угледан привредник и

банкар. Његов капитал је пред Први свјетски рат процјењиван на 300 до 400 хиљада круна. Имао је и први биоскоп у Тузли. Међу првима је основао подружнице Српског сокола у Сребреници и Братунцу и лично присуствовао оснивачким скупштинама.

У бившем Сребреничком срезу (тада котару), који је пред Велики рат обухватао цијели Лудмер, данашњу општину Братунац и древну српску област Осат, људи од повјерења Мишка Јовановића и стубови Народне одбране, касније и Младе Босне, били су у Скланима поп Драго Урошевић, а у Сребреници прота Милан Петковић, са сједиштем у Дрињачи, а у Братунцу Павле Беатовић, његов син Ђорђе и брат му Тодор. Они су на подручју од Вишеграда до Зворника, како ће се касније потврдити на такозваном Велеиздајничком процесу вођеном у Бањалуци, били кључни људи за координацију свих повјереништава Народне одбране и кружока Младе Босне са Србијом.

Поп Драго Урошевић је међу првима, по избијању атентата 1914. године, ухапшен и оптужен за велеиздају. У Велеиздајничком процесу, који је започео 3. новембра 1915. године у Бањалуци, вођеном против више од половине интелектуалаца и виђенијих Срба из Босне и Херцеговине, у оптужници за њега стоји: „Драго Урошевић, син Косте, родом из Сребренице (Прибидоли) 1877. године, настањен у селу Топлице, са службом у Височнику у Српској православној цркви као свештеник, котар Сребреница, српскоправославне вере, ожењен, отац троје дјеце, свештеник непорочан“. Оптужен је за „организацију повјереника“ и „пројекте веза“. Кључни доказ оптужнице био је дневник капетана, касније мајора, Косте Тодоровића који је доспјео у руке окупаторске аустроугарске војске, у коме стоји да је поп Драго Урошевић вођен под шифром „1/45 – Skelani D.U – BB – Čedo Anđić Skelani“. То је потврдио и неименовани надзорник свих царинарница на сектору Рача – Љубовија, официр Дринске дивизијске области, који каже да је Урошевић „једини заклетни члан Народне одбране у Сребреничком котару“. И у дневнику капетана Тодоровића, још 1911. године, за дан 30. јул стоји: „Вратио се у Лозницу, обишао реон, састао се са попом Д.У“

Окупаторски суд је био неумољив. Уз дневник мајора Косте Тодоровића, докази су били и свједочења аустријских служби сигурности, нарочито окружног капетана Филиповића, који у својој писменој изјави вели: „Поп Драго Урошевић је велики али потајни вођа Српске пропаганде. Још за Српско-турског рата он је говорио да је дошло вријеме да се Србин ослободи испод јарма зулумћара који српску вјеру угњетавају. Ширио је забрањени Цепни календар због чега је осуђен и затваран. Године 1914., пред сам рат био је у Србији. Сумња остаје да је тамо имао

тајних веза, јер су српски официри преко Дрине увијек питали кад ће поп Драго Урошевић доћи у Бајину Башту.“

Поп Драго Урошевић је у Велеиздајничком процесу осуђен на смрт. Касније је, на залагање и притисак европског јавног мњења, а у току тајних преговора о сепаратном миру, помилован заједно са осталим осуђеницима.

Поред Урошевића, на подручју Сребреничког среза је неустрашиви повјереник Народне одбране био и парох сребренички прота Милан Петковић, родом из Дрињаче. Петковић је дочекао слободу своје отаџбине и њено уједињење са Србијом. У Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, прота Петковић је 1924. године, уз помоћ преживјелих сабораца, у Сребреници подигао велики споменик мајору Кости Тодоровићу и свим српским добровољцима из Осата у Великом рату. Живот је скончао пошто су га исти окупатори, али у Другом свјетском рату, заточили у злогласни концлогор Дахау у Њемачкој.

У склопу припрема за догађаје који су неминовно долазили, пред Велики рат се из Народне одбране издвојила тајна организација Уједињење или смрт. Она је формално почела са радом 13. маја 1911. године, а на челу јој је био генералштабни мајор Драгутин Димитријевић Апис. Програмски циљеви те организације, познатије као „Црна рука“, умногоме су се поклапали са програмом Младе Босне.

Млада Босна није била јединствена, централизована и оформљена организација, нити је имала писани програм. Младобосанци су били дио спонтаног револуционарног покрета међу јужнословенском омладином, како у границама Аустроугарске, прије свега у Босни и Херцеговини, Хрватској, Далмацији и Словенији, тако и у Србији, Црној Гори, па чак и међу исељеницима у Америци. Та организација је, у ствари, произашла из неколико тајних ђачких удружења, као што су „Матица“ и „Слобода“, на чијем челу су стајали Богдан Жерајић, Шпиро Солдо, Перо Слијепчевић, Љубо Мијатовић и Владимир Гаћиновић. Овај посљедњи, опсједнут Кочићевом „Отаџбином“ (која је цвилила: „Родих се у ропству, живјех у ропству, ваистину и умријећу у ропству“), касније ће постати главни координатор Младобосанаца. Сви Младобосанци су били спојени једном једином идејом – идејом слободе и збацивања тиранских окова.

На подручју Осата и Сребреничког краја, Народна одбрана и кружоци Младе Босне били су једно. Са тих простора, на студијама се није налазио нити један младић. Школа такорећи није било. Основне школе су радиле само у Сребреници, Скланима (и то тек 1903. године), у Кравици и Братунцу. Једина гимназија за читав округ била је у Тузли. У њој

је пред рат учио и Јездимир Дангић из Братунца, тада већ међу водећим Младобосанцима у гимназији. Ухапшен је и са великом групом тузланских Младобосанаца осуђен на двије године робије.

Тајним кружоцима Младе Босне координирали су рад свештеници и провјерени добровољци, па чак и учесници ослободилачких ратова из 1876. године. Међу њима су били и сви истакнути трговци из Осата, који су често путовали до Зворника и, покривени трговином и набавком робе, одржавали везе са кружоцима и повјереницима из Србије.

Послије Балканских ратова и васкрса Србије, аустроугарска окупаторска власт је почела ужурбано да утврђује границе на Дрини. У свим већим мјестима су изграђене касарне и оформљени гарнизони. Тако је било и у Сребреници и Братунцу. Дуж Дрине су утврђене касарне у Клотијевцу, Височнику, Скланима, Врањковини и Факовићима, и тако све низ Дрину. Једно јако утврђење изграђено је и на Прибићевцу, на средокраћу између Сребренице и Склана на Дрини.

Све је говорило да се Беч никако не мири са таквом и толиком „васкрсом Србијом“. Од 1913. године, Беч и Пешта више нису мирно спавали. Пошто су тајним споразумима добили пристанак Њемачке, а и Русије, да анектирају Босну и Херцеговину и тако погазе одредбе Берлинског уговора из 1878, досегли су дио пута на остварењу свог сна о продору на исток, тзв. „Drang nach Osten“.

Од јесени 1913. године, почеле су озбиљне војне припреме, у склопу којих је био предвиђен и један велики маневар војних снага према Србији и Црној Гори. Већ средином марта 1914. године, водећи бечки листови су, као ударну вијест, објавили да ће аустроугарски пријестолонаследник надвојвода Фрањо Фердинанд посјетити Босну у вријеме маневара, а за дан посјете је одређен 28. јун, на велики православни празник Видовдан! Дакле, финале велике политичке и војне демонстрације Беча темпирано је за 28. јун. Тога дана Срби оживљавају сјећања и одају почаст својим изгинулим прецима у боју на Косову. У свим црквама, по свим земљама гдје живе Срби, тога дана се служе парастоси и носе литије у славу косовских јунака.

Овога Видовдана, 1914. године, сарајевска српска и остала хришћанска младеж, умјесто да испуни црквене порте и да се под куполама својих светиња скрушено моли за спас косовских мученика, имала је да се, по строгој наредби војне и цивилне окупаторске власти, нађе на улицама Сарајева и да кличе надвојводи. Све школе су тога дана биле затво-

рене, а ђаци су изведени на улице да у шпалирима обасипају цвијећем своје окупаторе, онако како је гувернер генерал Оскар Поћорек наредио.

Пошто је испратио војне маневре који су се одржавали по босанским брдима 27. јуна, Фрањо Фердинанд је стигао у бању Илићу, на домак Сарајева. Надвојвода је био задовољан спремношћу своје војске демонстрираном на маневрима. Тога дана приредио је свечану вечеру. На пријему су били сви најважнији босанско-херцеговачки званичници и представници окупаторске власти.

На Видовдан 1914. године, освануо је ведар и сунчан дан. Није било чак ни уобичајене магле која редовно прати јунско јутро у сарајевској котлини. На сарајевској жељезничкој станици, надвојводу и његову пратњу дочекао је генерал Поћорек. Почасна стража је била постројена и надвојвода је поздрављен са 24 почасне салве из топова.

Свечана поворка аутомобила кренула је главном сарајевском улицом поред ријеке Миљацке. Било је тачно 10.10 часова када је један високи младић у дугом црном капуту и црном шеширу чукнуо упаљач ручне бомбе о металну бандеру крај зида обале и хитнуо је на надвојводина кола. Шофер, Чех Леополд Шојка, видевши како на њега лети неки црни предмет, дао је гас. Био је то хитац Недјељка Чабриновића. Атентат није успио, а Чабриновић је пао у руке полицији. После општег метежа, сам надвојвода је наредио да га одвезу до војне болнице, гдје је желио да обиђе повређене у неуспјелом атентату на њега.

Догађаји су се муњевито одвијали. Оно што није пошло за руком Чабриновићу и још петорици потенцијалних атентатора распоређених низ главну улицу којом је надвојвода имао проћи, пошло је за руком Гаврилу Принципу. Даље су догађаји текли драматично и нису се зауставили ни до данашњих дана.

За то вријеме, по варошима дуж Дрине и границе према Србији и Црној Гори, прослављало се. Видовдан је обиљежаван у свим портама православних цркава. У Вишеграду је, како пише Младобосанац, наш нобеловац Иво Андрић, било свечано: „На Видовдан приредила су српска друштва, као сваке године, теферич на Мезалину¹. Ту, на саставцима двије реке, Дрине и Рзава, на зеленој, високој обали под густим орасима, подигнуте су шатре у којима су се крчмила пића и пред којима су окретана јагњад на тихој ватри. (...) На утабаној чистини игра коло још од пре подне. Играју само најмлађи и најдоконији. Они који су одмах после службе право из цркве кренули на Мезалин. Ово кротко коло, у коме је више младића него девојака, разиграно је и лети као бачена ниска. Све

¹ Данас, сто година послје, на том мјесту је Андрићград, подигнут у славу једног од најпознатијих Младобосанаца.

је око њих у покрету, све се таласа: ваздух у ритму свирке, густе круне дрвећа, бели летњи облаци, бистра вода двеју река. Земља се креће под њима и око њих. (...) У том тренутку, када је теферич тек почињао, појавили су се на ивици Мезалинске равни жандарми, црни и блештави од чоје и оружја на поподневној светлости. Било их је више него обично у једној патроли која обилази вашаре и тефериче, ишли су право ка хладнику са музиком. Нескладно и један по један умукнуше инструменти. Коло се поколеба па стаде. (...) Али су свирачи нагло устајали и завијали своје трубе и ђеманета у мушеме. Жандарми су ишли даље, ка шатрама и растуреним породицама у трави..." (Иво Андрић, *На Дрини ћуприја*, Београд 2006, стр. 343-344.)

Тако је било и у Сребреници, а нарочито у Братунцу. У пространој порти нове цркве, вило се коло.

До Осата се тешко стизало. Вијести о атентату су приспјеле пред само вече. Народ се изиграо и извеселио као никад до тада. А онда, „на-сред пијаце, управо према мосту, маџарски резервисти у новим униформама тешу неке греде. Ужурбано куцају чекићи и струже тестера. Пијацом иде шапат: то се подижу вјешала... У неко доба начини се пут и однекуд донесоше двије столице за официра и његовог писара, а затим шуцкори доведоше прво двојицу сељака, а затим и једног грађанина..." (И. Андрић, н. д, стр. 352)

Слично је било по свим варошима дуж границе са Србијом и Црном Гором. Вијести из Сарајева су споро долазиле. Тако је истог дана почео погром над свем што је српско. Радње су демолиране, дућани опљачкани и почела је хајка на Србе по кућама и становима. Ипак, најтеже и најкрвавије је било дуж границе са Србијом. У самом Сарајеву су одмах по атентату организоване антисрпске демонстрације. Спаљено је и уништено све што је српско. Штета се мјерила на више од четири милиона круна.

Дуж границе са Србијом и Црном Гором много тога је спаљено или савњено са земљом. Низ Херцеговину, на томе низу није остала ни једна колијевка, ни црква, друге куће и имања. Остала су само гробља и гаревина. Аустроугарске власти су плијенили српска имања и почели да изгоне српске сеоске породице преко границе, а то значи више хиљада, па су цијели крајеви остали пусти.

Врхунац свега била је наредба да се по хитном поступку формирају тзв. „сигурносне снаге“. Међу њима су били најпознатији „шуцкори“. Они су били састављени од олоша и сваког другог шљама. Неки су добровољно прилазили „шуцкорима“ само да не буду позвани у какве јединице. Такви су исказивали нарочиту ревност према окупатору.

Још прије објаве рата Србији, отпочеле су рације и хапшења виђенијих Срба. Прије свих, на мети су били интелектуалци, свештеници, учитељи и трговци. У Сребреници и Братунцу су демолиране све српске радње. Хапшења су одмах почела. Тако је још прије мобилизације и објаве рата, без икаквог посебног повода, похапшено више од 5.000 Срба. Многи су везани у ланце и спровођени кроз градове, уз строгу наредбу да сви „лојални“ грађани имају да пљују на њих.

Најжешћи погроми су били дуж границе са Црном Гором и Србијом. У првом налету, у Требињу и Мостарском округу је објешено 200 српских цивила. У Тузланском округу је било 180 вјешала, и то у самом граду Тузли 45, у Милићима недалеко од Сребренице 60, у Кладњу 40. У Гацком и Билећи, а нарочито у Фочи, хитро су подигнута вјешала и пресуде изрицане на лицу мјеста. До објаве рата Србији, у Фочи је стрељано и објешено 126 Срба. Нису поштеђени ни Срби у Горажду, Чајничу, Рудом и Вишеграду.

Историчар Владимир Ћоровић, у свом дјелу *Црна књига – патње Срба Босне и Херцеговине за време Светског рата 1914–1918* (Београд 1996, стр. 98) каже: „У Рудом и околини су војници Мађари и 'шуцкори' кућу учитеља Манојла Илића, у којој је била сва породица са децом, полили врата и под ходника петролејом и онда запалили. На писак деце дотрчале су комшије муслимани и на једвите јаде додали су затвореницима лестве и тако их спасили од сигурне смрти. У истом месту натерали су војници становнике села Сирче да сами себи ископају гробове па да легну у њих. Нису их стрељали све одједном већ по реду, при чему су живи морали закопавати своје сапатнике да војницима уштеде и тај напор.“

У Рогатици су, одмах по атентату у Сарајеву, похапшени виђенији Срби и допремљени на жељезничке станице у Месиће и Прачу. Ту су држани као таоци ради јачања сигурности на жељезничкој прузи док се аустроугарска војска пребацивала на границу Србије и Црне Горе. Егзекуције пријекних судова и погроми шуцкора вршени су све до доласка српске и црногорске војске под командом сердара Јанка Вукотића.

У Сребреничком срезу и древној српској области Осат украј Дрине, погром над Србима почео је одмах по вијестима о атентату. Савременик догађаја, повјереник Народне одбране и Младе Босне Ђорђе Беатовић, у својим сјећањима овако описује Видовдан 1914. године у Братунцу: „На Видовдан 1914. године у Братунцу је било доста света. Онда се овај празник славио, било је весеља и игранки у црквеној порти. Када се око 12 сати пронео глас да се у Сарајеву десило нешто страшно, народ се почео враћати кућама. Око пет сати после подне проглашено је опсадно стање и преки суд. Мештани су се повукли у своје домове, на улици су

се виделе само војничке и жандармеријске патроле.“ (Ђорђе Беатовић, *Братунац и околина у мојим сећањима*, Београд 1981, стр. 29-30)

У Осату и Сребреничком срезу први објешен је био Глигор Андрић из села Обади. Српске радње су биле демолиране и опљачкане. „Тако су мађарски војници почели пљачкати српске радње и куће у Сребреници, често и по дану. Тако су поробили два дућана Маријана Вујадиновића, радњу и кућу Јована Илића, Које Урошевића и Грује Видаковића, Лазе Лазаревића, радњу и кућу Васе Крсмановића и Цвијетина Јовановића, кућу Марије Томић, а кућу Михаила Стјепановића опљачкали и запалили. Милошу Томићу, опанчару, однели су робу а алат запалили. Алекси Јовановићу срушили су кућу. У бившој српској школи сав је намјештај разнет и опљачкан. Гаши Јовановићу опљачкали су радњу а њега сама једне ноћи убили“ – пише у својим сјећањима Ђорђе Беатовић. (Ђ. Беатовић, н. д, стр. 39.)

Сам Ђорђе Беатовић је ухапшен сутрадан по атентату у Сарајеву и затворен у војну касарну у Братунцу, гдје су га држали самог неколико дана, под сталном тортуром, притисцима и пријетњама да каже шта зна о атентату. Пред саму објаву рата Србији, 26. јула, ухапшен је и његов отац Павле, а нешто раније и стриц Тодор. Тада су похапшени и сви виђенији људи у подрињским и осатским селима: Станоје Зарић, Влајко Зарић, Јаков Станојевић, Душан Мркајић и Стево Косановић из Факовића, Дамњан Стојкановић из Црвице, и још неки виђенији људи. У првом налету, у братуначку војну касарну дојтерано је 14 Срба.

Погром над осатским Србима почео је изненада. По раштрканим селима и засеоцима, многи нису ни знали шта се десило у Сарајеву, а шуцкоре су упадали у њихове куће и одводили недужан народ. Тада су највише страдала села око Прибићевца, јер су била прва на удару шуцкоре и жандармерије. Тако су без икаквог суђења стрељани:

Бјеловац: Јања Ристановић

Борићи: Никола Радић

Боровац: Милош Тривић

Брађевина: Михајло Милановић

Брежани: Крсто Петровић, Манојло Петровић

Бурнице: Антоније Бјелкић, Драго Бјелкић, Видоје Живановић, Маринко Живановић, Цвјетин Живановић, Живана Тодоровић и син

Витковићи: Ђоко Максић, Коста Митровић, Радован Никашевић, Ристо Остојић и жена и син

Витловци: Митар Марковић, Мићо Рончевић

Вранешевићи: Драго Андрић, Крсто Андрић, Дико Јовановић

Грабовица (Г. Река): Маринко Јашић

Грујичићи: Нико Јовановић

Дубравице: Алекса Стаменић

Ђиле: Јаков Шарац

Загони: Миљко Илић, Симеун Илић, Неђо Милошевић, Станоје Митровић

Залужје (код Братунца): Даничићи и Јовановићи (три брата)

Јежештица: Милан Дурмић, Раде Илић, Стојан Илић

Јелах: Јања Драгићевић, Јевто Продановић

Јеловци: Станоје Живковић, Јако Карић, Милош Карић

Лозница (код Братунца): Митар Николић, Ристо Николић, Томо

Николић

Љесковик: Марко Веселиновић, Сретен Перишић

Магудовић: Милош Петровић

Обади: Средоје Бајић

Пашино Брдо: Василије Лалић, Ђукана Лалић, Илија Лалић (сироче), Мара Лалић, Миле Лалић, Петар Лалић (сироче), Милка Петровић, Митар Петровић, Михајло Петровић

Побрђе: Јово Николић, Глигорије Обреновић, Илија Спасојевић

Подравање: Јован Крунић, Срето Крунић, Стеван Крунић, Митар Маринковић

Подстење: Милован Матић, Владимир Милошевић, Живан Милошевић, Игњат Милошевић, Јанко Милошевић, Перо Милошевић, Срећко Милошевић, Данило Филиповић

Подчауш (код Братунца): Божо Илић, Ристо Ракић

Прибићевац: Јевто Вукадиновић

Ранча: Димитрије Николић

Ратковићи: Јевто Арсеновић, Стојко Богићевић, Малешко Зечевић, Миливоје Миливојевић

Реповац: Перо Дудић, Јанко Ивановић, Милан Илић

Сикирић: Живојин Драгићевић, Марко Јовановић, Тодор Јовановић, Госпава Неђељковић и дијете, Живан Симић, Срећко Симић

Сребреница: Милош Лазаревић

Тегаре: Милош Вукадиновић, Филип Вукадиновић

Топлица: Милица Јаковљевић

Црни Врх: Митар Ђокић, Раде Ђурић, Илија Мићић.

Није мали ни списак објешених из осатског краја и тадашњег Сребреничког среза. Тако су објешени без суђења: Филип Акшамовић (Обади код Скелана), Еро Алексић (Прибићевац), Глигор Андрић (Оба-

ди), Крсто Бајић (Обади), Госпава Беатовић (Братунац), Никола Веселиновић (Обади), Цветко Вујадиновић (Обади), Јаков Дрмоњић (Бабуљице), Василије Зечић (Ратковић), Лука Илић (Вранешевићи), Митар Илић (Тегаре), Перо Јовановић (Вранешевићи), Драго Матић (Тегаре), Рајо Матић (Тегаре), Ђука Новаковић (Тегаре), Симо Новаковић (Тегаре), Видак Петковић (Тегаре), Цвјетин Филиповић (Обади)

У првим данима послје објаве рата Србији, аустроугарске окупаторске власти су у Сребреничком срезу похапсиле све виђеније Србе и спровели их у такозване сабирне логоре, који су на брзину формиран по Босни. Највећи сабирни логори били су у Добоју, Босанском Броду и Бихаћу. У првом налету интернирани су: Павле и Тодор Беатовић, Радомир Божић, из Братунца, Пајо Васић из села Бољевића, Гајо Давидовић из Паломана на Дрини, Васо, Јован и Јаков Ерић, из Кравице, Јован Калдешић и Јаков Млађеновић из Дрињаче, Матија Миладиновић, прота Милан Петковић и Продан Петковић, из Зелиња, Перо Милошевић из Сребренице, Радован Недељковић из Дубравице, Андрија Урошевић из Прибидола, свештеник Драго Урошевић из Височника, Неђељко и Станоје Зарић из Слапошнице код Братунца. Сви су оптужени за велеиздају и суђено им је у великом Велеиздајничком процесу у Бањалуци.

Један број Срба је похапшен по осатским селима и сатјеран у казарну на Прибићевцу, у којој су држани као таоци док окупаторска војска није запосјела Дрину.

Народ осатских села је вјековима био наслоњен на Србију. Будно пратећи сва збивања у Србији, у њему се продубљивао инстинкт за самоодржање. Тако је било у Карађорђево вријеме, а тако је морало бити и пред Велики рат. Већина осатских Срба, које догађаји у Сарајеву нису затекли на одслужењу војног рока у аустроугарској војсци, сигурност својих породица видјела је само у Србији. Из свих села на Дрини, народ је масовно пребјегао у Србију. Један дио способних мушкараца се, након што су смјестили породице, добровољно пријавио у Српску војску, а један дио се вратио у завичај. Непријатељ је само по селима подаље од Дрине интернирао већи број Срба у сабирне логоре.

Када је 2. августа 1914. године почела крвава Церска битка, цијели Осат и Сребренички срез су били посједнути јаким аустроугарским снагама. Намјера бечке Врховне команде била је да продре у срце Србије и одсјече Београд. Средња Дрина је све до Вишеграда била посједнута бројним непријатељским јединицама.

План српске Врховне команде је био да, уз помоћ, Ужичке војске (Лимски одред и новоослобођених крајева), Црногорске војске и добровољачких одреда, осујети бочни удар непријатеља, који је ишао из два правца из Сарајева: један преко Вишеграда, а други преко Хан Пијеска, Власенице и Сребренице на Дрину.

Док се водила битка на Церу, Српска војска је, у садејству са Црногорском, отпочела офанзиву према Вишеграду. Упад у позадину непријатељских снага отпочели су и добровољци сврстани у одреде мајора Косте Тодоровића, Горњачки одред и одред мајора Велимира Вемића. У тим одредима су били углавном добровољци из Осата, Вишеградског и Рогатичког среза. Црногорска војска, која је бројала око 23.000 војника, убрзо је ослободила Чајниче, Рудо, Вишеград, Фочу и Рогатицу и изашла на Романијски плато, све до Пала.

Мајор Тодоровић је на подручје Осата ушао преко Дрине код Клотијевца, из правца Таре и села Дервенте. У крвавим биткама заузето је јако утврђење на Прибићевцу у коме су држани српски таоци. Убрзо је ослобођена Сребреница, потом и Братунац и Српска војска је изашла на Романијски плато код Хан Пијеска.

Дејства Црногорске, Ужичке војске и добровољачких одреда мајора Тодоровића и Вемића индиректно су допринјела великој побједи на Церу. За непун мјесец дана крвавих борби, непријатељски војници су протјерани из Србије.

Добровољци мајора Тодоровића, њих око 750, и током септембра су по Осату водили тешке борбе. Бројни непријатељ, са свјежим снагама које су пристизале и са слободним снагама послје Церске битке, започео је чишћење положаја око Сребренице. У тешкој бици која се водила 27. септембра у реону Прибићевца, бројније непријатељске снаге су десетковале Златиборски добровољачки одред. Погинуло је око 150 бораца, а мајор Тодоровић је тешко рањен пао у ропство. Са њим је у непријатељске руке пао и Јован Живановић, добровољац, студент, родом из Брчког, нераздвојни друг Владимира Гађиновића. У знак одмазде, још више да би се застрашио преостали народ у Осату, они су живи спаљени на ломачи у Сребреници. Златиборски добровољачки одред се послје погибије мајора Тодоровића повукао преко Дрине у Србију. Убрзо се и Црногорска војска повукла са положаја на Романији.

Добровољци мајора Тодоровића и војска сердара Јанка Вукотића повукли су са собом и велики дио српског народа преко Дрине у Србију и Црну Гору. Читаве породице из Осата и са Романије нашле су уточиште у Србији, све до Крушевца.

Послије повлачења српских снага, кренула је одмазда над срп-

ским живљем на свим подручјима докле су сезале Српска и Црногорска војска. Убијања, мучења и прогони постајали су све жешћи. Нарочито у крајевима Сребреничког, Власеничког и Рогатичког среза. Уз стрељања и вјешања, одмазда је настављена масовном интернацијом. Све живо је сатјерано у сабирне логоре у Добоју и Босанском Броду. Убрзо су слиједили и транспорти у логоре смрти: Арад, Шопроњек и Нежидер. За кратко вријеме, из поменута три среза је у Арад депортовано око 5.500 Срба. Према непотврђеним подацима, мучења у Араду је преживјело мање од половине страдалника.

Када је непријатељ поново заузео Сребреницу и Братунац, послје погибије мајора Тодоровића, услиједила је жестока одмазда. Нису била поштеђена ни дјеца, ни жене. У наступу бјеса, ухапшена је и Братунчанка Госпава Беатовић. Већ раније су били похапшени и интернирани Беатовићи: Павле, Тодор и Ђорђе. Госпава је по киши и блату, преко планина, спроведена из Братунца у Тузлу. Објешена је без суђења 9. октобра 1914. године.

Према непотпуним подацима које је Ђорђе Беатовић објавио у књизи *Братунац и околина у мојим сећањима* (Београд 1981), у Араду су из Осата и цијелог Сребреничког среза мученичком смрћу страдали:

Валтовићи: Ђуро Бојић, Миладин Лукић, Милан Лукић, Трифун Лукић

Гај (код Скелана): Мато Живковић, Радо Нешковић, Милинко Сарић, Срећко Сарић, Никола Суботић

Жабоквица: Неђо Глигић, Милован Савић

Жлијебац: Млађен Васић, Стеван Васић, Милан Илић (Јакетићи), Вукосав Малешевић (Брадићи)

Клотијевац: Обрен Милутиновић, Јефто Михаиловић, Марко Михаиловић

Кнезови: Дмитар Весић

Кушићи: Радо Марковић, Радован Марковић, Јово Митровић, Петар Ристић, Јован Тодоровић, Миле Тодоровић, Никола Тодоровић, Обрад Тодоровић, Саво Тодоровић

Лубнице: Милош Зечић (Радошевић), Филип Зечић (Радошевић), Радован Јовановић (Радошевић), Милош Орашанин (Радошевић), Михаило Орашанин (Радошевић)

Међе: Андрија Андрић, Марко Андрић, Сава Андрић, Лука Гагић, Љубан Гагић, Светомир Гагић, Срето Гагић, Љубисав Миловановић, Драго Симеуновић, Милош Суботић, Симо Суботић

Ногачевићи: Љубо Аврамовић, Лука Ђурић, Дамњан Марковић,

Милорад Марковић

Прибидоли: Јанко Јанковић, Михаило Јанковић, Ристо Јанковић, Стеван Марковић, Ристо Милошевић, Дико Стевановић, Симеун Стевановић, Томо Урошевић

Радачевићи: Ђорђо Васић, Дамњан Весић, Алекса Глигић, Божо Голић, Јевто Јовановић

Радошевићи: Милинко Јаковљевић, Никола Марјановић, Петко Марјановић, Милан Остојић (Чагљевићи), Јелка Перић, Раде Петровић, Милан, Симић

Сребреница: Цвјетин Јовановић, Никола Маричић, Којо Урошевић

Топлица: Влајо Благојевић, Млађен Благојевић, Томо Благојевић, Перо Вуковић, Ранко Вуковић, Срећко Вуковић, Тодор Вуковић, Дико Драгичевић, Маринко Јаковљевић, Цвјетко Јаковљевић, Илија Јовић, Јосип Јовић, Радован Јовић, Андрија Лазић, Владо Лазић, Марко Лазић, Никола Лазић, Цвјетко Марковић, Симо Милинковић, Симо Перић, Арсен Ракић, Димитрије Симић (Крстача), Лазо Симић (Крстача), Миле Симић

Факовићи: Петко Богићевић, Андрија Божић, Јован Божић, Тодор Веселиновић

Црвица: Јово Јаковљевић, Милан Јаковљевић, Павле Јаковљевић, Петар Јаковљевић

Црни Врх: Јулка Ђурић, Лука Ђурић, Ђоко Јефтић, Обрад Јовановић

Многи Осаћани и Срби из Сребреничког среза који су пребјегли у Србију или се повукли заједно са добровољцима мајора Косте Тодоровића ушли су у састав Српске војске и прошли кроз побједоносну Колубарску битку. Након слома Српске војске, повлачили су се са њом преко Албаније и после незапамћене голготе стигли на грчко острво Крф. Многи су се касније срели са својим најмилијима који су ушли у састав добровољачких дивизија формираних у Русији и касније допремљених у Солун. Заједно са њима, раме уз раме са Српском војском коју су водили војводе Живојин Мишић и Петар Бојовић, ослободили су свој Осат и цијелу Босну и Херцеговину.

Многи су свој живот скончали по албанским врлетима, у збјеговима и болницама у Србији, кошени епидемијом тифуса (у Ваљевској болници, у Ужицу и Трстенику).

Др Гојко Маловић

Београд

НЕКИ СЛУЧАЈЕВИ НЕТРПЕЉИВОСТИ И ЗЛОЧИНА МУСЛИМАНА ПРЕМА СРБИМА У СРЕБРЕНИЧКОМ СРЕЗУ ИЗМЕЂУ ДВА СВЈЕТСКА РАТА

Муслимани из Сребреничког среза су се у току Првог свјетског рата листом пријављивали у шуцкорске одреде и учествујући у њима извршавали масовне злочине над Србима.¹ Тада испољена муслиманска непријатељства и злочини према Србима нису престали ни након завршетка рата, у новоствореној јужнословенској држави – Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, односно Краљевини Југославији, а трајали су све до њеног краја 1941. године.

Често испољавана, нетрпељивост Муслимана према Србима у Сребреничком срезу између два свјетска рата повремено је исказивана у изразито злочиначком облику – убиством виђених Срба. Бранећи се, Срби су на овакве нападе повремено узвраћали. Поједине неприлике, не све, забиљежили су државни чиновници Министарства просвете. Подаци за ову тему, веома оскудни, коришћени су једино из сачуване архивске грађе у Архиву Југославије (Архив Југославије, фонд Министарство просвете Краљевине Југославије), у којој, нажалост, они постоје само из првих, средњих и последњих година међуратног периода.

Под још свјежим сјећањима на ратне страхоте и шуцкорске (муслиманске) злочине над Србима, некадашњи шуцкори Сребреничког среза су 1921. године наставили злочине. Муслимански злочинац Рецо Халиловић, из села Тегара, крајем лjeta 1921. године је сачекао и из по-таје убио угледног српског добровољца у Првом свјетском рату, примерног учитеља основне школе у Скланима, Душана Пејановића, који се враћао у школу из Сребренице.²

¹ Владимир Ћоровић, *Црна књига: Патње Срба Босне и Херцеговине за време Светског рата 1914-1918*, Београд 1989. Више података о шуцкорским, односно муслиманским злочинима над Србима у Сребреничком срезу налази се на стр. 82-86.

² Допис М. Бешлића, Сребреница: „Жртва мрачних сила. Погинули учитељ Д. Пејановић.“ у: *Илустровани лист* (Београд), бр. 41, 13. X – 20. X 1921, на стр. 5, са

Сребренички муслимански учитељи и муслимански свештеници, као школски вјерски учитељи, упорно су његовали мржњу према свему српском, односно православном, подучавали мјесно муслиманско становништво, посебно муслиманску дјецу у основним и интерним (вјерским) школама, подстрекивајући подвајања међу Србима и муслиманима у свакој пруженој им прилици. Та мржња и подвојеност међу сребреничким Србима и Муслиманима нарочито се испољавала приликом обиљежавања и прослава дана општедржавно-школских празника: Светога Саве, Видовдана, Краљевог рођендана, Дана уједињења (1. децембар), соколских слетова, дана Црвеног крста и др. Државне власти су настојале да сузбију и спрече такве немиле појаве и поступке, а лица и њихова дјела, чиновне подстрекивања подвојености између Срба и Муслимана у Сребреничком крају (уосталом, као и у цијелој држави), оштро санкционисала.

Због спречавања своје дјеце да присуствују и учествују у свечаности обиљежавања школске славе, дана Светога Саве, 27. јануара 1931. године, у Народној основној школи у Сребреници, Среско начелство у Сребреници је 11. марта 1931. године, после пријаве, свестране и обимне истраге надлежних школских и локалних државних власти, казнило глобом од 300 динара или затвором од шест дана родитеље муслиманске школске дјеце у Сребреници: Абдулаха Гојачића, Мустафу Мујагића, Исмета Беговића, Мују Пашалића, Атифа Делића, Изета Беговића и Хасана Делића. Ту казну је Краљевска банска управа Дринске бановине потврдила 29. марта 1931. године. Краљевска банска управа Дринске бановине је посебно потврдила рјешење Среског начелства у Сребреници за казну главним подстрекачима и кривцима за тај преступ: Абдулаху Гојачићу, мјесном муалему, и Хакији Ђозићу, вјероучитељу и мудерису у Сребреници, који су кажњени са по 150 динара глобе. То је изазвало Улема-меџлис у Сарајеву да жалбом, од 29. јула 1931. године, протестује код Краљевске банске управе Дринске бановине, а ова је 13. августа 1931. године затражила извјештај о томе од Среског начелства у Сребреници. Среско начелство је 25. августа 1931. извјестило Краљевску банску управу Дринске бановине да је, у наведеном случају, законито поступило. О свом наведеном рјешењу од 29. марта 1931. године, Краљевска банска управа Дринске бановине је 14. септембра 1931. извјестила Министарство просвјете – Одјељење за основну наставу, које је 31. октобра 1931. одговорило да оно није надлежно „да решава по жалби противу одлуке начелства среског, већ је за то, у смислу § 114 закона о општем управном поступку, надлежан бан.“ Ипак, Краљевска банска

фотографијом убијеног учитеља на стр. 14.

управа Дринске бановине је, још 11. септембра 1931, укинула пресуде шесторици Муслимана из Сребренице, изречене због забране својој дјечи да присуствују прослави Светог Саве у Народној основној школи у Сребреници.¹

Вршећи припреме за обиљежавање стогодишњице рођења Јована Јовановића Змаја и Љетног дана Црвеног крста у Сребреници, повјереник Црвеног крста у Сребреници Здравко Франк, учитељ Народне основне школе у Сребреници, обавјестио је, у писму од 9. маја 1933. године, Обласни одбор Црвеног крста у Сарајеву да родитељи својој муслиманској школској дјечи забрањују да присуствују тим општедржавним школским прославама – „Теферичу Црвеног крста“. И заиста, обиљежавању стогодишњице рођења Јована Јовановића Змаја и Љетног дана Црвеног крста у Сребреници, 11. јуна 1933. године (у 10^h код Народне основне школе у Сребреници, а у 14^h у мјесту „Солоћуша“, удаљеном три километра од Сребренице), не само муслиманска школска дјеца, већ нико од Муслимана из Сребренице није присуствовао, чак ни начелник општине.² Ради тога је поведена истрага, којом је утврђено да је мјесни муалем и муслимански вјерски учитељ Народне основне школе у Сребреници Абдулах Гојачић забранио муслиманској школској дјечи да носе заставице, знак и мараме са обиљежјима Црвеног крста и да присуствују прослави, а да је, такође, подстрекавао и локалне Муслимане да не присуствују прослави Црвеног крста. Ни он сам, ни Муслимани Сребреничког среза прослави нису присуствовали. По сазнању повјереника Црвеног крста у Сребреници Здравко Франка, учитеља Народне основне школе у Сребреници, Гојачић то чини у споразуму са мјесним шеријатским судијом Едхемом Абдурахмановићем, који је велики муслимански вјерски фанатик, „уопће познат као великомрзац свега онога што није исламско.“ Током истраге, утврђено је да је Абдулах Гојачић и раније кажњаван за сличне преступе, заједно и у сарадњи са овдашњим мудерисом Хакијом Ђозићем и народним послаником Алијом Селманагићем. Међутим, умјесто да за своје недоличне поступке Абдулах Гојачић буде кажњен, посланик Селманагић је испословао да буде премјештен, а тиме и кажњен, Здравко Франк! Он је премјештен у Народну основну школу

¹ Архив Југославије, фонд Министарство просвете Краљевине Југославије, бр. фасцикле 15, бр. јединице описа 39 (краћа сигнатура: АЈ, 66-15-39), бр. предмета: О.Н. Пов. бр. 1250/34, од 23. II 1934. Пресуде шесторици муслимана из Сребренице због забране својој дјечи да присуствују школској прослави Светог Саве 1931. године. Даље у тексту ће бити навођене краће сигнатуре.

² АЈ, 66-15-39, бр. предмета: О.Н. Пов. бр. 1250/34, од 23. II 1934. Извјештај Повјереника Црвеног крста у Сребреници – Обласном одбору Црвеног крста у Сарајеву, од 9. маја и 12. јула 1933.

у Кнежини (планинско село Романије у Власеничком срезу). Због тога су представници хуманитарних и националних удружења у Сребреници („Просвјете“, „Кола српских сестара“, „Сокола“, „Гајрета“, „Црвеног крста“), управа Народне основне школе у Сребреници и срески начелник Сребренице В. Ј. Живковић затражили од Краљевске банске управе Дринске бановине у Сарајеву да се учитељ Здравко Франк задржи као учитељ у Народној основној школи у Сребреници, а да муалем Абдулах Гојачић буде удаљен, како би на његово мјесто могла бити постављена нека толерантна личност, односно муслимански вјерски учитељ. На крају, учитељ Здравко Франк је остао у Народној основној школи у Сребреници, а муалема Абдулаха Гојачића нису могле премјестити просвјетне власти, јер за то нису биле надлежне, већ Врховно старјешинство муслиманске заједнице, које то није хтјело да учини.

Нетрпељивости Муслимана према Србима у Сребреничком срезу дошле су до изражаја и у годинама пред почетак Другог свјетског рата. Изразити такав случај десио се крајем јануара и почетком фебруара 1939. године. Наиме, када су се сватови Маринка Лазића из Топлице враћали са младом из села Блажијевића, 28. јануара 1939. године, главнина сватова је пролазила изнад муслиманског села Радовчића, а само три су свата прошла кроз Радовчиће, гдје су наишли на два муслимана, који су са њима започели препирку и тучу. Чувши галаму и видевши кавгу, група од 6 до 10 сватова повратила се у помоћ тројици нападнутих, при чему је сват Миле Михаиловић из Топлице испалио два револверска хица, којима је ранио Ајру и Решу Мустапића. Рањени су, ради лљкарске помоћи, пребачени у бановинску болницу у Бајиној Башти, а затим у бановинску болницу у Ужице, у којој је 29. јануара, од задобијених повреда, преминуо Решо Мустапић. Осумњичени Миле Михаиловић је ухапшен и предат на истрагу надлежном суду. Сутрадан по немилом догађају, 29. јануара, враћајући се из села Топлице за село Крниће, групу од 12 Срба, учесника свадбе у Топлицама, међу којима и учитеља Драгутина Тошића из Крнића, изнад села Радовчића је сачекала и каменицама напала група од 100 до 150 Муслимана из села Радовчића и Токољака. Срби су успјели да избјегну без повреда, осим шумара Саве Лозјанина, који је лакше озлијеђен ударцем камена у главу. По овом нападу је група од око сто Срба из села Крнића кренула да узврати окупљеним Муслиманима из села Радовчића и Токољака, у чему их је спречила патрола из жандармеријске станице у Скланима, растјеравши обје окупљене групе, и успоставила ред и мир. Сутрадан, 30. јануара, приликом спровођења осумњиченог Мила Михаиловића из Топлице ка Скланима, жандармеријска патрола је примјетила групу од шест људи како трчи од села Радовчића,

односно од засеока Трубара, ка Топлици, који су, примјетивши патролу, побјегли назад у Радовчиће, осим једног човјека који је пришао патроли и изјавио да су га на путу од Сребренице ка Скланима сачекала шесторица Муслимана и без икаквог повода напали, отели му коња и почели да туку, али је успио да побјегне. У истрази од 1. фебруара 1939. године, поводом наведених догађаја, учитељ Драгутин Тошић, из основне школе у селу Крнићи, изјавио је да је он потомак хајдука и да ће га напади Муслимана натјерати да се одметне у хајдуке и свети Муслиманима. Дана 3. фебруара 1939. године, жандармеријска станица у Скланима примила је допис Народне основне школе у Крнићима од 2. фебруара, који извјештава да дјеца не похађају школу услед тога што их Муслимани спрјечавају у томе. Испитивањем школске дјеце у селу Постоље, установљено је да на дјецу путем до школе у Крнићима не насрћу Муслимани, већ да им родитељи нису дали да иду у школу због лошег времена, али и да је подстрек дјечи да не долазе у школу потекао од учитеља Тошића. Због учешћа у догађајима од 29. јануара 1939. године и због наговарања дјеце да не долазе у школу, учитеља Тошића је Начелство среза Сребреница казнило са 500 динара или 10 дана затвора, а начелник Просвјетног одјељења Краљевске банске управе Дринске бановине препоручио је Министарству просвјете да се тај учитељ премјести из Сребреничког среза у неко село у Вардарској или Зетској бановини. И стварно, одлуком Министарства просвјете од 22. марта 1939. године, учитељ Тошић је премјештен у село Цулине у Рађевском срезу. За Тошићев останак у Основној народној школи у селу Крнићима заузео се прота Милан Петковић, у писму помоћнику министра просвјете од 11. маја 1939. године, истичући да су његовом премјештају допринјели народни посланик Исмет Бегташевић¹ и његове присталице, задојене мржњом према свему српском. Како изгледа, та интервенција није имала успјеха. Испало је, по свему судећи, да је за немиле догађаје у Сребреничком срезу крајем јануара и почетком фебруара 1939. године главни кривац, али и жртва, био Драгутин Тошић, учитељ у Народној основној школи у Крнићима.

Упорно његована и током међуратних година нагомилана мржња Муслимана према Србима доћи ће до пуног изражаја у дејствима локалних муслиманско-усташких одреда, испољена у многобројним, масовним, геноцидним злочинима над Србима у Сребреничком срезу за вријеме Другог свјетског рата.

¹ У вријеме Независне Државе Хрватске био истакнути усташа.

Бојан Ђокић

Музеј жртава геноцида, Београд

ПОКОЉ У МАГАЦИНУ ЗЕМЉОРАДНИЧКЕ ЗАДРУГЕ У ДРИЊАЧИ 1941. ГОДИНЕ – НАД БУРЕТОМ КРВИ

*Мртви су у неку руку наша својина.
Морамо да водимо рачуна о њима.¹*

АПСТРАКТ: Рад представља покушај да се прикаже један злочин над српским становништвом из 1941. године. Задружни магацин у Дрињачи, где се злочин одиграо, усташама је служио за физичку ликвидацију српског становништва. Страдалници који се појављују у овом раду су људи из среза Сребреница. У раду је приказан прогон српског становништва у светлу једног гнусног злочина.

Кључне речи: Источна Босна, страдање, Срби, муслимани, усташе, магацин земљорадничке задруге, буре крви, Дрињача.

Примери драстичног уништавања појединаца и група људи у Независној Држави Хрватској (НДХ) су многобројни. Масовни злочини над српским становништвом у тој држави су смишљено спровођени, а један од циљева је био и ширење страха, како би се одређено становништво самоиницијативно иселило. У жељи да створе етнички чисту државу, усташе су извршили погроме над српским становништвом без обзира у ком делу територије су живели.

Терор и насиље усташа над српским становништвом, у циљу његове елиминације, био је интензиван у Источној Босни, јер је план усташа био да према Дрини створе сигурносни појас. Терор је био највидљивији и појачан у пограничним местима према Србији, али не знатно мањи у оним удаљенијим од Дрине.²

Муслиманско становништво Босне и Херцеговине се 1941. године у највећој мери определило за НДХ, па је и страдање српског станов-

1 Јасунари Кавабата, *Хиљаду ждралова*, Београд 2008, стр. 89.

2 Милош Хамовић, *Избеглиштво у Босни и Херцеговини 1941-1945*, Београд 1994, стр. 55.

ништва у Босни и Херцеговини настало и као последица етничко-верских сукоба.

Намера нам је да, на основу литературе, мемоарске и расположиве архивске грађе, прикажемо један злочин над српским становништвом у источној Босни, а имена која се појављују у мемоарској грађи као страдали у овом злочину упоредимо са именима из базе података „Жртве рата 1941–1945“ Музеја жртава геноцида у Београду.¹

Злочин о коме је реч догодио се у првој половини августа 1941. године у Дрињачи. Дрињача је припадала Зворничком срезу, али су пострадали до којих смо дошли истраживањем припадали срезу Сребреница. Срез Сребреница је обухватао Братунац, Факовиће, Кравицу, Осатицу, Скелане и Сребреницу.²

Имена до којих смо дошли у мемоарској грађи као страдалих у овом злочину припадала су житељима села Жежештица, Коњевићи, Липеновићи, Оћеновићи, Поповићи, Оправдићи и Зелиње.

¹ Користили смо делимично ревидиран попис „Жртве рата 1941–1945“ из 1964. године. Пописна комисија је утврдила да је 1964. године начињен низ пропуста при изради пописника, тако да су њиме обухваћене 597.323 особе, што је 56-59% оних које је требало обухватити пописом (између 1.016.000 и 1.056.000), у које није урачунато око 50.000 квислинга, као ни око 40.000 Јевреја и Рома за које није имао ко да да податке (*Žrtve rata 1941-1945 – Rezultati popisa*, Savezni zavod za statistiku (SZS), Beograd 1966 – reprint 1992, 7). Према томе, попис је обухватао између 51,7 и 54% стварно страдалих, па је на коришћење пописа стављен ембарго, који је потрајао до 1992. године. Користећи се разноврсном архивском грађом, општинским документацијама, пописима СУБНОР-а (за поједине општине), монографијама и хроникама појединих области, општина, насеља, црквеним књигама и анкетним формуларима, у СЗС-у је, уз помоћ Музеја жртава геноцида, 1995. године отпочео рад на ревизији пописа, који је трајао до 1999. године. Од 2003. Године, Музеј жртава геноцида самостално врши ревизију пописа. Циљ је да се обухвате сва лица са простора СФРЈ, без обзира на националну, верску, етничку, политичку или војну припадност, чиме би се отклонио један од основних недостатака пописа, а то је непописивање колаборациониста, као и да се идентификују Роми који нису посебно пописани 1964. године, већ су углавном вођени као Срби, Хрвати или Муслимани. Ревидираним пописом је до сада обухваћено 657.128 страдалих, што је 58,67 до 61,41% процењеног броја страдалих (1.070.000 до 1.120.000 особа). Резултати пописа су сложени према месту рођења страдалих, стога је извесно да је део страдалих особа променио место боравка, што делимично утиче на прецизност изнетих података, али не у мери која би нарушила њихову веродостојност (Архив Југославије, фонд 179 – Попис Жртве рата 1941-1945 из 1964. године; Архив Музеја жртава геноцида, фонд Жртве рата 1941-1945, база података Жртве рата 1941-1945. У даљем тексту: Жртве рата 1941-1945); Драган Цветковић, „Сребреница у Другом светском рату – нумеричка анализа стварних људских губитака“, у: *Токови историје*, бр. 3, 2009, стр. 64.

² *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31 marta 1931 godine: prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, knj. 1, Beograd 1937, str. 41.

Податке о масовном злочину над српским становништвом у за-
дружном магацину у Дрињачи налазимо код Родољуба Чолаковића¹ и
Пере Ђукановића.²

Тај догађај описује и јереј Србислав Блажић, парох кравички, из-
вештавајући 27. марта 1942. године Архијерејско намесништво азбуко-
вачко у Љубовији: „По моме одласку мучења су се претворила у убиства,
и то често уз најгрознија мучења. Тако је и у Дрињачи, седишту хрватске
сатније, у магази земљорадничке задруге, над једним буретом заклано
осам виђених Срба из Дрињаче и околице. Гледао сам својим очима њи-
хову усирену крв у бурету и заједничку раку из које су вириле кости с
којих још месо није спало.“³

Користили смо и сведочење Неђе Лукића из зворничког села Ће-
вање, који је 2010. године сведочио о овом злочину. Треба имати у виду

1 Родољуб Чолаковић (Бијељина, 7. јун 1900 – Београд, 30. март 1983). Од 1919. године, члан Социјалистичке партије БиХ. Осуђен на 12 година робије због учествовања у атентату на министра унутрашњих послова Милорада Драшковића 1921. године. Члан ЦК КПЈ, један од организатора устанка у Југославији 1941. године, члан ГШ НОПО Србије (јул-септембар 1941), политички комесар ГШ НОПО БиХ (до јануара 1942), члан ГШ за БиХ и члан ПК КПЈ за БиХ. На Другом заседању АВНОЈ-а изабран за секретара председништва АВНОЈ. После рата заузимао истакнуте функције у БиХ и Југославији. Књижевник, преводилац и публициста. Носилац више домаћих одликовања (*Vojna enciklopedija*, књ. 2, друго издање, Београд 1971, стр. 291-292). Родољуб Чолаковић је током Другог светског рата записивао све што му је изгледало значајно, али су му ти записи пропали. По сећању их је опет забележио 1944. године. О покољу над буретом крви у Дрињачи пише у: Rodoljub Čolaković, *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, књ. 2, Zagreb 1948.

2 Перо Ђукановић (Кравица код Братунца, 12. јул 1892 – Кравица, 20. јануар 1986), земљорадник, четнички војвода, партизански командант. Учествовао у пробијању Солунског фронта. После Првог светског рата, политички је био активан у редовима Земљорадничке странке, а дуго година је био и председник Удружења добровољаца у сребреничком крају. Један од организатора устанка у Сребреници и Братунцу 1941. године. До 1943. године је био под командом Драже Михаиловића, а онда прелази на партизанску страну. Учесник Другог заседања АВНОЈ-а. После рата је обављао разне друштвено-политичке функције у родном крају. По избијању сукоба између Југославије и ИБ-а, заточен је на Голом отоку. Носилац више домаћих и страних одликовања. Због противљења босанскохерцеговачких политичара са Родољубом Чолаковићем на челу, није успео да објави своје мемоаре за живота (*Српски биографски речник*, књ. 3, Нови Сад 2007, 602-603). Перо Ђукановић је водио дневничке белешке у току Другог светског рата. О покољу над буретом крви у Дрињачи пише у: Перо Ђукановић, *Устанак на Дрини: Записи Пере Ђукановића*, приредио Здравко Антонић, Београд 1994.

3 Архив Србије, фонд Г-2, Комесаријат за избеглице и пресељенике 1941-1944, кутија 9, Извештај јереја Србислава Блажића Архијерејском намесништву азбуковачком у Љубовији, од 27. марта 1942. године.

да је у августовским данима 1941. године, када је откривен злочин у задружном магацину, на простору Источне Босне трајао устанак, па можда зато нема више сведочанстава о овом злочину, а и зато што је Дриња-ча одмах по ослобођењу и разоткривању овог злочина опет пала у руке усташа. Такође, треба имати у виду и то да је комунистичка власт, зарад „братства и јединства“ народа, гурнула у заветрину многе злочине.

Родољуб Чолаковић је писао о злочинству у Дрињачи. Сазнања о самом догађају је добио од једне старице, септембра 1941. године, чија су три сина страдала над буретом у задружном магацину: „Шћели су да то буре напуне српском крвљу и да га пуна пошљу некаквом поглавнику, змија га за срце ујела, дабогда.“¹

Чолаковић наводи да су усташе у задружном магацину заклали око сто сељака из околних села. Од непосредног очевица, који се спасао бекством, сазнао је да су довођени у задружни магацин, затварани на тавану, а онда појединачно одвођени на „саслушање“: „У једном одељењу магацина налазило се велико буре. Жртву би привођили над њега, клали је, а крв хватали у буре. Усташе су неким жртвама прије клања сјекли нос или уши, по некој пребили руку или ногу.“²

Да су жртве биле затваране у одељења на магацинском задружном тавану, а одатле извођене у посебну празну просторију, скидане до гола и клане над буретом крви, пише и Перо Ђукановић. Потврђује и да су над појединцима вршена зверства: „...сјечене руке, ноге и други дијелови тијела, ваљда да допуне буре.“ И он наводи број од око сто жртава које су пострадале у задружном магацину.³

У августу 1941. године је у Источној Босни устанак српског народа био у пуном јеку. Устаници су били посебно заинтересовани за магацин земљорадничке задруге у Дрињачи, јер су имали информације да је у њему убијено око сто Срба. По ослобођењу Дрињаче, група бораца и цивилно становништво ушли су у просторије задружног магацина 15. августа. Указао им се стравичан приказ: „Цијела просторија, па и плафон, била је испрскана људском крвљу. Украј магацина налази се једно овеће отворено растово буре, у коме се затекло око 150 литара људске крви.“⁴ Убрзо се разлегао плач, започела кукњава и нарицање, када су се породице попеле на таван и препознале одећу својих најближих. На тавану задружног магацина су нађени згажен сламнати шешир и одело

1 Р. Чолаковић, *н. д.*, стр. 15. И Перо Ђукановић пише да је буре крви требало да буде поклон поглавнику Анти Павелићу (П. Ђукановић, *н. д.*, стр. 66).

2 Р. Чолаковић, *н. д.*, стр. 15.

3 П. Ђукановић, *н. д.*, стр. 65-66.

4 *Исто*, стр. 65.

Радована Павловића, старешине села Липеновићи у Кравици¹

Непосредно у близини задружног магацина, на шест метара од магацина са западне стране, жртве су бацане у велику јаму. Делове тела, који су вирили из хумке, развлачили су пси луталице.² Заједничку раку и делове тела који виरे из јаме спомиње и парох Србислав Блажић.³

Према писању Пере Ђукановића, главни целат у задружном магацину био је Мишко Хрват, а његов саучесник, први од четворице усташа из Кравице, Реџо Шабић.⁴ У изјави домобранског поручника Ивана Павловића, такође се помиње неки доводник Мишко из Дрињаче, који је убијао српско становништво у Сребреници.⁵ Тешко је рећи да ли се ради о истом човеку. Са друге стране, Реџо Шабић је, изгледа, био познат у Дрињачи и околини. Перо Ђукановић га карактерише речима: „једна биједа“, а преноси и сведочанство Јоке Медаковић-Дашић, која је имала кафану у близини магацина и која је стално слушала „кукњаву и кркља-нац у магацину“. По њеном сведочењу, Реџо Шабић је после убијања у магацину долазио код ње у кафану, много пио а није плаћао и више пута јој пијан постављао питање: „Кад ћеш и ти, баба, доћи на ред?“⁶

Неђо Лукић, из зворничког села Ђевање, 17. септембра 2010. го-

1 Исто, стр. 66, 194. Име Радована Павловића налази се у бази података Музеја жртава геноцида у Београду). Не може се са сигурношћу тврдити, али је највероватније да је убијен у магацину земљорадничке задруге у Дрињачи. Архив Музеја жртава геноцида, база података „Жртве рата 1941-1945“; Пројекат Ревизија Пописа „Жртве рата 1941-1945“ из 1964. године. *Žrtve rata 1941-1945: Bosna i Hercegovina*, књига II, Музеј жртава геноцида, Београд 2009, стр. 1058. Пописница се налази и у Архиву Југославије, фонд 179, Савезна комисија за попис жртава рата 1941-1945. У питању је Павловић (Благоје) Радован, рођен 1903. године, Србин, убијен од усташа 1941. године у директном терору, Дрињача. Као једног од могућих страдалих у задружном магацину, Перо Ђукановић спомиње и Мића Лакетића, старешину села Јежештица у Кравици, али за њега не постоје подаци у Архиву Музеја жртава геноцида у Београду (П. Ђукановић, *н. д.*, стр. 51, 66). У ствари, ради се о Јевти Лакетићу, старешини села Јежештица. Види футноту 23.

2 П. Ђукановић, *н. д.*, стр. 66. Шта се десило са посмртним остацима убијених, за сада остаје загонетка. Прим. аутора.

3 Архив Србије, фонд Г-2, Комесаријат за избеглице и пресељенике 1941-1944, кутија 9, Извештај јереја Србислава Блажића Архијерејском намесништву азбуковачком у Љубовији од 27. марта 1942. године.

4 П. Ђукановић, *н. д.*, стр. 66. „Хрват“ је вероватно његов надимак, јер Перо Ђукановић пише да су „га тако ословљавали“. Прим. аутора.

5 Миливоје Иванишевић, *Хроника нашег гробља: или слово о страдању српског народа Братунца, Милића, Склана и Сребренице*, Београд – Братунац 1994, стр. 345.

6 П. Ђукановић, *н. д.*, стр. 66.

дине је сведочио да је ухапшен 9. августа 1941. године, као 18-огодишњак, заједно са још 11 комшија. Потврђује да се злочин догодио у сеоском дому у Дрињачи и тврди да су усташе, по налогу власти из Загреба, добиле задатак да накупе два бурета крви, као поклон поглавнику Анте Павелићу за рођендан. Додаје да су злочинци обећани поклон и послали поглавнику. Срећним случајем, успео је да побегне и остане у животу. Каже да се покољ догодио 16. августа 1941. године.¹ Његово сведочење се подудара, али и разликује од осталих. Датум који спомиње, 16. август 1941. године, споран је, јер се не поклапа са датумима које даје Перо Ђукановић, који је, за разлику од Неђе Лукића, водио дневничке белешке.² Треба имати у виду да је, у време када је давао изјаву, Неђо Лукић имао 87 година. Затим, Неђо Лукић спомиње два бурета крви и тврди да су она послана поглавнику. Сви извори нам говоре да је било само једно буре крви, али остављамо могућност и да су усташе једно буре крви послали поглавнику раније. Оно што је нама занимљиво у његовом сведочењу, јесте судбина убијених Срба, за коју у другим изворима и литератури не постоје подаци: „Сви Срби који су убијени тога и наредних дана сахрањени су без главе. То гробље је остало на дну вештачког језера, које је формирано изградњом хидроцентрале Мали Зворник, а тадашњи комунисти нису дали да се премести, да се не би нарушавало братство и јединство.“³ За сада не постоје опипљиви докази за такву тврдњу, па питање шта се десило са посмртним остацима убијених остаје отворено.

Што се тиче осталих страдалих, Перо Ђукановић наводи да су у Дрињачу око 8. августа 1941. године отерани и највероватније поклани у задружном магацину над буретом крви: Костадин и Миладин Видовић, Љубо Момчиловић и Коста Марковић, сви из Коњевића⁴ (пошто се имена настрадалих налазе у бази података Музеја жртава геноцида у Београду, према којој су страдали 1941. године, највероватније је да су и ови људи уморени у задружном магацину).⁵

1 <http://www.blic.rs/Vesti/Republika-Srpska/207578/Zivot-ka-akcioni-film>.

2 Перо Ђукановић пише да су последње жртве у задружном магацину страдале 12. августа, да је он испред задружног магацина поставио страже 14. августа, а да су 15. августа ушли у задружни магацин и открили злочин. Немци и усташе су 16. августа 1941. године поново заузеле Дрињачу (П. Ђукановић, *н. д.*, стр. 65-72).

3 <http://www.blic.rs/Vesti/Republika-Srpska/207578/Zivot-ka-akcioni-film>.

4 П. Ђукановић, *н. д.*, стр. 68.

5 Архив Музеја жртава геноцида, база података „Жртве рата 1941-1945“; Пројекат Ревизија Пописа „Жртве рата 1941-1945“ из 1964. године. *Žrtve rata 1941-1945: Bosna i Hercegovina*, knjiga II, Muzej žrtava genocida, Beograd 2009, str. 1057-1058. У питању су: Марковић (Тодор) Косто, рођен 1906. године, Србин, убијен од усташа

Перо Ђукановић на другом месту наводи да су над буретом крви у Дрињачи убијени и Јевто Лакетић, старешина села Жежештица у Кравици, и његова жена Тода.¹ Међутим, за сада се ова његова тврдња не може прихватити као тачна. Консултујући базу података Музеја жртава геноцида у Београду, долазимо до информације да је Јевто Лакетић из Жежештице страдао 1942. године.² И Тода Лакетић из Жежештице је страдала 1942. године, а по расположивим подацима, у задружном магацину нису страдале жене и деца.³ Треба имати у виду да база података Музеја жртава геноцида у Београду није потпуна, па остављамо могућност да постоје други Јевто и Тода Лакетић.⁴

Почетком августа 1941. године, како наводи Перо Ђукановић, заједно са Јевтом и Тодом Лакетић, из Жежештице су одведени и Сreto Милановић, Драгиња и Станоје, затим Лазо и Војислав Богичевић, и Михаило Милановић звани Гибало.⁵ Међутим, примењујући горе наведени принцип, дошли смо до закључка да ни ови људи нису страдали у магацину земљорадничке задруге у Дрињачи.⁶

1941. године, непознато, Дрињача; Момчиловић (Јован) Љубо, рођен 1918, Србин, убијен од усташа 1941. године у логору Јасеновац; Видовић (НН) Костадин, рођен 1901. године, Србин, убијен од усташа 1941. године у директном терору, Дрињача; Видовић (Васиљ) Миладин, рођен 1905. године, Србин, убијен од усташа 1941. године у логору Јасеновац. Појединачне пописнице, осим за Косту Марковића, налазе се у Архиву Југославије, фонд 179, Савезна комисија за попис жртава рата 1941-1945.

1 П. Ђукановић, *н. д.*, стр. 193-194. На другом месту спомиње Лакетић Мића (странице 51 и 66). Ради се о истом човеку, Јевти Лакетићу, само је аутор помешао имена (види фусноту 13).

2 *Žrtve rata 1941-1945: Bosna i Hercegovina*, knjiga II, str. 1055. У питању је Лакетић (Милан) Јевто, рођен 1890. године, Србин, убијен од усташа 1942. године у директном терору, Дрињача; Пописница се налази у Архиву Југославије, фонд 179, Савезна комисија за попис жртава рата 1941-1945.

3 Исто. У бази података Музеја жртава геноцида налазе се два имена: Лакетић (Миле) Тода, рођена 1925. године, Српкиња, убијена од усташа 1942. године у логору Јасеновац (пописница се налази у Архиву Југославије, фонд 179, Савезна комисија за попис жртава рата 1941-1945) и Лакетић (Радомир) Тода, рођена 1903. године, Српкиња, убијена од усташа 1942. године у Жежештици. Перо Ђукановић пише да жене и деца вероватно нису страдали у задружном магацину, а као доказ за такву тврдњу служи му податак да у задружном магацину нису нашли ниједно женско или дечије одело (П. Ђукановић, *н. д.*, стр. 66).

4 Кад се погледају године рођења Тодe (Миле) и Јевта Лакетића, приметна је разлика у годинама. Вероватније је да је Лакетић (Радомир) Тода супруга Јевте Лакетића.

5 П. Ђукановић, *н. д.*, стр. 193-194.

6 *Žrtve rata 1941-1945: Bosna i Hercegovina*, knjiga II, str. 1054-1057. У питању

Напоследку, Перо Ђукановић пише да су заједно са Јевтом Лакетићем и Радованом Павловићем ухапшени и Душан Димитрић и Сава Вукадиновић из Зелиња, као и Никола Милошевић из Оћеновића и Ђоко Петровић из Поповића.¹ У бази података Музеја жртава геноцида у Београду налазе се имена Душана Димитрића, Саве Вукадиновића и Николе Милошевића, док име Ђоке Петровића из Поповића није у списку.² Међутим, име Ђоке Петровића налазимо у суседном селу Оправдићи.³ За наведена имена је тешко дати одлучно мишљење да ли припадају жртвама покоља у магацину земљорадничке задруге у Дрињачи. Према бази података Музеја жртава геноцида, жртве су страдале 1941. године, али је горе утврђено да је Јевто Лакетић, који је заједно са њима ухапшен, страдао 1942. године. Са друге стране, Радован Павловић је највероватније страдао у задружном магацину. Уколико претпоставимо да су и Душан Димитрић и Сава Вукадиновић из Зелиња, као и Никола Милошевић из Оћеновића, страдали у магацину земљорадничке задруге у Дрињачи, онда се потврђује сведочење пароха Србислава Блажића да је над буретом крви „заклано осам виђених Срба“. Та тројица, заједно са Радованом Павловићем, старешином села Липеновићи, и још четвори-

су: Богичевић (Јово) Лазо, рођен 1896. године, Србин, убијен од усташа 1942. године у логору Јасеновац; Богичевић (Лазо) Војислав, рођен 1922. године, Србин, убијен од усташа 1942. године у логору Јасеновац; Милановић (Илија) Станоје, рођен 1890. године, Србин, убијен у директном терору 1942. године, Братунац или Милановић (Срето) Станоје, рођен 1938. године, Србин, убијен од усташа 1942. године у директном терору у Жежштици; Милановић (Станоје) Драгиња, рођена 1895. године, Српкиња, убијена 1942. године у директном терору, Жежштина или Милановић (Станоје) Драгиња, рођена 1905. године, Српкиња, убијена од усташа 1942. године, Жежштина; Милановић (Васо) Срето, рођен 1922. године, Србин, убијен од усташа 1943. године у логору Јасеновац. У бази података се не налази име Михаила Милановића званог Гибало, те за њега дилема остаје. Појединачне пописнице се налазе у Архиву Југославије, фонд 179, Савезна комисија за попис жртава рата 1941-1945. Као што се види, сви су страдали 1942. или 1943. године, а међу њима има и жена и деце.

1 П. Ђукановић, *н. д.*, стр. 51.

2 *Žrtve rata 1941-1945: Bosna i Hercegovina*, knjiga II, str. 1060. *Žrtve rata 1941-1945: Bosna i Hercegovina*, knjiga III, str. 2953. У питању су: Димитрић (Перо) Душан, рођен 1901. године, Србин, убијен од усташа 1941. у логору Јасеновац; Вукадиновић (Миле) Сава, рођен 1887. године, Србин, убијен од усташа 1941. у логору Јасеновац; Милошевић (Микајило) Никола, рођен 1908. године, Србин, убијен од усташа 1941. године у логору Јасеновац (појединачне пописнице се налазе у Архиву Југославије, фонд 179, Савезна комисија за попис жртава рата 1941-1945).

3 *Žrtve rata 1941-1945: Bosna i Hercegovina*, knjiga II, str. 1061. У питању је: Петровић (Недељко) Ђоко, рођен 1922. године, Србин, убијен од усташа 1941. године у затвору, Дрињача (пописница се налази у Архиву Југославије, фонд 179, Савезна комисија за попис жртава рата 1941-1945).

цом из Коњевића (Костадин и Миладин Видовић, Љубо Момчиловић и Коста Марковић) чине тих осам мученика. Међутим, ако претпоставимо да је Перо Ђукановић имао на уму Ђоку Петровића из села Оправдићи, а не из села Поповићи, онда постоји девет настрадалих. Од свих потенцијално настрадалих у задружном магацину, чија смо имена нашли у књизи Пере Ђукановића, једино су ова деветорица страдала 1941. године.

Међутим, уколико поред године страдања уведемо још један критеријум – место страдања, онда долазимо до четворице настрадалих. Према бази података Музеја жртава геноцида у Београду, у Дрињачи су 1941. године страдали: Радован Павловић из села Липеновићи, Коста Марковић и Костадин Видовић из Коњевића и Ђоко Петровић из села Оправдићи. Ограничавањем правила за процењивање на годину и место страдања, дошли смо до четворице настрадалих, и још петорице потенцијално настрадалих у задружном магацину, уколико је параметар само година страдања.

Мемоарска грађа и база података Музеја жртава геноцида у Београду нам говоре да су жртве припадале сеоском становништву. Број настрадалих у задружном магацину варира од неколико убијених до цифре од „око 100 душа“. Нажалост, због протока времена је тешко утврдити прецизан број настрадалих. Допуном базе података Музеја жртава геноцида и пописивањем свих жртава Другог светског рата, приближили бисмо се циљу.

Резиме

Магацин земљорадничке задруге у Дрињачи је место на коме су усташе 1941. године вршиле убиства српског становништва из Дрињаче и околине. Према подацима, међу настрадалима се налазе и људи из сребреничког котара, што указује да је задружни магацин служио као затвор и стратиште за ухапшене Србе. Тачан број настрадалих је тешко утврдити, али се он креће од неколико појединаца до око сто жртава. Сведочења указују да су жртве страдале над буретом крви, што, ако је тачно, овај злочин чини још изопаченијим. Било да је у питању својеврсна људска кланица или обично стратиште, злочин остаје злочин.

Радован Пилиповић

Архив Српске православне цркве, Београд

ИЗВЕШТАЈИ СРПСКИХ ИЗБЕГЛИЦА ИЗ СРЕБРЕНИЧКОГ СРЕЗА 1941-1943. ГОДИНЕ У АРХИВУ СРПСКЕ ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ

На левој обали реке Дрине је у лето 1941. године започео прогон српског православног живља, које је у Независној Држави Хрватској стављено изван закона и постављено у оквире пожељног и легалистички осмишљеног уништења.

У овом прилогу се доносе извештаји свештеника Српске православне цркве из Сребренице и околине, кроз које се може сагледати положај Срба и њихове цркве на територији Сребреничког среза у првој години Другог светског рата. Та архивска грађа, којом се могу додатно расветлити тамошње прилике, чува се у Архиву Српске православне цркве, у фонду Комисије Светог архијерејског синода о злочинима над Србима у окупираним крајевима. Ти извештаји су значајни јер су их писали су их образовани људи, представници националне елите која је била на нарочитој мети усташких власти. То је био онај српски слој који је био осуђен на истребљење, јер би управо његова ефикасна ликвидација убрзала решавање „српског питања“. Поред исказа датих од стране свештених лица: Марка Катића¹ из Факовића, Србислава Блажића²

1 Марко Катић је рођен 13. фебруара 1883. године, у браку тежака Пере и Ане Катић, у Доњем Жабару код Брчког. Свршио је гимназију у Сарајеву и Богословију у Рељеву. Рукоположен је за ђакона 6. децембра 1915, а за јереја га је 7. децембра исте године у Саборном храму Успења Пресвете Богородице у Тузли рукоположио митрополит Иларион Радонић. Додељена му је парохија Хрге на Озрену. На Парохију факовићку је постављен 20. фебруара 1917. године. Други светски рат је провео као избеглица у Србији. Упокојио се 21. јуна 1968. године у Братунцу, а сахрањен је на гробљу у Факовићима (Архива Епархије зворничко-тузланске [Бијељина], Архивске књиге, *Индекс свештенства и монаштва*, бр. 151, 101).

2 Србислав Блажић је рођен у свештеничког породици од оца Радомира и мајке Јелке, рођене Брежанчић из Братунца. Након петоразредне гимназије, уписао је и успешно завршио Богословију у Битољу. Епископ Нектарије Круљ га је у Патријаршијској капели у Београду рукоположио 16. новембра 1940. године у чин ђакона, а само дан касније у чин презвитера. Преузео је дужност пароха у Кравици 31. децембра 1940. године. После рата, од 3. октобра 1945. Године, обавља дужност пароха у Братунцу.

из Кравице, Драгољуба Јоловића¹ из Сребренице и Благоја Ђурића² из Власенице, донета су наративно фиксирана искуства избеглица Новака Лукића и Бранислава Беатовића, која су придружена предмету Сребренички срез – Синод.³

Биографски подаци за тројицу свештеника (Србислава Блажића, Драгољуба Јоловића и Благоја Ђурића) нису се могли наћи у Архиву Српске православне цркве у Београду, иако је за њима трагано у обимној тротомној *Персоналној књизи православног свештенства Краљевине Југославије*. Разлог томе је што су они рукоположени после редактура података у *Персоналној књизи* за новоосновано Православно верско одељење Министарства правде Краљевине Југославије, односно били рукоположени 1932, 1940. и 1938. године.⁴ Подаци о овим свештенослужитељима су пронађени у административном седишту Епархије зворничко-тузланске у Бијељини.

Православни храм Покрова Пресвете Богородице у Сребреници,

Дана 5. јуна 1954, одликован је правом ношења црвеног појаса, а 5. новембра 1970, чином протојереја (Архива Епархије зворничко-тузланске [Бијељина], Архивске књиге, *Индекс свештенства и монаштва*, 215).

1 Драгољуб Јоловић, рођен је од оца Милоја и мајке Љубице, тежака из Бајине Баште, 27. децембра 1911. године. Завршио је Богословију у Сремским Карловцима. У свезу клира Епархије зворничко-тузланске је примљен 1932. Године, где је решењем епископа Нектарија постављен на парохију Прибојевићку. За привременог пароха сребреничког је постављен 30. јуна 1936. године. Као Србијанац, био је приморан да напусти територију НДХ (Архива Епархије зворничко-тузланске [Бијељина], Архивске књиге, *Индекс свештенства и монаштва*, бр. 200, 149).

2 Благоје Ђурић је рођен 12. априла 1913. године, од оца Панте и мајке Виде у Јапаги код Хан Пијеска. Гимназију је завршио у Сарајеву, а после ње Релјевску богословију. Епископ зворничко-тузлански Нектарије рукоположио га је 9. августа 1938. године у чин ђакона, а дан касније у чин презвитера. Одмах је постављен за привременог пароха кравичког, а убрзо му је, 17. септембра 1940. године, додељена на опслуживање и парохија Прибојевићка. Године 1941, протеран је у Србију, вратио се у своју парохију 1945. године, а од 28. јула 1953, служи у градској парохији Градачац. Лишен је свештеничког чина 1. децембра 1954. године и „враћен је у рад световњака са свим правима и дужностима које световњаци уживају“. Пресуда је потврђена одлуком Великог црквеног суда Српске православне цркве у Београду 1955. године (Архива Епархије зворничко-тузланске [Бијељина], Архивске књиге, *Индекс свештенства и монаштва*, бр. 203, 252).

3 Архив Српске православне цркве (Београд), Комисија Светог архијерејског синода за прикупљање података о злочинима над Србима у окупираним крајевима 1941-1943. године, Епархија Зворничко-тузланска, *Сребренички срез*.

4 Архив Српске православне цркве (Београд), Архивске књиге, *Персонална књига православног свештенства Краљевине Југославије*, књ. I-III. Регистрован је само Марко Катић, у књ. I, бр. 1057, који је рукоположен крајем 1915. године.

саграђен 1901. године, запалили су усташе 1941. године.¹ Суседни парохијски дом је насилно претворен у усташку команду.²

Према попису обављеном у Краљевини Југославији 1931. године, сребренички срез је имао укупно 35.210, а сама градска општина Сребреница 7.930 становника. Муслимани су чинили релативну већину у самом граду, док су православни, као заступљенији у руралним срединама, били бројнији на територији среза.³ Сребренички протопрезвитерат је, по црквеном пребројавању из 1925. године, имао 14.356 душа. Православни и мухамеданци су на територији сребреничког среза били географски измешани. Графички је то на добар начин представљено на 17. карти у књизи Крунослава Драгановића, *Katolička crkva u Bosni i Hercegovini nekada i danas*, Сарајево 1935. Према подацима из 1931. године, срез Сребреница је имао 17.766 православних и 17.332 становника исламске вероисповести.

Већи део сребреничких муслимана се од самог почетка рата сврстао у редове усташа. Они су започели са убијањем својих српских комшија, често са бестијалним и психопатолошким изливима мржње, а све је било праћено верским испољавањем и симболиком форсираног идентитета. Влада Независне Државе Хрватске је муслимане користила зарад својих великохрватских циљева. На оном терену на којем није имала довољно римокатолика, наоружавала је муслимане и практично их гурала на Србе. Сребреница је очигледан пример такве сукобљености у политичким и верско-националним односима.

ПРИЛОЗИ

1. Сведочење факовићког свештеника Марка Катића

Православном архијерејском намеснику рачанском

У Бајиној Башти

Дана 12 јула на Петровдан ухапшен сам од стране среског чиновника из Сребренице и истога дана стражарно спроведен са мојом поро-

¹ Радован Пилиповић, Немања Ерак, *Шематизам Српске-православне епархије зворничко-тузланске*, књ. II, Бијељина 2013, 335-336.

² Псуњски, *У име Христа – светиње у пламену*, Југославија 1944, стр. 67.

³ *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931 godine: Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, књига 1, Београд 1937, стр. 41.

дицом у Братунац а трећег дана сам одатле отеран стражарно у логор Цапраг код Сиска са још тројицом свештеника мога арх.[ијерејског] намесништва. У Цапрагу смо затекли преко 200 свештеника из целе Босне, Хрватске, Војводине и нешто из Далмације и Херцеговине.

Живот у логору био је тежак и некад и неиздржив услед тешког физичког рада а мизерне и робијашке хране. Послије 12 дана боравка у логору пребачени смо у неколико транспортера у Србију преко Београда и распоређени на свих 5 епархија. Ми смо сви свештеници изгнани из наших домова и парохија по плану хрв. државе да народ лиши свештенства како би лакше спровеле католичење народа и то у оним крајевима које не би раселили, јер је било места која је у масама иселила у Србију да на празна места насели Хрвате. Изузетно је срез Сребреница од слома наше државе и прогона, остао потпуно миран од државе Хрватске. Наш народ насељен је и измешан са муслиманским живљем па услед паметна држања муслиманских првака и њихова утицања на муслиманске масе српски је народ до данас добро прошао без узнемиривања и пр[о]гањања. То се види и по томе, што смо ми свештеници тога среза остали сви у животу, док је у срезу власеничком уништено пет свештеника, а само двојица некако остали у животу. И у другим околним срезовима није боље било.

Можда је мирном животу нашега народа у срезу помогла и та околност, што у срезу нема католика и њихових насеља, док су срезови најгоре прошли гдје су католици у великом броју насељени.

Марко Катић, с. р
свештеник Факовићки

2. Сведочење јереја Србислава Блажића

Архијерејском намесништву азбуковачком

у Љубовији

На основу акта Црк. Суда бр. 3588 од 28 – XI – 41 год. а у вези акта Е. бр. 1149 од 16 – XI – 41 год. а на основу акта Св. арх. синода бр. 2364/41 част ми је известили следеће:

До избеглиштва био сам парох кравички у Кравици, општина кравичка, срез сребренички, арх.[ијерејско] намесништво власеничко-сребреничко. У тој општини је становништво било 80% српско-право-

славно а 20% муслиманско. Католика није уопште било.

Одмах по окупирању од стране хрватске војске и усташа забрањена је била служба Божја по црквама као и сва друга чинодејства. Тројица мојих парохијана и ја смо били смо затворени у строги војнички затвор у Дрињачи. У затвору смо провели скоро месец дана. По пуштању ја сам се морао јављати сваки други дан сатнику у Дрињачи и нисам смео никуд ићи од куће нити ми пак ко долазити.

Хрватске и усташке патроле пресретајући по селима одузимају су све што су могле, почев од веше па до крупне стоке. Кињили су и мучили све из реда. Силовали су све што су хтели.

Пред Видовдан злостављања су била на врхунцу. Затварања су почела у масама. Затворили су све ђаке Србе, међу којима је био и мој брат свршени богослов Мито Блажић и све их протерали у Сарајево. На два дана пред Видовдан најсретнијим случајем пребегао сам у Србију.

По моме одласку мучења су се претворила у убиства, и то често уз најгрознија мучења. Тако је у Дрињачи, седишту хрватске сатније, у магази Земљорадничке задруге, над једним буретом заклано осам виђених Срба из Дрињаче и околице. Гледао сам својим очима њихову усирену крв у бурету и заједничку раку из које су вириле кости с којих још месо није било спало.

У Власеници у тзв. Рашићевом Гају, на најгрознији начин убијено је око 80 највиђенијих Срба. Све су их стрпали у једну огромну јаму. Било је случајева да су живе бацали поломивши им претходно руке и ноге. Кад сам у августу месецу прошле године посетио то свето место на сто и више метара осећао се је ужасан задах, а безброј паса и орлушина било је у јами.

На најгрознији начин убијени су и свештеници: прота Душан Бобар архијерејски намесник у Власеници, јереј Милош Савић парох милићки, јереј Драгомир Маскијевић парох копривски, јереј Љубомир Јакшић парох хан пијесачки, јереј Јанко Савић парох кнежински, сви су из архијерејског намесништва власеничко сребреничког.

И интелектуални и физички убице су били муслимани. Гледао сам леш почившег брата јереја Маскијевића. Страшан је био. Очи извађене, уши отсечене а кожа са леђа згуљена.

Преостали свештеници и интелектуалци Срби били су протерани у Цапраг. Успут им је одузета сва вредност и готовина, а вредност и непокретнина стављена на расположење хрватској држави.

Убијства у масама, која су претстојала у најскорије време, спречена су устанком.

О интервенцији од стране муслимана не треба ни говорити, јер су

водећи у злостављањима и прогањањима били бивши политички прваци верске поглавице и интелектуалци.

12 март 1942 год.

Љубовија

Учтив

Јереј Србислав Блажић (с. р.)

3. Сведочење сребреничког пароха Драг[ољуба] Н. Јоловића

Срп. православна парохија

број 58/41 у Врачевићима

дана 30 децембра 1941 г.

Пречасном архијерејском намесништву

колубарском

Мионица

У вези постојећег захтева част ми је поднети следећи извештај:

ад 1) Пре избеглиштва био сам свештеник у Сребреници, општина сребреничка, арх.[ијерејско] намесништво сребреничко, епархија зворничко-тузланска. На сребреничкој парохији био сам од 12 маја 1941 год. јер сам 11 маја 1941 год. под бројем 5 добио наређење од хрватске команде да се ... „у року од три дана имам оселити из ове територије...”

2) У парохији сребреничкој имао сам око 3700 Срба православних

3) Одмах сам приметио да су поред мене истерани сви Срби рођени у Србији и Срби чиновници, без обзира на покрајине отпуштени су из службе и стављени на расположење!

4) Како сам избегао међу првима и у самом почетку то ми није лично познато страдање Срба.

5) Приватно али позитивно, сазнао сам да су од стране хрватских и муслиманских усташа у архијерејском намесништву власеничко сребреничком убијени свештеници: 1) архијерејски намесник Душан Бобар парох власенички, 2) Милош Савић парох из Милића, 3) Драгомир Маскијевић парох Јеремићки, 4) Љубомир Јакшић парох из Хан Пијеска, 5) Јанко Савић парох из Кнежине.

Срби нису ни под највећом пресијом прелазили ни у кат[о]лицизам ни у ислам...

Погинули су: 1) Остоја Вујадиновић порезник у борби код Зворника 2) Раде Томић опанчар у борби код Кладња. Оба су из Сребренице. Хрватски терет натера их, као и друге многе да са оружјем у руци бране

српску част и српска права.

Велељепни парохијски дом у Сребреници саграђен 1937 год. искључиво прилозима парохијана сребреничких, заузет је и претворен у хрватску команду.

Диван споменик јунаку, мајору Кости Тодоровићу, разрушен је на сам Спасов дан 1941 год. Рушили су га Срби по наређењу Хрвата!!

Позитивно сам сазнао да су се: Павао Петровић (католик, старешина среског суда) и Асим Чемерлић (лекар муслиман) заузимали за Србе те ублажили у многоме њихова страдања. Других заузимања није било. Србе су прогањали католици и муслимани, не бих знао рећи који више. Толико ми је познато.

Парох врачевски
Драг. Н. Јоловић (с. р.)

4. Сведочење свештеника Благоја Ђурића

Архијерејском намесништву Рачанском

Бајина Башта

На дан 12 – јула ове године дошли су Усташе из Сребренице са намером да ме ухапсе. О томе био сам благовремено обавештен, а пошто сам становао на самој Дрини пошло ми је за руком да пређем у Србију. Ствари које нисам могао пребацити у Србију Усташе су ми заплијенили.

А и пре тога од дана доласка хрватских власти у у Босну ометан ми је сваки посао на црквеном пољу. И не само то, него и претња убиством и сама убијања свештеника у срезу Власеничком, као и другим местима били су разлози да пређу у Србију. Напуштање моје парохије и одлазак у Србију био је предлог и жеља мојих парохијана.

6 – септембра 1941 године

Бајина Башта

учтив,
Благоје Ђурић, с. р.
свештеник

5. Сведочење Новака Лукића

Лукић Новак. Рођен у селу Грабовици, срез Сребреница, покрајина Босна, 17. IX. 1930. Отац Светозар, мајка Божана, рођ. Јешић. Браћа:

Видоје и Милоје. Сестре: Стана и Љубица. Оца су ми убили усташе-муслимани, а остали смо пребегли у Србију. Остало не знам шта је било.

18/5. маја 1943 г.
у Орешцу.

Лукић Новак, с. р.

6. Сведочење Бранислава Беатовића

Архијерејском намесништву Рачанском

Бајина Башта

Беатовић Бранислав. Рођен у селу Братунцу, Срез Сребренички, покрајина Босна, 4. VIII. 1928 год. Отац Павле, мајка Цаја рођ. Илић. Мајка, отац и остала браћа и сестре прешли у Србију као избеглице. На-стањени у Љубовији.

1. У мом селу било је око 2000 Срба од чега су усташе убиле око 100, нагонећи их у Цркву, где им је неки Исмет син оце Хамета Ефендића гулио кожу, а затим са својим оцем оцом убијао их. Мога рођака Ранка Беатовића су убиле на месту коцем по глави. Међу овим у гоњењу и убијању Срба истакао се претседник општине Јусуф Верлашевић, који је клао Србе, али доцније је ухваћен од четника Дангићевих који су га убиле. Сва су недела радиле усташе.

2. Око 100 Срба је пребегло у Србију од сигурне смрти.

3. Српску имовину су реквирирали усташе-муслимани и исту да-нас уживају, а куће Српске су порушили.

4. Црква је срушена, са гробова су поскидани и поломљени Кр-стови, а остала српска друштва растурина су.

5. Оца Хамет Ефендић прије мучења свих тражио је да сви пређу у ислам, али Срби нису пристали и зато су поубијани.

6. Поједини муслимани су наше штитили, али без успеха.

18/5. маја 1943 год.
у Орешцу.

Беатовић Бранислав, с. р.

Борђе Пилчевић

Ужице

ИЗБЕГЛИЦЕ У РАЧАНСКОМ СРЕЗУ 1941. И 1942. ГОДИНЕ И ЗЛОЧИНИ УСТАШКЕ ЦРНЕ ЛЕГИЈЕ У ИСТОЧНОЈ БОСНИ

Злочини над припадницима српског народа, јеврејске и ромске заједнице у нацистичко-фашистичкој творевини Независној Држави Хрватској систематски су спровођени од њеног проглашења, 10. априла 1941, па до нестанка, 9. маја 1945. године, то јест до краја Другог светског рата у Југославији. Чињенице о том злочину, међутим, нису изношене на начин на који заслужују, па су објављене квалификације биле уопштене, неодређене, а често и искривљене. Деценијама се избегавало да се говори другачије од оног што је било дозвољено, јер би то, поред осталог, сметало политици „братства и јединства“, коју је иницирао Јосип Броз Тито, вођа комуниста и ратни командант партизанске војске. Тек неколико година након његове смрти, почела су значајнија истраживања усташких злочина и објављивање књига са том тематиком. Тако је било и са писањем о злочинима усташких јединица, посебног дела војске Независне Државе Хрватске, над Србима у Подрињу.

Према немачко-италијанском договору о границама Независне Државе Хрватске, Дрина је постала гранична река на истоку, ка Војно-окупационој територији Србија, како је гласило пуно име дела Југославије који је био под директном немачком управом. Већ у мају 1941, усташе су дошле на обале Дрине наспрам Рачанског среза. Код моста на Дрини у Скланима, који спаја Босну са Бајином Баштом, успостављене су гранична стража и царинарница. И с друге стране Дрине је, после стварања Савета комесара у Србији и у договору са Немцима, постављена погранична стража, у којој су углавном били бивши жандарми и финанси из разних крајева Србије. Седиште граничне страже било је у Бајиној Башти, а њене испоставе у насељима Рогачица, Бачевци, Бесеровина и Перућац (караула граничне страже у Бесеровини, са четири жандарма, била је смештена у згради Стојимира Николића, у непосредној близини општинске зграде, а у Перућцу у згради бивше жандармеријске станице).

Већ у другој половини априла, у Рачански срез су почеле да при-

стижу прве избеглице из Босне, а с њима и приче о зверствима усташа над српским живљем. У мају је при Савету комесара образован Комесаријат за избеглице. Према званичним подацима, у Рачанском срезу је већ почетком маја било 8.980 избеглица. Непосредну бригу о њиховом смештају и исхрани водила је посебна комисија Комесаријата за избеглице, чији је први задатак био да изврши правилан распоред приспелих избеглица у одређена општинска места. У извештају Комисије од 13. маја 1941, налази се податак да је у општини Стрмово, односно у Бачевцима и најближим засеоцима, било смештено око 1.000 лица, а у Бајиној Башти и Пилици око 2.700. Око 2.000 избеглица је било смештено најпре у селу Растишту, а потом су пребачени у Бајину Башту. На Калуђерским Барама на Тари, са прихватном станицом Секулића Воде, било је око 2.380 избеглица.

Ради бриге о здравственим приликама у избеглом народу, организована је санитетска служба у оквиру Централног хигијенског завода у Београду.

Већ током јула и августа, на ушћу речице Рогачице у Дрину, на месту Криви вир у Црвици, примећени су лешеви покланих или стрељаних Срба из Вишеграда и околине.

У извештају Среског начелства у Бајиној Башти, који је 25. августа упућен Окружном начелству у Ужицу, испостави Дринске бановине, наводи се да су у протеклим месецима хрватски граничари усташе често отварали пушчану ватру према другој обали Дрине, то јест територији Рачанског среза. У наставку је наглашено да се територија суседног, Сребреничког среза налази под контролом босанских четника, који су ликвидирали хрватску власт и све преузели у своје руке. На мосту на Дрини који повезује Рачански срез са сребреничким, налази се стража босанских четника. Избеглице из Босне су посебно спомињале Мила Будака, министра за наставу и богоштовље у власти Независне Државе Хрватске, који је био најактивнији у пропаганди против Срба. Између осталог, Будак је у једном од својих говора отворено изјавио да ће један део Срба побити, други раселити, а остале превести на римокатоличку веру и тако их претопити у Хрвате.¹

Четници Источне Босне, на чијем челу се налазио жандармеријски мајор Јездимир Дангић, који је по налогу пуковника Драгољуба Драже Михајловића дошао из Србије у Босну средином августа 1941. године, после више сукоба са усташама, успели су у току октобра да ослободе Вишеград. Две године касније, четнички лист „Равна гора“ објавио

¹ Архив Војно-историјског института, Београд, Фонд Државне комисије за утврђивање ратних злочина, инв. бр. 9187.

је подужи чланак о борби за Вишеград 1941. године, помињући мост отоманског великог везира Мехмед паше Соколовића и наводећи усташке злочине: „Преко тог моста скоро четири столећа прелазиле су војске и хордије, док је Дрина испод тог моста ваљала дрвље и камење. Све је то тај мост подносио, а у народу је остала пословица: Оста као на Дрини ћуприја. Али никад Дрина, ни под Турцима, ни под Аустријом, није пронела оно што је пронела 1941. године, нити је Вишеград у својој прошлости видео што виде у тој години. Хрватске усташе нешто новцем, а нешто пропагандом, дигоше и наоружаше сав муслимански живаљ против разоружаних Срба. Месецима је Дрина, из дана у дан, носила лешеве побијених и унакажених Срба, без обзира на пол, узраст и старост, прикованих уз дрво. Лешеве без глава, без ногу, без руку, унакажених на све могуће начине, с натписима: Пустите ову господу за Београд.“¹

Као и у Србији током јесени 1941. године, и на подручју Источне Босне је постојала сарадња, уз мање инциденте, између партизана и четника. На српску несрећу, првих дана новембра је дошло до размимоилажења и до општег четничког напада на Ужице, које је било седиште партизанског Врховног штаба и у коме је радила велика фабрика оружја, из које су до тада добијали оружје и босански четници. На брду Трешњици, надомак Ужица, четници су поражени и тим сукобом је практично започео грађански рат у Србији. Коб те српске неслоге брзо се пренела и на терен Источне Босне. Од новембра, иако је било безуспешних покушаја да се пронађе решење, па до краја рата, судећи по догађајима, четницима су главни непријатељи били партизани, а партизанима четници. Та српска несрећа и неслога ишла је на руку само непријатељима. У Босни је имала још теже последице. Увећала је колоне избеглица које су спас потражиле у Србији, али су хиљаде жена, деце и стараца на том путу наде на најзверскији начин побиле усташе, у чему је по злу предњачила Црна легија, којом је командовао Јуре Францетић, припадник групе првих чланова усташког покрета.

Та јединица формирана је крајем 1941. године и по саставу је била јачине једне бојне (батаљона), док се у 1942. години повећала на четири бојне, са око 15.000 добро наоружаних војника. Име и порекло легије долазе од добро увежбаних и наоружаних најамничких јединица у саставу угарске стајаће војске у XV веку. У току Другог светског рата, за име су заслужне и црне униформе које су носили њени припадници.²

Црна легија је, под командом већ озлоглашеног Францетића, без знања Немаца и Италијана, према тајном плану Главног стожера, почет-

1 „Равна гора“, број 8, Ускрс 1943. године, стр. 6.

2 Обрен Ђорђевић, *Лексикон безбедности*, Београд 1986, 40.

ком априла 1942. године кренула у акцију уништења Срба у Источној Босни како би избила на Дрину. Када су Немци сазнали за ту операцију, према очекивању су ћутке прешли преко самовоље усташа.¹

Приче о зверствима „црнокошуљаша“ шириле су се Источном Босном, па су многи Срби похрлили према Дрини. Према извештају среског начелника Антонија Миличића из Бајине Баште, упућеном 14. априла 1942. године Окружном начелству у Ужице, преко Дрине је пребегло око 3.700 лица, већином жена и деце, који су распоређени по разним објектима у околним селима. Две недеље касније, Миличић извештава окружног начелника Манојла Кораћа да је од усташког терора у последњих десет дана пребегло из Босне у Рачански срез 430 избеглица, махом жена и деце, и да непрекидно пристижу.

У време надирања Црне легије од Хан Пијеска према Власеници и даље према Дрини, на том делу Источне Босне су се још увек налазиле недовољно учвршћене добровољачке јединице, које нису могле да пружи озбиљнији отпор добро наоружаним усташама. Јединице Јездимира Дангића и других четничких вођа пружале су слаб или готово никакав отпор. И малобројне партизанске јединице су се уз борбу повукле једним делом према Рогатици, а другим према Шековићима, у Бирач, где су имале јаче упориште.

Партизански командант Авдо Хумо, између осталог, описао је те дане следећим речима: „Родољуб Чолаковић, Угљеша Даниловић и ја остали смо у Власеници. Због ситуације у овом крају имали смо много посла. Наши добровољачки одреди су се осипали осим Бирчанског који је и даље остао партизански. Бивши партизански борци масовно су одлазили кућама или у четнике. Истовремено, четничке вође су настојале да мобилишу сељаке на борбу против нас... Усташе су 1. априла 1942. године ушли у Власеницу. Ми смо се повукли заједно са Омладинском четом и са Крајишким батаљоном у Шековиће, гдје се налазило руководство Бирчанског партизанског одреда... Усташе су из Власенице наставиле да продиру према Дрини убијајући људе и палећи српска села. Заузеле су Дрињачу, Сребреницу и Братунац и у широком луку избиле на 'хрватску Дрину'. Кад је Францетић стигао на Дрину, напунио је флашу дринском водом и послао је у Загреб на дар Анти Павелићу.“²

У току априла, Немци су у близини Бајине Баште ухапсили мајора Дангића и спровели у Београд, а потом га интернирали у један официрски логор у Пољској. Иако су с њим, по препоруци Недића, прего-

1 Мишо Лековић: „Договори окупатора и квислинга о заједничким операцијама против НОВЈ у пролеће 1942.“, *Војно-историјски гласник*, јануар-април 1988.

2 Авдо Хумо, *Године искушења и подвига*, Београд 1997.

варали, Немци су Дангића сматрали за поузданог сарадника генерала Драгољуба Михаиловића и Милана Недића. Зна се да је Дангић тражио да се 15 срезова Источне Босне припоје Србији, али су то Немци одбили.

Хапшење Дангића и напредовање Црне легије утицали су на распад четничких јединица, које су биле једина нада народу. О том егзодусу српског народа говорио је и Перо Ђукановић из села Кравице, солунски ратник, носилац Карађорђевог звезде и један од најистакнутијих руководица устанка Источне Босне, сарадник Јездимира Дангића: „У току априла Немци су на превару разоружали око 900 четника, спровели их у шабачки логор а одатле у разне логоре по Немачкој или на принудни рад по рудницима у Србији. Овако су Немци успели да ликвидирају главнину наших снага које смо, а у првом реду ја, успели да мобилишемо 1941. године и да поведемо у борбу. Са мном је остала једна група бораца, можда неколико десетина, а касније након пар дана имао сам око 300 људи, који су били распоређени по селима од Дрињаче према Власеници. На овом терену задржао сам се до 8. априла 1942. године, када сам прешао у Србију из Факовића у Бачевце. Овом приликом у Србију сам прешао са око 2000 људи, жена, деце и старца. Ми смо тада бежали испред усташа, односно Францетићеве Црне легије и Немаца који су заузели сву слободну територију коју смо ми држали. По мом преласку у село Бачевце, на територији Србије, са овим људством које је пребегло из Босне, ишао сам уз Дрину пред Љубовију, када сам се одвојио од њих и отишао у правцу Мачковог камена. Људство које сам превео у Србију наставило је пут према Лозници и углавном је некако дошло до Ковиљаче где су били стављени у карантин и касније растурени по Србији....“¹

Повлачењем четничких, партизанских и добровољачких јединица, које нису могле да се супроставе усташама и Немцима, незаштитени народ је препуштен Црној легији, која је на свом походу према Дрини масакрирала збегове и стоку, не остављајући готово никога у животу. У редовима „црнокошуљаша“, било је и усташа муслимана, који у зверствима нису заостајали за Хрватима.

Командант Обавештајног одељења Штаба Српске добровољачке команде у Београду обавестио је 2. маја председника Милана Недића, односно Војно одељење при Председништву Министарског савета и министра унутрашњих послова, о покољу Срба код села Бјеловац на Дрини, на 30-ом километру од Бајине Баште а 20-ом од Сребренице, 13. априла 1942. године. У извештају је наведено да су усташе, са недавно

¹ Ову изјаву је Перо Ђукановић дао 1961. године Окружном суду Ужице, који је судио ратном злочинцу Хансу Колу, шефу Абвера у Ужицу 1942-44. године, који је сарађивао са четничким командантом Источне Босне Јездимиром Дангићем. Ђукановић је 1943. године приступио партизанима.

формираним муслиманским легијама у усташкој црној униформи, током прогона устаника у Источној Босни пристигли српске жене, децу и старце на обали Дрине, према срезовима Азбуковачком и Рачанском на њеној десној обали, и ту на најзверскији начин поклали њих неколико стотина. Већину лешева бацили су у Дрину. Многе жртве су полуживе натеране да скачу у воду, у којој су нашле сигурну смрт. Усташе, а особито муслимани из Црне легије, чинили су злочине и наочиглед српских стража на десној обали Дрине. Тако су код села Бјеловца, на самој обали Дрине, 13. априла масакрирали 56 жена, старица и деце. Гледајући са десне обале Дрине зверство усташа, српске и руске страже су, покушавајући да спрече усташе у покољу, испалиле неколико метака из пушака у вис. На то су усташе одговориле ватром из митраљеза и пушака, циљајући жене и децу који су већ били пребегли на српску страну. Рањено је неколико жена и деце. На самој реци, усташе су хицем из бацача мина потопили чамац у коме је било деветоро деце, шест жена и четири сплавара, па су сви страдали.

Два дана по том покољу, начелник обавештајног одјељења Српске добровољачке команде је обишао леву и десну обалу Дрине и известио да је дуж леве обале, на потезу пет километара од Братунца па све до осам километара иза села Бјеловац идући уз реку, наишао на остатке искапаљених лешева жена и деце, а ту и тамо видео и фотографисао више случајева да пси разносе делове људских тела. Обалом Дрине су се на сваком кораку видели провизорни гробови у које су сељаци сахрањивали остатке лешева многобројних жртава. Према прикупљеним подацима, између 12. и 16. априла 1942. године је само на обали Дрине од Зворника до села Бјеловца убијено 2.462 лица (искључиво жене, деца испод десет година и старци).

Команда Српске државне страже округа Ужичког обавестила је 11. маја Окружно начелство у Ужицу „о повреди границе од стране усташа“. У извештају се наводи да је од 18. априла 1942, пошто је пропала акција босанских четника против усташа, српски живаљ почео да се прикупља на левој обали Дрине ради пребацивања у Србију. Пребацивање је трајало све до 26. априла, када су немачке власти наредиле да све избеглице буду враћене на другу страну, то јест у Независну Државу Хрватску.

По одласку немачке војске 2. маја, граничари и Десети добровољачки одред (јединица Димитрија Љотића у служби владе Милана Недића) успели су да до 5. маја пребаце око 6.000 избеглица, махом жена и деце. У току 4, 5. и 6. маја 1942, усташе су надирали правцем Језеро–Сребреница–Братунац и изашли на границу на Дрини. Група босанских

четника је 5. маја примила борбу код узвишења Варда на босанској страни, преко пута села Перућца, ради заштите пребацивања избеглица. Борба је трајала једва два сата, јер су четници услед слабог наоружања били принуђени да се повуку у правцу села Згуња. Усташе су по заузимању Варде започели да туку из митраљеза по избеглицама на босанској страни и по Перућцу на србијанској, у којем се затекло много невољника.

Истог дана, усташе су са висова изнад босанског села Скелана митраљирали пут ка Бајиној Башти, којим су се кретале колоне избеглица.

Командант Десетог добровољачког одреда Милош Војиновић Лаутнер прешао је преко Дрине са једним немачким официром и успео да од усташких власти добије сагласност да жене и децу испод 15 година пребаци преко реке и тако их спаси од сигурне смрти.¹

Извјештај Комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача – о злочинима Францетићеве Црне легије у 1942. години

О геноциду над Србима и звјерствима Црне легије сведочи и извештај Комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача Босне и Херцеговине, који су у Сарајеву 9. априла 1947. године потписали председник Милош Шкорић, секретар Јово Гутаљ и секретар Немања Петковић.² Због његове документарне вредности, наводимо делове који су битни за нашу тему:

I. – Злочини у источној Босни

У љетним мјесецима 1941. године тадашњи усташки сатник Јуре Францетић образовао је усташку легију, која је имала задатак да ступи у борбу против Народноослободилачког покрета. Ова легија добила је назив „Црна легија“, јер су били обучени у црне униформе па их је народ по тим униформама и познавао те им тако и име дао.

Када су Нијемци предузели другу офанзиву у јануару 1942. године против Народноослободилачке војске, „Црна легија“ је као вјеран савезник свога господара такође кренула у борбу против Народноосло-

¹ Народни музеј Ужица, Недићева архива, инв. бр. 7032, извештај Команде Српске државне страже округа Ужичког.

² Архив Југославије, Београд, фонд Државне комисије за утврђивање ратних злочина окупатора и њихових помагача, инв. бр. 16787.

бодилачке војске, да би својим учешћем што више допринјела побједи свога господара.

Из Сарајева ова легија убица, паликућа и пљачкаша кренула је према Соколцу, да би даље од Соколца прошли кроз источну Босну и избили на Дрину. На цијелом том походу од Сарајева па преко Соколца, Рогатице, Власенице и Сребренице до Дрине, ова легија је извршила нечувене злочине гдје год су кога стигли, палили читава села, одводили ситну и крупну стоку, пљачкали све до чега су дошли. Испред ових подивљалих звјери народ је бјежао у масама према Дрини у намјери да се пребаци у Србију и тако спаси голе животе, али су их усташе „Црне легије“ пристигле на обали Дрине и све што се није пребацило на другу страну Дрине ставили су под свој кржави нож.

(...)

Злочини у срезу Сребреничком

У Сребреницу „Црна легија“ је упала у првој половини априла 1942. године. Готово сав српски живаљ побјегао је из Сребренице даље према Дрини, тако да је мали број остао у вароши. „Црна легија“ је одмах по упаду у Сребреницу и тај остатак од неколицине њих ликвидирала тако су одмах убили Вукетић Алексу, и жену му Јулку и Тимотић Ђуку, жену Милоша, домаћицу. Том приликом су запалили оближња села Поточаре и Вијогор. Затим су се разилазили по селима овога среза да би тамо уништавали преостали српски живаљ који је код својих кућа остао. На подручју М.Н.О. Сућеска усташе „Црне легије“ у селима Липовац, Палеж и Слатина поубијале су око 50 људи, жена и дјеце. На подручју М.Н.О. Хранча, у селу Загони, запалили су 17 кућа, па су у запаљену кућу Радича Млађена бацили 3 жене и 1 дијете, а у селу Реповцу запалили су 13 кућа. У овим злочинима од домаћих усташа учествовао је Ђого Осман, син Омеров из Пећишта, који и сада тамо живи. На подручју М.Н.О. Сасе убили су Ђокановић Методија и Ђокановић Павла. На подручју М.Н.О. Осатица убили су Михаиловић Обрада из села Клокотуша и Милутиновић Драгињу са дјететом Кристином. На подручју М.Н.О. Црвица усташе су један део српског становништва побили по селима а један део одвели у село и тамо побили. Овом акцијом руководио је усташки официр Живановић Анте и Царатан. На подручју М.Н.О. Ратковићи заклали су неколико људи, а села Ратковиће и Вранешевиће до гола су опљачкали.

У Факовићима усташе „Црне легије“ побиле су око 200 људи, жена и дјеце. Овде су доводили народ из разних других села па су их све у Факовићима ликвидирале. Преко 50 жртава поклали су, а око 170 поу-

бијали из пушкомитраљеза и закопали у двије јаме. На подручју М.Н.О. Топлица поклали су 85 људи, жена и дјеце. Сва српска села су опљачкали. У селима М.Н.О. Карно усташе су такођер ликвидирале сав преостали живаљ, не штедећи ни дјецу у колијевкама. У селу Карно ухватили су око 15 људи, везали их жицом, одвели их близу једног потока и све поубијали. Командант овог усташког одреда који је починио наведене злочине био је неки Шушњар Анто, родом из Херцеговине.

По селима Бољевићи, Јакетићи и Жлијебац (М.Н.О. Жлијебац) такођер су уништавали све српско становништво кога су год ухватили. Балмазовић Томо са 8 чланова своје породице, Васиљевић Спасоје са 8 чланова своје породице и многи други нашли су тада смрт под крвавом камом усташке „Црне легије“. Овим покољем руководио је усташки официр Царатан.

У селу Зелињу М.Н.О. Полом, усташе су убиле око 13 људи, жена и дјеце, затим су све бацили у ватру распаљене куће Костијевић Вујадина. У пламену куће Костијевић Љубинка изгоријели су Костијевић Савка и Станковић Илија. И у овим злочинима учествовале су домаће усташе које су се придружиле „Црној легији“ да би овој помогли у што ефикаснијем и бржем извршавању њених злочина. Тако је овим покољима у селу Зелиње руководио домаћи усташа Омеровић Мујо из Глогове (М.Н.О. Хранча) који и сада тамо живи. Исти овај Омеровић ухватио је у Зелињу Симић Росу, Аврамовић Миленка, Аврамовић Милисава, Аврамовић Вујадина, Милић Илију и др. отјерао их у Дрињачу гдје су неколико дана мучени, а затим им се одатле губи сваки траг. На подручју М.Н.О. Коњевићи убили су око 20 људи.

Одлазећи са подручја М.Н.О. Брежани, повели су са собом као водиче Марјановић Мирка и Балчаковић Деспота из Брежана и Глигорић Јована из Зворника, које су одмах на неколико километара од села, у шуми Пожарић, исјекли ножевима. Њихове лешеве нешто доцније пронашли су сељаци који су туда пролазили, грозно унакажене. Поред осталог, била им је подерана кожа са главе. Са подручја Мјесног народног одбора Костоломци усташе су похватале око 86 мушкараца и то на обали Дрине, одвели су их у Факовиће и тамо их поубијали. У село Скелане довели су око 58 мушкараца из разних околних села, све су их поубијали и бацили у Дрину. На подручју овог М.Н.О. убили су још око 50 људи, жена и дјеце. Овим покољима руководио је Живановић Анто, родом из Зенице (наводно стрелан) и усташки надпоручници Стибер Карло и Томић Јосип.

У селу Бањевићу, на подручју М.Н.О. Шилковићи, наишле су усташе „Црне легије“ и ухватиле око 100 људи, жена и дјеце. Сав овај

свијет извели су на једну равницу и све митраљезом поубијали. Затим су зашли кроз једно село и све редом убијали на кога су наишли. Када би у некој кући наишли на некога болесника нису га хтјели убити, већ су ту кућу запалили, тако да је несрећна жртва у највећим мукама у ватри изгорела. На овај начин усмртили су око 50 људи, жена и дјеце из овога села. У селу Липеновићима убили су око 19 лица људи, жена и деце из овога села. И у овоме покољу са усташама „Црне легије“ учествовале су домаће усташе. Тако су у овом покољу од домаћих усташа учествовали Адемовић Мустафа (наводно убијен), Адемовић Атиф и Зукић Мухарем из Шупњара. На подручју М.Н.О. Ближијевићи убили су око 40 људи, жена и дјеце. Овим покољем руководио је усташки официр Живановић Анте а од домаћих усташа, колико се за сада зна, учествовали су Мустафић Омер (наводно погинуо), Софтић Кадрија, оба из села Добрака, затим Мустафић Рефт из Топоља, Хаскић Хакија из Лијешће, Тихић Незир и други.

У Кравици су попаљена села Горњи и Доњи Баћићи, Анђићи, Чолаковићи, Поповићи, Ћешмерковићи и Мандићи. Поубијано је и поклано 111 жртва, стараца, жена а највише дјеце. У породици Павловић убијени су: Васо, Јелка, Василије, Крстина, Петар, Савка, Стана, Тодора, Цвјета, Миленија и 1 дјете од 3 мјесеца. У овом селу (Зонићи), из породица Павловић, Николић и Васић убијено је 27 особа.

Са подручја Мјесног одбора Жабоквице хватали су по селима српски живаљ, а одатле их све водили у село Склане и тамо убијали. Тако су у Скланима на подручју овог М.Н.О. побили око 64 лица људи, жена и дјеце. Овим покољима руководили су усташки официри „Црне легије“ Живановић Анте, Сибер Карло, Царатан Анте и други.

(...)

Масовни покољ на обали Дрине

Почетком маја 1942. године усташка „Црна легија“ избила је на обалу Дрине. На Дрину се је тада била слегла грдна маса живља бежећи испред усташа „Црне легије“ из разних срезова источне Босне. Сав овај народ имао је намјеру да се на неки начин пребаци на другу обалу Дрине како би избјегао усташком покољу, јер су усташе редом убијали српски живаљ. Око 4000 људи, жена и дјеце било се слегло на обалу Дрине. Од тога успјео је само мали број да се пребаци у Србију услед недовољних превозних средстава. Дошавши на обалу Дрине усташка „Црна легија“ јурнула је у ову голоруку масу немилосрдно кољући и убијајући српски живаљ. Рачуна се да су у овоме покољу усташе тада побиле од 3000 до 4000 људи, жена и дјеце. У селу Милошевцу тада је највише поклано.

У овом клању усташе су наишле на породице Пушоње из Цимрија, која је бројала 43 члана. Цијелу ову породицу тада су поклали. Након неколико дана после овог покоља наишла је туда Шарац Стана из Ђедовића да тражи своју кћер Анђелку која је била удата у породицу Пушоње. Нашла ју је на обали Дрине мртву поред осталих чланова ове породице. Њене груди биле су одсјечене, очи извађене, а на одсјеченим грудима било је дијете од пет мјесеци којем су усташе одсјекле главу. На такав је начин на обали Дрине завршио живот око 4000 невиних људи, жена и дјеце. Многи људи, жене и дјевојке скакали су тада у набујалу Дрину да неби дочекали мученичку смрт под ножевима побјеснелих усташа „Црне легије“.

(...)

Драга Мاستиловић

Универзитет у Источном Сарајеву

Филозофски факултет Пале

МАСАКР СРБА У СРЕБРЕНИЦИ, ЗАЛАЗЈУ, БРЕЖАНИМА И ВИТЛОВЦУ 14. И 15. ЈУНА 1943. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: Међу документима Земаљске комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Архиву Босне и Херцеговине у Сарајеву, налазе се бројни документи о злочинима над српским народом у сребреничком срезу у периоду Другог свјетског рата. Захваљујући једном преданом и честитом човјеку, судији истражиоцу Вејсилу Хацибегићу, сачувани су документи помоћу којих је могуће прилично детаљно реконструисати један од најмасовнијих и најбруталнијих злочина које је извршила Независна Држава Хрватска над српским становништвом Сребренице и околних села 14. и 15. јуна 1943. године.

Кључне ријечи: Сребреница, Залазје, Брежани, Витловац, Независна Држава Хрватска, усташе, злочини, масакр.

Страдање српског становништва сребреничког среза започело је безмало одмах пошто је у другој половини априла 1941. године први одред домобрана, под командом мајора Слијепчевића, ушао у ово мјесто, свечано дочекан од локалног муслиманског становништва.¹ За кратко вријеме, успостављена је хрватска цивилна и војна власт у цијелом сребреничком срезу, а пошто је Хрвата у том срезу било свега стотињак, нове власти ослониле су се на локалне муслимане. Тако је за првог котарског предстојника у Сребреници именован Ибрахим Лакишић, а затим га је замијенио Сакиб Узуновић. У Скеланима је предсједник општине постао Авдо Делић, а затим Хусо Јунузагић.² У Факовићима је предсједник општине постао Рецо Халиловић,³ док је у Осатици први предсједник општине након успоставе хрватске власти био Хасан Хасановић.⁴ Одмах по доласку домобрана, у Сребреници је формиран и усташки ло-

1 Архив Босне и Херцеговине (даље АБиХ), фонд Земаљска комисија за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача (даље ЗКУЗ), кут. 2, омот 40, инв. бр. 6.

2 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56396.

3 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56392.

4 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56393.

гор, на челу са логорником Мухамедом Ђозићем.¹ Након тога, усташе су подијелиле оружје муслиманском становништву, већином млађем, и тако формирали усташку муслиманску милицију. Усташки таборник у Братунцу постао је Мехо Темин, звани Мостарац, а чланови табора били су: Етхем Ефендић, Осман Верлашевић, Реско Ефендић, Осман Ђогаз и други.² Усташки таборник у општини Скелани постао је Омер Муштафић, а уз њега, као најближи сарадници, били су Кадрија Софтић и Незир Тић.³ На идентичан начин је усташка муслиманска милиција формирана и у свим осталим општинама сребреничког среза.

Одмах по успостављању хрватске власти у Сребреници, започела је и тортура над српским становништвом. Прва се на удару нашла Српска православна црква и њено свештенство, а затим и виђенији Срби. Све православне цркве у срезу сребреничком затворене су, а забрањена су и сва чинодејствија српских свештеника. Убрзо су почели први прогони свештеника из сребреничког среза, а недуго затим и прва убиства. Осим свештенства, на удару нових хрватских власти нашли су се и сва српска интелигенција и угледнији сељаци. Они су прво хапшени и, уз мучење и премлаћивање, држани као таоци, а затим уз откуп пуштани кућама, па опет хапшени, а потом и убијани или одвођени у логор Цапраг. Осим злостављања одраслих мушкараца, већ од првих дана успостављања хрватске власти у Сребреници, услиједило је и злостављање српске нејачи по селима, али и масовна пљачка српске имовине, у чему се посебно истицала злогласна муслиманска милиција. Како је то изгледало, описано је у једном документу Земаљске комисије за утврђивања злочина окупатора и њихових помагача (у даљем тексту: Земаљска комисија) на сљедећи начин: „Упадали су у српске куће, под изговором да траже оружје и четнике, а у ствари би при том односили све ствари од вредности: новац, прстење, сатове, одело, обућу, храну, једном речју све што би им се свидело. Усташе су при том вршиле и силовања српских жена и девојака, нарочито по селима. У овоме су се нарочито истицали усташе Пашалић Ибро и воденичар Јашар, оба из Сребренице.“⁴

Те пљачке често су пратила и свирепа убиства, чак и стараца, жена и дјеце. Тако је, на примјер, злогласни одред муслиманске милиције, који је формирао и водио Јашар Ибрахимовић из Пусмолића, до почетка августа 1941. године, само у селу Подравању побио око 30 Срба, међу

1 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56384.

2 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56385.

3 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56396.

4 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, инв. бр. 6.

којима је било највише стараца, жена и дјеце, које су Ибрахимовићеве усташе похватили по кућама или пресрели на путу.¹ Према документи-ма Земаљске комисије, само у току јула и августа мјесеца 1941. године на подручју сребреничког среза је убијено 110 Срба.² Даље злочине над српским народом прекинуо је устанак, који је у сребреничком срезу из-био почетком августа мјесеца 1941. године.

Најмасовнији злочини над Србима сребреничког среза и уопште Источне Босне почињени су у зиму и прољеће 1942. године, када је на овај простор стигла, у казненој експедицији, злогласна Црна легија којом је командовао Јуре Францетић. Уз помоћ локалних одреда муслиманске милиције, ова легија је починила ужасне злочине над српским народом у Подрињу, самим тим и у сребреничком срезу. Велике масе народа, највише нејачи, са простора Романије, рогатичког, власеничког и кладањског среза, бјежале су испред усташа, те су заједно са становништвом сребреничког среза покушавали да пређу Дрину и нађу спас у Србији. Међутим, велики број њих усташе су сустигле на Дрини и немилосрдно клали све што им је пало у шаке. На тај начин, на обали Дрине је у току априла и маја 1942. године страдало више хиљада српске нејачи из Источне Босне. У том Францетићевом походу на Источну Босну, страдало је масовно и српско становништво сребреничког среза, то јест, сви они који нису успјели да на вријеме побјегну преко Дрине или уопште нису хтјели да бјеже, већ су остајали у својим кућама, вјерујући да им се ништа лоше неће десити, јер нису апсолутно ништа лоше учинили. Такви су у највећем броју поклани код својих кућа.³ Послије наиласка Францетићеве легије, српска села сребреничког среза су скоро опустјела, јер је народ био побијен или је пребјегао у Србију. У већини села је остала само нејач и понеки одрасли мушкарац, који се крио по околини. Тако је, на примјер, у селу Зелиње, које је до тада бројало 137 српских домаћинства, остала само једна жена од 50 година.⁴ Али, трагедија српских села сребреничког среза није престала ни када је прошла Францетићева легија, јер је у селима остала муслиманска милиција, којој је једини посао био да хвата преживјеле Србе или оне који су покушавали да се врате из Србије и да их брутално убија. Посебно је по злу остао познат одред муслиманске милиције којим је командовао Омер Мустафић, а његови најближи сарадници су били: Ахмед Џинић из Добрака, његов замјеник,

1 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56403.

2 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, инв. бр. 53.

3 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56385.

4 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56400.

Јусуф Јусуфовић и Јусуф Бакић из Карачића, Мустафа Смаилагић и Редо Хукић из Осмача, те Суљо Ибрахимовић из Крњића.¹ Бројне злочине, клања, убијања, силовања и пљачке починила је над преживјелим сребреничким Србима ова злогласна јединица у току 1942. године.

Сама варош Сребреница, као и поједина српска села која су припадала сребреничкој општини, то јест, била ближа самој вароши, мање су страдала у овом првом масовном покољу Срба сребреничког среза. У току Францетићеве офанзиве, усташе су ушле у Сребреницу 10. априла 1942. године, редом пљачкајући српске куће и вршећи појединачна убиства, али масовни покољ у самој Сребреници тада није извршен. Након тога, власти Независне Државе Хрватске, под притиском Нијемаца, настојале су да својој клеро-фашистичкој творевини дају барем привид законитости, поретка и грађанске сигурности. Тако је нови котарски предстојник у Сребреници, Никола Млађеновић, настојао да спроведе, по налогу врха у Загребу, „политику унутрашњег смиривања“, па је у том смислу чак наредио да се отворе и православне цркве у сребреничком срезу,² заборављајући, при том, да више ниједног православног свештеника у срезу нема. У свом извјештају великом жупану Велике жупе Усора и Соли у Тузли, од 21. јуна 1943. године, он је устврдио да се захваљујући његовој политици пацификације у сребренички срез вратио и један број избјеглица из Србије, којима је он гарантовао сигурност. Али, ако је предстојник Млађеновић можда и имао добру вољу, он очигледно није могао контролисати муслиманску милицију, посебно по удаљеним селима сребреничког среза, која је и у то вријеме, без прекида, вршила појединачна или групна убиства, силовања, пљачке и друга разбојништва.

Варљива нада остатка Срба у Сребреници да ће им животи бити поштеђени није дуго потрајала. Командант 29. стајаће дјелатне бојне, која је запосјела град Сребреницу након Францетићеве офанзиве, и командант мјеста, натпоручник Јосип Курелац, смишљао је, заједно са предсједником општине Суљом Хајдаром и логорником усташке младежи у Сребреници Вером Франц, како да истријеби преостале Србе из Сребренице. Према изјавама свједока, та одлука донесена је на једном претходном састанку у Братунцу.³ Идеална прилика за спровођење плана указала се убицама када су партизани, 11. јуна 1943. године у послеподневним сатима, изненада напали Сребреницу из два правца, преко Вијогора и из долине Јадра. Курелац је тога јутра службено отпутовао у Братунац, тако да није био у Сребреници када је услиједио напад парти-

1 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56394.

2 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, инв. бр. 4242.

3 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, инв. бр. 2990.

зана, а саму варош бранило је стотињак усташа и нешто цивилног становништва, коме су усташе том приликом подијелиле оружје. Борбе на истуреним котама око Сребренице започеле су око 19 часова, а већ око 21, усташе су се повукле у саму варош, гдје су настављене уличне борбе и то великог интензитета, које су на појединим тачкама у граду трајале и читаву ноћ, јер су усташе пожртвовано браниле поједине објекте. Партизани су успјели да овладају читавом Сребреницом тек сутрадан око 17 часова, када су на јуриш заузели преостале дијелове града, а усташе се повукле по групама према Братунцу или посакривале по шумама око Сребренице.¹ Приликом тих борби, погинуло је неколико десетина усташа, а међу њима и Ивица Курелац, брат команданта 29. дјелатне бојне, поручник Иван Лажета и други.²

Међутим, партизани су се у Сребреници задржали само до 14. јуна. Тога дана је, у јутарњим часовима, курир обавијестио Јосипа Курелца да су се партизани повукли из Сребренице. Курелац је са својом бојном одмах кренуо из Братунца према Сребреници, наређујући по куриру да нико не смије напуштати своје куће до његовог доласка.³ Курелац је са једним дијелом бојне кренуо друмом према Сребреници, док је други дио, којим су командовали доводници Павао Шпанић и Миле Домазет, послао брдом преко Чауша и Обода према селу Залазју. Курелчев одред ушао је у Сребреницу без икаквог отпора, не испаливши при том ни метка. Без обзира на то, Курелчеве усташе су прво блокирали град са свих страна, а затим започели покољ српског цивилног становништва. О том покољу се у материјалима Земаљске комисије, између осталог, каже: „На други дан православних Духова 14. јуна⁴ ушли су у Сребреницу усташе на челу са сатником Курелцем. Том приликом усташе су блокирали све прилазе, раскршћа и улице око Сребренице, па су зашли од куће до куће и редом убијали Србе, како мушкарце, тако и жене и дјецу. Убијали су на разне начине, ватреним оружјем, сјекирама и ножевима, те је том приликом побијено 98 жртава... Куће побијених жртава усташе су тада опљачкали, а са њихових лешева скидали су одијела и обућу и узимали накит са прстију, а женским су одрезивали уши, да би накит лакше скинули. Усташе су тада убијали по кућама, на улици и на сваком мјесту, гдје су

¹ АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, инв. бр. 301.

² АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, инв. бр. 4230.

³ АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56384.

⁴ У изјавама неколицине усташа који су учествовали у овом злочину, наведено је да је покољ извршен 15. јуна 1943. године, али се из осталих докумената, посебно телеграма упућених Трећем домобранском здругу, јасно види да је то било 14. јуна (АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, инв. бр. 4230).

затекли кога Србина.¹ Усташе нису бирали кога од Срба и на који начин ће убити. Тако је, на примјер, у својој кући, без икаквог повода, убијена старица Марта Боговић. О томе је њена снаха Ката, десетак дана касније, дала сљедећи исказ: „Kad su se dne 14 o.m. povratili ustaše u Srebrenicu došlo ih je nekoliko u moju kuću te je jedan od njih iz hodnika ubio u sobi iz puške moju svekrvu Martu Bogović staru 85 godina, koja je bila pravoslavne vjere. Ja sam se zajedno s njom nalazila toga momenta u sobi te sam se sakrila iza vratiju dok je moja svekrva bila na sred sobe i tu je ubijena. U to sam čula da jedan ustaša ispred moje kuće viče: Ne dirajte u Katu ona je naša.“² Ката је иначе била протестантске вјероисповијести, а удата за Србина. По кућама су убијане читаве породице, а усташе нису имале милости ни према сасвим малој дјечи, као ни према женама или старцима. Тако је, на примјер, у једној кући убијена Драгица Стевановић (39) са своје троје дјеце, од осам, шест и пет година, као и њена снаха Ваја (28) са двоје дјеце, од девет и четири године. Такође, у кући је убијена и Зора Бурлица са своје петоро дјеце, од којих је најмлађа Радојка имала двије године, а најстарија Јела само десет година. Исто тако, убијене су Софија Гаврић са троје дјеце, Вука Вукосављевић са двоје дјеце, Стана Јовановић са двоје дјеце и тако даље.

О бруталности са којом су усташе убијале сребреничке Србе, највише жене и дјецу, свједочи и записник са ексхумације лешева из једне од јама у коју су били затрпани, а коју је 20. јуна 1943. године извршио судија Вејсил Хацибегић. У том записнику, под бр. 9, стоји: „Lješ muškog djeteta starog oko 13 godina, podpuno odjeven, bos, sa kratkom kosom na glavi. Radi se o djetetu šumarke Lazarević. Spoljni nalaz: na desnom potiljku velika rana raztrgnutih rubova uspravnog oblika, duga 8 a široka 4 cm, kroz koju se vidi unutrašnjost lobanje, u čijoj šupljini manjka veći dio mozga. Drugih povreda nema. Mišljenje: smrt je nastupila uslied povrede mozga tupim hladnim oružjem.“³

Под редним бројем 10, написано је: „Lješ ženski, prema izkazu prisutnih identitet nije mogao biti utvrđen. Starost oko 35 god. Spoljni nalaz: ženski lješ dužine oko 160 cm, podpuno odjeven, sa dugom kosom na glavi, na desnoj strani vrata u predjelu žile kucavice nalaze se četiri rane od uboda nožem, a u predjelu desne sise i desne strane rebra ispod pazuha nalazi se pet rana od uboda nožem. Mišljenje: Smrt je nastupila uslied izkrvavljenosti koja je posljedica rana nanesenih nožem na vratu i prsima – grudnom košu, kao i

1 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56384.

2 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, инв. бр. 4258.

3 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, инв. бр. 4237.

važnih unutrašnjih organa za život.“¹ Под бројем 56, наведено је: „Muško dijete, nepoznato, staro oko 5 god. Spoljni nalaz: muško dijete, obučeno, u predjelu desne strane ispod uha kosa rana duga oko 15 cm koja je povrijedila potiljnu kost i vrat tako da mozak ispada napolje, nanijeta oštrim hladnim oružjem, vjerovatno sjekirom.“² Ово су само неки од примјера невиђене бруталности са којом су се Курелчеве усташе обрачунавале са српском нејачи у Сребреници. Према изјавама самих усташа, у покољу сребреничких Срба посебно су се, поред Курелца, истицали: водник Мијо Мијачевић, доводници Алија Шиповац, Сабит Пашић и Јурај Вукелић, те ројник Фрањо Мићановић.³

Том приликом, усташе су убиле и неколико сребреничких муслимана који су имали везе са Србима или су сматрани симпатизерима партизанског покрета. Први је страдао старјешина суда у Сребреници Мухамед Агановић (34) и његова читава породица: жена Љуба⁴ (31) и троје дјеце, син од седам година и двије кћерке, једна од пет година а друга од само 13 мјесеци старости.⁵ Агановићева жена је била Српкиња, од породице Тричковића из Беле Паланке. Агановића и његову породицу убио је лично Курелац, као и поштанског чиновника Џемала Плиску, кога је неки усташа оптужио да је био присутан кад су партизани стријељали једног усташу пред поштом. Такође је убијен и Сајто Сејфић, подворник у државној амбуланти у Сребреници. Осим тога, Курелац је са усташама тражио по Сребреници и општинског чиновника Ибрахима Танчицу, не би ли убио њега и његову породицу, а једини гријех овог човјека био је то што је, такође, био ожењен Српкињом. Међутим, Танчица је успио да се с породицом на вријеме склони из Сребренице.⁶

У овом покољу сребреничких Срба, убијено је и четворо Јевреја, и то на посебно свиреп начин. Према исказима самих усташа који су учествовали у покољу, у кућу зубара Самике Сиона, Јеврејина, упао је са неколико усташа водник Мијо Мијачевић, а затим наредио да зубар, његова супруга Сојка и још двоје дјеце (брат и сестра Сојке Сион)⁷ полијежу на под, након чега их је живе исјекао сјекиром, прво дјецу и жену,

1 Исто.

2 Исто.

3 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, омот 57, инв. бр. 4311.

4 У неким документима се наводи и као Злата.

5 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 7186/1.

6 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, омот 40, инв. бр. 4242.

7 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 13, инв. бр. 34212.

а затим и самог Самику.¹ Да је исказ усташа који су присуствовали овом злочињу истинит, свједочи и помињани Записник са ексхумације лешева судије Вејсила Хаџибегиха, у коме је, под редним бројем 16, записано: „Lješ muški, prema iskazu prisutnih brat žene ubijenog zubara, star oko 12 god. Spoljni nalaz: Muški lješ dug oko 130 cm, potpuno odjeven, sa kratkom kosom, oko 12 god. Na potiljku dvije uzdužne rane uzpravne, učinjene oštrim oružjem svaka duga po 30 cm. Mišljenje: Smrt je nastupila usljed povrede mozga.“²

О ужасном покољу Срба у Сребреници, џематски имам из Сребренице М. Хфз. Раиф Улема обавијестио је Меџлис у Сарајеву, то јест, Хафиз ефендију, на сљедећи начин: „Dne 10. ovog ja sam otišao da obidem muhadžire oko Drinjače i prešao sam u kotar Zvornik. Isti dan na večer t. j. u četvrtak³ upali su nenadno u Srebrenicu partizani. Nakon teške i krvave borbe zauzeli su je i ostali su u Srebrenici sve do ponedjeljka te su se povukli u brda oko Srebrenice. Isti dan su naše Ustaše unišili u Srebrenicu i počinili su strašno krvoproliće. Sve Srbinje žene i djecu su pobili i ono što je bilo muško Srba. Zatim su ubili starješinu suda Aganovića Muhameda i njegovu ženu i djecu te poštanskog pripravnika Džemala P. iz Sarajeva. Iza toga krenuli su u sela da poubijaju ostatak srbskog življa. Srebrenica je opet opljačkana i doživjela je opet golgotu. Oni čas sam izvješćen da su mi moji svi na životu. Ja ne vjerujem da će se smjeti dalje biti u Srebrenici, jer će za ova krvoprolića biti odmazda i to samo nad nama muslimanima.“⁴

Послије покоља у Сребреници, усташе су се упутили у оближње село Брежане, које је тешко страдало и у вријеме Францетићеве офанзиве, и у њему покупили све Србе мушкарце које су затекли, укупно њих 17,⁵ довели их у Сребреницу и сутрадан, 15. јуна, према изјавама свједока, поклали у једној кафани код моста,⁶ док се из исказа самих усташа који су учествовали у овом злочину, да закључити да су жртве изведене из кафанског подрума и доведене до већ ископане јаме, а затим побијене из ватреног оружја. Све жртве овог сребреничког покоља затрпане су у двије масовне гробнице, око 500 метара од вароши, у близини моста код бивше аустроугарске касарне.

1 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, омот 57, инв. бр. 4311.

2 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, инв. бр. 4237.

3 Партизани су ушли у Сребреницу 11. јуна увече, а не 10, како се наводи у писму.

4 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, омот 40, инв. бр. 4236.

5 У документима усташке провенијенције помиње се бројка од 16 убијених.

6 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56402.

Истог дана када је Курелац ушао у Сребреницу, друга колона његове бојне, под командом доводника Шпанића и Домазета, дошла је у близину српског села Залазје и почела да га опкољава. Као претходница, у село је са својим одјељењем прво ушао таборник Јусуф Ђозић, позвао народ и рекао им да ће убрзо наићи велика усташка војска, али да нико ме неће ништа урадити и да народ не напушта куће и село. Познавајући Ђозића од раније, Срби из Залазја су му повјеровали и мирно сачекали долазак главнине усташке војске. Али, чим је Шпанић са остатком усташа ушао у Залазје, сакупио је у средини села, пред кућом Манојла Максимовића, 39 људи, жена и дјеце и наредио да их побију из митраљеза. Затим су усташе зашле од куће до куће и поклали све што су затекли. Страдало је више од сто људи, жена и дјеце.¹ Након тога, таборник Ђозић је са својим одјељењем отишао у српско село Витловце и у њему поклао цијелу породицу Миливоја Јовановића, то јест, Миливоја (30), његову жену Милеву (25) и њихово четворо дјеце, затим Ружу Марковић и њеног сина Божа од 12 година и једну жену од 60 година старости.² И у селу Залазју су поклане читаве породице: 14 чланова породице Стојана Ракића, осам чланова породице Живојина Ракића, десет чланова породице Манојла Максимовића, док су Манојло и син му Светозар (16) били рањени, али су преживјели, затим осам чланова породице Мата Драгићевића и тако даље.³ Жртве покоља у селу Залазју остале су непокопане све до сутрадан, када је једна усташка патрола дошла и наредила неким муслиманима из села Ликари да ископају јаме и покопају мртве. У том тренутку, гомили убијених је пришао Тимотије Лазаревић, тражећи леш своје жене Јеле и унукe Анђе од 15 година. Један од усташа га је упитао шта тражи и да ли ваља ово што је урађено. Пошто му је Тимотије одговорио да не ваља и да је то гријех, усташа му је хладнокрвно испалио метак у главу.⁴ Приликом покопавања побијених, пронађено је и двоје живе одојчади на грудима њихових мајки, које су оне заклонили својим тијелима и тако их спасиле сигурне смрти. Зачудо, усташе нису довршили свој крвави пир над овом одојчади и та су дјеца преживјела рат.⁵

Пошто је још раније било издато наређење да се у Независној Држави Хрватској прекине са масовним убијањем српских цивила, ко-

1 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56388.

2 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 13, документ није нумерисан (Списак жртава покоља који је сачинио судија истражитељ Вејсил Хацибегвић).

3 Исто.

4 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56388.

5 Исто.

мандант 3. домобранског збора, пуковник Лукић, наредио је истрагу о овом злочину, чим су прве вијести о томе доспјеле до њега. Већ 17. јуна 1943. године, Гестапо је ухапсио 32 припадника 29. бојне и затворио их у Тузли. Случај је хтио да за судију истражитеља буде одређен Вејсил Хаџибегих, иначе домобрански сатник, који је илегално одржавао везу са партизанима. Хаџибегих је прилично детаљно водио истрагу и извршио ексхумацију једне од масовних гробница и саставио записник о сваком ексхумираном лешу. Из тог записника је видљиво да су жртве, осим ватреним оружјем, убијане и сјекирама и клане ножевима. Осим тога, Хаџибегих је од одговорних војних власти у Сребреници затражио да му се достави и поименични списак свих жртава. Према списку који је 20. јуна 1943. године саставио командир Оружничке постаје Сребреница Андрија Степан и доставио судији Хаџибегиху, у Сребреници су 14. јуна 1943. године убијене следеће особе:

СРЕБРЕНИЦА				
Број	Име и презиме	Старост	Вјероисповијест	Напомена
1.	Агановић Мухамед	45	исламска	породица
2.	Агановић Љуба	37	православна	
3.	Агановић		?	
4.	Агановић		?	
5.	Грујичић Љубо	40	православна	муж, жена и слуга
6.	Грујичић Милева	50	православна	
7.	Пвјетиновић Славољуб	18	православна	муж и жена
8.	Спасојевић Стојан	68	православна	
9.	Спасојевић Милка	50	православна	
10.	Илић Васо	30	православна	
11.	Филиповић Јово	70	православна	
12.	Зечевић Урош	60	православна	породица
13.	Зечевић Јелена	50	православна	
14.	Зечевић ? (жен. дијете)	13	православна	
15.	Костоломац Мило	60	православна	
16.	Подравањац Јово	80	православна	свекар и снаха
17.	Подравањац ?	50	православна	
18.	Ажлица ?	50	православна	мајка и син
19.	Ажлица Славољуб ¹	18	православна	
20.	Јовановић Сава	?	православна	мајка и син
21.	Јовановић Живко	40	православна	
22.	Гаврић Софија	50	православна	мајка са троје дјеце
23.	Гаврић Момир	18	православна	
24.	Гаврић ?	?	православна	
25.	Гаврић ?	?	православна	
26.	Вујадиновић Матија	60	православна	
27.	Хркаловић Раде	75	православна	свекар, снаха и дијете
28.	Хркаловић Стака	35	православна	
29.	Хркаловић Милка	3	православна	
30.	Сејфић Сајто	35	исламска	
31.	Милошевић Света	60	православна	
32.	Миладиновић Јока	45	православна	
33.	Миладиновић Милева	55	православна	
34.	Петровић Милева	55	православна	
35.	Јовановић Јованка	50	православна	мајка са двоје дјеце
36.	Вукосављевић Вука	35	православна	
37.	Вукосављевић ?	4	православна	
38.	Вукосављевић ?	5	православна	
39.	Миладиновић Јока	70	православна	
40.	Крсмановић Стака	55	православна	
41.	Васић Милка	70	православна	
42.	Нешковић Драгиња	50	православна	

43.	Поповић Софија	40	православна	
44.	Матић Јела	50	православна	
45.	Матић Дара	40	православна	
46.	Боговић Марта	85	православна	
47.	Грујић Гина	35	православна	мајка и син
48.	Грујић Павле	5	православна	
49.	Тришић Рада	35	православна	
50.	Николић Дара	40	православна	
51.	Лазич Перо	80	православна	муж и жена
52.	Лазич Стоја	70	православна	
53.	Стјепановић Милка	40	православна	мајка и кћерка
54.	Стјепановић Рада	7	православна	
55.	Јокић Јулка	50	православна	
56.	Крстић Перо	4	православна	
57.	Јовановић Милева	40	православна	
58.	Васић Марта	60	православна	
59.	Гордић Даница	70	православна	мајка и кћерка
60.	Гордић Јела	40	православна	
61.	Јовановић Стана	40	православна	мајка са двоје дјеце
62.	Јовановић ?	9	православна	
63.	Јовановић ?	6	православна	
64.	Јовановић Ката	40	православна	мајка са сином и кћерком
65.	Јовановић Павле	18	православна	
66.	Јовановић Драгица	14	православна	
67.	Тукма Драгиња	50	православна	породица: Драгица са троје дјеце и снаха Ваја са двоје дјеце
68.	Стевановић Драгица	39	православна	
69.	Стевановић Владо	8	православна	
70.	Стевановић Милка	6	православна	
71.	Стевановић Аница	5	православна	
72.	Стевановић Вилда	9	православна	
73.	Стевановић Мира	4	православна	
74.	Стевановић Ваја	28	православна	

Према овом списку, у Сребреници је убијено укупно 74 лица. Међутим, судији Хацибегићу је било јасно да овај списак није потпун, пошто је он сам, истог дана када је списак састављан, само из једне масовне гробнице ексхумирао 78 лешева. Због тога је сутрадан, 21. јуна, затражио од надлежних органа у Сребреници да му доставе стварни списак жртава.¹ Међутим, није извјесно да ли је нови списак уопште и направљен, јер га нема међу архивским документима везаним за овај предмет, а такође ни на попису докумената који је саставио судија Хацибегић приликом њихове предаје надлежном суду, што значи да највјероватније није ни сачињен. Али, из других докумената је било могуће реконструирати поједине жртве које недостају у овом списку, а то су:

Број	Име и презиме	Старост	Вјероисповијест	Напомена
1.	Агановић ?	1	?	друга кћерка судије Агановића

¹ АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, инв. бр. 4241.

2.	Сион Самика	40	јеврејска	муж, жена, брат и сестра Сојке, жене Самике Сиона
3.	Сион Сојка	?	јеврејска	
4.	? Монико	12	јеврејска	
5.	? Села	?	јеврејска	
6.	Бурлица Зора	?	православна	мајка са петоро дјеце
7.	Бурлица Јела	10	православна	
8.	Бурлица Церо	8	православна	
9.	Бурлица Ђолор	6	православна	
10.	Бурлица Ђоко	4	православна	отац и син
11.	Бурлица Радојка	?	православна	
12.	Томић Милош	?	православна	
13.	Томић Браћо	?	православна	
14.	Крсмановић Милка	?	православна	
15.	Николић Љубица	?	православна	
16.	Подкоњак Даринка	?	православна	
17.	Крстић Вера	?	православна	
18.	Саламуновић Јованка	?	православна	
19.	Поповић Раде	12	православна	син Софије Поповић
20.	Лазаревић Љепосава	35	православна	супруга, син и кћерка шумара Лазаревића
21.	Лазаревић ?	13	православна	
22.	Лазаревић ?	10	православна	
23.	Живковић Јово	95	православна	
24.	Живковић Милица	60	православна	
25.	Цвјетиновић Даринка	50	православна	мајка Славољуба

Из приложеног произлази да је 14. јуна 1943. године у Сребреници убијено најмање 97 људи, жена и дјеце, што се слаже са подацима неких свједока и родбине побијених.¹ Али, није сасвим извјесно да ли је и овај списак жртава коначан.

Према списку који је судији Хацибегићу доставио командир Оружничке постаје у Сребреници, истог дана су у селу Залазју убијене следеће особе:²

ЗАЛАЗЈЕ				
Р. бр.	Име и презиме	Старост	Вјероисповијест	Напомена
1.	Ракић Срећко	50	православна	сви чланови једне породичне задруге
2.	Ракић Цвија	50	православна	
3.	Ракић Стоја	20	православна	
4.	Ракић ? (син)	7	православна	
5.	Ракић ? (син)	12	православна	
6.	Ракић Јела	16	православна	
7.	Ракић Спасенија	18	православна	
8.	Ракић Стојан	60	православна	
9.	Ракић Радојка	40	православна	
10.	Ракић Танкосава	10	православна	
11.	Ракић Милосав	13	православна	
12.	Ракић Неђо	25	православна	
13.	Ракић Љубица	25	православна	
14.	Ракић Богољуб	1	православна	

¹ АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, омот 53, инв. бр. 56384.

² Из списка су избрисани Славољуб Цвјетиновић и његова мајка Даринка, који се већ налазе на списку побијених у Сребреници.

Страдање Срба сребреничког краја у 20. вијеку

15.	Ракић Живојин	60	православна	сви чланови једне породице
16.	Ракић Илинка	45	православна	
17.	Ракић Богољуб	17	православна	
18.	Ракић Сретен	13	православна	
19.	Ракић Павле	8	православна	
20.	Ракић Стамена	20	православна	
21.	Ракић Станка	18	православна	сви чланови једне породице
22.	Ракић ? (ћерка)	10	православна	
23.	Ракић Драго	45	православна	
24.	Ракић Милојка	40	православна	
25.	Ракић Стаменка	17	православна	
26.	Ракић Ранко	12	православна	
27.	Ракић Стоја	10	православна	сви чланови једне породице
28.	Ракић Зорка	20	православна	
29.	Ракић Момчило	35	православна	
30.	Ракић Илинка	30	православна	
31.	Ракић Љуба	14	православна	
32.	Ракић Савка	10	православна	
33.	Ракић Славка	7	православна	сви чланови једне породице. За дјечака Љуба пише да је рањен.
34.	Ракић Загорка	35	православна	
35.	Ракић Ралоје	14	православна	
36.	Ракић Вељо	10	православна	
37.	Ракић Добрила	8	православна	
38.	Ракић Урош	25	православна	
39.	Ракић Митра	25	православна	сви чланови једне породице
40.	Ракић Пауна	23	православна	
41.	Ракић Витомир	28	православна	
42.	Ракић Десанка	12	православна	
43.	Ракић Марина	10	православна	
44.	Ракић Анђелко	7	православна	
45.	Стањевић Михајло	7	православна	за Михајла и Благоја пише да су рањени
46.	Стањевић Славојка	35	православна	
47.	Стањевић Доброслав	8	православна	
48.	Стањевић Благоје	8	православна	
49.	Драгичевић Секула	40	православна	
50.	Драгичевић Драгиња	40	православна	Муж, жена и троје дјеце. За Ковиљку пише да је рањена.
51.	Драгичевић Ковиљка	17	православна	
52.	Драгичевић Младен	13	православна	
53.	Драгичевић Срето	8	православна	
54.	Драгичевић Достана	25	православна	
55.	Драгичевић Радојка	20	православна	рањена сви чланови једне породице
56.	Драгичевић Стајка	30	православна	
57.	Драгичевић Марко	40	православна	
58.	Драгичевић Перса	36	православна	
59.	Драгичевић Петко	12	православна	
60.	Драгичевић Стака	6	православна	
61.	Драгичевић Мато	60	православна	рањен мајка са дјецом
62.	Драгичевић Петра	55	православна	
63.	Драгичевић Остоја	21	православна	
64.	Драгичевић Мито	12	православна	
65.	Јаковић Василија	40	православна	
66.	Јаковић Живана	10	православна	
67.	Јаковић Петко	8	православна	рањен мајка са дјецом
68.	Јаковић ? (Мирјана) ²	8	православна	
69.	Јаковић ? (син)	1	православна	

70.	Максимовић Манојло	?	православна	Сви чланови једне породичне задруге. За Манојла и његовог сина Светозара пише да су рањени.
71.	Максимовић Светозар	16	православна	
72.	Максимовић Невенка	10	православна	
73.	Максимовић Косана	40	православна	
74.	Максимовић Достана	20	православна	
75.	Максимовић Василије	60	православна	
76.	Максимовић Грујо	21	православна	
77.	Максимовић Јездо	10	православна	
78.	Максимовић Богдан	8	православна	
79.	Максимовић Славојка	15	православна	
80.	Максимовић Стака	6	православна	три члана једне породице
81.	Максимовић Стевка	8	православна	
82.	Јевтић Стеван	40	православна	
83.	Јевтић Јелко	35	православна	мајка и кћерка
84.	Јевтић Душанка	16	православна	
85.	Јевтић Косана	40	православна	
86.	Јевтић Драгица	16	православна	муж, жена и троје дјеце
87.	Станојевић Милорад	50	православна	
88.	Станојевић Новка	45	православна	
89.	Станојевић Милева	17	православна	муж, жена и њихово унуче
90.	Станојевић Јудка	10	православна	
91.	Станојевић ? (Ђука) ³	1	православна	
92.	Станојевић Дамјан	25	православна	сви су живјели у једној кући, није наведено сродство
93.	Лазаревић Тимотије	60	православна	
94.	Лазаревић Јела	50	православна	
95.	Лазаревић Анђа	15	православна	Радмила је Лепосавина снаха
96.	Лазаревић Илија	40	православна	
97.	Ракић Јелка	55	православна	
98.	Ракић Милка	55	православна	муж, жена и слушкиња
99.	Ракић Цвијета	18	православна	
100.	Ракић Ивана	15	православна	
101.	Максимовић Бранко	60	православна	муж, жена и слушкиња
102.	Станојевић Неђо	50	православна	
103.	Станојевић Лепосава	45	православна	
104.	Станојевић Радмила	20	православна	муж, жена и слушкиња
105.	Радивојевић Лазо	60	православна	
106.	Радивојевић Стака	50	православна	
107.	? Спасенија	12	православна	

И овога списка се може закључити да је у Залазју тога дана убијено 99 особа и да их је осам рањено. Међутим, из других извора, посебно из збирног списка жртава села Залазја, који је сачинила Земаљска комисија, са великом дозом сигурности се може тврдити да су том приликом убијене и следеће особе:

1.	Стојановић (Трише) Вељо	35	православна	
2.	Максимовић (Ђорђа)	45	православна	
3.	Владо			
	Максимовић (Влада)	20	православна	
	Вељко			
4.	Максимовић Ј. Софија	50	православна	
5.	Јевтић (Стевана) Јока	18	православна	
6.	Јевтић (Мил.) Цвијетин	26	православна	
7.	Станојевић (Рада) Достана	30	православна	

Са овим жртвама, укупан број убијених 14. јуна 1943. године у селу Залазју износи 106, али је скоро сасвим сигурно да ни то није коначан број, поготово што се не наводи каква је била судбина оних који су тог дана рањени и да ли је неко од њих накнадно преминуо од задобијених повреда.

Према истом списку, у селу Витловцу су истог дана убијене следеће особе:

ВИТЛОВАЦ				
Број	Име и презиме	Старост	Вјероисповијест	Напомена
1.	Јовановић Миливој	30	православна	муж, жена и четворо дјеце
2.	Јовановић Милева	25	православна	
3.	Јовановић ?	?	православна	
4.	Јовановић ?	?	православна	
5.	Јовановић ?	?	православна	
6.	Јовановић ?	?	православна	
7.	Косовљевић Стефанија	60	православна	мајка и син
8.	Марковић Ружа	50	православна	
9.	Марковић Божо	12	православна	

Сутрадан, 15. јуна 1943. године, из села Брежана су доведене и у Сребреници убијене следеће особе:

БРЕЖАНИ				
Број	Име и презиме	Старост	Вјероисповијест	Напомена
1.	Ранкић Обрал	45	православна	отац и син
2.	Ранкић Јово	17	православна	
3.	Јосиповић Стојан	45	православна	
4.	Јосиповић Петар	43	православна	отац и син
5.	Јосиповић Стево	16	православна	
6.	Јосиповић Раде	45	православна	
7.	Лазич Павле	30	православна	отац и син
8.	Петровић Ђорђо	50	православна	
9.	Петровић Драго	22	православна	
10.	Крстајић Драго	45	православна	отац и син
11.	Крстајић Душан	19	православна	
12.	Стефановић Веселин	37	православна	
13.	Стефановић Срећко	18	православна	слуга
14.	Стефановић Симеон	50	православна	
15.	Стефановић Богољуб	31	православна	
16.	? Велимир	?	православна	

Други извори наводе 17 убијених особа тога дана, али вјеродостојност тог податка, као и име евентуалне седамнаесте жртве, није било могуће прецизно утврдити.

Из свега изложеног се може закључити да су 14. и 15. јуна 1943. године у Сребреници, Залазју, Брежанима и Витловцу припадници 29. стајаће дјелатне бојне убили најмање 228 особа. Посебно поразно дјелује податак да је међу жртвама око 80 дјеце од једне до шеснаест година старости.

Захваљујући судији Вејсилу Хацибегићу, који је тражио да му се достави списак свих војника 29. бојне који су учествовали у нападу на Сребреницу, Залазје, Брежане и Витловац, знају се и имена убица. Из тог списка је видљиво да је 29. стајаћа дјелатна бојна имала укупно

276 војника, а у нападу на Сребреницу, Залазје, Брежане и Витловац, учествовало је њих 259, јер је 17 војника Друге сатније ове бојне било на одсуству (15 Хрвата и два муслимана). У Штабу, Стожерној сатнији (штабној чети), те у све четири сатније 29. стајаће дјелатне бојне, било је укупно 136 муслимана и 140 Хрвата.¹ Муслимани су углавном били из редова домаћег становништва, док су Хрвати углавном били доведени из Славоније, али их је било и из других дијелова Независне Државе Хрватске. За овако прецизне податке о бројности и саставу 29. стајаће дјелатне бојне, можемо да захвалимо честитом и преданом судији Вејсилу Хацибегићу, који је, знајући да ће му документација бити одузета када заврши истрагу, а можда и уништена, сваки документ који је у току истраге прикупио урадио у три копије. Затим је ту документацију сакрио и после рата предао органима Управе државне безбједности (УДБ).² И поред тога што му је истрага отежавана на разне начине, Хацибегић је заокружио оптужницу са свим доказима, али је ратни суд 3. зборног подручја у Сарајеву, на челу са генералом Прохаском и судијом бојником др Осман бегом Фирдусом, ослободио злочинце кривице и донио одлуку да се „сваки даљни поступак у овој ствари прекида и ствар се предаје забору.“³ У објашњењу оваквог поступка, наведено је да су усташе приликом покоља у Сребреници, Брежанима и Залазју били испровоцирани чињеницом да је око двадесетак усташа погинуло претходних дана у борби са партизанима, а међу њима и брат натпоручника Курелца, па да су партизани, наводно, поједине лешеве усташа масакрирали, као и то да су Срби радосно дочекали партизане, добровољно им доносили храну, па чак, да иронија хрватског судства буде већа, наводно ставили и шајкаче на главе приликом окопавања кукуруза. То је, дакле, све и да је било тако, по усташким судијама био сасвим довољан и легитиман разлог за масакр недужних српских цивила, а највише дјеце. С друге стране, Прохаска и Фирдус нису уопште узимали у обзир изјаве свједока из Сребренице, који су тврдили да партизани нису направили никакав масакр приликом уласка у град и боравка у њему. Тако се, на примјер, у изјави коју је 25. јуна 1943. године, десетак дана после овог погрома, дао усташким органима власти свједок и очевидац Роша Бруне, управник поште у Сребреници, наводи: „U koliko sam ja video i znam da partizani u vrijeme njihovog boravka u Srebrenici nisu nikog ubili osim u koliko se

1 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, омот 53, инв. бр. 4234 (списак су правила командири сатнија и командант 29. бојне Јосип Курелац).

2 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 60361.

3 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, омот 53, инв. бр. 4358.

sjećam dva ili tri građanina koji su se borili protivu njih i u borbi poginuli.“¹ Наравно, о наводном масакру изгинулих усташа нема ни помена, али су зато као истинита узета Курелчева правдања да су партизани масакрирали погинуле усташе приликом уласка у Сребреницу.² Чак и да је то била истина, то никако није могло бити оправдање за масакр српског цивилног становништва у Сребреници. За судију Агановића, као доказ да је био симпатизер партизана, наведено је да је у јутро оног дана када су партизани ушли у Сребреницу ишао у риболов баш у оном правцу одакле су дошли партизани. То је, дакле, било судство и правда Независне Државе Хрватске.

Страдање Срба у сребреничком срезу није престало ни након тог покоља. Током читаве 1943. године, настављена су појединачна, а понекад и групна убиства Срба широм сребреничког среза, у чему је посебно учествовала усташка муслиманска милиција. Највише су страдали повратници из Србије, који су, притиснути разним невољама, посебно глађу, покушавали да бар дјелимично обраде своја имања. Поједини дијелови сребреничког среза налазили су се у току 1943. и 1944. године у рукама партизана, неки у рукама усташа, па се њихова власт понегдје повремено смјењивала, што је доводило до нових страдања становништва. Неки дијелови среза налазили су се и под контролом четника, па је у њиховим повременим сукобима са усташама или партизанима опет долазило до страдања цивилног становништва. И у току 1944. године, било је масовних убиства Срба у срезу Сребреница, као што су, на примјер, покољи у селима Оправдићи и Бране Бачић. Покољ у овим селима извршила је усташка јединица под командом Муја Омеровића.³ Многобројне злочине у сребреничком срезу у том периоду починила је и усташка Црна легија, посебно када је за команданта једног дијела Легије у Источној Босни, дошао познати кољач и патолошки убица Фрањо Судар, за кога се у документима Земаљске комисије каже да је по својим свирепостима спадао „међу најтеже и најкрволочније ратне злочинце“.⁴

Према документима Земаљске комисије за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача, усташе су у сребреничком срезу у пе-

1 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, инв. бр. 4299.

2 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 2, инв. бр. 4230.

3 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, инв. бр. 56386.

4 Саво Скоко, Милан Граховац, *Злочини Независне Државе Хрватске и немачког окупатора у Херцеговини 1941-1945. године*, Зборник докумената, том I, приредили мр Драга Мاستиловић и Гордана Мاستиловић, Београд – Гацко 2011. године, документ бр. 22, стр. 141 (Одлука земаљске комисије БиХ за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача бр. 1873 о проглашењу Фрање Судара за ратног злочинца).

риоду од 1941. до 1945. године убили 1.076 одраслих људи, 546 жена, 210 стараца и 430 дјеце, што укупно износи 2.262 жртве.¹ Осим ријетких изузетака, све жртве усташког терора били су Срби, православни. То значи да је у срезу Сребреница у току Другог свјетског рата убијено преко 2.200 Срба, али ни та цифра није коначна, јер све жртве нису регистроване, посебно мала дјеца и одојчад која још увијек нису била добила име, па их тако и нема на попису жртава. Од укупног броја свих цивилних жртава сребреничког среза у Другом свјетском рату (3.281), православних Срба који су страдали од усташа било је око 68%, више од двије трећине свих жртава. Из ватреног оружја, усташе су, према подацима Земаљске комисије за утврђивање злочина, убили 1.129 особа, објесили девет, ножем заклали 663, измрцварили разним методама мучења 348, док је 95 жртава умрло касније од последица мучења, а 18 убијено у логорима.²

Резиме:

Један од најмасовнијих и најбруталнијих злочина који је извршила Независна Држава Хрватска над српским становништвом у сребреничком срезу, у периоду 1941-1945. године, био је злочин који је извршен 14. и 15. јуна 1943. године у вароши Сребреница и селима Залазје, Брежани и Витловац. Том приликом, 29. стајаћа дјелатна бојна Независне Државе Хрватске, коју је чинило 136 муслимана и 140 Хрвата, под командом натпоручника Јосипа Курелца, за само два дана је на најсуровији начин убила најмање 228 недужних српских цивила: људи, жена и дјеце у доби од једне до преко деведесет година старости. Међу убијенима, поред одраслих особа, налазило се и око 80 дјеце од једне до шеснаест година старости. Ватреним и хладним оружјем, сјекирама и ножевима, убијане су по кућама читаве породице. На тај начин, за само два дана су у потпуности угашени многи српски домови у Сребреници и околним селима.

1 АБиХ, ЗКУЗ, кут. 204, документ није нумерисан.

2 Исто.

Драган Цветковић

Музеј жртава геноцида, Београд

СРЕБРЕНИЦА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ: НУМЕРИЧКА АНАЛИЗА СТВАРНИХ ЉУДСКИХ ГУБИТАКА¹

АПСТРАКТ: Рад представља покушај да се на основу делимично ревидираног пописа „Жртве рата 1941-1945“ из 1964. године прикаже страдање становништва општине Сребреница. Направљена је анализа страдалих ове општине, сагледана њихова национална и полна структура, урађен преглед година страдања, приказане су категорије и начин страдања, утврђени су одговорни за страдање становништва, као и социјално-економска структура страдалих, и све је смештено у контекст страдања становништва Босне и Херцеговине.

Кључне речи: Сребреница (општина и град), Независна Држава Хрватска (НДХ), Источна Босна, Босна и Херцеговина, становништво, страдање, Срби, Муслимани, цивили, војне формације, социјално-економска структура.

Сребреница спада у ону групу општина у Босни и Херцеговини које су имале ту несрећу да у двадесетом веку два пута тешко пострадају у ратним дешавањима. Први пут средином века,² у рату који је захватио читав свет, па и земљу у којој се налазила, а други пут крајем века, приликом распада државе, када се опет нашла у рату, ако не цела, онда својим већим делом.

Тема рада је страдање града и општине Сребреница у Другом светском рату. Колективно сећање њених становника на страдање у том рату битно је утицало, поред осталих разлога, на страдање у потоњем рату, педесет година касније, као и на препознавање супротне стране.

Овај рад је настао на основу делимично ревидираног пописа „Жртве рата 1941-1945“ из 1964. године,³ а као основа за истраживање узета

1. Овај рад је већ објављен у часопису *Токови историје* 3/2009, 63-93.

2 Општина је поднела извесне губитке и у Првом светском рату, али су они далеко мањи од губитака у потоња два рата.

3 Пописна комисија је утврдила да је учињен читав низ пропуста при изради пописника, тако да је њиме обухваћено 597.323 особе, што је 56-59% од оних које је требало обухватити пописом (између 1.016.000 и 1.056.000), а у које није урачунато „најмање око 50.000 квислинага“, као и око 40.000 Јевреја и Рома, за које није имао ко да да податке (*Žrtve rata 1941-1945 – Rezultati popisa*, Савезни завод за статистику, Београд 1966 – репринт 1992, 7). Произлази да је попис обухватио између 51,7 и 54% стварно страдалих, па је на његово коришћење стављен ембарго, који је потрајао скоро 30 година (до 1992). Користећи се разноврсном архивском грађом, општинским доку-

је територија општине Сребреница из времена његовог настанка. Направљена је анализа страдалих ове општине, сагледана њихова национална и полна структура, урађен преглед година страдања, приказане су категорије и начин страдања становништва, утврђени одговорни за страдање становништва, као и социјално-економска структура страдалих, те је све смештено у контекст страдања становништва Босне и Херцеговине. Попис је узет као основа за истраживање јер је, и поред свих недостатака, најпотпунији. Поред питања *колико је страдалих*, подједнако је значајно и питање *шта показују резултати пописа*, односно *каква је унутрашња структура страдалих*.

За боље разумевање ратних дешавања на овом простору, а самим тим и проблема страдања становништва општине Сребреница, потребно је направити увид у њен географски положај и демографску структуру популације. Касније настала општина Сребреница, чији су страдали становници предмет интересовања, заузимала је већи део истоименог среза (котара), који се налазио у саставу Велике жупе Врхбосна. Смештена у брдско-планинском пределу Источне Босне,¹ погодном за герилско

ментацијама, пописима Савеза удружења бораца Народно-ослободилачког рата (СУБ-НОР), за поједине општине, монографијама и хроникама појединих области, општина, насеља, црквеним књигама и анкетним формуларима, у Савезном заводу за статистику (СЗС) је, уз помоћ Музеја жртава геноцида, 1995. године отпочео рад на ревизији пописа, који је трајао до 1999 године. Од 2003. године, Музеј жртава геноцида самостално врши ревизију пописа. Постављени циљ је да се обухвате сва лица са простора СФР Југославије, без обзира на националну, верску, етничку, политичку и војну припадност, чиме би се отклонио један од основних недостатака пописа, а то је непописивање „ко-лаборациониста“, као и да се идентификују Роми који нису посебно пописани 1964. године, већ се углавном воде као Срби, Хрвати или Муслимани. Након појаве резултата нових демографских истраживања, као и анализе овог пописа, као полазну тачку у истраживањима треба узети процену о броју страдалих која се креће између 1.070.000 и 1.120.000 особа (процењени број за територију Краљевине Југославије износи између 1.042.000 и 1.092.000 страдалих), одакле следи да је пописом обухваћено од 53,3-55,8% страдалих. Ревидираним пописом је до сада обухваћено 657.128 страдалих, што је 58,67 до 61,41% од процењеног броја страдалих. Резултати пописа су сложени према месту рођења страдалих, стога је извесно да је део страдалих особа променио место боравка, што делимично утиче на прецизност изнетих података, али не у мери која би нарушила њихову веродостојност (Архив Југославије, фонд 179 – Попис Жртве рата 1941-1945. из 1964. године; Архив Музеја жртава геноцида, фонд Жртве рата 1941-1945, база података Жртве рата 1941-1945).

1 Источна Босна је обухватала 43 општине: Бановићи, Бијељина, Босански Шамац, Братунац, Брчко, Чајниче, Фоча, Горажде, Грачаница, Градачац, Хаџићи, Хан Пијесак, Илиџа, Илијаш, Какањ, Калесија, Калиновик, Кладањ, Лопаре, Лукавац, Модрича, Оцак, Олово, Орашје, Пале, Рогатица, Рудо, Сарајево, Соколац, Сребреница, Сребреник, Шековићи, Трново, Тузла, Угљевик, Вареш, Високо, Вишеград, Власеница, Вогошћа, Завидовићи, Зворник, Живинице.

ратовање, ван важнијих саобраћајних комуникација, у самом рогу реке Дрине, општина Сребреница је са три стране била окружена Србијом. У општини је постојао релативно велики број насеља – 78, укључујући и Сребреницу као њено средиште, са 2.543 домаћинстава, од којих је 295 било у самој Сребреници. Према попису из 1921. године, у општини Сребреница су живеле 14.923 особе, од којих су 1.242 живеле у граду, што је 8,32%.¹ Према наредном попису становништва, из 1931. године, у котару (срезу) је живело 35.210 становника.² На територији општине Сребреница становало је око 2,27% становништва Источне Босне и око 0,79% становништва Босне и Херцеговине.³ Национална структура општине се може приближно сагледати преко структуре вероисповести становништва котара забележеног у пописима становништва 1921. и 1931. године. Према њима, у котару Сребреница је живео приближно једнак број Срба и Муслимана, што потврђују савремени извори.⁴ Током рата, бројност и структура становништва општине се мењала услед њихове повећане флукуације, те је стога тешко одредити их прецизно. Мењање структуре становништва отпочело је протеривањем Срба, које је спроводила Независна Држава Хрватска (НДХ) у виду „такозваног“

1 *Predhodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini SHS od 31. januara 1921. godine* (даље у тексту *Попис 1921*), Сарајево 1924, 155-158. Број становника је израчунат издвајањем насеља која су припадала послератној општини Сребреница из котара Сребреница, у коме је живело 27.378 становника.

2 *Popis stanovništva 1991. godine, deo nonus 1931* (електронско ЦД издање), Београд 1997.

3 Босна и Херцеговина је обухватала територију од 51.199 км² на којој је живело 1.889.929 становника, међу којима је било 43,87% Срба (829.162), 31,13% Муслимана (588.247), 23,48% Хрвата (443.914), 0,64% Јевреја (12.028) и 0,88% осталих националности. Источна Босна је заузимала 15.736 км² (30,73%), са 653.254 становника (34,57%), међу којима је било 43,06% Муслимана, 40,17% Срба, 14,79% Хрвата и 1,98% осталих националности (1,44% су Јевреји) (*Попис 1921*, 20-24).

4 Према попису из 1921. године, у котару Сребреница је живело 27.378 особа, од којих је било 13.424 православних (49,03%) и 13.792 муслимана (50,38%), док је припадника осталих и непознатих вероисповести било 0,59% (*Исто*, 24-25). Према попису из 1931. године, у котару Сребреница је живело 17.766 православних (50,46%), 17.332 припадника исламске вероисповести (49,23%) и 109 припадника осталих и непознатих вероисповести (0,31%) (*Popis stanovništva 1991*). У извештају котарског предстојника жупану Велике жупе Врхбосна од 29. јануара 1942, наводи се да у котару Сребреница има 40.000 становника, по половина муслимана и православних, једна јеврејска кућа и неколико католичких чиновника (Vladimir Dedijer, Antun Miletić, „Genocid nad Muslimanima 1941-1945“, *Zbornik dokumenata i sećanja*, Sarajevo 1990, стр. 122). Процена је да је касније, поделом котара на општине Сребреница и Братунац, у њима остао приближно исти национални састав становништва.

планског исељавања.¹ Највеће промене је изазвало напуштање територије општине, тачније бежање, дела њених становника који су у избеглиштву тражили спас од терора.² Са друге стране, број и структура становника су се мењали доласком избеглица са других територија у ову општину.³

Формирање НДХ је од почетка праћено репресијом и терором, који је убрзо прерастао у геноцид над делом становништва. Већина Муслимана, који су помињани као „најчистији Хрвати“,⁴ прихватила је новоформирану државу као оквир за решавање и остваривање својих националних тежњи и економског просперитета.⁵ Намеравајући да створи сигурносни појас на Дрини, власт НДХ покушала је да „очисти“ погранично подручје према Србији елиминацијом српског становништва,⁶ било његовим протеривањем било физичким уништењем. У том циљу је већ у јулу у Сарајеву формирано Заповједништво Војне крајине, у чијем саставу се нашао и котар Сребреница.⁷ Репресија, терор и отпочети ге-

1 Са територије среза Сребреница, од којих је део свакако из општине Сребреница, јула 1941. године исељено је 86 српских породица, са 156 чланова – 93 мушкарца и 63 жене (Slobodan D. Milošević, *Izbeglice i preseljenici na teritoriji okupirane Jugoslavije 1941-1945*, Београд 1981, стр. 158). Пошто је, према подацима пописа становништва, просечна породица у општини бројала 5,87 чланова (у граду 4,21), поставља се питање шта је све у извештају урачунато као породица (очигледно је да деца нису урачуната) или се радило о појединачним протеривањима.

2 У извештају Уреда за избеглице Велике жупе Врхбосна од 1. марта 1942. године, наводи се да је у Сарајеву смештено око 17.000 избеглица из скоро свих котара Источне Босне, међу којима и избелице из Сребренице. Део је дошао по избијању сукоба, а део је протеран касније, приликом чишћења терена. Из извештаја Велике жупе Усора и Соли од 7. јуна 1943. године, види се да се у том периоду у Сребреницу вратило око 5.000 Срба, који су у фебруару и марту 1942. године побегли у Србију склањајући се од Црне легије (Zdravko Dizdar, Mihael Sobolevski, *Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini*, Zagreb 1999, 258 и 538-539).

3 Извештај Котарске области у Сребреници од 3. маја 1943. године показује да је у Сребреници у априлу било смештено 5.316 избеглица из других котара Источне Босне, који су побегли од четника (*Исто*, 522-523).

4 Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i NDH*, Zagreb 1977, 197.

5 Муслиманска елита се надала повратку земље коју су изгубили у аграрној реформи (*Исто*, 199-200).

6 Милош Хамовић, *Избеглиштво у Босни и Херцеговини 1941-1945*, Београд 1994, 55.

7 Котари Сребреница и Власеница су се налазили у рејону 4. бојне (батаљона) Војне крајине, којој су биле потчињене све оружничке (жандармеријске) јединице, финансијске страже и редарство (полиција) на том подручју. У Сребреници се налазила команда вода из састава Крилног оружничког заповједништва Тузла 4. оружничке

ноцид изазвали су одговор Срба. У борби за биолошки опстанак, Срби су почели да се организују, прикључујући се са једне стране националним, а са друге стране јединицама које су предводили комунисти (које су декларативно биле вишенационалне). Иако је остала на периферији главних ратних дешавања у Босни, Сребреница ипак није била поштеђена страдања, нарочито ако се узме у обзир чињеница да је територија често мењала „господара“. Сребреницом су током рата, у краћем или дужем периоду, владали НДХ, устаници, четници (ЈВО), добровољци, партизани, а у појединим периодима и Немци. Чести сукоби устаника са војним и полицијским јединицама НДХ (како регуларним тако и нерегуларним)¹ и повремени са немачким јединицама које су вршиле операције у овом подручју, уз међусобни сукоб два устаничка покрета, као и сталне одмазде над недужним цивилима, које је спроводила већина ратујућих страна, проузроковале су страдање становништва ове општине.

Поделе на националне групе, као и политичке поделе у оквиру националних група, које су резултирале тешким и перманентним сукобима, затим терор и освета спровођени у име националних или идеолошких циљева, као и присуство немачког окупатора, који је спроводио своје стратешке циљеве, утицали су на страдање становништва. Према делимично извршеној ревизији пописа, до сада је утврђено да су са територије општине Сребреница страдале 1.432 особе. Далеко највећи број је страдао у 1942. години, током које је живот изгубило 52,72% од свих жртава ове општине.²

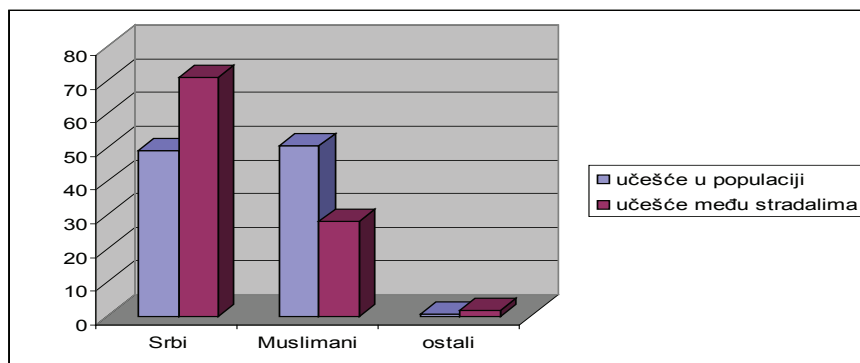
Национална структура показује да су међу њима најбројнији Срби – 70,60% страдалих, следе их Муслимани са 27,93%, док припадници осталих и непознатих националности представљају 1,47% страдалих. Однос Срба и Муслимана, као најбројнијих националних група, а при

пуковније (Mladen Colić, *Takozvana Nezavisna država Hrvatska 1941.*, Beograd 1973, 225 и 289). По наређењу Заповједништва Војне крајине, формиран је одред штрајфуна (казнене експедиције) „од искусних ратника и избеглица из Источне Босне“, који је требало да изврши чишћење подручја заузетих од „четничко-комунистичких банди“. Пошто није успела да изврши своју основну функцију заштите границе према Србији и Црној Гори, Војна крајина је расформирана у периоду мај-јуни 1942. године (Nikica Barić, *Ustroj kopnene vojske Domobranstva Nezavisne države Hrvatske 1941-1945*, Zagreb 2003, 117-118).

1 Милицијске снаге НДХ формиране су од стране домобранства (ДОМДО), усташа, оружаних власти, углавном од локалног становништва на неком подручју (N. Barić, *Domobranstvo*, 154). Усташка милиција, или „дивље усташе“, посебно су се истицале у спровођењу терора над српским становништвом (M. Colić, *Takozvana NDH*, 280).

2 Издаја се још 1943, са 27,44% страдалих, док је осталих година учешће страдалих било далеко мање, 1941 – 8,03%, 1944 – 8,66% и 1945. године – 3,14%.

томе и са једнаком заступљеношћу у популацији општине, износи 2,53:1.

Графикон 1. Националности општине Сребреница према учешћу у популацији и учешћу међу страдалима

Укрштање националне структуре са годинама страдања показује да нису све националности имале једнако страдање током рата.

Сребреница општина	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Укупно
Срби	52	515	318	94	32	1.011
%	45,22	68,21	80,92	75,81	71,11	70,60
Муслимани	61	237	68	25	9	400
%	53,04	31,39	17,30	20,16	20,00	27,93
Остали/ еп.	2	3	7	5	4	21 ¹
%	1,74	0,40	1,78	4,03	8,89	1,47
Укупно	115	755	393	124	45	1.432
%	8,03	52,72	27,44	8,66	3,14	100,00

МЗГ, База података „Жргве рата 1941-1945“

Код Срба, као најбројније националне групе међу страдалима из ове општине, највећи део (50,94%) изгубио је живот током друге године рата, а издваја се и 1943. година (31,45%), када је забележено и њихово највеће годишње учешће међу страдалима – 80,92%.¹ Већина Муслимана (59,25%) изгубила је живот у 1942. години,² док су највеће учешће међу страдалима имали у 1941. години (53,04%). Припадници осталих и непознатих националности су већином страдали у другој половини рата, највећи део (33,33%) у 1943. години, док су највеће учешће међу страдалима имали последње године рата – 8,89%.

¹ Од страдалих Срба, 5,14% је изгубило живот 1941. године, 9,30% током 1944. и 3,17% 1945. године.

² Од страдалих Муслимана, 15,25% је изгубило живот 1941. године, 17,00% током 1943, 6,25% током 1944. и 2,25% током 1945. године.

Из самог места Сребреница, као општинског средишта, према попису је страдало 180 особа, што је 12,57% страдалих из ове општине. С обзиром да је градско становништво чинило свега 8,32% од укупног становништва општине, његови губици су знатно већи од губитака сеоског становништва. Град је претрпео највеће губитке у прве три године рата (87,22%), што је кулминирало у 1943. Години, током које је страдало 39,44% свих жртава из града. Велику већину страдалих чине Срби – 63,33%, следе их Муслимани са 32,78%, док је страдалих припадника осталих и непознатих националности 3,89%. Однос у броју страдалих Срба и Муслимана из града износи 1,93:1.¹ Муслимани из града представљају 14,75%, Срби 11,28%, а припадници осталих и непознатих националности 33,33% страдалих из својих националних група у оквиру општине.

Сребреница – град	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Укупно
Срби	15	26	61	7	5	114
%	51,72	45,61	85,92	50,00	55,56	63,33
Муслимани	14	29	9	5	2	59
%	48,28	50,88	12,68	35,71	22,22	32,78
Остали/ неп.	-	2	1	2	2	7
%	-	3,51	1,41	14,29	22,22	3,89
Укупно	29	57	71	14	9	180
%	16,11	31,67	39,44	7,78	5,00	100,00

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Већина Срба настањених у граду изгубила је живот друге и треће године рата (76,32%), нарочито 1943, током које је страдало 53,51%, а тада је забележено и њихово највеће учешће у годишњем страдању од 85,92%. Са друге стране, већи део Муслимана је страдао прве две године рата (72,88%), највише 1942. године (49,15%), током које су имали највеће учешће међу страдалима од 50,88%.

Ван Сребренице, као општинског средишта, како је пописом утврђено, страдале су 1.252 особе, које потичу из 73 насеља, тако да просечна стопа смртности износи 17,15 особа по селу.² Међу страдалима је 71,65% Срба (897), 27,24% Муслимана (341) и 1,12% припадника оста-

¹ Када говоримо о односу страдалих, треба имати у виду да је у самом граду структура становништва била другачија него у општини и да је, као што је најчешће случај у читавој Босни и Херцеговини, градско становништво било већим делом састављено од Муслимана, а мањим од Срба и осталих народа.

² Пописом и ревизијом пописа, у четири насеља која су припадала општини није идентификована ниједна жртва.

лих и непознатих националности (14). Страдали Срби потичу из 46, а Муслимани из 49 насеља. Анализа страдања по насељима показује да су у 22 села регистроване жртве обе националности, у 27 насеља су страдали искључиво Муслимани, док је у 24 села страдало искључиво српско становништво. Нису ни сва села подједнако страдала: 11,71% страдалих Срба потиче из села Обади (105), док из села Луке потиче 13,78% страдалих Муслимана (47). Просечна смртност по селу код Срба износи 19,50 особа, док је она код Муслимана 6,96.

Изразито комплексан и бруталан рат који је вођен на овом подручју, а који је у себи садржавао елементе ослободилачког, антифашистичког, грађанског, међунационалног, верског и идеолошког рата, уз спровођење холокауста и геноцида, неминовно је довео до великог страдања припадника оба пола. Анализа полне структуре страдалих показује да жене чине 31,49% страдалих на нивоу општине, док је њихово учешће међу страдалима на нивоу града осетно веће (43,89%). Укрштање полне и националне структуре даје потпунију слику.

Сребр. – општ.	Срби	Муслимани	Остали и непознато	Укупно
Мушкараца	649	317	15	981
%	64,19	79,25	71,43	68,51
Жена	362	83	6	451
%	35,81	20,75	28,57	31,49

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Сребр. – град	Срби	Муслимани	Остали и непоз.	Укупно
Мушкараца	57	40	4	101
%	50,00	67,80	57,14	56,11
Жена	57	19	3	79
%	50,00	32,20	42,86	43,89

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

У оквиру националних група, на нивоу општине је регистровано веће учешће жена међу страдалима код Срба (35,81%) и припадника осталих и непознатих националности (28,57%) него код Муслимана (20,75%). На нивоу града, учешће жена је још веће (43,89%), с тим што није једнако код свих националности. Учесће жена међу страдалима српске националности у граду износи 50,00%, код припадника осталих и непознатих националности 42,86%, док страдале Муслиманке представљају 32,20% губитака своје националне групе. Међусобни однос страдалих Српкиња и Муслиманки на нивоу општине износи 4,36:1, док је на нивоу града 3:1.

Трагедија страдања сваког народа достиже врхунац у страдању деце. У општини Сребреница, деца чине 18,51% свих страдалих (265). Национална структура показује да је међу њима 77,74% Срба (206), 21,13% Муслимана (56) и 1,13% осталих и непознатих националности. Деца чине 20,38% страдалих Срба, 14,00% Муслимана и 14,29% страдалих припадника осталих и непознатих националности. У самом граду, деца чине 13,89% страдалих (25), а међу њима је 56% Срба (14) и 44% Муслимана (11). За разлику од општине, у граду је приметна промена у учешћу деце међу страдалима код појединих националности, тако да она чине 18,64% страдалих Муслимана и 12,28% страдалих Срба. Однос у броју страдале деце код Срба и Муслимана на нивоу општине износи 3,68:1, док је тај однос на нивоу града 1,27:1.

Пописом су јасно раздвојене две основне категорије страдалих, припадници војних формација и цивили.¹ Преглед страдалих по категоријама започећемо страдалим припадницима Војске Краљевине Југославије (ВКЈ), код којих су јасно уочљиве две групе, страдали у краткотрајном априлском рату 1941. године и они који су живот изгубили касније, у логорима за ратне заробљенике. До сада је идентификовано 20 особа које су изгубиле живот као припадници ВКЈ и оне представљају 1,40% од свих страдалих из општине Сребреница. Из града потиче 10% страдалих војника (2). Међу страдалим војницима, 35% је изгубило живот у априлском рату (7), од којих је 14,29% из града (1). Осталих 65,00% је изгубило живот у логорима за ратне заробљенике (13), од којих је 7,69% из града (1). Национална структура страдалих војника показује да су Срби и Муслимани подједнако страдали (по 10), с тим што се разликују групе у којима су изгубили животе. Срби су страдали подједнако у рату и заробљеништву (по 5), док је 20% Муслимана (2) страдало у априлском рату, а 80% у логорима за ратне заробљенике (8). Сви страдали Срби потичу из околине Сребренице, док су из града страдала два Муслимана, по један у рату и заробљеништву.

Формирање покрета отпора у Сребреничкој општини је у великој

¹ Пописом из 1964. године обухваћене су особе које су изгубиле живот у ВКЈ и НОВЈ, док њиме нису пописани припадници осталих војних формација, тзв. „колаборационаисти“. Иако је ревизијом предвиђено пописивање свих страдалих, без обзира на војну и политичку припадност, за територију општине Сребреница до сада нису пронађени релевантни извори који би омогућили персоналну идентификацију страдалих у војним или полицијским формацијама НДХ, ЈВуО, добровољачким одредима, муслиманској милицији, немачким легионарским и СС јединицама и другим војним формацијама. Досадашња искуства у ревизији пописа показују да је мали део страдалих из ових војних формација укључен у попис под другим категоријама, најчешће као цивили или непознате категорије, а има случајева да су регистровани и као припадници НОВЈ.

мери зависило и било условљено његовим развојем у ширем простору Источне Босне.¹ Трагедија народа овог подручја се огледа у опредељивању за супротне стране, што је приметно код свих националних група, првенствено код две највеће. Муслимански живаљ је у почетку у НДХ препознао гаранта за остварење својих националних тежњи, те је већим делом оптирао за њу, док се мањи део определио за приступање антифашистичком покрету који су предводили комунисти. Са друге стране, српски народ се, након почетне фазе устанка, опредељивао између два антифашистичка покрета отпора,² једног који су предводили комунисти и другог који се залагао за очување монархије и грађанских вредности.³ Оба покрета су деловала мање-више јединствено до краја прве године рата,⁴ када долази до коначног раскола.⁵ Сукоб ће трајати до краја рата,⁶

1 Устанак је нагло избио и брзо се проширио у српским селима око Хан Пијеска, Власенице, Сребренице, Братунца, Дрињаче (Бранко Петрановић, *Srbija u drugom svetskom ratu 1939-1945*, Београд 1992, 195). Четници из околине Сребренице, тада још увек под вођством локалних лидера, успели су да 18. августа заузму Сребреницу и Братунац (*Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941-1945*, I-II (ур. Велимир Терзић), Београд 1958, I, 84).

2 У извештају Велике жупе Врхбосна упућеном штабу III војног збора 28. октобра 1941. године стоји да је „Четничко-комунистичка акција [је] на овом подручју (Сребреница – прим. аут.) особито јако развијена, а састоји се искључиво од грчко-источног елемента“ (V. Dedijer, A. Miletić, *Genocid*, 75).

3 Сребренички четнички одред је, уз Власенички, био међу првим формираним у Босни и Херцеговини (Zdravko Dizdār, *Četnički zločini u Bosni i Hercegovini 1941-1945*, Zagreb, 2002, 155).

4 На партизанско-четничким преговорима у Дрињачи 1. октобра 1941. године, формиран је заједнички војни штаб под именом Команда босанских војних и партизанских одреда (Здравко Антонић, *Ustanak u Istočnoj I Centralnoj Bosni 1941*, Београд 1973, 416-434; *Устанак на Дрини, записи Пере Ђукановића* (приредио Здравко Антонић) Београд 1994, 15). У Сребреници је 13. октобра 1941. године, у присуству Родољуба Чолаковића, Радета Јакшића и Пере Ђукановића, формиран Народноослободилачки одбор (НОО) састављен од Срба и Муслимана, али у који није ушао „готово нико из старе власти“. У исто време су формиран НОО у Братунцу и другим местима у Источној Босни (Брано Савић, *Istočna Bosna u NOB-u, Sećanja učesnika*, I-II, Београд 1971, I/335). Одбор је деловао са прекидима, почев од децембра 1941. године, само у преиодима када је НОВЈ имала контролу над градом или делом општине (Veselin Đuretić, *Narodna vlast u BiH 1941-1945*, Beograd – Sarajevo 1981, 95-96, 105, 201).

5 На конференцији у Власеници 16. новембра 1941, долази до коначног раскола између четника и партизана и распада заједничке команде, након чега се формирају засебни штабови (З. Антонић, *Ustanak*, 434-457; *Устанак на Дрини...*, 15; З. Диздар, *Četnički zločini*, 178).

6 Специфичност Источне Босне, самим тим и Сребренице, огледа се у честим променама војних формација локалног становништва српске националности, које де-

а за прву последицу је имао брзи продор непријатељских снага на ову територију почетком 1942. године, који је праћен повећаним страдањем српског становништва.¹ У почетним годинама рата, српске националне јединице су имале превагу и већим делом контролу над општином Сребреница, да би партизански покрет предвођен комунистима од половине 1943. године успоставио равнотежу кроз сталне сукобе са четницима, а на крају рата и преузео примат у контроли општине.² Током рата су контролу над градом (али не и читавом општином) у више наврата, у краћем или дужем периоду, имали војно-цивилни апарат НДХ или немачке војне власти.

Попис пружа могућност да се преко регистра страдалих партизана прецизније сагледа структура људи који су се прикључили партизанском покрету. Њиме је до сада идентификовано 145 особа страдалих као припадници НОВЈ,³ што је 10,13% губитака ове општине. Приметан је стални раст броја страдалих у прве четири године рата, тако да је највећи део, 46,21%, изгубио живот током 1944. године.⁴ Страдање партизана

лује, услед разних околности, у оквиру четничких, партизанских или добровољачких одреда, што је било јако изражено у прве три године рата (опширније у: Милош Хамовић, *Dobrovoljačka vojska Jugoslavije u sastavu snaga NOP-a*, Београд 1983; Коста Николић, *Историја равногорског покрета*, I-III Београд 1999). У својим записима, Ђукановић је тај прелазак из четника у добровољце, потом у партизана описао магловито, али је упечатљиво осликао укупну атмосферу која је владала у Источној Босни, Подрињу и самом сребреничком крају, која је омогућила те преласке с једне на другу страну (*Устанак на Дрини...*, 167-254). Сребренички народноослободилачки добровољачки одред формиран је средином марта, након што су партизани разбили четнике, а распао се 1. априла 1942. године, након што је усташка Црна легија разбила партизана (*Oslobodilački rat*, I, 195 и 201).

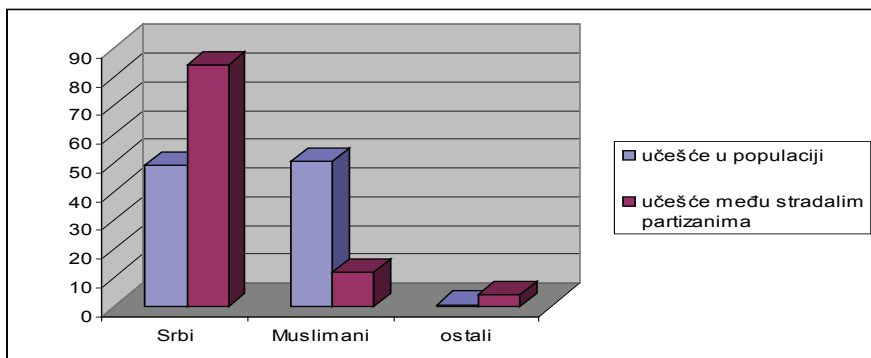
1 Војна офанзива (операција Трио) коју су предузеле удружене снаге Немачке, Италије и НДХ довела је до слома међусобно подељених и сукобљених устаничких снага у Источној Босни, што је за последицу имало страдање незаштићеног народа на том подручју, па и у општини Сребреница (*Oslobodilački rat*, I, 200-202).

2 Rasim Hurem, *Kriza NOP-a u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo 1972, 108; *Oslobodilački rat*, I, 176-179, 194, 201, 460, 465-467, II, 11-21, 197-206, 264-267, 449, 517, 580.

3 Под појмом НОВЈ се подразумевају све војне формације које су организовали и предводили комунисти, а које су током рата деловале под различитим званичним називима.

4 Сребренички НОП одред је формиран тек 9. септембра 1943. године у Факовићима код Братунца, са малим бројем бораца, да би већ у децембру престао да постоји. Обновио је деловање у марту 1944. године, када је окупио довољан број бораца („Srebrenički NOP odred“, *Leksikon NOR i revolucije*, I-II (ред. Јован Марјановић, ур. Дамјан Булајић), Београд 1980, II, 1065). У извештају Родољуба Чолаковића с јесени 1943, говори се о масовном укључењу Муслимана из Источне Босне у партизанске јединице, нарочито пошто је пуковник Сулејман Филиповић променио страну и пришао партиза-

те године је чак четири пута бројније него претходне године. Национална структура показује да су међу њима Срби чинили 84,14% страдалих, док је Муслимана било 11,72%, а припадника осталих и непознатих националности 4,14%. Однос у броју страдалих партизана српске и муслиманске националности износи 7,18:1.

Графикон 2. Националности општине Сребреница према учешћу у популацији и учешћу међу страдалим партизанима

Нису се све националности општине Сребреница једновремено прикључиле партизанском покрету. Укрштање националне структуре страдалих партизана и година њиховог страдања показује изразите диспропорције у страдању.

НОВЈ – општ.	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Укупно
Срби	14	19	15	52	22	122
%	100,00	90,48	88,24	77,61	84,62	84,14
Муслимани	--	2	--	11	4	17
%	--	9,52	--	16,42	15,38	11,72
Остали / неп.	--	--	2	4	--	6
%	--	--	11,76	5,97	--	4,14
Укупно	14	21	17	67	26	145
%	9,66	14,48	11,72	46,21	17,93	100,00

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Преглед по годинама страдања показује да су се Срби једини масовније прикључили комунистичком покрету отпора, па су и њихова страдања била бројнија (1941. године чине 100% страдалих), тако да их је 39,34% страдало током прве три године рата. У истом периоду страдало је и 33,33% припадника осталих и непознатих националности. За њима. У том периоду долази и до преласка дела четника у редове партизана, нарочито када им се прикључио Перо Ђукановић (В. Ђуретић, *Narodna vlast.*, 198-199).

разлику од њих, код Муслимана у партизанима губици у прве три године рата износе свега 11,76%, док је највећи део њих (64,71%) изгубио живот током 1944. године.

Градско становништво које се укључивало у покрет отпора представља 15,86% страдалих партизана, што је готово двоструко више у односу на њихово учешће у укупном становништву општине (8,32%). Највеће страдање је забележено у 1944. години, иако је учешће страдалих партизана у првим годинама рата било нешто веће него на нивоу општине. Срби су били далеко најбројнији међу страдалим партизанима из Сребренице, са учешћем од 78,26%, следе их припадници осталих и непознатих националности са 13,04% и муслимани са 8,70%. Код партизана српске и муслиманске националности који потичу из града, однос у броју страдалих је 9:1.

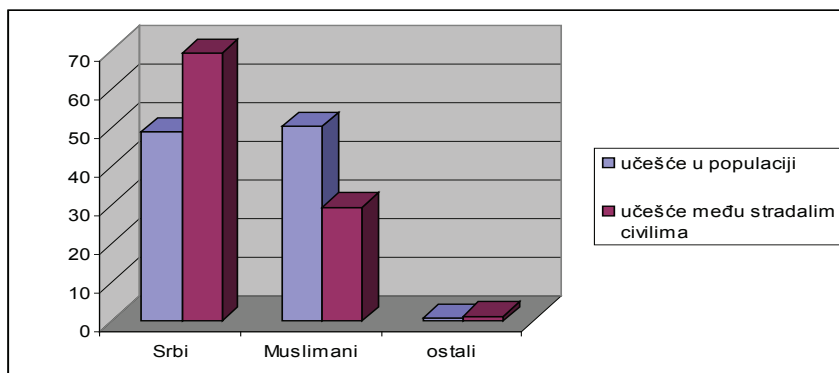
НОВЈ – град	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Укупно
Срби	4	3	4	5	2	18
%	100,00	100,00	80,00	62,50	66,67	78,26
Муслимани	--	--	--	1	1	2
%	--	--	--	12,50	33,33	8,70
Остали и неп.	--	--	1	2	--	3
%	--	--	20,00	25,00	--	13,04
Укупно	4	3	5	8	3	23
%	17,39	13,04	21,74	34,78	13,04	100,00

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Године страдања показују да је српско становништво Сребренице током прве две године рата једино страдало у партизанима, док се припадници осталих и непознатих националности прикључују од средине, а муслимани тек на крају рата. Страдали партизани из града у оквиру својих националних група чине 14,75% код Срба, 11,76% код Муслимана и 50,00% код припадника осталих и непознатих националности.

Трагедија ове општине огледа се у томе што далеко највећу групу у губицима чине цивили (88,48%), пошто овој категорији припада 1.267 страдалих особа. Далеко највећи део је страдао током 1942. Године, када је живот изгубило 57,38% (727) од свих цивила ове општине. Издваја се и наредна година са 29,28% страдалих (371), док је страдање током осталих година било далеко мање. Гледано по националностима, већину губитака међу цивилима сребреничке општине чине Срби са 69,38% страдалих, следе их Муслимани са 29,44%, док губици припадника осталих и непознатих националности износе 1,18%. Иако су Срби и Муслимани, као две најбројније групе, равноправно распоређени у популацији оп-

штине, њихов међусобни однос у страдању је 2,36:1.

Графикон 3. Националности општине Сребреница према учешћу у популацији и учешћу међу страдалим цивилима

Укрштање година страдања са националном структуром страдалих цивила општине Сребреница пружа много детаљнију слику. Почетне године рата су код обе већинске националне групе однеле највећи део губитака међу цивилима.

Цивили-општ.	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Укупно
Срби	33	496	299	41	10	879
%	35,11	68,23	80,59	73,21	52,63	69,38
Муслиман	59	228	67	14	5	373
%	62,77	31,36	18,06	25,00	26,32	29,44
Остали/неп.	2	3	5	1	4	15
%	2,13	0,41	1,35	1,79	21,05	1,18
Укупно	94	727	371	56	19	1.267
%	7,42	57,38	29,28	4,42	1,50	100,00

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Страдање цивила из појединих националних група током рата, гледано по годинама страдања, није било ни исто ни равномерно, већ је било условљено развојем ратних дешавања на овој територији. Тако је највећи део Срба (56,43%) страдао током 1942. године,¹ иако је њихово

¹ У злочинима се посебно истакла Црна легија Јуре Францетића, која се дуго задржала на том простору и, у сарадњи са локалним усташама, вршила терор над српским народом. Тадашње страдање српског становништва и бежање на територију Србије, у својим сећањима на рат описао је Перо Ђукановић. Према његовим сазнањима и сећањима, страдало је више стотина цивила (већином избеглица из других крајева који су покушавали да се пребаце преко Дрине), а проценио је да је из сребренич-

највеће учешће међу страдалима забележено током 1943. године, када износи 80,59%. Са друге стране, највећи део Муслимана (61,13%) је такође страдао 1942. године, али је њихово највеће учешће међу страдалима забележено током прве године рата, када износи 62,77%. Однос у страдању Срба и Муслимана у првој години рата износи 1:1,79, док је у 1943. години тај однос 4,46:1. Анализа података страдалих цивила 1941. године показује да је 63,64% Срба (21) изгубило живот у периоду од маја до августа, док је 61,02% Муслимана (36) страдало у периоду од септембра до децембра. Код припадника осталих и непознатих националности, 33,33% је изгубио живот током 1943. године, а 26,67% током последње године рата, када је забележено и њихово највеће учешће међу страдалима (21,05%).

Од свих страдалих цивила, они који су живели у граду представљају 12,23%, што је знатно више од учешћа градског становништва у општини, а то је уједно и 10,82% свих страдалих ове општине. Градско становништво је највеће губитке претрпело током прве три године рата, када је страдало 92,90% свих цивила, с тим што их је највише регистровано у 1943. години, када је живот изгубило 42,58%. Национална структура показује да је међу страдалим цивилима из града 61,94% Срба, 35,48% Муслимана и 2,58% осталих и непознатих националности. Однос у броју страдалих Срба и Муслимана је 1,75:1. Муслимани цивили из града представљају 14,75%, Срби 10,92%, а припадници осталих и непознатих националности 26,67% страдалих цивила из својих националних група у оквиру општине.

Цивили-град	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Укупно
Срби	11	23	57	2	3	96
%	45,83	42,59	86,36	40,00	50,00	61,94
Муслимани	13	29	9	3	1	55
%	54,17	53,70	13,64	60,00	16,67	35,48
Остали / неп.	--	2	--	--	2	4
%	--	3,70	--	--	33,33	2,58
Укупно	24	54	66	5	6	155
%	15,48	34,84	42,58	3,23	3,87	100,00

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Укрштање националности са годинама страдања показује да је 59,40% сребреничких Срба страдало током треће године рата, када је

ког, зворничког, власеничког и других котара око 45.000 особа прешло у избеглиштво (*Устанак на Дрини...*, 172-184, 193-197).

забележено и њихово највеће учешће међу страдалима (86,36%). Већина сребреничких Муслимана (52,73%) изгубила је живот током 1942. године, када њихово учешће износи 53,70%, иако је њихово највеће учешће међу страдалима регистровано 1944. године, када износи 60%.

Гледано по категоријама страдања према укупном страдању у општини, приметно је да цивили представљају 88,48% свих жртава, док припадници војних формација чине 11,52% (1,40% као припадници ВКЈ и 10,12% као припадници НОВЈ). Учешће појединих категорија није једнако код свих националних група.

Сребр. – општ.	Укупно	Срби	Муслимани	Остали и непознати
Припадн. ВКЈ	20	10	10	--
%	1,40	0,99	2,5	--
Припадн. НОВЈ	145	122	17	6
%	10,12	12,07	4,25	28,57
Цивили	1.267	879	373	15
%	88,48	86,94	93,25	71,43
Укупно	1.432	1.011	400	21

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Цивили чине 93,25% страдалих Муслимана, 86,94% Срба и 71,43% припадника осталих и непознатих националности. Са друге стране, припадници НОВЈ чине 28,57% страдалих припадника осталих и непознатих националности, 12,07% страдалих Срба, док код страдалих Муслимана учествују са свега 4,25%. Највеће учешће међу страдалима припадници ВКЈ је забележено код Муслимана 2,50%, затим код Срба 0,99%, док нема регистрованих ове категорије међу припадницима осталих и непознатих националности.

Градско становништво, упоређено са општином, има приближно исто учешће по категоријама страдања, с тим што је за 2,66% повећано страдање припадника НОВЈ, док је за исти проценат опало учешће страдалих цивила. Поново су приметне само разлике у овиру националних група.

Сребр. – град	Укупно	Срби	Муслимани	Остали и непознати
Припадн. ВКЈ	2	--	2	--
%	1,11	--	3,39	--
Припадн. НОВЈ	23	18	2	3
%	12,78	15,79	3,39	42,86

Страдање Срба сребреничког краја у 20. вијеку

Цивили	155	96	55	4
%	86,11	84,21	93,22	57,14
Укупно	180	114	59	7

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Код Срба је приметно за 3,72% веће учешће страдалих припадника НОВЈ у односу на општину, док нема регистрованих страдалих припадника ВКЈ. Са друге стране, код Муслимана је изједначено учешће страдалих припадника ВКЈ и НОВЈ, док је учешће страдалих цивила остало исто као и у општини. Код припадника осталих и неутврђених националности је приметно да је готово изједначено учешће страдалих цивила и припадника НОВЈ.

Категорије страдања које смо овде представили су у тесној корелацији са начином страдања. Анализа начина страдања показује да убијени чине највећи део (85,82%), далеко је мање погинулих (11,52%), док нестали и умрли представљају свега 1,54%, односно 1,12% страдалих. Укрштање са годинама страдања даје потпунију слику.

Сребр. – општ.	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Укупно
Убијени	94	719	357	45	14	1.229
%	91,74	95,23	90,84	36,29	31,11	85,82
Погинули	19	20	25	74	27	165
%	16,52	2,65	6,36	59,68	60,00	11,52
Умрли	--	6	7	2	1	16
%	--	0,79	1,78	1,61	2,22	1,12
Нестали	2	10	4	3	3	22
%	1,74	1,32	1,02	2,42	6,67	1,54
Укупно	115	755	393	124	45	1.432

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Највише убијених је регистровано у прве три године рата, у чему предњачи 1942. година са 58,50%,¹ када је забележено и њихово највеће учешће међу страдалима (95,23%). Учешће убијених у општини је последње године рата у односу на почетне године опало три пута. Супротно њима, највећи део погинулих (44,85%) забележен је у претпоследњој години рата, када долази до масовног приступања становништва партизанима, док највеће учешће међу страдалима (60,00%) имају у последњој години рата. У другој и трећој ратној години регистровано је највише умрлих (81,25%), док је највећи део несталих (45,45%) забележен у 1942. години, иако су значајније учешће међу страдалима имали

¹ Издваја се и наредна година, током које је страдало 29,05% свих убијених.

у последњој години рата (6,67%).

По начину страдања, градско становништво у мањој мери одудара од општинског просека. Тако убијени представљају 81,11% страдалих, погинулих је 15,56%, несталих 3,33%, док за сада немамо податке да је било умрлих. У односу на општину, учешће погинулих је повећано за 4,04%, док је учешће убијених смањено за 4,71%.

Сребр. – град	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	Укупно
Убијени	22	51	65	4	4	146
%	75,86	89,47	91,95	28,51	44,44	81,11
Погинули	6	4	5	10	3	28
%	20,69	7,02	7,04	71,43	33,33	15,56
Умрли	--	--	--	--	--	--
%	--	--	--	--	--	--
Нестали	1	2	1	--	2	6
%	3,45	3,51	1,41	--	22,22	3,33
Укупно	29	57	71	14	9	180

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Прегледом по годинама страдања, примећује се разлика у односу на општину код убијених, којих је највише регистровано у 1943. години, током које је страдало 44,52%.¹ Те године су имали и највеће учешће међу страдалима (91,95%). Ситуација са погинулима је иста као и у општини, тако да је највећи део (35,71%) страдао претпоследње године рата, иако је њихов удео, као и учешће страдалих, у првим годинама рата нешто већи него на нивоу општине.²

Укрштање начина страдања са националном структуром страдалих становника општине Сребреница пружа потпунију слику. Поново су приметне разлике међу појединим националностима у начину страдања.

Сребр. – општ.	Срби	Муслимани	Остали и неп.
Убијени	862	353	14
%	85,26	88,25	66,67
Погинули	128	31	6
%	12,66	7,75	28,57
Умрли	10	6	--
%	0,99	1,50	--
Нестали	11	10	1
%	1,09	2,50	4,76
Укупно	1.011	400	21

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

¹ Значајан део убијених (34,93%) је из 1942. године.

² Од погинулих из града, 35,71% је изгубило живот у прве две године рата, док њихов удео на нивоу општине у том периоду износи 23,64%.

Анализа националне структуре показује да је код Срба и Муслимана, као најбројнијих националних група, готово изједначено учешће убијених међу страдалима, с тим што је нешто више код Муслимана (88,25 према 85,26%), док однос у броју убијених прати укупан однос страдалих ове две националности (2,53:1). Са друге стране, учешће погинулих је доста веће код Срба него код Муслимана (12,66 према 7,75%), с тим што је однос у броју страдалих у овој групи (4,13:1) далеко већи од односа у броју укупно страдалих. Код припадника осталих и непознатих националности, приметно је јако велико учешће погинулих (28,57%). У групама које обухватају умрле и нестале, нешто је веће учешће код страдалих Муслимана у односу на Србе, тако да је њихов међусобни однос у броју страдалих далеко уједначенији у поређењу са односом укупног броја страдалих на нивоу општине и износи 1:1,67, односно 1:1,1.

Анализа начина страдања, посматраног кроз националну призму, за страдале становнике града Сребренице показује нешто другачију слику. Међу страдалим градским становништвом приметно је нешто веће учешће погинулих – око 4% у односу на општину код обе велике националне групе, с тим што се учешће убијених смањило за исти проценат.

Сребр. - град	Срби	Муслимани	Остали и неп.
Убијени	92	50	4
%	80,70	84,75	57,14
Погинули	18	7	3
%	15,79	11,86	42,56
Умрли	--	--	--
%	--	--	--
Нестали	4	2	--
%	3,51	3,39	--
Укупно	114	59	7

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

У граду је такође приметан другачији однос убијених Срба и Муслимана – 1,84:1, као и однос у броју погинулих – 2,57:1, који су уједначенији од односа броја убијених, односно погинулих на нивоу општине. Ово је, вероватно, последица неравномерне заступљености ове две националности у популацији града, у којој су Муслимани били бројнији.

Међу погинулима се издвајају две групе – особе које су погинуле у оружаним формацијама и они који су изгубили живот при оружаним дејствима неке од зараћених страна. Погинули у некој од оружаних формација представљају 87,88% страдалих ове групе, док цивили страдали приликом борби представљају 12,12% (20). Међу погинулим цивилима

регистровано је 65,00% Муслимана (13) и 35,00% Срба (7). Од цивила погинулих приликом борби, из града потиче 25%, што је три пута више од учешћа градског становништва у популацији општине, уједно и двоструко више од учешћа страдалих цивила из града у укупном страдању цивила општине, а све као последица честих промена „господара“ града и борби које су вођене да би до промена дошло. Нарочито је велика национална диспропорција у броју погинулих цивила градског становништва, међу којима Муслимани представљају 80,00% страдалих (4). Погинули цивили муслиманске националности из града представљају 30,77% свих погинулих цивила Муслимана, што је двоструко више од учешћа страдалих из града у поређењу са страдалима општине у оквиру ове националне групе (14,75%).

У оквиру ревизије пописа ради се на утврђивању одговорности за страдање (учиниоца злочина) сваке особе, што није учињено пописом 1964. године.¹ На нивоу општине Сребреница, до сада је одговорност за страдање утврђена у 29,96% случајева, док се за осталих 70,04% још увек трага у изворима и литератури. За сада је најповољнија ситуација код страдалих Срба, код којих је утврђена одговорност за страдање у 34,62% случајева, док је знатно лошија код Муслимана, код којих је позната у 18,50% случајева, и припадника осталих и непознатих националности (23,81%). Честе борбе у општини и мењање „господара“ општине и града довели су до тога да су све стране, у мањем или већем броју, чиниле злочине, то јест да су одговорне за страдање неког дела становништва општине. Међу особама код којих је утврђена одговорност за њихово страдање, највећи део (79,49%) је изгубио живот од војно-полицијских формација НДХ (међу којима највише од усташа), затим од четника (ЈВуО) – 10,96%, формација немачке војске – 9,32%, док је од свих осталих страдало 0,23%.²

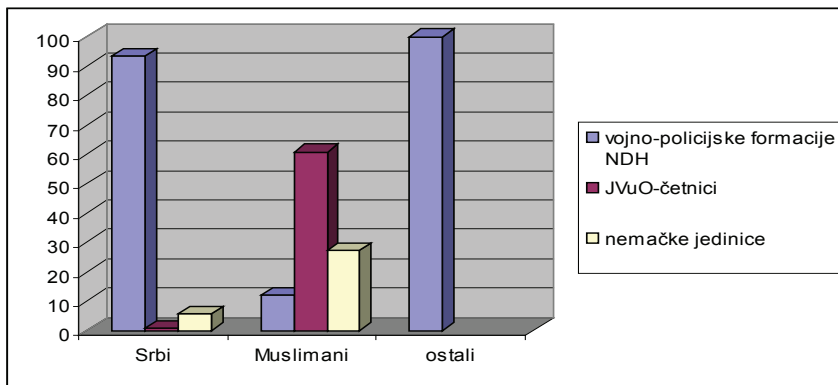
1 У формуларима који су попуњавани приликом пописа није било предвиђено прикупљање података о одговорности за страдање (учиниоцима злочина), али у њима постоји пуно података о њима. Пошто ови подаци нису узети у обзир приликом обраде резултата пописа (1965-1966), они су обрађени приликом њихове дигитализације 1992. године. Одговорност за страдање је делом позната код категорија цивила и страдалих припадника ВКЈ у логорима за ратне заробљенике, док је код осталих категорија у процесу утврђивања.

2 Ревизијом пописа је предвиђено да се утврди одговорност за извршене злочине свих војних формација које су их починиле на простору Југославије, самим тиме и Сребренице. Од свих војних формација, најтеже је утврдити одговорност за злочине које су починиле јединице НОВЈ, што је повезано са непостојањем релевантних истраживања на ову тему у претходних шездесет година, као и још увек недовољном доступношћу релевантне грађе која се односи на њих.

Сребр. – општина	Срби	Муслимани	Остали и непознати	Укупно
Војска/полиц. НДХ	327	9	5	341
%	93,43	12,16	100,00	79,49
Четници – ЈВуО	2	45	--	47
%	0,57	60,81		10,96
Немачке једин.	20	20	--	40
%	5,71	27,03		9,32
Остали	1	--	--	1
%	0,29	--		0,23
Укупно	350	74	5	429

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Гледано по националностима, приметна је велика разлика у починиоцима злочина, што је, углавном, последица међусобног сукобљавања, пошто се већина одговорних за страдање налазила у супротстављеним националним јединицама. Срби су највише страдали од војно-полицијских и милицијских формација НДХ, који су одговорни за страдање 93,43% страдалих припадника ове националности. Далеко су мање страдали од немачких оружаних формација (5,71%), док је занемарљиво мали део страдао од четника – ЈВуО (0,57%) и осталих војних формација (0,29%). Највећи део Муслимана је страдао од четника (60,81%), затим од немачких војних формација (27,03%), док је од војно-полицијских и милицијских формација НДХ страдало 12,16% припадника ове националне групе. Сви припадници осталих и непознатих националности код којих је утврђена одговорност за страдање изгубили су живот од војно-полицијских и милицијских формација НДХ. Перцепција противника је у битном одређивала и будућу жртву. Тако су оружане формације НДХ 95,89% злочина извршиле над Србима, 2,64% над Муслиманима и 1,47% над припадницима осталих и непознатих националности. Супротно њима, четници — ЈВуО су 95,74% злочина извршили над Муслиманима, а 4,26% над Србима. Немачке јединице су у истој мери одговорне за страдање Срба и Муслимана, извршиле су исти број злочина над обе националне групе (по 50,00%).

Графикон 4. Носиоци одговорности за страдање појединих националности у општини Сребреница

Утврђивање одговорности за страдање градског становништва је нешто потпуније у односу на општину, тако да је она позната у 37,22% случајева (код Срба 45,61%, Муслимана 25,42%). Међу страдалима из града, приметно је веће учешће страдалих од четника (17,91%), што је знатно више од просека у општини, док је број страдалих од немачких јединица опао на 1,49%.¹ Учешће страдалих од војних формација НДХ је остало отприлике на истом нивоу.

Сребр. – град	Срби	Муслимани	Остали и непознати	Укупно
Војска/полиц. НДХ	50	3	--	53
%	96,15	20,00	--	79,10
Четници – ЈВуО	1	11	--	12
%	1,92	73,33	--	17,91
Немачке једин.	--	1	--	1
%	--	6,67	--	1,49
Остали	1	--	--	1
%	1,92	--	--	1,49
Укупно	52	15	--	67

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

У односу на општински просек, код Срба је приметно незнатно веће учешће страдалих од војних формација НДХ и четника, док није забележено страдање од немачких јединица. Исте релације су приметне код Муслимана, тако да је повећано страдање од формација НДХ и четника, а смањено од немачких оружаних формација.

Анализа страдања општине Сребреница не би била потпуна уколико се не би сагледала социјално-економска структура страдалих. Ово

¹ Особа је страдала као заробљени припадник ВКЈ у Немачкој.

је од посебног значаја због потпуније реконструкције страдале заједнице општине Сребреница.¹ Социјално-економска структура се може, бар делимично, сагледати преко професионалне структуре страдалих, која је позната у 99,79% случајева. Гледано по националностима, она је потпуно позната код Муслимана и припадника осталих и непознатих националности, док је код страдалих Срба позната у 99,70% случајева. Увидом у професионалну структуру, види се да 54,65% страдалих чине пољопривредници, с тим што је њихово учешће међу страдалима веће код Муслимана (67,50%) него код Срба (50,39%), док је врло ниско учешће страдалих пољопривредника код припадника осталих и непознатих националности (14,29%). Следећу велику групу међу страдалима чине издржавана лица (жене, деца, старије особе) са 37,30%, али је и овде приметна велика разлика међу националностима. Издржавана лица код Срба чине 41,77% страдалих, код припадника осталих и непознатих националности 38,10%, док код Муслимана она учествују са 26,00%. Овој групи треба придружити и групу страдалих ученика и студената, као и групу лица са личним приходима, чиме се добија група радно непродуктивног дела² популације (550), која чини 38,49% страдалих (43,25% код Срба, 42,86% код осталих и непознатих националности и 26,25% код Муслимана). Однос у броју страдалих издржаваних лица код Срба и Муслимана износи 4,05:1, док је код страдалих ученика и студената чак 11:1, иако је однос у страдању на нивоу општине 2,53:1.

Сребр. – општ.	Укупно	Срби	Муслимани	Остали и непознато
Пољопривредника	781	508	270	3
%	54,65	50,39	67,50	14,29
Привредника	31	20	10	1
%	2,17	1,98	2,50	4,76
Радника	38	30	5	3
%	2,66	2,98	1,25	14,29
Војн., полиц., жанд.	2	--	1	1
%	0,14	--	0,25	4,76

1 Овде треба имати у виду чињеницу да је професионална структура становништва у почетку рата била нарушена исељавањем дела становништва, а касније одласком у избеглиштво или досељавањем избеглица. Познат је социјални састав 86 Срба среза Сребреничког исељених јула 1941. године: шест попова, два учитеља, шест чиновника, 21 трговац, 44 сељака, три занатлије, два лекара и по један радник и ђак (S. D. Milošević, *н. д.*, 158).

2 Овде свакако треба имати у виду да је у руралним пределима, каква је била општина Сребреница, део издржаваних лица и ђака био укључен у процес привређивања у домаћинству, а понегде и у малим трговачким и занатским радњама.

Служб. и стручњ.	24	12	8	4
%	1,68	1,19	2,00	19,05
Слобод. професије	2	2	--	--
%	0,14	0,20		--
Лични приходи	4	4	--	--
%	0,28	0,40		--
Изддржавана лица	533	421	104	8
%	37,30	41,77	26,00	38,10
Ђаци и студенти	13	11	1	1
%	0,91	1,09	0,25	4,76
Незапослени	1	--	1	--
%	0,07	--	0,25	--
Укупно	1.429	1.008	400	21

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Радно активно становништво чини 61,51% страдалих (879) из општине. Њих је 56,75% код Срба (572), 57,14% код припадника осталих и непознатих националности (12), док код Муслимана представљају 73,75% страдалих (295). Међу њима је највише пољопривредника – 88,85%, радника је 4,32%, привредника (занатлије, трговци, индустријалци, предузимачи...) 3,53%, службеника и стручњака различитих профила (у јавним службама, приватним предузећима...) 2,73%, а припадници слободних професија (лекари, зубари, адвокати, уметници...) као и припадници војске, полиције и жандармерије заступљени су са по 0,23%. Гледано по националностима, приметна је другачија структура страдалог радно активног становништва. Међу страдалим Србима и Муслиманима је највише пољопривредника – 88,81% односно 91,53%, док код припадника осталих и непознатих националности они чине свега 25,00%. Слично је и са страдалим привредницима, којих је 3,50% код Срба и 3,39% код Муслимана, док их је код осталих и непознатих националности 8,33%. Радници чине 25% страдалог радно активног становништва код осталих и непознатих националности, 5,24% код Срба, док код Муслимана учествују са 1,69%. Службеници и стручњаци чине 2,10%, односно 2,71% страдалих Срба и Муслимана, док међу осталим и непознатим националностима они чине чак 33,33% страдалог радно активног становништва. Припадника војске, полиције или жандармерије међу страдалим Муслиманима је 0,34%, код осталих и непознатих националности их је 8,33%, док нису регистровани међу страдалим Србима. Са друге стране, сви страдали припадници слободних професија су регистровани међу Србима, где чине 0,35% губитака радно активног становништва.

Професионална структура страдалог градског становништва нам је у потпуности позната. Далеко највеће учешће међу страдалима има

група издржаваних лица са 42,22%, с тим што она код Срба чини 44,74% страдалих, код Муслимана 38,98%, док их је код осталих и непознатих националности 28,57%. Група радно непродуктивног дела становништва просечно чини 48,33% страдалих (87),¹ а међу Србима учествује са 53,51% страдалих (61), код Муслимана остаје на 38,98%, јер нема регистрованих ученика, као ни лица са личним приходима, док код осталих и непознатих националности чини 42,86% страдалих (3). Однос у броју страдалих радно непродуктивног дела становништва између Срба и Муслимана у граду износи 2,65:1, иако је њихов однос у страдању на нивоу града 1,93:1.

Сребр. – град	Укупно	Срби	Муслимани	Остали и непознато
Пољопривредници	31	12	18	1
%	17,22	10,52	30,51	14,29
Привредници	21	14	7	--
%	11,67	12,28	11,86	--
Радници	16	14	2	--
%	8,89	12,28	3,39	--
Војн., полиц., жанд.	1	--	1	--
%	0,56	--	1,69	--
Служб. и стручњ.	21	11	7	3
%	11,67	9,65	11,86	42,86
Слобод. професије	2	2	--	--
%	1,11	1,75	--	--
Лични приходи	3	3	--	--
%	1,67	2,63	--	--
Издржавана лица	76	51	23	2
%	42,22	44,74	38,98	28,57
Ђаци и студенти	8	7	--	1
%	4,44	6,14	--	14,28
Незапослени	1	--	1	--
%	0,56	--	1,69	--
Укупно	180	114	59	7

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Радно активно становништво чини 51,67% страдалог градског становништва (93), с тим што код Срба оно чини 46,49% (53), код Муслимана 61,02% (36) и код осталих и непознатих националности 57,14% (4). Град је, као административно, привредно, просветно, културно средиште, условио и другачију професионалну структуру страдалог радно активног становништва. Иако су пољопривредници и даље поједи-

¹ Ученици и студенти из града чине 61,54% свих страдалих ученика и студената, а међу њима је регистровано 87,5% Срба и 12,50% осталих и непознатих националности, док нема страдалих ђака муслиманске националности.

начно најбројнија група, они чине само 33,33% страдалих. Службеници и стручњаци, као типично, а привредници као претежно урбана заједница,¹ учествују са по 22,58% међу страдалима, прате их радници са 17,20%, слободне професије са 2,15% и припадници војске, полиције или жандармерије са 1,08%. Гледано по националностима, пољопривредници чине 50,00% страдалих код Муслимана, 22,64% код Срба и 25% код припадника осталих и непознатих националности. Привредници представљају 26,42% страдалих Срба и 19,44% Муслимана, док радници чине 26,42% страдалих Срба и 5,56% страдалих Муслимана. Највећу заступљеност међу страдалима, службеници и стручњаци имају код припадника осталих и непознатих националности – 75,00%, док их је знатно мање код Срба (20,75%) и Муслимана (19,44%). Сви страдали припадници слободних професија су српске, а сви припадници војске и полиције муслиманске националности.

Страдање општине Сребреница је немогуће посматрати издвојено, већ га треба посматрати кроз страдање непосредног окружења Источне Босне, па и шире, читаве Босне и Херцеговине.² Оно је приближно једнако пропорционалном учешћу у становништву Источне Босне, тако да са 2,27% становништва страдали Сребренице представљају 2,06% губитака Источне Босне. Исти однос је приметан и у релацији са страдањем у оквиру Босне и Херцеговине – са учешћем од 0,79% становништва, страдали из Сребренице представљају 0,68% губитака.

Упоредни преглед	Босна и Херцеговина	Источна Босна	Сребреница
Срби	156.708	34.493	1.011
%	74,18	49,47	70,60
Муслимани	31.892	21.356	400
%	15,09	30,67	27,93
Остали/ неп.	22.661	13.773	21
%	10,73	19,78	1,47
Укупно	211.261	69.622	1.432

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Због различите националне структуре становништва три терито-

¹ Од свих страдалих службеника и стручњака, 87,50% је из града, док је међу страдалим привредницима 67,74% из града.

² Опширније о страдању становништва Источне Босне и БиХ видети: Драган Цветковић, „Босна и Херцеговина – нумеричко одређење људских губитака у Другом светском рату“, *Годишњак музеја жртава геноцида* – тематски број: *Прилози истраживању злочина геноцида и ратних злочина* (ур. Јован Мирковић) Београд 2009, 79-156.

рије, поређење учешћа појединих националности међу страдалима не даје најпрецизнију слику. Стога је практичније посматрати међусобне односе страдалих Срба и Муслимана са ове три територије, наравно узимајући у обзир учешће ових националности у популацији на посматраним подручјима. Како је претходно речено, однос у страдању Срба према Муслиманима у Сребреници износи 2,53:1, што је мање него у БиХ (3,47:1), али више него у Источној Босни (1,74:1). Срби и Муслимани из општине представљају 2,94%, односно 1,87% страдалих сународника Источне Босне и 0,65%, односно 1,25% страдалих сународника БиХ.

Поређење Сребренице са ближим и ширим окружењем према категоријама страдања показује да је у њој забележено веће учешће страдалих цивила и припадника ВКЈ, док је осетно мање учешће страдалих припадника НОВЈ. Нарочито је велика разлика у поређењу са страдањем на нивоу БиХ, док је та разлика мања у поређењу са Источном Босном. Припадници ВКЈ из Сребренице представљају 1,23% страдалих ове категорије из БиХ и 3,42% из Источне Босне,¹ што је знатно изнад учешћа популације општине у укупној популацији БиХ (0,79%) и Источне Босне (2,27%).

У оквиру своје категорије, страдали припадници НОВЈ Сребренице чине 0,39% страдалих сабораца из БиХ и 1,59% из Источне Босне, што је доста испод учешћа популације општине у укупној популацији посматраних територија. Као најбројнија категорија страдалих, цивили из Сребренице представљају 0,73% страдалих ове категорије из БиХ и 2,11% из Источне Босне, што је нешто мање од учешћа становништва ове територије у популацији БиХ и Источне Босне.

Упоредни преглед	Босна и Херцеговина	Источна Босна	Сребреница
Припадн. ВКЈ	1.632	585	20
%	0,77	0,84	1,40
Припадн. НОВЈ	37.307	9.103	145
%	17,66	13,07	10,12
Цивили	172.322	59.934	1.267
%	81,57	86,08	88,48
Укупно	211.261	69.622	1.432

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

¹ У односу на БиХ, из Источне Босне потиче 35,85% свих страдалих припадника ВКЈ, 28,63% у априлском рату (207) и 41,58% страдалих у логорима за ратне заробљенике (378).

Услед различите националне структуре становништва посматраних територија, поређење учешћа појединих категорија страдања рашчлањених по националностима је отежано и не пружа прецизну слику. Стога је много продуктивније пратити односе у страдању два највећа народа, који су и чинили 99,41% становништва општине Сребреница, узимајући у обзир учешће ових националности у популацији на све три посматране територије. За разлику од БиХ и Источне Босне,¹ где однос страдалих Срба и Муслимана међу припадницима ВКЈ износи 2,69:1, односно 2,59:1, тај однос је у Сребреници изједначен. Сребренички Срби и Муслимани, припадници ВКЈ, представљају 2,78, односно 6,58% страдалих сународника Источне Босне, и 0,89, односно 3,39% губитака међу сународницима из БиХ који су изгубили животе као припадници ВКЈ. Однос у броју страдалих припадника НОВЈ српске и муслиманске националности Сребренице, који је 7,18:1, показује много мање учешће Муслимана међу партизанима у поређењу са БиХ и Источном Босном,² где тај однос износи 3,44:1, односно 2,68:1. Партизани српске националности чине 2,00% страдалих сународника припадника НОВЈ из Источне Босне и 0,42% страдалих сународника у партизанима БиХ. Међу муслиманима партизанима из Источне Босне, страдали Муслимани из Сребренице представљају 0,70%, а међу страдалим из БиХ 0,29%. Однос у страдању цивила српске и муслиманске националности у општини Сребреница је 2,36:1, што је нижи распон него у БиХ, где износи 3,47:1, али виши него у Источној Босни,³ у којој износи 1,59:1. То показује да је страдање Муслимана Сребренице било мање него у непосредном окружењу Источне Босне, али је оно веће у поређењу са укупним односом у БиХ. Сребренички Срби и Муслимани цивили чине 3,14%, односно 1,99% страдалих сународника Источне Босне и 0,70%, односно 1,46% губитака међу сународницима цивилима БиХ.

Одговорност за страдање, у мери која је до сада утврђена током процеса ревизије пописа, даје за све три посматране територије потпунију слику страдања. На територији општине Сребреница, приметно је

¹ Из Источне Босне потиче 51,53% страдалих Муслимана (152) и 32,62% страдалих Срба (368) припадника ВКЈ.

² У оквиру БиХ, са територије Источне Босне потиче 20,90% партизана српске (6.091) и 40,81% муслиманске (2.434) националности.

³ Из Источне Босне потиче 73,22% свих страдалих цивила муслиманске националности (18.769), иако је на тој територији живело 47,82% њихове популације у БиХ. Са исте територије потиче 22,13% губитака цивила српске националности (27.980), док је са ње потицало 31,65% српске популације БиХ.

веће учешће војно-полицијских формација НДХ у страдању становништву односно на окружење Источне Босне, али не одступа од њиховог учешћа на нивоу БиХ. Са друге стране, страдање од четника је доста мање у односу на Источну Босну, али доста веће у односу на њихово учешће у одговорности за страдање становништва БиХ. Једино је страдање од јединица немачке војске готово изједначено у општини и њеном ближем окружењу, а у обе територије нешто мање него у БиХ.

Упоредни преглед	Босна и Херцеговина	Источна Босна	Сребреница
војно-полиц. форм. НДХ	75.118	21.704	341
%	80,11	72,80	79,49
Четници – ЈВуО	6.427	5.089	47
%	6,85	17,07	10,96
Немачке једин.	11.144	2.662	40
%	11,88	8,93	9,32
Остали	1.082	359	1
%	1,15	1,20	0,23
Укупно	93.771	29.814	429

АМЖГ, База података „Жртве рата 1941-1945“

Укрштање одговорности за страдање са националном структуром страдалих отвара могућност прецизнијег сагледавања ратних дешавања на овим подручјима. Међу сребреничким Србима, 93,34% је изгубило живот од војно-полицијских снага НДХ (првенствено усташа), што је знатно више од учешћа ових формација у страдању Срба Источне Босне, где оно износи 83,52%. Са друге стране, Срби из Сребренице су у мањој мери страдали од немачких јединица (5,71%), четника (0,57%) и осталих војних формација (0,29%), у поређењу са Источном Босном, где јединице немачке војске у одговорности за страдање Срба учествују са 12,22%, четници са 2,31% и остале војне формације са 1,95%.¹ Код сребреничких Муслимана је приметно доста веће учешће страдалих од немачких војних јединица, које износи 27,03%, у поређењу са Источном Босном, где износи 8,27%, а слично је и са учешћем страдалих од војно-полицијских снага НДХ, које је веће него у Источној Босни и износи 12,16% у односу на 10,53%. Учешће страдалих од четника међу Муслиманима Сребренице (60,81%) доста је мање него у страдању Муслимана Источне Босне

¹ Са територије Источне Босне потиче 19,00% Срба БиХ који су изгубили живот од усташа (11.541), 18,26% страдалих од јединица немачке војске (1.689), 59,96% страдалих од четника (319) и 35,90% Срба који су изгубили живот од осталих војних формација (270). Међу страдалим Србима БиХ, 85,22% је страдало од војно-полицијских снага НДХ, 12,98% од јединица немачке војске, 0,75% од јединица ЈВуО и 1,05% од осталих војних формација.

(80,13%), а у Сребреници нема регистрованих Муслимана страдалих од осталих војних формација, које су у Источној Босни одговорне за страдање 1,07% њихових сународника.¹

Према делимично извршеној ревизији пописа, до сада је утврђено да су са територије општине Сребреница страдале 1.432 особе. Далеко највећи број је страдао у 1942. години, током које је живот изгубило 52,72% од свих жртава ове општине. Национална структура показује да су међу њима најбројнији Срби са 70,60% страдалих, следе их Муслимани са 27,93%, док припадници осталих и непознатих националности представљају 1,47% страдалих. Однос Срба и Муслимана, као најбројнијих националних група, при том и са једнаком заступљеношћу у популацији општине, износи 2,53:1. Из самог места Сребреница, као општинског средишта, према попису је страдало 180 особа, што је 12,57% страдалих из ове општине. Ако узмемо у обзир да је градско становништво чинило свега 8,32% од укупног становништва општине, можемо рећи да је поднело веће губитке од сеоског становништва. Град је претрпео највеће губитке у прве три године рата (87,22%), што је кулминирало у 1943. години, током које је страдало 39,44% свих жртава из града. Велику већину страдалих чине Срби са 63,33%, следе их Муслимани са 32,78%, док је међу припадницима осталих и непознатих националности 3,89% страдалих. Однос у броју страдалих Срба и Муслимана из града износи 1,93:1. Гледано по категоријама страдања према укупном страдању у општини, приметно је да цивили представљају 88,48% свих жртава, док припадници војних формација чине 11,52% (1,40% као припадници ВКЈ и 10,12% као припадници НОВЈ). Цивили чине 93,25% страдалих Муслимана, 86,94% Срба и 71,43% припадника осталих и непознатих националности. Са друге стране, припадници НОВЈ чине 28,57% страдалих припадника осталих и непознатих националности, 12,07% страдалих Срба, док код страдалих Муслимана учествују са свега 4,25%. Највеће учешће међу страдалим припадницима ВКЈ је забележено код Муслимана (2,50%), затим код Срба (0,99%), док нема регистрованих ове категорије међу припадницима осталих и непознатих националности. Срби су највише страдали од војно-полицијских и милицијских формација НДХ, који су одговорни за страдање 93,43% страдалих припадника ове националности. Далеко су мање страдали од немачких оружаних форма-

¹ Из Источне Босне потиче 85,47% Муслимана који су изгубили живот од јединица ЈВуО (4.687), 35,98% страдалих од усташа (616), 50,73% страдалих од јединица немачке војске (484) и 36,42% Муслимана који су изгубили живот од осталих војних формација (63). У БиХ је 65,89% Муслимана изгубило живот од четника, 20,57% од војно-полицијских јединица НДХ, 11,46% од јединица немачке војске и 2,08% од осталих војних формација.

ција (5,71%), док их је занемарљиво мало страдало од четника – ЈВуО (0,57%) и осталих војних формација (0,29%). Највећи део Муслимана је страдао од четника (60,81%), затим од немачких војних формација (27,03%), док је од војно-полицијских и милицијских формација НДХ страдало 12,16% припадника ове националне групе. Са 2,27% становништва, страдали Сребренице представљају 2,06% губитака Источне Босне. Исти однос је приметан и у релацији са страдањем у оквиру Босне и Херцеговине, где са учешћем од 0,79% становништва страдали из Сребренице представљају 0,68% губитака те територије.

Резиме

Према делимично извршеној ревизији пописа „Жртве рата 1941-1945“ из 1964. Године, до сада је утврђено да су са територије општине Сребреница страдале 1.432 особе. Далеко највећи број је страдао у 1942. години, током које је живот изгубило 52,72% од свих жртава ове општине. Национална структура показује да су међу њима најбројнији Срби са 70,60% страдалих (1.011), следе их Муслимани са 27,93% (400), док припадници осталих и непознатих националности представљају 1,47% страдалих (21). Однос Срба и Муслимана, као најбројнијих националних група, а при том и са једнаком заступљеношћу у популацији општине, износи 2,53:1. Из самог места Сребреница, као општинског средишта, према попису је страдало 180 особа, што је 12,57% страдалих из ове општине, и знатно надмашује њихово учешће у становништву општине (8,32%). Град је претрпео највеће губитке у прве три године рата (87,22%), највише у 1943. години, током које је страдао 39,44% свих жртава из града. Велику већину страдалих чине Срби са 63,33%, следе их Муслимани са 32,78%, док је припадника осталих и непознатих националности 3,89% страдалих. Однос у броју страдалих Срба и Муслимана из града износи 1,93:1. Гледано по категоријама страдања према укупном страдању у општини, приметно је да цивили представљају 88,48% свих жртава (1.267), док припадници војних формација чине 11,52% – 20 припадника ВКЈ (1,40%) и 145 припадника НОВЈ (10,12%). Цивили чине 93,25% страдалих Муслимана (373), 86,94% Срба (879) и 71,43% припадника осталих и непознатих националности (15). Са друге стране, припадници НОВЈ чине 28,57% страдалих припадника осталих и непознатих националности (6), 12,07% страдалих Срба (122), док код страдалих Муслимана учествују са свега 4,25% (17). Највеће учешће међу страдалим припадницима ВКЈ је забележено код Муслимана – 2,50% (10), затим код Срба – 0,99% (10), док нема регистрованих ове категорије међу припадницима осталих и непознатих националности. Срби су највише страдали од војно-полицијских и милицијских формација НДХ, које су одговорне за страдање 93,43% припадника ове националности. Далеко су мање страдали од немачких оружаних формација (5,71%), док их је занемарљиво мало страдало од четника – ЈВуО (0,57%) и осталих војних формација (0,29%). Највећи део Муслимана је страдао од четника (60,81%), затим од немачких војних формација (27,03%), док је од војно-полицијских и милицијских формација НДХ страдало 12,16% припадника ове националне групе. Са 2,27% становништва, страдали Сребренице представљају 2,06% губитака Источне Босне, док са учешћем од 0,79% у становништву Босне и Херцеговине, страдали из Сребренице представљају 0,68% губитака те територије.

Архив Музеја жртава геноцида,
База података „Жртве рата 1941-1945“

Babuljice

Avdić (Bego) Sejfo, рођен 1912. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Babuljice (1655078006)
Hasanović (Huso) Mehmed, рођен 1910. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1655078005)
Hodžić (Husejin) Mehmedalij, рођен 1915. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Babuljice (1655078001)
Hodžić (Husejin) Smajl, рођен 1925. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Babuljice (1655078002)
Mujić (Sejdin) Huso, рођен 1927. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Babuljice dolov (1655078008)
Mujić (Sejdin) Mehmed, рођен 1919. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Babuljice (1655078007)
Omerović (Husejin) Suljo, рођен 1927. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Babuljice (1655078009)
Zekić (Borisav) Bojana, рођена 1896. Srpkinja, umrla 1942. u direktnom teroru, Babuljice sjemo (1655078004)
Zekić (Marko) Maksim, рођен 1894. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Babuljice (1655078003)

Bajramovići

Bektić (Ramo) Suho, рођен 1912. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bajramovići (1655043008)
Đozić (Salih) Junuz, рођен 1902. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bajramovići (1655043001)
Hasanović (Nađo) Hajro, рођен 1912. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bajramovići (1655043002)
Mandić (Alaga) Ibrahim, рођен 1913. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bajramovići (1655043009)
Mualić (Hajdo) Ibro, рођен 1897. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bajramovići (1655043005)
Mualić (Hajro) Alija, рођен 1912. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bajramovići (1655043007)
Mualić (Hajro) Hamed, рођен 1917. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bajramovići (1655043006)
Mustafić (Halil) Hasan, рођен 1897. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Vijogor (1655043003)
Mustafić (Nn) Šaha, рођена 1912. Muslimanka, ubijena 1942. u

direktnom teroru, Vijogor (1655043004)

Bastahovine

Ademović (Selim) Suljo, rođen 1920. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bastahovine (1655046005)

Hasanović (Adem) Salih, rođen 1870. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Kapivno (1655046001)

Hasanović (Hasan) Ibrahim, rođen 1890. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Kapivno (1655046002)

Klempić (Hamzo) Sejmo, rođen 1927. Musliman, poginuo 1944. u NOBu, U borbi (1655046007)

Klempić (Murat) Šaban, rođen 1926. Musliman, ubijen 1944. u direktnom teroru, Podgaj (1655046006)

Mustafić (Salko) Meho, rođen 1920. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Mokro kod saraj (1655046004)

Suljić (Suljo) Avdo, rođen 1908. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bastahovine (1655046003)

Beširovići

Hrustić (Fejzo) Meho, rođen 1909. Musliman, ubijen 1943. kod kuće, Beširovići (1655050005)

Kalić (Lutvo) Juso, rođen 1918. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Nepoznato (1655050004)

Mustafić (Alija) Hamid, rođen 1898. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Nepoznato (1655050001)

Mustafić (Mumćo) Meho, rođen 1912. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Nepoznato (1655050003)

Osmanović (Ibran) Juso, rođen 9999. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Nepoznato (1655050002)

Blažijevići

Blagojević (Luka) Mladen, rođen 1890. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Blažijevići (1652001033)

Delić (Meho) Avdo, rođen 1885. Musliman, nestao 1943. nepoznato, Blažijevići (1652001034)

Đukić (Branko) Stoja, rođena 1904. Srpkinja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Fakovići-žlebac (1652001030)

Đukić (Ivan) Stamena, rođena 1922. Srpkinja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Fakovići-žlebac (1652001028)

Đukić (Milan) Slavinka, rođena 1937. Srpkinja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Fakovići (1652001029)

Đukić (Milan) Stojan, rođen 1939. Srbin, ubijen od ustaša 1943. u direktnom teroru, Fakovići (1652001031)

Đukić (Milisav) Milijana, rođena 1941. Srpkinja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Fakovići (1652001027)

Đukić (Svetko) Stoja, rođena 1900. Srpkinja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Vranjkovina (0443034049)

Katanić (Diko) Đorđe, rođen 1914. Srbin, ubijen 1942. u direktnom

teroru, Fakovići-skelan (1652001024)
Katanić (Diko) Mirko, rođen 1926. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Rogatica (1652001023)
Katanić (Ljuban) Radisav, rođen 1921. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Ploče-vlasenica (1652001020)
Katanić (Miko) Nedo, rođen 1904. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići-skelan (1652001025)
Katanić (Miloš) Milivoje, rođen 1927. Srbin, nestao 1944. nepoznato, Šabac (1652001021)
Katanić (Petar) Grozda, rođena 1914. Srpskinja, poginula 1944. u NOBu, Poddžeplje-roga (1652001022)
Marković (Dobrosav) Dragomir, rođen 1932. Srbin, ubijen od ustaša 1944. u direktnom teroru, Blažijevići, srebrenica (1652001006)
Marković (Đoko) Draginja, rođena 1910. Srpskinja, ubijena 1944. u direktnom teroru, Blažijevići (1652001005)
Marković (Mićo) Novak, rođen 1932. Srbin, ubijen od ustaša 1944. u direktnom teroru, Blažijevići, srebrenica (1652001008)
Marković (Mika) Milorad, rođen 1905. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652001010)
Marković (Milorad) Branislav, rođen 1924. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652001009)
Marković (Obrad) Mićo, rođen 1903. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1652001007)
Marković (Stevo) Veseljko, rođen 1932. Srbin, ubijen od ustaša 1944. u direktnom teroru, Blažijevići, srebrenica (1652001003)
Marković (Stevo) Vida, rođena 1905. Srpskinja, ubijena 1944. u direktnom teroru, Blažijevići (1652001002)
Marković (Živan) Brena, rođena 1942. Srpskinja, ubijena od ustaša 1944. u direktnom teroru, Blažijevići, srebrenica (1652001004)
Savić (Jerotije) Rado, rođen 1882. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Blažijevići (1652001016)
Savić (Mika) Anđa, rođena 1921. Srpskinja, poginula 1944. u NOBu, Ploče-vlasenica (1652001017)
Savić (Rade) Grozda, rođena 1937. Srpskinja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Blažijevići, srebrenica (1652001015)
Savić (Spasoje) Vida, rođena 1887. Srpskinja, umrla 1943. kod kuće, Blažijevići (0679031013)
Savić (Zarije) Diko, rođen 1922. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Ploče-vlasenica (1652001018)
Sekulić (Savo) Simo, rođen 1900. Srbin, ubijen od Nemaca 1943. kao zarobljeni pripadnik VKJ, Nemačka-stalag (1652001032)
Stevanović (Jovan) Stana, rođena 1914. Srpskinja, ubijena 1944. u direktnom teroru, Blažijevići (1652001011)
Stevanović (Maksim) Jela, rođena 1895. Srpskinja, ubijena 1944. u direktnom teroru, Blažijevići (1652001013)
Stevanović (Miloš) Petar, rođen 1900. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Blažijevići (1652001012)
Stevanović (Milovan) Miloš, rođen 1881. Srbin, ubijen 1944. u

direktnom teroru, Blažijevići (1652001014)
Stevanović (Obrad) Lazo, rođen 1886. Srbin, ubijen 1944. kod kuće,
Blažijevići (1652001001)
Vujić (Andrija) Nikola, rođen 1910. Srbin, poginuo 1941. u
aprilskom ratu 1941 god., Zvornik (1652001019)
Živanović (Svetozar) Radoje, rođen 1926. Srbin, poginuo 1942. u
NOBu, Foča (1652001026)

Božići

Dimitrijević (Jelkan) Đorđe, rođen 1898. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Fakovići (1652002001)
Filipović (Arsen) Damnjan, rođen 1875. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Skelani (1652002006)
Filipović (Nn) Ravijojla, rođena 1912. Srpskinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Skelani (1652002005)
Filipović (Panto) Ljeposava, rođena 1924. Srpskinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Skelani (1652002016)
Filipović (Radovan) Milan, rođen 1920. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Božići (1652002004)
Ilić (Drago) Milutin, rođen 1925. Srbin, poginuo 1943. u NOBu, Han
Pijesak (0823022015)
Jeftić (Lazar) Sava, rođen 9999. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Vokovići (0631001023)
Jevtić (Lazo) Sajkan, rođen 1896. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Fakovići (1652002010)
Jevtić (Savo) Mijoljka, rođena 1922. Srpskinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Skelani (1652002003)
Jevtić (Simo) Milanka, rođena 1939. Srpskinja, ubijena od ustaša
1942. u direktnom teroru, Skelani (1652002002)
Katanić (Radovan) Novak, rođen 1922. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Fakovići (1652002015)
Katanić (Radovan) Novica, rođen 1922. Srbin, ubijen 1943. u
direktnom teroru, Fakovići (0443034054)
Nikolić (Jovo) Marinko, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Fakovići (1652002007)
Nikolić (Marinko) Novica, rođen 1920. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Fakovići (1652002008)
Nikolić (Petko) Jovo, rođen 1870. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Božići (1652002009)
Ranković (Pajo) Ranko, rođen 1905. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Fakovići (1652002014)
Ranković (Patar) Božo, rođen 1895. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Fakovići (1652002011)
Urošević (Cvijo) Srejo, rođen 1898. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Fakovići (1652002013)
Urošević (Mihailo) Zorka, rođena 1924. Srpskinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Skelani (1652002012)

Brežani

Akšamović (Nn) Đorđe, rođen 1887. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652004050)

Balčaković (Vasilije) Despot, rođen 1927. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Brežani (1652004018)

Ilić (Glišo) Joka, rođena 1918. Srpkinja, ubijena 1942. kod kuće, Brežani (1652004003)

Josipović (Ilija) Rado, rođen 1898. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1652004029)

Josipović (Petar) Sveto, rođen 1927. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1652004031)

Josipović (Stevan) Petar, rođen 1908. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1652004030)

Josipović (Stevan) Srečko, rođen 1917. Srbin, ubijen 1944. u direktnom teroru, Fakovići-žanje (1652004034)

Jovanović (Maksim) Vujo, rođen 1874. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Brežani (1652004001)

Jovanović (Nn) Perica, rođen 1893. ostalo, ubijen od ustaša 1943. u logoru, Jasenovac (1652004056)

Jovanović (Nn) Ruža, rođena 1883. ostalo, ubijena od ustaša 1943. u logoru, Jasenovac (1652004051)

Jovanović (Perica) Drago, rođen 1936. Rom, ubijen od ustaša 1943. u logoru, Jasenovac (1652004055)

Jovanović (Pero) Nedo, rođen 1930. Rom, ubijen od ustaša 1943. u logoru, Jasenovac (1652004053)

Jovanović (Pero) Sofija, rođena 1935. Romkinja, ubijena od ustaša 1943. u logoru, Jasenovac (1652004054)

Jovanović (Pero) Stanoje, rođen 1923. ostalo, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1652004052)

Jovanović (Stevan) Janja, rođena 1874. Srpkinja, ubijena 1942. kod kuće, Brežani (1652004002)

Krstajić (Gligo) Cvetko, rođen 1920. Srbin, ubijen 1943. kod kuće, Brežani (1652004015)

Krstajić (Gligo) Relja, rođen 1924. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrnica (1652004014)

Krstajić (Nikola) Drago, rođen 1887. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1652004017)

Krstajić (Nikola) Gligo, rođen 1887. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Brežani (1652004013)

Krstajić (Periša) Nedeljko, rođen 1877. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Brežani (1652004016)

Lazić (Andrija) Mileva, rođena 1918. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Osmače (1652004010)

Lazić (Mihail) Pavle, rođen 1906. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrnica (1652004009)

Lazić (Neško) Novka, rođena 1935. Srpkinja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Osmače (1652004012)

Lazić (Neško) Spasoje, rođen 1933. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u

direktnom teroru, Osmache (1652004011)
Marjanović (Milinko) Mirko, rođen 1895. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Brežani (1652004006)
Marjanović (Mirko) Dostana, rođena 1932. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. kod kuće, Brežani (1652004008)
Marjanović (Vid) Mileva, rođena 1893. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Brežani (1652004007)
Milošević (Luka) Ljubo, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Klotjevac (1652004032)
Mitrović (Pajo) Marko, rođen 1863. Srbin, ubijen 1943. kod kuće, Brežani (1652004033)
Petrović (Đorđe) Dragi, rođen 1925. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1652004028)
Petrović (Stevan) Đorđe, rođen 1882. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1652004027)
Radosavljević (Nn) Dragica, rođena 1897. ostalo, ubijena od ustaša 1943. u logoru, Jasenovac (1652004059)
Radosavljević (Nn) Ostoja, rođen 1863. ostalo, ubijen 1943. kod kuće, Brežani (1652004057)
Radosavljević (Nn) Petar, rođen 1897. ostalo, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1652004058)
Radosavljević (Petar) Juga, rođena 1932. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. u logoru, Jasenovac (1652004061)
Radosavljević (Petar) Muta, rođena 1925. ostalo, ubijena od ustaša 1943. u logoru, Jasenovac (1652004060)
Rankić (Ilija) Stojan, rođen 1900. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1652004021)
Rankić (Krstó) Obrad, rođen 1895. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrnica (1652004019)
Rankić (Obrad) Jovo, rođen 1926. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1652004020)
Stevanović (Bogdan) Anica, rođena 1933. Srпкиnja, ubijena od Nemaca 1943. kod kuće, Brežani (1652004044)
Stevanović (Bogdan) Đorđe, rođen 1942. Srbin, ubijen od Nemaca 1943. kod kuće, Brežani (1652004045)
Stevanović (Bogdan) Ivanka, rođena 1928. Srпкиnja, ubijena 1943. kod kuće, Brežani (1652004041)
Stevanović (Bogdan) Petko, rođen 1930. Srbin, ubijen od Nemaca 1943. kod kuće, Brežani (1652004042)
Stevanović (Bogdan) Slavoljub, rođen 1924. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Brežani (1652004040)
Stevanović (Bogdan) Stamená, rođena 1931. Srпкиnja, ubijena od Nemaca 1943. kod kuće, Brežani (1652004043)
Stevanović (Gojko) Gligor, rođen 1880. Srbin, ubijen 1943. kod kuće, Brežani (1652004035)
Stevanović (Ivan) Bogdan, rođen 1903. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1652004039)
Stevanović (Ivan) Miladin, rođen 1898. Srbin, ubijen 1944. u

direktnom teroru, Močevići (1652004004)
Stevanović (Ivan) Simeun, rođen 1888. Srbin, ubijen 1943. u
direktnom teroru, Srebrenica (1652004047)
Stevanović (Krst) Spasenija, rođena 1903. Srpkinja, ubijena 1943.
kod kuće, Brežani (1652004046)
Stevanović (Miladin) Radomir, rođen 1923. Srbin, poginuo 1943. u
NOBu, Han Pijesak (1652004005)
Stevanović (Miloš) Milena, rođena 1933. Srpkinja, ubijena od
Nemaca 1943. kod kuće, Brežani (1652004038)
Stevanović (Miloš) Milisav, rođen 1925. Srbin, ubijen 1943. kod
kuće, Brežani (1652004037)
Stevanović (Nn) Danica, rođena 1880. Srpkinja, ubijena 1943. kod
kuće, Brežani (1652004036)
Stevanović (Risto) Veselin, rođen 1898. Srbin, ubijen 1943. u
direktnom teroru, Srebrenica (1652004048)
Stevanović (Veselin) Srećko, rođen 1927. Srbin, ubijen 1943. u
direktnom teroru, Srebrenica (1652004049)
Stjepanović (Ljubinko) Radovan, rođen 1926. Srbin, ubijen 1943.
kod kuće, Brežani (1652004022)
Stjepanović (Nn) Radojka, rođena 1885. Srpkinja, ubijena 1942. kod
kuće, Brežani (1652004024)
Stjepanović (Nn) Sofija, rođena 1880. Srpkinja, ubijena 1942. kod
kuće, Brežani (1652004023)
Stjepanović (Obrad) Marko, rođen 1928. Srbin, ubijen od ustaša
1942. u direktnom teroru, Klotjevac (1652004026)
Stjepanović (Obrad) Ranko, rođen 1923. Srbin, ubijen 1943. u
direktnom teroru, Klotjevac (1652004025)

Brezovice

Arnautović (Fato) Mujo, rođen 1862. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Brezovice (1655057011)
Ilić (Dušan) Stoja, rođena 1925. Srpkinja, ubijena 1943. u direktnom
teroru, Grabov. rijeka (1655057008)
Ilić (Joksim) Vaso, rođen 1874. Srbin, umro 1943. nepoznato, U
kući (1655057009)
Jeremić (Tadija) Cvijeta, rođena 1929. Srpkinja, ubijena od ustaša
1941. u direktnom teroru, Bosna (0223012037)
Musić (Bego) Šaban, rođen 1925. Musliman, umro 1942.
nepoznato, Sarajevo (1655057010)
Petrović (Dimitrije) Stojka, rođena 1907. Srpkinja, ubijena 1943. u
direktnom teroru, Grabov. rijeka (1655057001)
Petrović (Drago) Desimir, rođen 1937. Srbin, ubijen od ustaša 1943.
u direktnom teroru, Grabovačka rijeka (1655057006)
Petrović (Drago) Mitra, rođena 1926. Srpkinja, ubijena 1943. u
direktnom teroru, Grabov. rijeka (1655057005)
Petrović (Drago) Simeun, rođen 1939. Srbin, ubijen od ustaša 1943.
u direktnom teroru, Grabovačka rijeka (1655057007)
Petrović (Mihailo) Spasenija, rođena 1896. Srpkinja, umrla 1943.

nepoznato, U kući (1655057004)

Petrović (Savo) Dragoslav, rođen 1930. Srbin, ubijen od ustaša 1943. u direktnom teroru, Grabovačka rijeka (1655057002)

Petrović (Savo) Tomislav, rođen 1933. Srbin, ubijen od ustaša 1943. u direktnom teroru, Grabovačka rijeka (1655057003)

Smailović (Arif) Smajo, rođen 1877. Musliman, ubijen 1942. kod kuće, Brezovice (1655057012)

Bučinovići

Gabeljić (Osman) Ahmo, rođen 1900. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Kopivno (1655047001)

Gabeljić (Redžo) Hamid, rođen 1904. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Bučinovići (1655047006)

Gabeljić (Salko) Fatima, rođena 1910. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Bučinovići (1655047003)

Gabeljić (Selim) Hasan, rođen 1885. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bučinovići (1655047005)

Husejnović (Ibiš) Hanifa, rođena 1882. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Bučinovići (1655047007)

Husejnović (Osman) Durmo, rođen 1907. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bučinovići (1655047004)

Muminović (Ibro) Šaban, rođen 1880. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Kopivno (1655047002)

Bučje

Bektić (Sejfo) Selman, rođen 1920. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1655070003)

Bektić (Selim) Bajro, rođen 1917. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bučje (1655070004)

Bektić (Selim) Sejfo, rođen 1890. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bučje (1655070002)

Hasanović (Smajo) Hasan, rođen 1928. Musliman, ubijen od četnika 1942. nepoznato, Kutuzero (1655070001)

Bujakovići

Milošević (Đuro) Milun, rođen 1923. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Srebrenica (1652006005)

Pavlović (Nn) Julka, rođena 1912. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652006006)

Pavlović (Radisav) Nada, rođena 1942. Srpkinja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652006007)

Prodanović (Nn) Stana, rođena 1890. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Bujakovići (1652006003)

Prodanović (Todor) Drago, rođen 1923. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Trnova bratunac (1652006002)

Todorović (Nikola) Radoje, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bujakovići (1652006004)

Živanović (Ljubo) Đorđe, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. u

direktnom teroru, Bujakovići (1652006001)

Čičevci

Andrić (Jovica) Đorđo, rođen 1883. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Smenderovići (1652005028)

Andrić (Jovica) Toša, rođen 1892. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Pribičevac čiče (1652005030)

Andrić (Jovica) Trišo, rođen 1878. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Smela kod b.baš (1652005027)

Andrić (Stojan) Obren, rođen 1903. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići bratun (1652005032)

Andrić (Trišo) Milica, rođena 1892. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Pribičevac čiče (1652005029)

Andrić (Trišo) Vladimir, rođen 1902. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići bratun (1652005031)

Blagojević (Jovo) Grozdana, rođena 1921. Srпкиnja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Petriga kod sre (1652005026)

Blagojević (Jovo) Mitra, rođena 1908. Srпкиnja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Petriga kod sre (1652005025)

Blagojević (Vaso) Maksimija, rođena 1908. Srпкиnja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Petriga kod sre (1652005024)

Jovičić (Trišo) Milica, rođena 1900. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653023014)

Kočević (Mališa) Ilija, rođen 1923. Srbin, ubijen 1944. u direktnom teroru, Sućesma (1652005015)

Kočević (Mitar) Miloš, rođen 1926. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skela b.bošto (1652005014)

Mićić (Dano) Stana, rođena 1870. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Turija čičevci (1652005013)

Petrović (Dako) Bogomir, rođen 1887. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Čičevci (1652005005)

Petrović (Dako) Kristo, rođen 1900. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1652005007)

Petrović (Krsto) Stanija, rođena 1941. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. kod kuće, Čičevci (1652005012)

Petrović (Krsto) Stjepan, rođen 1937. Srbin, ubijen od ustaša 1942. kod kuće, Čičevci (1652005010)

Petrović (Krsto) Stoja, rođena 1940. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. kod kuće, Čičevci (1652005011)

Petrović (Nn) Goja, rođena 1870. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Čičevci (1652005006)

Petrović (Petar) Milka, rođena 1916. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Čičkovci (1652005009)

Petrović (Srećko) Radojka, rođena 1895. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Čičevci (1652005008)

Stevanović (Josip) Petra, rođena 1877. Srпкиnja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1652005001)

Stevanović (Mitar) Ruža, rođena 1902. Srпкиnja, ubijena 1943. kod

kuće, Biljeg čičevci (1652005004)
Stevanović (Živko) Blagoje, rođen 1903. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1652005003)
Stevanović (Živko) Ljubo, rođen 1900. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1652005002)
Stjepanović (Jovo) Kremanija, rođena 1904. Srпкиња, ubijena 1943. u direktnom teroru, Petriga kod sre (1652005022)
Stjepanović (Krstо) Drušan, rođen 1927. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Tuzla u bolnici (1652005023)
Stjepanović (Milovan) Jela, rođena 1881. Srпкиња, ubijena 1943. u direktnom teroru, Petriga kod sre (1652005021)
Tanasijević (Andrija) Vukosava, rođena 1937. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. kod kuće, Čičevci (1652005018)
Tanasijević (Mikailo) Radojka, rođena 1891. Srпкиња, ubijena 1942. kod kuće, Čičevci (1652005016)
Tanasijević (Petar) Mileva, rođena 1904. Srпкиња, ubijena 1942. kod kuće, Čičevci (1652005017)
Tanasijević (Vase) Mihailo, rođen 1891. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Rastikn (1652005020)
Tanasijević (Vaso) Miloš, rođen 1890. Srbin, ubijen 1943. kod kuće, Čičevci (1652005019)

Crvica

Bošković (Miloš) Milka, rođena 1903. Srпкиња, ubijena 1943. kod kuće, Crvica (1652008013)
Dragičević (Kojo) Radisav, rođen 1919. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Ploče (1652008019)
Josipović (Stevo) Boško, rođen 1907. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Crvica (1652008004)
Jovanović (Milan) Bogdan, rođen 1925. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Ploče (1652008003)
Jovanović (Milinko) Danilo, rođen 1870. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Crvica (1652008014)
Jovanović (Radovan) Sava, rođen 1888. ostalo, ubijen 1945. u direktnom teroru, Titovo užice (0204032007)
Jovanović (Teodosije) Milovan, rođen 1877. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Bujakovića Polj (1652008015)
Marković (Pero) Drago, rođen 1920. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Ploče (1652008017)
Nešković (Jovo) Miloš, rođen 1906. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652008007)
Nikolić (Matija) Andrija, rođen 1920. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652008011)
Simić (Ivan) Simo, rođen 1925. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Zalazje srebren (1652008008)
Simić (Mitar) Milovan, rođen 1917. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Osmak (0443034055)
Simić (Tanasije) Dragoslav, rođen 1920. Srbin, poginuo 1944. u

NOBu, Andrijevića (1652008010)

Vasić (Božo) Borisav, rođen 1919. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Bratunac (1652008001)

Vasić (Živojin) Radomir, rođen 1925. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Zelinje bratuna (1652008002)

Zečić (Đuro) Milan, rođen 1918. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Brčko (1652008012)

Zečić (Jakov) Dobrisav, rođen 1920. Srbin, poginuo 1943. u NOBu, Skelani (1652008016)

Zečić (Sreten) Janko, rođen 1885. Srbin, poginuo 1944. kod kuće, Crvica (1652008009)

Živanović (Mitar) Novak, rođen 1923. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Nepoznato (1652008006)

Živanović (Srećko) Mitar, rođen 1900. Srbin, ubijen 1945. kod kuće, Crvica (1652008005)

Dobrak

Džanić (Šabo) Uzejir, rođen 1906. Musliman, poginuo 1944. u NOBu, Retke bukve (1655074004)

Lazić (Ljuba) Darinka, rođena 1920. Srпкиnja, streljana 1941. u direktnom teroru, Klotijevac (0738015021)

Lazić (Radisav) Milisav, rođen 1936. Srbin, streljan od ustaša 1941. nepoznato, Klotijevac (0738015022)

Lazić (Radisav) Nikolija, rođena 1934. Srпкиnja, streljana od ustaša 1941. nepoznato, Klotijevac (0738015023)

Mehinović (Meho) Omer, rođen 1922. Musliman, poginuo 1945. u NOBu, Bilogovina (1655074003)

Osmanović (Osman) Muharem, rođen 1863. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Dobrak (1655074002)

Osmanović (Osman) Ramo, rođen 1926. Musliman, poginuo 1944. u NOBu, Kumitinci (1655074001)

Trivković (Đorđe) Desimir, rođen 1923. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Rogatica (0802097011)

Fojhar

Ademović (Salko) Omer, rođen 1924. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Zvornik (1652011009)

Ahmetović (Arif) Ahmet, rođen 1888. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fojhari (1652011004)

Ahmetović (Arif) Bećir, rođen 1896. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fojhari (1652011003)

Ahmetović (Mujo) Mustafa, rođen 1876. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Lino fojhar (1652011002)

Ejubović (Arif) Bajro, rođen 1924. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fojhar (1652011007)

Ejubović (Mujo) Arif, rođen 1887. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fojhari (1652011006)

Milošević (Petar) Milka, rođena 1922. Srпкиnja, ubijena 1943. u

direktnom teroru, Srebrenica (1652011011)
Salkić (Ramo) Bajro, rođen 1908. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Selo optun (1652011001)
Smailović (Omer) Ahmet, rođen 1906. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Fojhar (1652011008)
Smailović (Omer) Smajo, rođen 1897. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Fojhar (1652011010)

Gaj

Aćimović (Vaso) Stamen, rođena 1899. Srпкиња, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Nepoznato (1652009011)
Aćimović (Živojin) Milinko, rođen 1897. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Gaj (1652009037)
Aćimović (Živojin) Mladen, rođen 1899. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Gaj (1652009012)
Đurić (Đuro) Drago, rođen 1900. Srbin, umro od Nemaca 1943. kao
zarobljeni pripadnik VKJ, Nemački logor (1652009002)
Đurić (Milan) Rade, rođen 1882. Srbin, ubijen 1943. u direktnom
teroru, Nepoznato (1652009031)
Đurić (Miloš) Đuro, rođen 1845. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Gaj (1652009001)
Đurić (Nikola) Drago, rođen 1910. Srbin, ubijen 1944. u direktnom
teroru, Gaj (1652009028)
Đurić (Rade) Božo, rođen 1923. Srbin, poginuo 1944. u NOBu,
Poginuo u Partizanim (1652009029)
Đurić (Rade) Draginja, rođena 1895. Srпкиња, ubijena 1943. u
direktnom teroru, Hadžići (1652009027)
Đurić (Rade) Jovanka, rođena 1885. Srпкиња, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Gaj (1652009030)
Đurić (Stevan) Jovo, rođen 1927. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Na
kranjevoj go (1652009034)
Gligić (Jovan) Sreten, rođen 1885. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Nepoznato (1652009004)
Gligić (Manojlo) Aleksa, rođen 1928. Srbin, poginuo 1944. u NOBu,
Nepoznato (1652009019)
Gligić (Neđo) Stana, rođena 1887. Srпкиња, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Nepoznato (1652009005)
Gligić (Nikola) Drago, rođen 1897. Srbin, ubijen 1945. u direktnom
teroru, Gaj (1652009013)
Gligić (Nikola) Ivan, rođen 1897. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Gaj (1652009015)
Gligić (Obrad) Selena, rođena 1882. Srпкиња, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Gaj (1652009014)
Gligić (Srećko) Manojle, rođen 1880. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Peći (1652009033)
Gvozdenović (Pero) Todora, rođena 1887. Srпкиња, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Nepoznato (1652009007)
Gvozdenović (Sovjen) Živojin, rođen 1887. Srbin, ubijen 1942. u

direktnom teroru, Nepoznato (1652009008)
Gvozdenović (Živojin) Čedo, rođen 1921. Srbin, ubijen 1944. u direktnom teroru, Nepoznato (1652009006)
Milanović (Đoko) Radovan, rođen 1905. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Rešagići (1652009003)
Milanović (Stevan) Jovo, rođen 1882. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Nepoznato (1652009018)
Milošević (Luka) Jovan, rođen 1923. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Na drini (1652009017)
Milošević (Radovan) Milka, rođena 1882. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Gaj (1652009016)
Mitrović (Jovo) Stanojka, rođena 1894. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Gaj (1652009026)
Mitrović (Pero) Panto, rođen 1925. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Na drini (1652009023)
Mitrović (Radisav) Radenka, rođena 1901. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Gaj (1652009024)
Nešković (Sekula) Vidoje, rođen 1926. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Nepoznato (1652009036)
Urošević (Risto) Čedo, rođen 1910. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652009035)
Živanović (Srećko) Gavro, rođen 1890. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Nepoznato (1652009032)
Živković (Drago) Nikola, rođen 1925. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Na drini (1652009021)
Živković (Nikola) Bogdan, rođen 1904. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Na drini (1652009010)
Živković (Nikola) Milorad, rođen 1901. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Gaj (1652009020)
Živković (Simeun) Mitar, rođen 1895. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Poginuo na drin (1652009009)
Živković (Vujadin) Kosta, rođen 1878. Srbin, ubijen 1943. kod kuće, Gaj (0256086014)
Živković (Vujica) Mihailo, rođen 1878. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Na drini (1652009022)

Gladovići

Halilović (Huso) Zajko, rođen 1907. Musliman, umro od Nemaca 1942. kao zarobljeni pripadnik VKJ, Nemački logor (1655051003)
Mandžić (Alaga) Alija, rođen 1917. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Nepoznato (1655051004)
Pilav (Haso) Murat, rođen 1898. Musliman, ubijen 1944. kod kuće, Gladovići (1655051005)
Veselinović (Jerko) Obrad, rođen 1895. Srbin, zaklan od ustaša 1941. u direktnom teroru, Zaklale ustaše (0655056009)

Godevići

Đurić (Luka) Petar, rođen 1927. Srbin, ubijen 1942. u direktnom

teroru, Fakovići (1655076003)

Marković (Jevrem) Dobrosav, rođen 1897. Srbin, poginuo 1941. u aprilskom ratu 1941 god., Valjevo (1655076002)

Marković (Todor) Dika, rođen 1880. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1655076001)

Gostilj

Đokić (Todosije) Živko, rođen 1916. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bratunac (1652012010)

Grujičić (Branko) Dragica, rođena 1938. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Bjelovac, bratunac (1652012006)

Grujičić (Cvijetin) Svetožar, rođen 1920. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Zvornik (1652012009)

Grujičić (Cvijetin) Vojka, rođena 1924. Srпкиnja, ubijena 1942. u NOBu, Bjelovac (1652012008)

Grujičić (Gojčilo) Cvija, rođena 1912. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Bjelovac bratun (1652012007)

Grujičić (Ilija) Vojisava, rođena 1921. Srпкиnja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Gostilj (1652012004)

Ilić (Blagoje) Neđo, rođen 1924. Srbin, nestao 1942. nepoznato, Zvornik (1652012003)

Ilić (Milorad) Miloš, rođen 1923. Srbin, nestao 1942. nepoznato, Nepoznato (1652012001)

Ilić (Svijetin) Stoja, rođena 1919. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Bjenovac (1652012002)

Marković (Milivoje) Dušanka, rođena 1938. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Gostilj (1652012016)

Marković (Milivoje) Milojka, rođena 1942. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Gostilj (1652012018)

Marković (Milivoje) Radenko, rođen 1937. Srbin, ubijen od ustaša 1943. u direktnom teroru, Gostilj (1652012015)

Marković (Milivoje) Staka, rođena 1941. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Gostilj (1652012017)

Marković (Mitar) Milivoje, rođen 1911. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Nepoznato (1652012014)

Marković (Timotije) Mileva, rođena 1917. Srпкиnja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Gostilj (1652012013)

Radivojević (Mijailo) Stana, rođena 1883. Srпкиnja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Gostilj (1652012012)

Radivojević (Nn) Lazo, rođen 1883. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Gostilj (1652012011)

Rakić (Vojin) Leposava, rođena 1923. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Bjenovac (1652012005)

Vukosavljević (Savo) Stevanija, rođena 1882. Srпкиnja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Gostilj (1652012019)

Kalimanići

Bogdanović (Jovo) Živojin, rođen 1870. Srbin, ubijen 1942. u

direktnom teroru, Kalimanići (1652013006)
Bogdanović (Milorad) Gavro, rođen 1926. Srbin, poginuo 1942. u NOBu, Romanija (1652013013)
Filipović (Cvijo) Spasenija, rođena 1922. Srpkinja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Kalimanići (1652013008)
Filipović (Sekula) Vasilije, rođen 1904. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Kalimanići (1652013007)
Jovanović (Radisav) Milomir, rođen 1922. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Gostilj (1652013015)
Jovanović (Simo) Jevto, rođen 1894. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Kalimanići (1652013004)
Mijatović (Damljan) Radojka, rođena 1898. Srpkinja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Kalimanići (1652013002)
Mijatović (Jevrem) Marko, rođen 1886. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Kalimanići (0679042014)
Mijatović (Obrad) Milutin, rođen 1894. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Kalimanići (1652013001)
Milošević (Manojlo) Radenko, rođen 1925. Srbin, poginuo 1943. u NOBu, Žepča (1652013005)
Mladenović (Najda) Milutin, rođen 1905. Srbin, poginuo 1943. u NOBu, Ošljane (0679042015)
Nedeljković (Jerko) Petar, rođen 1904. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Kalimanići (1652013014)
Nikolić (Simo) Srećko, rođen 1890. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Kalimanići (1652013011)
Petrović (Branko) Mitra, rođena 1910. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Kalimanići (1652013003)
Petrović (Milovan) Marko, rođen 1895. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Kalimanići (1652013009)
Petrović (Nikola) Petar, rođen 1875. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Kalimanići (1652013010)
Prodanović (Ranko) Stana, rođena 1884. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Skeljani (0426047003)

Karačići

Bektić (Murat) Muharem, rođen 1901. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Karačići na uli (1655059003)
Čamdžić (Mumin) Abid, rođen 1893. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Karačići na uli (1655059002)
Jusupović (Juso) Smajo, rođen 1902. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Karačići na uli (1655059001)
Kahrić (Avdo) Salih, rođen 1901. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Nepoznato (1655059004)
Kahrić (Salih) Deva, rođena 1933. Muslimanka, ubijena od četnika 1942. kod kuće, Karačići (1655059005)

Klotjevac

Buljubašić (Rašid) Suljo, rođen 1914. Musliman, ubijen 1942. u

direktnom teroru, Nepoznato (1652015003)
Džanić (Šaban) Hasan, rođen 1912. Musliman, ubijen 1942. kod kuće, Kod kuće (1652015002)
Džanić (Sumbul) Šaban, rođen 1918. Musliman, ubijen 1941. kod kuće, Klotijevac (1655051002)
Halilović (Ahmet) Bego, rođen 1875. Musliman, ubijen 1943. kod kuće, Kod kuće (1652015004)
Izmirlić (Mujo) Ibro, rođen 1904. Musliman, ubijen 1941. kod kuće, Klotijevac (1655051001)
Mešanović (Mahmut) Redžo, rođen 1903. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Karačići (1596046013)
Mihailović (Nn) Obrad, rođen 1869. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Kod kuće (1652015001)

Kostolomci

Gavrić (Triša) Spasoje, rođen 1902. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652007027)
Gligić (Alimpije) Mitar, rođen 1902. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Kostolomci (1652007035)
Gligić (Mitar) Draginja, rođena 1905. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Kostolomci (1652007023)
Ivanović (Damjan) Novak, rođen 1935. Srbin, ubijen od ustaša 1943. u direktnom teroru, Vranjkovina, kostolomci (1652007026)
Ivanović (Damljan) Rosa, rođena 1923. Srpkinja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Vranjkovina (1652007020)
Ivanović (Drago) Miloš, rođen 1896. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Kostolomci (1652007021)
Ivanović (Marko) Miloš, rođen 1919. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652007017)
Ivanović (Mihajlo) Budimir, rođen 1934. Srbin, poginuo 1944. nepoznato, Beograd (1652007006)
Ivanović (Vidoje) Ljubica, rođena 1909. Srpkinja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Vranjkovina (1652007018)
Ivanović (Vidoje) Marinko, rođen 1937. Srbin, ubijen od ustaša 1943. u direktnom teroru, Vranjkovina, kostolomci (1652007015)
Ivanović (Vidoje) Mirjana, rođena 1940. Srpkinja, ubijena od Nemaca 1943. nepoznato, Kostolomci (1652007019)
Ivanović (Vidoje) Vida, rođena 1935. Srpkinja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Vranjkovina, kostolomci (1652007016)
Jevremović (Mićo) Todor, rođen 1885. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Vranjkovina (1652007011)
Jevremović (Tadija) Tomka, rođena 1904. Srpkinja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Vranjkovina (1652007010)
Jevremović (Todor) Miloje, rođen 1936. Srbin, ubijen od ustaša 1943. u direktnom teroru, Vranjkovina, kostolomci (1652007008)
Jevremović (Todor) Radomir, rođen 1940. Srbin, ubijen od ustaša 1943. u direktnom teroru, Vranjkovina, kostolomci (1652007007)
Jevremović (Todor) Vinka, rođena 1925. Srpkinja, ubijena 1943. u

direktnom teroru, Vranjkovina (1652007009)
Jevremović (Vlado) Jevrem, rođen 1923. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652007012)
Jovanović (Đorđe) Draginja, rođena 1936. Srpkinja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Kolari, kostolomci (1499167012)
Jovanović (Đorđe) Novka, rođena 1900. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Kostolomci (1652007031)
Jovanović (Đorđe) Savo, rođen 1922. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Kostolomci (1652007032)
Jovanović (Đorđe) Smiljana, rođena 1930. Srpkinja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Kolari, kostolomci (1499167011)
Jovanović (Đorđe) Vida, rođena 1941. Srpkinja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Kolari, kostolomci (1499167013)
Jovanović (Drago) Novka, rođena 1901. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Kolari (1499167010)
Jovanović (Živko) Pajo, rođen 1911. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Frakovići (1652007028)
Milanović (Mitar) Ilija, rođen 1923. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Vlasenice (1652007034)
Milovanović (Božo) Miloje, rođen 1928. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Vlasenica (1652007033)
Pavlović (Ilija) Milorad, rođen 1916. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Pribidoli (1652007013)
Pavlović (Obrad) Jovanka, rođena 1888. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Pribidol (1652007014)
Pavlović (Sreten) Milovan, rođen 1890. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652007001)
Rakić (Janko) Jakov, rođen 1922. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652007002)
Rakić (Milorad) Jevrem, rođen 1936. Srbin, ubijen od Nemaca 1941. pri deportaciji, Bajina bašta (0801091015)
Rakić (Timotije) Miloš, rođen 1906. Srbin, ubijen 1944. u direktnom teroru, Kostolomci (1652007003)
Rakić (Timotije) Vidoje, rođen 1903. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652007004)
Ristić (Borisav) Vidoje, rođen 1924. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Prijepolje (1652007024)
Tanasijević (Miloš) Svetozar, rođen 1902. Srbin, umro od Nemaca 1944. kao zarobljeni pripadnik VKJ, Nemačka-stalag (1652007025)
Trifunović (Sreten) Damljan, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652007005)

Krnjići

Arsenović (Matija) Vida, rođena 1897. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Krnjići (1653017007)
Arsenović (Radoje) Petar, rođen 1925. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Podravs.slatina (1653017014)
Arsenović (Srećko) Nikola, rođen 1882. Srbin, ubijen 1942. u

direktnom teroru, Krnjići (1653017006)
Blažić (Sreten) Stojan, rođen 1920. Srbin, ubijen 1944. u zatvoru, Kruševac (1653017012)
Blažić (Živko) Savka, rođena 1892. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Radovčići (1653017001)
Jovanović (Ilija) Grozda, rođena 1936. Srpkinja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Skelani (1653017005)
Jovanović (Živojin) Stevo, rođen 1894. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Tokoljaci (1653017002)
Maksimović (Jelka) Savo, rođen 1888. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1653017009)
Mikić (Mihailo) Gavrilko, rođen 1885. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Krnjići (1653017013)
Mitrović (Božo) Milovan, rođen 1923. Srbin, ubijen 1941. u direktnom teroru, Berinac (1653017003)
Petrović (Mićo) Ostoja, rođen 1915. Srbin, ubijen 1945. u direktnom teroru, Vitez-postolje (1653017015)
Petrović (Pajo) Ignjat, rođen 1882. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Jezero-krnjići (1653017004)
Vladić (Marjan) Miladin, rođen 1923. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Nepoznato (1653017010)
Vladić (Marjan) Petar, rođen 1927. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Božića brdo (1653017011)
Vladić (Stevo) Petko, rođen 1907. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1653017008)

Krušev Dol

Alić (Bego) Alaga, rođen 1884. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Krušev dol (1653019015)
Gladović (Ibro) Atif, rođen 1892. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Krušev dol (1653019005)
Habibović (Omer) Mehan, rođen 1927. Musliman, ubijen od ustaša 1943. u direktnom teroru, Palež (1653019001)
Jugović (Sinan) Hakija, rođen 1914. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Sućeska (1653019011)
Krlić (Avdo) Nazif, rođen 1924. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Luka (1653019008)
Krlić (Avdo) Nuko, rođen 1909. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Nazda-jadar (1653019007)
Krlić (Avdo) Ohran, rođen 1902. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Nazda-jadar (1653019009)
Krlić (Nazif) Rašid, rođen 1914. Musliman, nestao od Nemaca 1942. kao zarobljeni pripadnik VKJ, Nemačka-stalag (1653019016)
Mandić (Osman) Orhan, rođen 1928. Musliman, ubijen od ustaša 1942. nepoznato, Palež (1653019010)
Muminović (Hasan) Ibrahim, rođen 1905. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Krušev dol (1653019002)
Muminović (Hasan) Šemso, rođen 1892. Musliman, ubijen 1941. u

direktnom teroru, Krušev dol (1653019006)
Muminović (Šaćir) Ohran, rođen 1927. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Sućeska (1653019013)
Sejdić (Fejzo) Mehmed, rođen 1905. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Luka (1653020002)
Špijodić (Dedo) Mejra, rođena 1924. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Sućeska (1653019012)
Špijodić (Husein) Bekto, rođen 1892. Musliman, ubijen od ustaša 1943. u direktnom teroru, Palež (1653019014)
Špijodić (Sulejman) Ahmet, rođen 1916. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Nazda-jadar (1653019004)
Špijodić (Sulejman) Rahman, rođen 1918. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Nazda-jadar (1653019003)

Kutuzero

Ajšić (Ibrahim) Rašid, rođen 1935. Musliman, ubijen od četnika 1942. kod kuće, Kutuzero (1653021020)
Ajšić (Ibrahim) Sejfo, rođen 1937. Musliman, ubijen od četnika 1942. nepoznato, Kutuzero (1653021021)
Ajšić (Osman) Anifa, rođena 1927. Muslimanka, ubijena 1942. kod kuće, Kutuzero (1653021019)
Alemić (Alija) Naza, rođena 1910. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Kutuzero (1653021012)
Alemić (Ibro) Salko, rođen 1862. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Kutuzero (1653021011)
Alemić (Salkan) Hurija, rođena 1935. Muslimanka, ubijena od četnika 1942. nepoznato, Kutuzero (1653021014)
Alemić (Salkan) Mujo, rođen 1937. Musliman, ubijen od četnika 1942. nepoznato, Kutuzero (1653021015)
Alemić (Salkan) Murib, rođen 1939. Musliman, ubijen od četnika 1942. nepoznato, Kutuzero (1653021016)
Alemić (Salkan) Tija, rođena 1930. Muslimanka, ubijena od četnika 1942. nepoznato, Kutuzero (1653021013)
Hirkić (Alija) Bajro, rođen 1938. Musliman, ubijen od četnika 1942. nepoznato, Kutuzero (1653021003)
Hirkić (Alija) Cura, rođena 1940. Muslimanka, ubijena od četnika 1942. nepoznato, Kutuzero (1653021004)
Hirkić (Alija) Nura, rođena 1934. Muslimanka, ubijena od četnika 1942. nepoznato, Kutuzero (1653021001)
Hirkić (Alija) Šadija, rođena 1936. Muslimanka, ubijena od četnika 1942. nepoznato, Kutuzero (1653021002)
Hirkić (Daut) Hasan, rođen 1880. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Kutuzero (1653021017)
Hirkić (Mustafa) Mejra, rođena 1915. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Kutuzero (1653021005)
Hirkić (Osman) Ibrahim, rođen 1935. Musliman, ubijen od četnika 1942. nepoznato, Kutuzero (1653021006)
Hirkić (Osman) Mehmed, rođen 1937. Musliman, ubijen od četnika

1942. nepoznato, Kutuzero (1653021007)
Hirkić (Osman) Nezir, rođen 1940. Musliman, ubijen od četnika
1942. nepoznato, Kutuzero (1653021009)
Hirkić (Osman) Nezira, rođena 1940. Muslimanka, ubijena od
četnika 1942. nepoznato, Kutuzero (1653021010)
Hirkić (Osman) Smajo, rođen 1939. Musliman, ubijen od četnika
1942. nepoznato, Kutuzero (1653021008)
Kasumović (Mustafa) Mujo, rođen 1906. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Kutuzero (1653021018)

Liješće

Katanić (Jovo) Pero, rođen 1867. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Liješće (1655061003)
Katanić (Mitar) Savo, rođen 1920. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Liješće (1655061001)
Katanić (Nn) Vesela, rođena 1868. Srпкиnja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Liješće (1655061002)
Ljishovica (Mahmud) Ahmed, rođen 1911. Musliman, umro 1942. u
zatvoru, Nepoznato (1515034003)

Likari

Beganović (Mustafa) Selim, rođen 1913. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Likari (1655044003)
Malić (Mešo) Mujo, rođen 1889. Musliman, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Bratunac (1655044001)
Suljić (Salko) Bekto, rođen 1905. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Likari (1655044002)

Lipovac

Ludak (Mehmed) Hasan, rođen 1917. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Fojhar (1655071002)
Ludak (Smajo) Bego, rođen 1897. Musliman, ubijen 1941. u
direktnom teroru, Pale (1655071001)
Savić (Maksim) Dragomir, rođen 1932. Srbin, ubijen od ustaša
1942. kod kuće, Lipovac (0803099035)
Savić (Maksim) Miljana, rođena 1934. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1942. kod kuće, Lipovac (0803099032)
Savić (Maksim) Strailo, rođen 1924. Srbin, ubijen 1942. kod kuće,
Drina (0803099030)
Savić (Maksim) Uroš, rođen 1922. Srbin, poginuo 1942. u NOBu,
Zvornik (0803099031)
Savić (Maksim) Vidosava, rođena 1936. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1942. kod kuće, Lipovac (0803099033)
Savić (Milutin) Dušan, rođen 1926. Srbin, ubijen od ustaša 1942.
kod kuće, Lipovac (0803099025)
Savić (Milutin) Ljeposava, rođena 1932. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1942. kod kuće, Lipovac (0803099028)
Savić (Milutin) Momčilo, rođen 1930. Srbin, ubijen od ustaša 1942.

kod kuće, Lipovac (0803099027)
Savić (Milutin) Ranko, rođen 1928. Srbin, ubijen od ustaša 1942.
kod kuće, Lipovac (0803099026)
Savić (Milutin) Živana, rođena 1924. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1942. kod kuće, Lipovac (0803099024)
Savić (Mitar) Aleksa, rođen 1915. Srbin, poginuo 1943. u NOBu,
Prijepolje (0803099040)
Savić (Pavle) Mileva, rođena 1905. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1942. kod kuće, Lipovac (0803099041)
Savić (Petar) Ruža, rođena 1892. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942.
kod kuće, Lipovac (0803099034)
Savić (Simeun) Maksim, rođen 1887. Srbin, ubijen 1942. kod kuće,
Drina (0803099029)
Savić (Simeun) Milutin, rođen 1900. Srbin, poginuo 1942. u NOBu,
Srebrenica (0803099021)
Savić (Simeun) Živojin, rođen 1902. Srbin, ubijen od ustaša 1942.
kod kuće, Lipovac (0803099036)
Savić (Srećko) Persa, rođena 1898. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1942. kod kuće, Lipovac (0803099022)
Savić (Živojin) Janja, rođena 1934. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1942. kod kuće, Lipovac (0803099038)
Savić (Živojin) Milovan, rođen 1932. Srbin, ubijen od ustaša 1942.
kod kuće, Lipovac (0803099037)
Savić (Živojin) Sava, rođena 1936. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1942. kod kuće, Lipovac (0803099039)

Ljeskovik

Buljubašić (Meho) Avdija, rođen 1909. Musliman, ubijen 1941. u
direktnom teroru, Srebrenica (1653026008)
Delić (Ahmet) Šećan, rođen 1905. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Urisići (1653026016)
Dervišević (Osmo) Osman, rođen 1900. Musliman, ubijen 1941. u
direktnom teroru, Kiselica-srebr. (1653026005)
Hasanović (Ibiš) Salčin, rođen 1924. Musliman, ubijen 1941. u
direktnom teroru, Srebrenica (1653026013)
Hodžić (Bego) Huso, rođen 1924. Musliman, ubijen 1941. u
direktnom teroru, Srebrenica (1653026015)
Hodžić (Meho) Salih, rođen 1883. Musliman, ubijen 1943. u
direktnom teroru, Ljeskovik (1653026017)
Mamutović (Mešan) Ikan, rođen 1900. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Podgora-lubnice (1653026004)
Mehmedović (Salko) Alija, rođen 1897. Musliman, ubijen 1943. kod
kuće, Ljeskovik (1653026007)
Mehmedović (Salko) Juso, rođen 1895. Musliman, ubijen 1943. kod
kuće, Ljeskovik (1653026006)
Memić (Alaga) Fatima, rođena 1923. Muslimanka, poginula 1943.
prilikom borbi ili bombardovanja, Zvornik (1653026010)
Memić (Hasan) Hasib, rođen 1934. Musliman, poginuo 1943.

nepoznato, Zvornik (1653026012)

Memić (Juso) Memija, rođen 1891. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Srebrenica (1653026014)

Memić (Osmo) Đulsa, rođena 1910. Muslimanka, ubijena 1943. u direktnom teroru, Ljeskovik (1653026001)

Numanović (Bego) Juso, rođen 1911. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Kiselica-srebr. (1653026002)

Numanović (Numan) Bego, rođen 1870. Musliman, ubijen 1943. kod kuće, Ljeskovik (1653026003)

Numanović (Šaban) Ibrahim, rođen 1919. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Podgor (1653026018)

Osmanović (Suljo) Omer, rođen 1907. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Klatojevac (1653026009)

Tabaković (Hasan) Osman, rođen 1891. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Podgora-lubnice (1653026011)

Luka

Begić (Ibro) Alija, rođen 1912. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653020013)

Begić (Ibro) Asim, rođen 1909. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653020012)

Begić (Memiš) Halidža, rođena 1928. Muslimanka, ubijena 1943. u direktnom teroru, Luka (1653020032)

Begić (Ramo) Tima, rođena 1890. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Kutuzero (1653020014)

Begić (Šaban) Bego, rođen 1932. Musliman, ubijen od Nemaca 1942. u nemačkoj ofanzivi, Luka (1653020015)

Čakar (Hamid) Muša, rođena 1900. Muslimanka, poginula 1942. u direktnom teroru, Drohan (1594001029)

Delić (Muharem) Avdo, rođen 1872. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Luka (1653020029)

Duraković (Fejzo) Šaban, rođen 1919. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bastalovine (1653020011)

Duraković (Mehmed) Alija, rođen 1905. Musliman, ubijen od Nemaca 1944. u logoru, Norveška (1653020039)

Duraković (Meho) Avdija, rođen 1882. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Luka (1653020017)

Duraković (Meho) Mehmed, rođen 1880. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Luka (1653020018)

Duraković (Mujo) Meho, rođen 1892. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Luka (1653020009)

Duraković (Salko) Muša, rođena 1901. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Stublić (1653020010)

Duraković (Šećo) Ahmo, rođen 1943. Musliman, ubijen 1944. u direktnom teroru, Luka (1653020019)

Duraković (Šemso) Bajro, rođen 1920. Musliman, poginuo 1944. u NOBu, Slavonski brod (1653020037)

Duraković (Sinan) Alaga, rođen 1912. Musliman, ubijen 1942. u

direktnom teroru, Podravno (1653020016)
Gladović (Ahmet) Šećo, rođen 1880. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Luka (1653020025)
Gladović (Bego) Jusuf, rođen 1928. Musliman, ubijen od Nemaca 1942. u nemačkoj ofanzivi, Luka (1653020026)
Gladović (Osman) Ahmet, rođen 1907. Musliman, ubijen od Nemaca 1942. kao zarobljeni pripadnik VKJ, Nemačka-stalag (1653020036)
Mujić (Alija) Bego, rođen 1875. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Luka (1653020027)
Mujić (Hašim) Ikan, rođen 1889. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Luka (1653020028)
Mujić (Hašim) Ramo, rođen 1900. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Luka (1653020030)
Omerović (Omer) Mujo, rođen 1892. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Luka (1653020021)
Šehić (Avdija) Šahza, rođena 1902. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Stublić (1653020008)
Šehić (Ibiš) Muška, rođena 1914. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Stublić (1653020003)
Šehić (Osman) Zejna, rođena 1901. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Stublić (1653020006)
Šehić (Šaćir) Bego, rođen 1927. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Luka (1653020020)
Šehić (Šećan) Derva, rođena 1908. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Stublić (1653020007)
Šehić (Sejfo) Meho, rođen 1894. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Klotivac (1653020005)
Sejdić (Salko) Ajka, rođena 1907. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Stublić (1653020001)
Sinanović (Sinan) Zarfa, rođena 1928. Muslimanka, ubijena od Nemaca 1942. u nemačkoj ofanzivi, Luka (1653020031)
Sulejmanović (Alija) Abid, rođen 1905. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Luka (1653020024)
Sulejmanović (Avdo) Fejzo, rođen 1888. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Luka (1653020022)
Sulejmanović (Fejzo) Omer, rođen 1876. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Luka (1653020023)
Sulejmanović (Halil) Hanifa, rođena 1930. Muslimanka, ubijena od Nemaca 1942. u nemačkoj ofanzivi, Luka (1653020035)
Sulejmanović (Huso) Mejka, rođena 1900. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Stublić (1653020034)
Sulejmanović (Meho) Derviš, rođen 1912. Musliman, ubijen od Nemaca 1942. kao zarobljeni pripadnik VKJ, Nemačka-stalag (1653020040)
Sulejmanović (Meho) Nurko, rođen 1912. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653020004)
Sulejmanović (Mujo) Avdo, rođen 1915. Musliman, ubijen 1943. u

direktnom teroru, Luka (1653020038)

Zejić (Memiš) Alija, rođen 1914. Musliman, ubijen od Nemaca 1942. kao zarobljeni pripadnik VKJ, Nemačka-stalag (1653020043)

Zejić (Memiš) Fajko, rođen 1916. Musliman, nestao od Nemaca 1942. kao zarobljeni pripadnik VKJ, Nemačka-stalag (1653020042)

Zejić (Memiš) Mehmed, rođen 1910. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Sućeska (1653020033)

Zejić (Zejić) Bajro, rođen 1905. Musliman, nestao od Nemaca 1942. kao zarobljeni pripadnik VKJ, Nemačka-stalag (1653020041)

Mala Daljagošta

Damljanović (Goja) Milja, rođena 1894. Srпкиња, ubijena 1942. u direktnom teroru, Skelani (1655062001)

Damljanović (Krstić) Ilinka, rođena 1880. Srпкиња, ubijena 1942. u direktnom teroru, Mala daljagošta (1655062003)

Milosavljević (Gaja) Živojin, rođen 1892. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Mala daljagošta (1655062002)

Međe

Andrić (Andrija) Aleksa, rođen 1881. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016008)

Filipović (Bogoljub) Pemba, rođena 1940. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Gladovići (1653016025)

Filipović (Cvijetin) Koviljka, rođena 1939. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Gladovići (1653016023)

Filipović (Cvijetin) Ratka, rođena 1940. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Gladovići (1653016024)

Filipović (Gajo) Svetozar, rođen 1895. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016026)

Filipović (Jakša) Vida, rođena 1911. Srпкиња, ubijena 1942. u direktnom teroru, Gladovića (1653016022)

Filipović (Rade) Vida, rođena 1910. Srпкиња, ubijena 1942. u direktnom teroru, Gladović (1653016021)

Gagić (Čedo) Tonka, rođena 1934. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Međe (1653016018)

Gagić (Jerko) Krsto, rođen 1905. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016009)

Gagić (Jovo) Janja, rođena 1900. Srпкиња, ubijena 1943. kod kuće, Međe (0549016004)

Gagić (Kostatin) Savka, rođena 1909. Srпкиња, ubijena 1942. u direktnom teroru, Međe (0443034056)

Gagić (Krstić) Miloš, rođen 1942. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Međe (1653016012)

Gagić (Krstić) Petrija, rođena 1907. Srпкиња, ubijena 1943. kod kuće, Međe (1653016010)

Gagić (Krstić) Srećko, rođen 1911. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016015)

Gagić (Krst) Vinka, rođena 1940. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Međe (1653016011)

Gagić (Miša) Živojin, rođen 1895. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Međe (0549016003)

Gagić (Pantelija) Aleksandar, rođen 1923. Srbin, ubijen 1941. u direktnom teroru, Radašći -potok (0549014004)

Gagić (Rade) Leposava, rođena 1909. Srпкиnja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Međe (1653016017)

Gagić (Sreten) Čedo, rođen 1907. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016016)

Gagić (Sreten) Luka, rođen 1874. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016014)

Gagić (Sreten) Svetozar, rođen 1893. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016013)

Gagić (Živojin) Nenad, rođen 1941. Srbin, ubijen od ustaša 1942. kod kuće, Međe (0549016005)

Jovanović (Miloš) Miladin, rođen 1862. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016030)

Lukić (Milivoj) Mladen, rođen 1917. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Klopjovac-drina (1653016031)

Lukić (Milivoj) Stoja, rođena 1877. Srпкиnja, ubijena 1943. kod kuće, Međe (1653016032)

Marković (Svetozar) Sara, rođena 1891. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Međe (1653016028)

Milovanović (Ljubisav) Milorad, rođen 1889. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016027)

Milovanović (Stojan) Radojka, rođena 1934. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Međe (0443034051)

Milovanović (Stojan) Stanka, rođena 1937. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Međe (0443034053)

Milovanović (Stojan) Zorka, rođena 1942. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Međe (0443034052)

Petrović (Sreten) Cvetko, rođen 1872. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016019)

Simeunović (Bogoljub) Milovan, rođen 1941. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Međe (1653016007)

Simeunović (Drage) Tanasije, rođen 1898. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međa (1653016003)

Simeunović (Marko) Petko, rođen 1901. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016004)

Simeunović (Ranko) Marko, rođen 1878. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016002)

Simeunović (Sreten) Bogoljub, rođen 1911. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016005)

Simeunović (Uroš) Stamen, rođena 1913. Srпкиnja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Međe (1653016006)

Subotić (Simeun) Vasilije, rođen 1921. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653016001)

Miholjevine

Milovanović (Čedomir) Petar, rođen 1924. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Viogor (1654036008)

Milačevići

Cvrk (Hasan) Đul, rođen 1880. Musliman, ubijen od četnika 1942. u direktnom teroru, Broševići (1653024001)
Hodić (Grafo) Uzejir, rođen 1875. Musliman, ubijen od četnika 1942. u direktnom teroru, Broševići (1653024002)
Marković (Milan) Radomir, rođen 1934. Srbin, ubijen od ustaša 1942. nepoznato, Šušnjari (1653024016)
Marković (Rajko) Marta, rođena 1936. Srпкиња, ubijena od ustaša 1941. nepoznato, Šušnjari (1653024011)
Marković (Rajko) Vojislava, rođena 1933. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. nepoznato, Šušnjari (1653024010)
Marković (Spasoje) Milojka, rođena 1917. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Šušnjari (1653024009)
Mešanović (Juso) Nurif, rođen 1919. Musliman, ubijen od četnika 1942. u direktnom teroru, Milačevići (1653024003)
Mešanović (Juso) Nurif, rođen 1920. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Boševići-milač. (1654030007)
Petrović (Marko) Darinka, rođena 1900. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Šušnjari (1653024005)
Petrović (Pero) Cvijeta, rođena 1932. Srпкиња, ubijena od ustaša 1941. nepoznato, Šušnjari (1653024008)
Petrović (Pero) Stanoje, rođen 1925. Srbin, ubijen od ustaša 1941. u direktnom teroru, Šušnjari (1653024007)
Petrović (Pero) Vida, rođena 1926. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Šušnjari (1653024006)
Petrović (Savo) Pero, rođen 1894. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Milačevići (1653024004)
Smajilović (Mujo) Rahman, rođen 1904. Musliman, ubijen od četnika 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653024020)
Vuković (Blagoje) Marko, rođen 1892. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Na drini (1653024012)
Vuković (Marko) Darinka, rođena 1922. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Šušnjari (1653024014)
Vuković (Marko) Đurđija, rođena 1901. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Šušnjari (1653024013)
Vuković (Marko) Vojka, rođena 1926. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Šušnjari (1653024015)
Vuković (Marko) Vojka, rođena 1927. Srпкиња, ubijena 1942. u direktnom teroru, Milačevići (1653023011)
Vuković (Vaso) Đurđija, rođena 1902. Srпкиња, ubijena 1942. u direktnom teroru, Milačevići (1653023009)

Močevići

Ahmetović (Durma) Asim, rođen 1936. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Močevići (0453019010)
Ahmetović (Durma) Azemina, rođena 1940. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Močevići (0453019012)
Ahmetović (Durma) Durmo, rođen 1912. Crnogorac, ubijen 1942. u direktnom teroru, Močeviće (0453019009)
Ahmetović (Durma) Nura, rođena 1939. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Močevići (0453019011)
Ahmetović (Durma) Sulejma, rođena 1941. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Močevići (0453019013)
Mujić (Dervo) Mula, rođena 1906. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Zvornik (1655058001)
Vučković (Jovo) Velimir, rođen 1912. Crnogorac, ubijen 1942. u direktnom teroru, Nepoznato (0453019014)

Obadi

Avramović (Stojan) Anđelko, rođen 1929. Srbin, ubijen od Nemaca 1943. pri deportaciji, Nemačka (1654031116)
Cvetinović (Radovan) Darinka, rođena 1896. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031018)
Cvetinović (Savo) Radovan, rođen 1919. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Srbija duboko (1654031091)
Cvjetinović (Cvjetin) Slavoljub, rođen 1901. Srbin, ubijen 1943. kod kuće, Srebrenica (1654031019)
Đokanović (Andrija) Metodije, rođen 1906. Srbin, ubijen od ustaša 1942. kod kuće, Obadi (1654031101)
Đokanović (Stanko) Pavle, rođen 1869. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bjelovar (1654031102)
Dragičević (Aleksa) Mirko, rođen 1907. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031052)
Dragičević (Cvijetin) Radojka, rođena 1922. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031049)
Dragičević (Mato) Ostoja, rođen 1923. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031055)
Dragičević (Milovan) Draginja, rođena 1901. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031046)
Dragičević (Milovan) Mato, rođen 1880. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031053)
Dragičević (Mirko) Janja, rođena 1940. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031057)
Dragičević (Mirko) Pero, rođen 1938. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031056)
Dragičević (Sekula) Mladen, rođen 1927. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031050)
Dragičević (Sekula) Svetislav, rođen 1932. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031051)
Dragičević (Siniša) Dostana, rođena 1919. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031048)

Dragičević (Stanko) Persa, rođena 1906. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031054)

Dragičević (Vasilije) Sekula, rođen 1904. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031045)

Dragičević (Vasilije) Vlajko, rođen 1916. Srbin, ubijen od ustaša 1944. kod kuće, Obadi (1654031047)

Gligić (Lazar) Slavko, rođen 1913. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Slavonija (1654031090)

Jevtić (Milovan) Cvjetin, rođen 1920. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031073)

Jevtić (Risto) Jolkan, rođen 1907. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031070)

Jevtić (Risto) Stevan, rođen 1899. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031069)

Jevtić (Stevan) Dušanka, rođena 1926. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031071)

Jevtić (Stjepan) Kosana, rođena 1902. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031072)

Josipović (Marinko) Milica, rođena 1890. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. kod kuće, Obadi (1654031098)

Josipović (Nn) Stoja, rođena 1916. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. kod kuće, Obadi (1654031094)

Josipović (Savo) Marko, rođen 1896. Srbin, ubijen od ustaša 1942. kod kuće, Obadi (1654031095)

Lazarević (Jevrem) Ilija, rođen 1890. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031067)

Lazarević (Jevrem) Timotije, rođen 1886. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031066)

Lazarević (Nn) Jela, rođena 1900. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031068)

Maksimović (Antonije) Vasilije, rođen 1880. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031103)

Maksimović (Drago) Dostana, rođena 1920. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031106)

Maksimović (Krsman) Branko, rođen 1886. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031074)

Maksimović (Manojle) Svetozar, rođen 1923. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031107)

Maksimović (Manojlo) Nevenka, rođena 1930. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031113)

Maksimović (Mijat) Grujo, rođen 1921. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031105)

Maksimović (Pavle) Anđa, rođena 1924. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031115)

Maksimović (Vasilj) Vukosava, rođena 1910. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031104)

Maksimović (Vladimir) Bogdan, rođen 1936. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031111)

Maksimović (Vladimir) Jezdimir, rođen 1934. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031112)

Maksimović (Vladimir) Slavojka, rođena 1928. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031114)

Maksimović (Vladimir) Staka, rođena 1939. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031110)

Maksimović (Vladimir) Stevka, rođen 1940. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031109)

Maksimović (Vladimir) Velemir, rođen 1924. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031108)

Milić (Marinko) Obrad, rođen 1904. Srbin, ubijen od ustaša 1942. kod kuće, Obadi (1654031092)

Milovanović (Gligor) Zarija, rođen 1912. Srbin, ubijen od ustaša 1942. kod kuće, Obadi (1654031093)

Ostojić (Staniša) Božo, rođen 1920. Srbin, poginuo 1942. u NOBu, Kladanj (1654031089)

Ostojić (Staniša) Miladin, rođen 1926. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Tuzla (1654031088)

Petrović (Nn) Petra, rođena 1890. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031058)

Rakić (Ante) Ilinka, rođena 1900. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031007)

Rakić (Blagoje) Drago, rođen 1896. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031034)

Rakić (Blagoje) Momčilo, rođen 1909. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031001)

Rakić (Blagoje) Živojin, rođen 1897. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031006)

Rakić (Cvijetin) Ljubica, rođena 1922. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031080)

Rakić (Drago) Ranko, rođen 1932. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031039)

Rakić (Drago) Starenko, rođen 1925. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031036)

Rakić (Drago) Stojanka, rođena 1934. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031038)

Rakić (Jelko) Cvjeta, rođena 1927. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031029)

Rakić (Jelko) Ivanka, rođena 1935. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031030)

Rakić (Jezdo) Anđelko, rođen 1938. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031026)

Rakić (Jezdo) Desanka, rođena 1935. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031025)

Rakić (Jezdo) Marina, rođena 1933. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031024)

Rakić (Jovo) Milojka, rođena 1900. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031035)

Rakić (Luka) Pauna, rođena 1914. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031023)
Rakić (Mikajlo) Milka, rođena 1899. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031028)
Rakić (Milan) Vitomir, rođen 1913. Srbin, ubijen od ustaša 1943.
kod kuće, Obadi (1654031022)
Rakić (Momčilo) Petronija, rođen 1935. Srbin, ubijen od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031004)
Rakić (Momčilo) Savka, rođena 1931. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031003)
Rakić (Momčilo) Slavka, rođena 1938. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031005)
Rakić (Nedo) Bogoljub, rođen 1942. Srbin, ubijen od ustaša 1943.
kod kuće, Obadi (1654031081)
Rakić (Radovan) Zagorka, rođena 1910. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031015)
Rakić (Ranko) Jefko, rođen 1894. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod
kuće, Obadi (1654031027)
Rakić (Risto) Radojka, rođena 1899. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031078)
Rakić (Srećko) Gojko, rođen 1939. Srbin, ubijen od ustaša 1943.
kod kuće, Obadi (1654031087)
Rakić (Srećko) Jela, rođena 1923. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031084)
Rakić (Srećko) Savo, rođen 1935. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod
kuće, Obadi (1654031086)
Rakić (Srećko) Spasenija, rođena 1930. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031085)
Rakić (Stojan) Cvija, rođena 1902. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031077)
Rakić (Stojan) Ilinka, rođena 1908. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031002)
Rakić (Stojan) Milisav, rođen 1930. Srbin, ubijen od ustaša 1943.
kod kuće, Obadi (1654031082)
Rakić (Stojan) Nedo, rođen 1920. Srbin, ubijen 1943. u direktnom
teroru, Nepoznato (1654031079)
Rakić (Stojan) Tankosava, rođena 1938. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031083)
Rakić (Vaso) Zorka, rođena 1925. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943.
kod kuće, Obadi (1654031037)
Rakić (Veljko) Dobrinka, rođena 1941. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031017)
Rakić (Veljko) Radoje, rođen 1936. Srbin, ubijen od ustaša 1943.
kod kuće, Obadi (1654031016)
Rakić (Vojin) Dragica, rođena 1930. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. kod kuće, Obadi (1654031044)
Rakić (Vojin) Uroš, rođen 1921. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod
kuće, Obadi (1654031040)

Rakić (Vojn) Ljeposava, rođena 1926. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031043)
Rakić (Vojn) Obrad, rođen 1926. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031042)
Rakić (Zarija) Srećko, rođen 1898. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031076)
Rakić (Živan) Stojan, rođen 1884. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031075)
Rakić (Živojin) Bogosav, rođen 1928. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031009)
Rakić (Živojin) Dostana, rođena 1930. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031011)
Rakić (Živojin) Mitra, rođena 1920. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031041)
Rakić (Živojin) Pavle, rođen 1936. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031013)
Rakić (Živojin) Radinka, rođena 1938. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Obadi (1654031014)
Rakić (Živojin) Sreten, rođen 1933. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031012)
Rakić (Živojin) Stamen, rođena 1925. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031008)
Rakić (Živojin) Stanka, rođena 1928. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031010)
Rankić (Dimitrije) Živojin, rođen 1922. Srbin, ubijen od ustaša 1942. kod kuće, Obadi (1654031099)
Rankić (Ignjat) Vojin, rođen 1902. Srbin, ubijen od ustaša 1942. kod kuće, Obadi (1654031096)
Simić (Miloš) Radovan, rođen 1922. Srbin, poginuo 1941. u NOBu, Kladanj (1654031100)
Stanojević (Aksa) Milorad, rođen 1892. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031059)
Stanojević (Akso) Damjan, rođen 1910. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031064)
Stanojević (Lazar) Slavojka, rođena 1910. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031031)
Stanojević (Mikajlo) Branislav, rođen 1935. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031033)
Stanojević (Mikajlo) Dobrisav, rođen 1933. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031032)
Stanojević (Milorad) Dostana, rođena 1937. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031063)
Stanojević (Milorad) Julka, rođena 1928. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031062)
Stanojević (Milorad) Mileva, rođena 1926. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031061)
Stanojević (Nn) Dostana, rođena 1921. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031065)

Stanojević (Pero) Novka, rođena 1900. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031060)
Stjepanović (Dušan) Ljubomir, rođen 1920. Srbin, ubijen od ustaša 1942. kod kuće, Obadi (1654031097)
Stojanović (Gligor) Neđo, rođen 1890. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031020)
Stojanović (Nn) Ljeposava, rođena 1903. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Obadi (1654031021)
Stojanović (Pavle) Bogdan, rođen 1905. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Kram-sarajevo (1654040005)

Opetci

Bećirović (Mujo) Muška, rođena 1939. Muslimanka, ubijena 1941. nepoznato, Opetci (1655066001)

Orahovica

Đozić (Vehbija) Ragib, rođen 1914. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Mesići (1654032012)
Dragičević (Ilija) Jovo, rođen 1866. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1654032001)
Grujčić (Todor) Ostoja, rođen 1907. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1654032010)
Grujčić (Vučeta) Blagoje, rođen 1928. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Fakovići (1654032011)
Ilić (Bogomir) Nevenka, rođena 1910. Srпкиња, ubijena 1942. kod kuće, Orahovica (1654032005)
Ilić (Dragiša) Miloš, rođen 1866. Srbin, ubijen 1943. kod kuće, Orahovica (1654032014)
Ilić (Paun) Darinka, rođena 1939. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. kod kuće, Orahovica (1654032006)
Ilić (Živko) Jevrosima, rođena 1868. Srпкиња, ubijena 1943. kod kuće, Orahovica (1654032015)
Mihajlović (Simo) Mikajlo, rođen 1880. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Crni kao (1654032017)
Mijatović (Todor) Miloš, rođen 1919. Srbin, umro od Nemaca 1943. kao zarobljeni pripadnik VKJ, Nemačka-stalag (1654032009)
Miroslavljević (Blagoje) Komlen, rođen 1912. Srbin, poginuo 1941. u NOBu, Skelani (1654032003)
Miroslavljević (Blagoje) Strahinja, rođen 1905. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Orahovica (1654032004)
Petković (Vasilije) Miloš, rođen 1921. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Orahovica (1654032007)
Petrović (Blagoje) Vida, rođena 1921. Srпкиња, umrla 1942. nepoznato, B.bašta (1654032016)
Petrović (Danilo) Sekula, rođen 1912. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Orahovica (1654032013)
Simić (Đoko) Srećko, rođen 1921. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Orahovica (1654032008)

Stefanović (Živojin) Milija, rođen 1921. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Fakovići (1654032002)
Stevanović (Vasilije) Petar, rođen 1907. Srbin, poginuo 1941. u NOBu, Srebrenica (1654039034)
Vasić (Nn) Sekula, rođen 1883. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Sutjeska (1654039035)

Osatica

Siručić (Mujo) Bajro, rođen 1910. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Nepoznato (1655060001)

Osmače

Beširović (Mujo) Fazlija, rođen 1898. Musliman, poginuo 1943. prilikom borbi ili bombardovanja, Zvornik (1655064012)
Burić (Juso) Ramo, rođen 1927. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Derventa (1655064007)
Čatić (Šemso) Husein, rođen 1919. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Osmače (1655064010)
Delić (Ahmet) Asim, rođen 1898. Musliman, ubijen 1943. kod kuće, Osmače (1655064005)
Hukić (Ibiš) Šećan, rođen 1923. Musliman, ubijen 1943. kod kuće, Osmače (1655064006)
Hukić (Mahan) Ramo, rođen 1920. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Derventa (1655064004)
Hukić (Sado) Zuhdo, rođen 1919. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Derventa (1655064003)
Hukić (Šećo) Osman, rođen 1902. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Derventa (1655064002)
Ješić (Jovo) Mara, rođena 1913. Srpkinja, ubijena 1943. kod kuće, Osmače kalesija (1660009079)
Ješić (Trišo) Marina, rođena 1939. Srpkinja, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Osmače (1660009080)
Palčević (Hasan) Asim, rođen 1922. Musliman, ubijen 1943. kod kuće, Osmače (1655064008)
Rebić (Nedo) Jovica, rođen 1936. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Osmače (1660009078)
Salkić (Salih) Šerif, rođen 1898. Musliman, ubijen 1943. kod kuće, Osmače (1655064009)
Smajlagić (Murat) Salih, rođen 1902. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Derventa (1655064001)
Tabaković (Osman) Hasan, rođen 1927. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Derventa (1655064011)

Osredak

Blagojević (Blagoje) Rajko, rođen 1920. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1655045012)
Blagojević (Blagoje) Tošo, rođen 1925. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1655045011)

Blagojević (Krst) Jovan, rođen 1920. Srbin, nestao 1942.
nepoznato, Nepoznato (0536038008)
Dragičević (Milivoje) Ilija, rođen 1922. Srbin, poginuo 1942. u NOBu,
Vijogor,srebren (1655045006)
Dragičević (Milivoje) Ilija, rođen 1924. Srbin, poginuo 1942. u NOBu,
Srebrenica (0803099003)
Dragičević (Milivoje) Radivoje, rođen 1936. Srbin, ubijen od ustaša
1942. kod kuće, Osredak, srebrenica (0803099001)
Dragičević (Milivoje) Vida, rođena 1926. Srpkinja, ubijena od ustaša
1942. kod kuće, Osredak (0803099002)
Erić (Đoko) Cvetko, rođen 1924. Srbin, nestao 1944. nepoznato,
Nepoznato (1655045001)
Jeremić (Ilija) Krsto, rođen 1927. Srbin, ubijen od Nemaca 1941.
nepoznato, Rastište, bajina bašta (0162001041)
Jeremić (Ljubo) Boro, rođen 1923. Srbin, poginuo 1944. u NOBu,
Vinkovci (1655045013)
Jeremić (Živko) Mirko, rođen 1920. Srbin, poginuo 1943. u NOBu,
Višegrad (1655045005)
Ristanović (Sekula) Despot, rođen 1938. Srbin, ubijen od Nemaca
1942. u izbeglišvu, Perućac, bajina bašta (1655045003)
Ristanović (Sekula) Kći, rođena 1943. Srpkinja, ubijena od ustaša
1943. u direktnom teroru, Osredak, srebrenica (1655045004)
Stojanović (Sreten) Slobodan, rođen 1920. Srbin, poginuo 1944. u
NOBu, Kraljevo (1655045002)
Vujadinović (Neđo) Aleksandar, rođen 1931. Srbin, ubijen od ustaša
1942. u direktnom teroru, Osatica (1655045007)
Vujadinović (Neđo) Bogoljub, rođen 1927. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Osat (1655045008)
Vujadinović (Pero) Jovanka, rođena 1890. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Osat (1655045009)
Vujadinović (Risto) Stana, rođena 1890. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Osat (1655045010)

Pale

Đokić (Danilo) Anđelka, rođena 1901. Srpkinja, ubijena 1942. u
NOBu, Sedaljke-b.bašt (0205047055)
Hodić (Bečir) Behara, rođena 1904. Muslimanka, ubijena 1944. u
direktnom teroru, Es es trupe (1655049004)
Lukić (Miloš) Grozdana, rođena 1904. Srpkinja, ubijena 1944. u
direktnom teroru, Es es trupe (1655049001)
Mujić (Mujo) Hamed, rođen 1929. Musliman, poginuo 1944. u
NOBu, Snagova zvonik (1655049003)
Mujić (Mujo) Lutvo, rođen 1926. Musliman, poginuo 1944. u NOBu,
Snagova zvonik (1655049002)

Palež

Ilić (Đorđe) Borivoje, rođen 1932. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u
masovnom pokolju, Podravno (1653022004)

Ilić (Đorđe) Darinka, rođena 1936. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653022006)
Ilić (Đorđe) Ljubomir, rođen 1934. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653022005)
Ilić (Đorđe) Sara, rođena 1930. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653022003)
Ilić (Risto) Đordo, rođen 1909. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653022001)
Ilić (Stevan) Rosa, rođena 1900. Srпкиња, ubijena 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653022002)
Marković (Srećko) Vitomir, rođen 1922. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Kod srebrenice (0070020011)
Milanović (Aleksa) Trifun, rođen 1909. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Palež (1653022008)
Milanović (Maksim) Đuka, rođena 1890. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Palež (1653022009)
Milanović (Manojle) Vasilije, rođen 1923. Srbin, poginuo 1942. u NOBu, Kladanj (1653022007)
Milanović (Trifun) Desa, rođena 1936. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653022011)
Milanović (Trifun) Savka, rođena 1930. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653022010)
Milanović (Trifun) Slobodan, rođen 1919. Srbin, umro od ustaša 1942. u NOBu, Drinjača (1653022012)
Petrović (Dušan) Mirko, rođen 1934. Srbin, ubijen od ustaša 1942. nepoznato, Palež (1653022020)
Petrović (Dušan) Perka, rođena 1922. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Palež (1653022018)
Petrović (Dušan) Radoje, rođen 1925. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Palež (1653022019)
Petrović (Jovo) Ruža, rođena 1892. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Palež (1653022016)
Petrović (Savo) Zagorka, rođena 1898. Srпкиња, ubijena 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653022017)
Radovanović (Arsen) Danilo, rođen 1880. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Palež (1653022015)
Radovanović (Danilo) Ljubisav, rođen 1902. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Palež (1653022013)
Radovanović (Ljubisav) Milorad, rođen 1928. Srbin, ubijen od ustaša 1942. bačen u reku, Drina (1653022014)

Peći

Haskić (Ahmo) Šećo, rođen 1936. Musliman, ubijen od Nemaca 1943. u nemačkoj ofanzivi, Peći (1655075003)
Haskić (Ašim) Zokid, rođen 1895. Musliman, ubijen 1944. u direktnom teroru, Peći (1655075004)
Haskić (Papo) Majla, rođena 1908. Muslimanka, ubijena 1943. u direktnom teroru, Peći (1655075007)

Haskić (Zahid) Mujo, rođen 1935. Musliman, ubijen od Nemaca 1943. u nemačkoj ofanzivi, Peći (1655075005)
Haskić (Zokid) Zafida, rođena 1928. Muslimanka, ubijena 1943. u direktnom teroru, Peći (1655075006)
Lalić (Mustafa) Mujo, rođen 1903. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Peći (1655075001)
Muminović (Alil) Mujo, rođen 1893. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Mitrovac (1655075002)

Pećišta

Hrvačić (Dervin) Ahmo, rođen 1925. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Pećišta (1653025001)
Jovanović (Todor) Stanoje, rođen 1882. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Pećišta (1653025017)
Stanković (Borisav) Tijana, rođena 1939. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Bjelovac, bratunac (1653025010)
Stanković (Dušan) Boško, rođen 1937. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Bjelovac, bratunac (1653025005)
Stanković (Dušan) Goja, rođena 1939. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Bjelovac, bratunac (1653025006)
Stanković (Dušan) Ilinka, rođena 1935. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Bjelovac, bratunac (1653025004)
Stanković (Ivan) Jovanka, rođena 1914. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Bjelovac-drina (1653025009)
Stanković (Jevto) Zagorka, rođena 1909. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Bjelovac (1653025003)
Stanković (Tanasije) Borisav, rođen 1911. Srbin, umro od Nemaca 1944. na prinudnom radu, Grčka (1653025002)
Stanković (Tanasije) Dragica, rođena 1923. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Bjelovac-drina (1653025008)
Stanković (Tanasije) Radivoje, rođen 1914. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bjelovac-drina (1653025007)
Vidojević (Stevo) Danilo, rođen 1903. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bjelovac-drina (1653025011)

Petriča

Glišić (Mato) Stevan, rođen 1904. Srbin, poginuo 1945. u aprilskom ratu 1941 god., Kuršumlja (1654038007)
Glišić (Milan) Vidoje, rođen 1926. Srbin, poginuo 1943. u NOBu, Romanija (1654038003)
Glišić (Milan) Vlajko, rođen 1921. Srbin, poginuo 1942. u NOBu, Rogačica (1654038004)
Glišić (Simo) Mialo, rođen 1892. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Petriča (1654038008)
Ivanović (Mičo) Milja, rođena 1897. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Petriča (1654038006)
Ivanović (Radomir) Živojin, rođen 1882. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Petriča (1654038005)

Lukić (Milutin) Ljubomir, rođen 1888. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Skelani (1654038002)
Lukić (Savo) Svetozar, rođen 1893. Srbin, ubijen 1944. u direktnom teroru, Petriča (1654038011)
Lukić (Svetozar) Radenko, rođen 1927. Srbin, ubijen 1944. u direktnom teroru, Veliki crljeni (1654038012)
Marković (Josif) Sajko, rođen 1917. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Romanija (0481002001)
Matić (Jerotije) Grujica, rođen 1884. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Petriča (1654038010)
Matić (Jerotije) Ranko, rođen 1886. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Petriča (1654038009)
Radivojević (Živko) Radisav, rođen 1922. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Tuzla (1654038001)
Živanović (Lazar) Milan, rođen 1918. Srbin, poginuo 1943. u NOBu, Romanija (1654038013)

Podgaj

Ahmetović (Alija) Alija, rođena 1940. Muslimanka, ubijena od četnika 1942. nepoznato, Brakovci (1655067006)
Ahmetović (Alija) Aljo, rođen 1915. Musliman, ubijen 1944. u direktnom teroru, Glavičica janja (1655067016)
Ahmetović (Alija) Hana, rođena 1930. Muslimanka, ubijena 1943. u direktnom teroru, Podgaj (1655067008)
Ahmetović (Ibrahim) Alija, rođen 1915. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Derventa (1655067007)
Ahmetović (Šaban) Havka, rođena 1924. Muslimanka, nestala 1942. nepoznato, Derventa (1655067001)
Bećirović (Bego) Salih, rođen 1891. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Nazda vlasenica (1655067017)
Bektić (Huso) Muška, rođena 1942. Muslimanka, ubijena od Nemaca 1943. nepoznato, Milići (1655067009)
Dedić (Mustafa) Sinan, rođen 1909. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Milići (1655067015)
Gabeljić (Huso) Naza, rođena 1931. Muslimanka, ubijena od četnika 1943. nepoznato, Brakovci (1655067005)
Gabeljić (Ibro) Huso, rođen 1888. Musliman, umro 1943. u direktnom teroru, Brokovci (1655067003)
Gabeljić (Ibro) Salko, rođen 1881. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Bajramovići (1655067002)
Gabeljić (Salko) Hajra, rođena 1883. Muslimanka, umrla 1943. u direktnom teroru, Bratunac (1655067004)
Halilović (Šaban) Hasan, rođen 1885. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Podgaj (1655067012)
Hamidović (Mujo) Omer, rođen 1907. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1655067014)
Mujić (Meho) Rešo, rođen 1886. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Podgaj (1655067018)

Tuzlić (Mujo) Hasan, rođen 1926. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Derventa (1655067013)
Velić (Velija) Avduulah, rođen 1930. Musliman, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Milići (1655067011)
Velić (Zulfo) Velija, rođen 1894. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Derventa (1655067010)

Podosoje

Džananović (Alija) Rejha, rođena 1921. Muslimanka, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Podosoje (1655068004)
Džananović (Alija) Šaćir, rođen 1918. Musliman, poginuo 1943. prilikom borbi ili bombardovanja, Srebrenica (1655068003)
Halilović (Omer) Memiš, rođen 1902. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Sućeska (1655068001)
Halilović (Salko) Hata, rođena 1901. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Sućeska (1655068002)
Hanić (Ibro) Hurem, rođen 1909. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Sućeska (1655068005)

Podravno

Ilić (Marko) Filip, rođen 1867. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023021)
Ilić (Milivoje) Ljubisav, rođen 1941. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023026)
Ilić (Milivoje) Milenija, rođena 1936. Srpkinja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023024)
Ilić (Milivoje) Tomislavka, rođena 1938. Srpkinja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023025)
Ilić (Milovan) Borivoje, rođen 1934. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023018)
Ilić (Milovan) Milica, rođena 1887. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023022)
Ilić (Milovan) Radojka, rođena 1939. Srpkinja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023020)
Ilić (Milovan) Vasilije, rođen 1937. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023019)
Ilić (Milutin) Desanka, rođena 1912. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023017)
Ilić (Pero) Desimirka, rođena 1915. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023023)
Jovanović (Aleksa) Radomir, rođen 1933. Srbin, ubijen od ustaša 1941. u direktnom teroru, Podravno (0901070018)
Jovanović (Ivan) Radoje, rođen 1919. Srbin, nestao 1941. u aprilskom ratu 1941 god., Nepoznato (1654040009)
Jovanović (Milorad) Bogdan, rođen 1938. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023036)
Jovanović (Milorad) Jelisavka, rođena 1929. Srpkinja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023031)

Jovanović (Milorad) Jugoslava, rođena 1932. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023033)
Jovanović (Milorad) Mihajlo, rođen 1940. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023037)
Jovanović (Milorad) Milica, rođena 1930. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023032)
Jovanović (Milorad) Milinko, rođen 1934. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023034)
Jovanović (Milorad) Miloš, rođen 1936. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023035)
Jovanović (Milovan) Đurdija, rođena 1909. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023030)
Jovanović (Radovan) Sekula, rođen 1926. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023049)
Lazarević (Đorđe) Radoje, rođen 1917. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Bratunac (1653023012)
Lazarević (Jovo) Dragica, rođena 1911. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Podravno (1653025012)
Lazarević (Krsto) Ilinka, rođena 1888. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023015)
Lazarević (Milovan) Bogdana, rođena 1938. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653025015)
Lazarević (Milovan) Grozdana, rođena 1935. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653025014)
Lazarević (Milovan) Ljubomir, rođen 1933. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653025013)
Lazarević (Milovan) Vitomir, rođen 1941. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653025016)
Lazarević (Nikodin) Stajka, rođena 1936. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023013)
Lazarević (Obrad) Desimir, rođen 1928. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023016)
Marinković (Krsto) Uroš, rođen 1919. Srbin, poginuo 1941. u aprilskom ratu 1941 god., Podravno (1653023029)
Marinković (Radoje) Milomir, rođen 1931. Srbin, poginuo 1943. u izbeglišvu, Smederevo (0803099012)
Marinković (Radovan) Radoje, rođen 1900. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Negotin (0803099011)
Marković (Filip) Sara, rođena 1930. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023007)
Marković (Pero) Janja, rođena 1880. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023004)
Marković (Savo) Danica, rođena 1900. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023005)
Marković (Tane) Vasilija, rođena 1901. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023006)
Mijatović (Pero) Danica, rođena 1895. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023038)

Mijatović (Rajko) Desanka, rođena 1932. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023041)
Mijatović (Rajko) Ljubo, rođen 1932. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023042)
Mijatović (Rajko) Manojlo, rođen 1934. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023043)
Mijatović (Rajko) Savo, rođen 1930. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023040)
Mijatović (Rajko) Stana, rođena 1928. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023039)
Mitrović (Jova) Miloš, rođen 1922. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Podravanje (0803099009)
Mitrović (Jovo) Milovan, rođen 1885. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023027)
Mitrović (Stevan) Marko, rođen 1887. Srbin, nestao 1942. nepoznato, Podravno (1653023028)
Perendić (Mile) Stanko, rođen 1911. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023045)
Perendić (Nikola) Mileva, rođena 1917. Srпкиња, ubijena 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023046)
Perendić (Risto) Radivoje, rođen 1913. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1653023044)
Perendić (Stanko) Arso, rođen 1942. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023048)
Perendić (Stanko) Radovan, rođen 1939. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Podravno (1653023047)
Petrović (Milutin) Mikajlo, rođen 1902. Srbin, poginuo 1941. u NOBu, Srebrenica (1653023001)
Petrović (Milutin) Milan, rođen 1922. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023003)
Petrović (Rajko) Živan, rođen 1930. Srbin, poginuo 1944. u NORu, Valjevo (1653023050)
Petrović (Savo) Mitra, rođena 1896. Srпкиња, ubijena 1942. u direktnom teroru, Podravno (1653023002)

Postolje

Jović (Živojin) Nedo, rođen 1906. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Skeljani (0772035072)
Jović (Živojin) Panto, rođen 1883. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Postolje (1653028002)
Milošević (Srećko) Svetozar, rođen 1882. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Postolje (1653028004)
Milošević (Svetozar) Bogdan, rođen 1907. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1653028003)
Milovanović (Lazo) Anga, rođena 1903. Srпкиња, ubijena 1942. u direktnom teroru, Postolje (1653028012)
Milovanović (Lazo) Radivoje, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Postolje (1653028013)

Milovanović (Ljubo) Đorđe, rođen 1903. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1653028014)
Milovanović (Marko) Milan, rođen 1898. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1653028007)
Milovanović (Milan) Čedo, rođen 1900. Srbin, poginuo 1943. u NOBu, Banjica-beograd (1653028011)
Milovanović (Milan) Ilija, rođen 1896. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1653028010)
Milovanović (Nikola) Miloš, rođen 1903. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Jadrić (1653028005)
Milovanović (Obrad) Savo, rođen 1895. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Postolje (1653028008)
Milovanović (Spasoje) Dobrisav, rođen 1903. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Postolje (1653028006)
Milovanović (Vladislav) Zorka, rođena 1900. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Postolje (1653028009)
Savić (Ivan) Ilija, rođen 1898. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1653028001)

Potočari

Begović (Husein) Ahmo, rođen 1900. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1654030013)
Ilić (Đorđe) Joka, rođena 1890. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Potočani-d.polj (1654030003)
Ilić (Jevrem) Natalija, rođena 1888. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Bratunac (1654030004)
Ilić (Jovo) Simo, rođen 1888. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Potočani-d.polj (1654030002)
Ilić-simić (Risto) Milja, rođena 1901. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Bratunac (1654030005)
Ilić-simić (Simo) Milan, rođen 1911. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Bratunac (1654030006)
Orić (Suljo) Huso, rođen 1913. Musliman, poginuo 1945. u NOBu, Banja luka (1654030020)
Planić (Smajo) Osmo, rođen 1906. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1654030011)
Planić (Smajo) Ramo, rođen 1891. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Potočari (1654030012)
Simić (Gojčilo) Obrad, rođen 1909. Srbin, poginuo 1941. u NOBu, Kladanj (1654030017)
Simić (Kosta) Simana, rođena 1879. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Bratunac (1654030014)
Simić (Mihajlo) Milivoje, rođen 1900. Srbin, poginuo 1941. u NOBu, Zvornik (1654030016)
Simić (Milivoje) Arsen, rođen 1924. Srbin, ubijen 1944. u direktnom teroru, Potočari (1654030015)

Poznanovići

Malkić (Hasan) Hamid, rođen 1875. Musliman, nestao 1943.
nepoznato, Od ta.se ne jav (1655065002)
Ramić (Salko) Omer, rođen 1895. Musliman, ubijen 1945. u
direktnom teroru, Račići (1655065001)

Pribidoli

Aljić (Alija) Adil, rođen 1902. Musliman, ubijen 1943. u direktnom
teroru, Pribidoli (1652010002)
Begić (Salko) Dervan, rođen 1903. Musliman, ubijen 1941. u
direktnom teroru, Skelani (1652010009)
Dervišević (Avdija) Dedo, rođen 1893. Musliman, ubijen 1943. u
direktnom teroru, Pribidoli (1652010001)
Dervišević (Bego) Ahmet, rođen 1923. Musliman, ubijen 1941. u
direktnom teroru, Skelani (1652010010)
Janković (Jovo) Ilija, rođen 1863. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Pribidoli (1652010004)
Janković (Mladen) Božidar, rođen 1910. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Hadžići (1652010008)
Janković (Pavle) Božidar, rođen 1926. Srbin, ubijen od ustaša 1942.
u zbegu, Drini (1652009025)
Janković (Srećko) Mladen, rođen 1880. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Hadžići (1652010007)
Janković (Trivun) Anđelka, rođena 1928. Srпкиnja, poginula 1944. u
NOBu, U crnoj gori (1652010005)
Marković (Rade) Ljubo, rođen 1903. Srbin, ubijen 1941. u direktnom
teroru, Pribidoli (1652010003)
Mitrović (Simo) Radisav, rođen 1912. Srbin, ubijen od ustaša 1942.
u direktnom teroru, Hadžići (1652010006)
Urošević (Marko) Stojan, rođen 1922. Srbin, poginuo 1945. u
NOBu, Višegrad (0596049007)
Živanović (Diko) Milanija, rođena 1890. Srпкиnja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Pribidoli (1652010012)
Živanović (Pero) Draginja, rođena 1909. Srпкиnja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Pribidoli (1652010011)

Pribojevići

Dražić (Stevo) Pero, rođen 1916. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Fakovići (1652003014)
Jakovljević (Dimitrije) Milisav, rođen 1927. Srbin, poginuo 1944. u
NOBu, Ploče-vlasenica (1652003005)
Jakovljević (Dimitrije) Vojislava, rođena 1924. Srпкиnja, ubijena
1943. u direktnom teroru, Žlebac (1652003004)
Janković (Despot) Ilija, rođen 1893. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Fakovići (1652003016)
Janković (Ilija) Đordo, rođen 1918. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Fakovići (1652003017)
Mičić (Petko) Nikola, rođen 1885. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Fakovići (1652003009)

Mićić (Todor) Vidoje, rođen 1910. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652003008)
Milić (Damnjan) Marija, rođena 1900. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652003003)
Milić (Filip) Marija, rođena 1900. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Pribojevići (1578080003)
Milić (Mićo) Dušan, rođen 1912. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652003002)
Milić (Mićo) Savo, rođen 1908. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652003001)
Milovanović (Mato) Milorad, rođen 1902. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652003006)
Milovanović (Radovan) Ivan, rođen 1910. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Faković (1652007022)
Milovanović (Radovan) Pero, rođen 1923. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652003007)
Nikolić (Nikola) Grujo, rođen 1921. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652003015)
Nikolić (Pero) Novak, rođen 1920. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652003013)
Prodanović (Drago) Lazar, rođen 1941. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652003012)
Prodanović (Ilija) Milan, rođen 1921. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1652003011)
Prodanović (Mato) Drago, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652003010)

Prohići

Alić (Bego) Avdan, rođen 1921. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Miholjevine (1655054003)
Alić (Mujo) Aljo, rođen 1920. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Na drini kod k. (1655054002)
Milutinović (Milorad) Kristina, rođena 1932. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Prohići (0893011005)
Milutinović (Žika) Draginja, rođena 1890. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Prohići (0893011004)
Smajlović (Aljo) Smajo, rođen 1918. Musliman, ubijen 1941. kod kuće, Kod kuće u rauš (1655054004)
Vežović (Husejin) Hakija, rođen 1918. Musliman, poginuo 1941. u aprilskom ratu 1941 god., Nepoznato (1655054001)
Pusmulići
Ademović (Ahmet) Mustafa, rođen 1920. Musliman, ubijen 1941. kod kuće, Pusmolići (1654033001)
Ademović (Ibiša) Ibrahim, rođen 1923. Musliman, ubijen 1941. kod kuće, Pusmolići (1654033007)
Bučalin (Miloš) Uroš, rođen 1925. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fokovići (1654033016)
Bučalin (Simo) Miloš, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. u direktnom

teroru, Fokovići (1654033015)
Bučalin (Simo) Petar, rođen 1880. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fokovići (1654033014)
Jovanović (Milan) Smiljan, rođen 1908. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Srebrenica (1654033017)
Jovanović (Milan) Stanimir, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Pusmolići (1654033019)
Jovanović (Milan) Vukosava, rođena 1918. Srpkinja, ubijena 1944. u direktnom teroru, Bratunac (1654033018)
Jovanović (Stanimir) Trivko, rođen 1880. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srbija (1654033020)
Mustafić (Meho) Šaban, rođen 1919. Musliman, ubijen 1942. kod kuće, Pusmolići (1654033008)
Omerović (Hasan) Huso, rođen 1890. Musliman, ubijen 1942. kod kuće, Pusmolići (1654033011)
Omerović (Huso) Alija, rođen 1919. Musliman, ubijen 1942. kod kuće, Pusmolići (1654033010)
Omerović (Huso) Hasan, rođen 1924. Musliman, nestao 1945. nepoznato, Pusmolići (1654033012)
Omerović (Mustafa) Selman, rođen 1925. Musliman, ubijen 1942. kod kuće, Pusmolići (1654033009)
Salčinović (Alija) Junuz, rođen 1930. Musliman, ubijen od četnika 1942. kod kuće, Pusmolići (1654033004)
Salčinović (Ibro) Mustafa, rođen 1906. Musliman, ubijen 1941. kod kuće, Pusmolići (1654033003)
Salčinović (Meho) Alija, rođen 1900. Musliman, ubijen 1941. kod kuće, Pusmolići (1654033002)
Sejdinović (Avdo) Šemso, rođen 1915. Musliman, poginuo 1941. u aprilskom ratu 1941 god., Nepoznato (1654033013)
Suljić (Ahmet) Lutvo, rođen 1900. Musliman, ubijen 1943. kod kuće, Pusmolići (1654033005)
Suljić (Mujo) Bajro, rođen 1918. Musliman, ubijen 1941. kod kuće, Pusmolići (1654033006)

Rađenovići

Bilić (Ivan) Zagorka, rođena 1932. Srpkinja, ubijena od ustaša 1945. nepoznato, Rađenovići (0444050026)
Hasanović (Hajdar) Murat, rođen 1905. Musliman, poginuo 1943. prilikom borbi ili bombardovanja, U zborniku (1655053003)
Hasanović (Meho) Emin, rođen 1907. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Karičića brdo (1655053002)
Hasanović (Suljo) Hasan, rođen 1916. Musliman, ubijen 1945. u direktnom teroru, Nepoznato (1655053001)
Ibrahimović (Meho) Ago, rođen 1883. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, U sjedoca (1655053004)

Radoševići

Bojić (Blagoje) Obrad, rođen 1901. Srbin, poginuo 1941. u NOBu,

Kod višegrada (1653027002)

Jeftić (Mitar) Gospava, rođena 1890. Srпкиња, ubijena 1943. u direktnom teroru, Radoševići (0596048054)

Jevtić (Miko) Živko, rođen 1910. Srbin, poginuo 1941. u NOBu, Višegrad (1653027013)

Jevtić (Ranko) Srećko, rođen 1926. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Bajina bašta (1653027014)

Jovanović (Dobrisav) Milutin, rođen 1941. Srbin, ubijen od ustaša 1942. kod kuće, Pasmulići (1653027006)

Jovanović (Radovan) Čedo, rođen 1925. Srbin, poginuo 1943. u NOBu, Foča (1653027001)

Jovanović (Simo) Svetozar, rođen 1914. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Tuzla (0596048044)

Lukić (Sreta) Veselin, rođen 1902. Srbin, ubijen 1944. u direktnom teroru, Radoševići (0596048051)

Lukić (Veselin) Marko, rođen 1926. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Odžak-bosna (0596048052)

Maksimović (Diko) Simo, rođen 1924. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Odžak kod tuzle (1653027027)

Marjanović (Jovan) Maksim, rođen 1919. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1653027005)

Milić (Jovan) Božo, rođen 1888. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Radoševići (1653027024)

Milić (Nikola) Vojislav, rođen 1920. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Memić (0596048055)

Mitrović (Đuro) Obrad, rođen 1869. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Pustanovići (1653027008)

Mitrović (Krsto) Mihajlo, rođen 1876. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Pustanovići (1653027011)

Mitrović (Miloš) Stojana, rođena 1889. Srпкиња, ubijena 1941. prilikom borbi ili bombardovanja, Pustanovići (1653027009)

Mitrović (Radovan) Mirko, rođen 1921. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Zgunja-na drini (1653027015)

Mitrović (Simo) Živan, rođen 1892. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, U dubokom Potoku (1653027010)

Orašanić (Ilija) Obrad, rođen 1880. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Radoševići (1653027019)

Orašanić (Josip) Milan, rođen 1888. Srbin, ubijen od četnika 1941. u direktnom teroru, Radoševići (0865083034)

Orašanić (Josip) Milan, rođen 1893. Srbin, ubijen 1941. kod kuće, Radoševići (1653027016)

Orašanić (Marko) Blagoje, rođen 1879. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Radoševići (1653027018)

Orašanić (Mihajilo) Jovan, rođen 1923. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Radoševići (5003s00593)

Orašanić (Nn) Mara, rođena 1890. Srпкиња, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Radoševići (0865083035)

Orašanić (Obrad) Mara, rođena 1890. Srпкиња, ubijena od ustaša

1942. kod kuće, Radoševići (5003s00592)
Orašnin (Stevan) Mara, rođena 1888. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Radoševići (1653027017)
Perić (Jovo) Obrad, rođen 1871. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Radoševići (1653027003)
Perić (Ljuban) Milan, rođen 1923. Srbin, umro 1945. u NOBu, Radoševići (1653027004)
Petrović (Jovo) Stevanija, rođena 1880. Srпкиnja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Pustanovići (1653027012)
Petrović (Stojan) Dragić, rođen 1920. Srbin, poginuo 1941. u NOBu, Višegrad (1653027007)
Vasić (Đorđe) Radomir, rođen 1907. Srbin, poginuo 1941. u NOBu, Višegrad (1653027025)
Vasić (Krsta) Damljan, rođen 1923. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Bajina bašta (0223012042)
Vasić (Selen) Radojka, rođena 1908. Srпкиnja, ubijena 1943. kod kuće, Knezovi (1653027026)
Vesić (Srećko) Sekula, rođen 1904. Srbin, spaljen 1942. u direktnom teroru, Knezovi (1653027023)
Zečić (Filip) Bošo, rođen 1913. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1653027022)
Zečić (Jovan) Ljubo, rođen 1869. Srbin, ubijen 1941. u direktnom teroru, Radoševići (1653027020)
Zečić (Vićo) Stana, rođena 1885. Srпкиnja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Radoševići (1653027021)

Radovčići

Vasić (Ilija) Savka, rođena 1898. Srпкиnja, ubijena 1941. u direktnom teroru, Radačevići (0791017005)
Vasić (Mihajlo) Mitar, rođen 1890. Srbin, poginuo 1944. prilikom borbi ili bombardovanja, Valjevo (0791017003)

Ratkovići

Đurić (Marko) Budimir, rođen 1906. Srbin, ubijen 1941. u aprilskom ratu 1941 god., Ravna dubrava (1654034004)
Milanović (Dimitrije) Milorad, rođen 1908. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Grabovačka reka (1654034009)
Milanović (Dragoljub) Veselin, rođen 1923. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Zalazje (1654034010)
Milivojević (Simo) Milan, rođen 1900. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Ratkovići (1654034005)
Stanojević (Pajo) Dimitrije, rođen 1895. Srbin, ubijen 1944. u direktnom teroru, Kaludra (1654034011)
Stevanović (Janko) Smilja, rođena 1913. Srпкиnja, ubijena 1944. u direktnom teroru, Ratkovići (1654034008)
Stevanović (Novak) Jelena, rođena 1932. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1944. u direktnom teroru, Grabovačka rijeka (1654034007)
Stevanović (Vlastimir) Radinka, rođena 1929. Srпкиnja, ubijena

1944. u direktnom teroru, Grabovačka reka (1654034006)
Zečić (Mitar) Dobrisav, rođen 1919. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Mačevići (1654034003)
Zečić (Mitar) Petko, rođen 1924. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fokovići (1654034002)
Zečić (Uroš) Milorad, rođen 1922. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Fokovići (1654034001)

Sase

Hamulić (Derviš) Salko, rođen 1904. Musliman, nestao 1945. nepoznato, Nepoznato (0873031035)
Hasanović (Hakija) Nezir, rođen 1925. Musliman, poginuo 1942. u NOBu, Bihać (1654035004)
Hasanović (Ibro) Meho, rođen 1912. Musliman, poginuo 1945. u NOBu, Zagreb (1654030001)
Karamehić (Mujko) Sejfo, rođen 1921. Srbin, ubijen 1941. u zatvoru, Bratunac (1654035006)
Mahmutović (Šaban) Aljo, rođen 1925. Musliman, poginuo 1942. u NOBu, Bihać (1654035005)
Petrović (Novo) Cvjetin, rođen 1926. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Bileća (1654035003)
Petrović (Novo) Rade, rođen 1933. Srbin, ubijen od Nemaca 1944. kod kuće, Sase (1654035002)
Petrović (Savo) Stjepan, rođen 1903. Srbin, poginuo 1943. u direktnom teroru, Sase srebrenica (1609002002)
Petrović (Živana) Stjepan, rođen 1880. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Sase (1654035001)
Petrović đurić (Mirko) Petra, rođena 1910. Srpkinja, poginula 1943. u direktnom teroru, Sase srebrenica (1609002003)

Skelani

Alić (Alja) Alija, rođen 1912. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652014002)
Dimitrijević (Dika) Dragomir, rođen 1922. ostalo, poginuo 1944. u NOBu, Romanija (0653035004)
Dimitrijević (Dika) Marko, rođen 1928. ostalo, poginuo 1944. prilikom borbi ili bombardovanja, Smederevo (0653035001)
Dimitrijević (Marko) Dika, rođen 1895. ostalo, ubijen 1941. u direktnom teroru, Bosna (0653035003)
Dimitrijević (Nn) Stevanije, rođen 1898. ostalo, ubijen 1941. u direktnom teroru, U bosni (0653035002)
Gligić (Gligo) Mara, rođena 1893. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652014005)
Gligić (Gligo) Mićo, rođen 1908. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652014006)
Gligić (Luka) Gligo, rođen 1890. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652014004)
Gligić (Sreten) Drago, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. u direktnom

teroru, Skelani (1652014009)
Gligić (Sreten) Milorad, rođen 1896. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652014007)
Gligić (Sreten) Vasilija, rođena 1863. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652014008)
Jakovljević (Aleksa) Mirko, rođen 1910. Srbin, poginuo 1943. u NOBu, Osmače-zvornik (0206049068)
Maksimović (Milovan) Bogoljub, rođen 1923. Srbin, ubijen 1944. u direktnom teroru, Skelani (1652014010)
Maksimović (Pero) Milovan, rođen 1900. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Skelani (1652014011)
Mehić (Meho) Kuljo, rođen 1906. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652014015)
Mehić (Mušan) Ibro, rođen 1912. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652014016)
Mijatović (Jevrem) Marko, rođen 1878. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652014013)
Mijatović (Sekula) Jelica, rođena 1898. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Skelani (1652014012)
Milošević (Tadija) Tonka, rođena 1908. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Čosići (1572010090)
Omerović (Omer) Šaban, rođen 1922. Musliman, ubijen 1944. u direktnom teroru, Skelani (1652014001)
Sejdić (Hamid) Mehmed, rođen 1935. Musliman, ubijen od četnika 1942. nepoznato, Skelani (1652014003)
Tutundžić (Nn) Alija, rođena 1902. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Zvornik (1662031029)

Slatina

Drmanjić (Simo) Cvijetin, rođen 1914. Srbin, ubijen 1944. kod kuće, Slatina (1655048007)
Drmanjić (Simo) Simo, rođen 1875. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Slatina (1655048005)
Drmanjić (Vaso) Anđelija, rođena 1878. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Slatina (1655048006)
Jovanović (Đorđe) Zarije, rođen 1870. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Slatina (1655048014)
Jovanović (Ilija) Ljubica, rođena 1905. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Slatina (1655048031)
Jovanović (Ivan) Dobra, rođena 1890. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Slatina (1655048015)
Jovanović (Jovo) Dostana, rođena 1906. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Slatina (1655048016)
Jovanović (Jovo) Stana, rođena 1902. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Slatina (1655048010)
Jovanović (Ljubomir) Marica, rođena 1941. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Slatina, srebrenica (1655048030)

Jovanović (Milan) Bogdan, rođen 1934. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Slatina, srebrenica (1655048011)

Jovanović (Milan) Đorđe, rođen 1938. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Slatina, srebrenica (1655048013)

Jovanović (Milan) Kostadin, rođen 1936. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Slatina, srebrenica (1655048012)

Jovanović (Milan) Radoje, rođen 1924. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Semberija (1655048009)

Jovanović (Miloš) Cvijeta, rođena 1931. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Slatina, srebrenica (1655048023)

Jovanović (Miloš) Dragica, rođena 1939. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Slatina, srebrenica (1655048027)

Jovanović (Miloš) Ljubinka, rođena 1937. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Slatina, srebrenica (1655048026)

Jovanović (Miloš) Ljubisav, rođen 1935. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Slatina, srebrenica (1655048025)

Jovanović (Miloš) Radosav, rođen 1927. Srbin, ubijen 1944. kod kuće, Slatina (1655048021)

Jovanović (Miloš) Slavojka, rođena 1925. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Slatina (1655048022)

Jovanović (Miloš) Vojka, rođen 1933. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Slatina, srebrenica (1655048024)

Jovanović (Mitar) Bosiljka, rođena 1921. Srпкиnja, ubijena 1942. kod kuće, Slatina (1655048029)

Jovanović (Pero) Risto, rođen 1902. Srbin, ubijen 1942. kod kuće, Slatina (1655048028)

Jovanović (Rajko) Grozdana, rođena 1938. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Slatina, srebrenica (1655048020)

Jovanović (Rajko) Julka, rođena 1931. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Slatina, srebrenica (1655048017)

Jovanović (Rajko) Koviljka, rođena 1935. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Slatina, srebrenica (1655048019)

Jovanović (Rajko) Novka, rođena 1933. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u masovnom pokolju, Slatina, srebrenica (1655048018)

Jovanović (Zarije) Milan, rođen 1900. Srbin, poginuo 1941. u NOBu, Kladanj (1655048008)

Mujić (Hasan) Omer, rođen 1875. Musliman, ubijen 1942. kod kuće, Slatina (1655048003)

Mujić (Omer) Mašo, rođen 1925. Musliman, ubijen 1942. kod kuće, Slatina (1655048004)

Mujić (Omer) Ramo, rođen 1897. Musliman, ubijen 1942. kod kuće, Slatina (1655048001)

Mujić (Ramo) Huso, rođen 1926. Musliman, ubijen 1942. kod kuće, Slatina (1655048002)

Srebrenica

Aganović (Ibrišim) Muhamed, rođen 1908. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1539011069)
Aganović (Muhamed) Cana, rođena 1939. Muslimanka, ubijena od četnika 1943. nepoznato, Srebrenica (1539011072)
Aganović (Muhamed) Esad, rođen 1936. Musliman, ubijen od četnika 1943. nepoznato, Srebrenica (1539011071)
Aganović (Muhamed) Rešad, rođen 1942. Musliman, ubijen od četnika 1943. nepoznato, Srebrenica (1539011073)
Aganović (Živojin) Zlata, rođena 1918. Srpkinja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1539011070)
Agić (Mujo) Refik, rođen 1896. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Polom (1654042021)
Agić (Refik) Hasib, rođen 1925. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Glogova (1654042022)
Alić (Safet) Mina, rođena 1932. Muslimanka, poginula 1944. nepoznato, Srebrenica (1654040021)
Bakabović (Alija) Meho, rođen 1886. Musliman, ubijen 1942. kod kuće, Srebrenica (1654041003)
Bakalović (Avdo) Alija, rođen 1922. Musliman, ubijen 1944. u direktnom teroru, Dugo Polje (1654042019)
Bakalović (Nn) Zejna, rođena 1925. Muslimanka, ubijena 1944. u direktnom teroru, Dugo Polje (1654042020)
Bogović (Simeun) Marta, rođena 1870. Srpkinja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654040003)
Burlica (Avram) Zora, rođena 1917. Srpkinja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654039012)
Delić (Hasan) Ibro, rođen 1919. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Srebrenica (1654042015)
Delić (Mujo) Nura, rođena 1886. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1654042014)
Dizdarević (Haso) Mujo, rođen 1886. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Srebrenica (1654042013)
Filipović (Uroš) Jovo, rođen 1872. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1653016020)
Fridman (Hugo) Olga, rođena 1919. Srpkinja, poginula 1943. u NOBu, Bos.krajina (0885094025)
Gagić (Blagoje) Janko, rođen 1923. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Kiseljak (0295001015)
Gordić (Manojlo) Julijana, rođena 1885. Srpkinja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654040001)
Grujić (Milovan) Gina, rođena 1918. Srpkinja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654040016)
Grujić (Milinko) Drago, rođen 1942. Srbin, ubijen od ustaša 1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654040018)
Grujić (Milinko) Pavle, rođen 1939. Srbin, ubijen od ustaša 1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654040017)
Grujić (Pavle) Ljubinko, rođen 1900. Srbin, ubijen 1943. u

direktnom teroru, Srebrenica (0919078019)
Gušić (Hasan) Avdo, rođen 1888. Musliman, ubijen 1942. kod kuće, Srebrenica (1654041007)
Hačam (Hasan) Mithat, rođen 1912. Hrvat, poginuo 1942. u NOBu, Kladanj (1455038021)
Hadžiegrić (Ahmet) Suljo, rođen 1906. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Srebrenica (1654039001)
Harbić (Selim) Osman, rođen 1926. Musliman, nestao 1942. nepoznato, Zvornik (1654040008)
Hodžić (Ibrahim) Kada, rođena 1905. Muslimanka, ubijena 1945. u direktnom teroru, Srebrenica (1662031031)
Hopić (Alaga) Hajra, rođen 1940. Musliman, ubijen od četnika 1943. nepoznato, Srebrenica (0592012043)
Hopić (Hasim) Atif, rođen 1924. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Duboki Potok,bi (1679005006)
Hopić (Hasim) Safija, rođena 1932. Muslimanka, ubijena od četnika 1942. nepoznato, Duboki Potok (1679005008)
Hopić (Hasim) Zlatija, rođena 1927. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Duboki Potok,bi (1679005007)
Hopić (Sonja) Hamida, rođena 1897. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Bratunac (0592012042)
Husejinagić (Sulejman) Đemal, rođen 1901. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Čičevci (1654042016)
Husejinagić (Sulejman) Ferid, rođen 1903. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Čičevci (1654042017)
Ibrahimović (Ibro) Hasan, rođen 1925. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Srebrenica (1654041002)
Ilić (Petko) Radosav, rođen 1900. Srbin, streljan od ustaša 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (0065001017)
Ilić (Radosav) Bogosav, rođen 1927. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Srem (0065001018)
Jakšić (Miroslav) Miroslav, rođen 1918. Hrvat, poginuo 1944. u NOBu, Križevci (1654042007)
Jevtović (Đorđe) Dragoslav, rođen 1905. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Sremski front (0934068043)
Jokić (Aleksa) Persa, rođena 1869. Srpkinja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654040014)
Jokić (Mato) Milovan, rođen 1862. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Fakovići (1654040013)
Jokić (Milan) Simeuna, rođena 1882. Srpkinja, zaklana od ustaša 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (0065001027)
Jokić (Milovan) Julka, rođena 1888. Srpkinja, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654040015)
Jokić (Nn) Grozda, rođena 1919. Srpkinja, zaklana od ustaša 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (0065001025)
Jokić (Savo) Stevan, rođen 1885. Srbin, zaklan od ustaša 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (0065001024)
Jokić (Stevan) Savo, rođen 1917. Srbin, zaklan od ustaša 1942. u

direktnom teroru, Srebrenica (0065001026)
Jolović (Nedeljko) Zorka, rođena 1900. Srпкиnja, poginula 1944.
prilikom borbi ili bombardovanja, Užice-medaji užice (0678019005)
Jovanović (Jovan) Draginja, rođena 1898. Srпкиnja, ubijena 1943. u
direktnom teroru, Srebrenica (0778005006)
Jovanović (Jovan) Vlado, rođen 1923. Srbin, poginuo 1943. u
NOBu, Bajina bašta (0778005008)
Jovanović (Jovo) Živko, rođen 1902. Srbin, ubijen 1943. u direktnom
teroru, Srebrenica (1654042009)
Jovanović (Marko) Vladimir, rođen 1921. Srbin, nestao 1942.
nepoznato, Faković (1654039041)
Jovanović (Nn) Mileva, rođena 1912. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1942. kod kuće, Srebrenica (5020s00085)
Jovanović (Obro) Mile, rođen 1922. Srbin, poginuo 1944. u NOBu,
Nepoznato (1654040019)
Jovanović (Rajko) Stana, rođena 1912. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654039045)
Jovanović (Risto) Savka, rođena 1881. Srпкиnja, ubijena 1943. u
direktnom teroru, Srebrenica (1654042008)
Jovanović (Tatomir) Milojka, rođena 1941. Srпкиnja, ubijena od
ustaša 1943. nepoznato, Nepoznato (1654039046)
Jovanović (Vlajko) Mileva, rođena 1890. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654039029)
Jovanović (Vsadislav) Mileva, rođena 1890. Srпкиnja, ubijena od
ustaša 1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (6001s00570)
Konaković (Smajo) Adem, rođen 1921. Musliman, ubijen 1941. u
direktnom teroru, Srebrenica (1654030018)
Konaković (Smajo) Ramiza, rođena 1924. Muslimanka, ubijena
1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1654030019)
Konforti (Moric) Haim, rođen 1912. Jevrej, poginuo 1943. u NOBu,
Srebrenica (1571148016)
Korčić (Ibro) Salim, rođen 1942. Musliman, ubijen od četnika 1943.
nepoznato, Srebrenica (1594003034)
Korčić (Ibro) Tima, rođena 1941. Muslimanka, ubijena od četnika
1943. nepoznato, Srebrenica (1594003033)
Kordić (Ibro) Hajra, rođena 1930. Muslimanka, ubijena od četnika
1943. nepoznato, Čolići (1594003032)
Kostić (Mihajlo) Dragoljub, rođen 1927. Srbin, poginuo 1944. u
NOBu, Jastrebac (1654042003)
Kostić (Todor) Manojlo, rođen 1907. Srbin, poginuo 1941. u NOBu,
Čačak (1654042004)
Krsmanović (Jevto) Stana, rođena 1880. Srпкиnja, ubijena 1943. u
direktnom teroru, Srebrenica (1654042006)
Krsmanović (Stanko) Milka, rođena 1889. Srпкиnja, ubijena 1943. u
direktnom teroru, Srebrnica (0835074018)
Krstić (Milorad) Vera, rođena 1920. Srпкиnja, ubijena 1943. u
direktnom teroru, Nepoznato (1654039044)
Krstić (Nedo) Pero, rođen 1940. Srbin, ubijen od ustaša 1943.

nepoznato, Nepoznato (1654039043)
Kumrić (Ibro) Mujo, rođen 1909. Musliman, ubijen 1944. u direktnom teroru, Srebrenica (1654042023)
Laketić (Nn) Aleksa, rođen 1872. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1654039026)
Laketić (Nn) Julka, rođena 1879. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1654039027)
Lazić (Gajo) Stoja, rođena 1878. Srпкиnja, ubijena 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654042002)
Lazić (Marjan) Nedeljko, rođen 1914. Srbin, poginuo 1943. u NOBu, Romanija (1654039022)
Lazić (Nn) Ljubica, rođena 1883. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654039021)
Lazić (Pavle) Petar, rođen 1872. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654042001)
Lelić (Ibro) Malčin, rođen 1909. Musliman, ubijen od četnika 1941. u direktnom teroru, Drinjača-zvorni (1654040007)
Levi (Nn) Hajm, rođen 1917. Jevrej, ubijen 1942. u direktnom teroru, Ljubovija (1654040024)
Lukić (Ranko) Radovan, rođen 1889. Srbin, ubijen 1941. u direktnom teroru, Zvornik (1572010021)
Mehić (Zajko) Šećo, rođen 1924. Musliman, ubijen od ustaša 1943. u direktnom teroru, Zvornik (1654040012)
Meholjić (Bećir) Hakija, rođen 1908. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Zvornik (1654041004)
Mijanović (Marko) Leposava, rođena 1911. Srпкиnja, nestala 1945. nepoznato, Majejica (0261016008)
Milošević (Dika) Saveta, rođena 1885. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654039031)
Milošević (Risto) Mile, rođen 1873. Srbin, ubijen od ustaša 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654040023)
Mujić (Aljo) Hamida, rođena 1941. Muslimanka, ubijena od četnika 1942. nepoznato, Duboki Potok (1679005010)
Mujić (Aljo) Mujo, rođen 1938. Musliman, ubijen od četnika 1942. nepoznato, Duboki Potok (1679005016)
Mujić (Aljo) Rasema, rođena 1939. Muslimanka, ubijena od četnika 1942. nepoznato, Duboki Potok (1679005009)
Mujić (Aljo) Sema, rođena 1940. Muslimanka, ubijena od četnika 1942. nepoznato, Duboki Potok (1679005012)
Mujić (Đafer) Behara, rođena 1912. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Duboki Potok,bi (1679005015)
Mujić (Kavaz) Fata, rođena 1890. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Duboki Potok,bi (1679005013)
Mujić (Suljo) Aljo, rođen 1902. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Duboki Potok,bi (1679005011)
Mujić (Suljo) Bisera, rođena 1930. Muslimanka, ubijena od četnika 1942. nepoznato, Duboki Potok (1679005014)
Nešković (M) Draginja, rođena 1888. Srпкиnja, ubijena 1943. u

direktnom teroru, Srebrenica (0709061013)
Nešković (Nn) Draginja, rođena 1901. Srпкиња, ubijena 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654042005)
Nikolić (Đorđe) Jela, rođena 1886. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. kod kuće, Srebrenica (5020s00082)
Nikolić (Makso) Ilija, rođen 1918. Srbin, ubijen od ustaša 1943. kod kuće, Srebrenica (5020s00083)
Nikolić (Mile) Vasilija, rođena 1896. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654040011)
Nikolić (Živko) Jovo, rođen 1868. Srbin, ubijen od ustaša 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654040010)
Ogalović (Zlata) Lela, rođena 1942. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (7050s00210)
Ozmo (Elijaš) Estera, rođena 1902. Jevrejka, ubijena od Nemaca 1945. u logoru, Beograd-banjica (1654039023)
Ozmo (Elijaš) Hana, rođena 1913. Jevrejka, ubijena od Nemaca 1942. u logoru, Beograd-banjica (1654039025)
Ozmo (Elijaš) Regina, rođena 1901. Jevrejka, ubijena 1942. u logoru, Srebrenica (1654039024)
Pašagić (Mujaga) Omer, rođen 1901. Musliman, poginuo 1941. prilikom borbi ili bombardovanja, Zvornik (1654042018)
Pašić (Omer) Fadil, rođen 1916. Srbin, ubijen 1943. prilikom borbi ili bombardovanja, Olovo (1133061027)
Pejić (Stevan) Danica, rođena 1866. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654040002)
Petrović (Đoko) Kosta, rođen 1880. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, U borbama (1538005039)
Petrović (Kosta) Miloš, rođen 1920. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Bingule-srem (1538005041)
Petrović (Risto) Mileva, rođena 1890. Srпкиња, ubijena 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1538005040)
Popović (Danilo) Mirko, rođen 1923. Srbin, poginuo 1942. u NOBu, Nepoznato (0928024023)
Popović (Grujo) Sofija, rođena 1900. Srпкиња, ubijena 1943. kod kuće, Srebrenica (0928024022)
Popović (Grujo) Sofija, rođena 1902. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654039030)
Popović (Ivan) Marija, rođena 1897. Hrvatica, ubijena 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (2821017036)
Popović (Jefimije) Stanko, rođen 1888. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (2821017035)
Popović edbauer (Franc) Vlajko, rođen 1906. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Ravanjci (0678023007)
Praljak (Nn) Doka, rođena 1880. Srпкиња, ubijena od ustaša 1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654039020)
Purković (Huso) Husein, rođen 1914. Musliman, ubijen od Nemaca 1943. kao zarobljeni pripadnik VKJ, Nemački logor (1654041005)
Radovanović (Rade) Života, rođen 1905. Srbin, spaljen od ustaša

1941. u masovnom pokolju, Skelani (5020s00084)
Saltović (Salih) Hamdija, rođen 1925. Musliman, ubijen od ustaša
1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1654039002)
Sejfić (Hasan) Sajto, rođen 1900. Musliman, ubijen od ustaša 1943.
u direktnom teroru, Srebrenica (1634077014)
Simeunović (Drago) Tanasije, rođen 1890. Srbin, zaklan od ustaša
1942. u direktnom teroru, Međe-srebrenica (0065002010)
Siručić (Abdo) Rabaja, rođena 1924. Muslimanka, ubijena 1943. u
direktnom teroru, Srebrenica (1652014014)
Skaledžić (Mujo) Meho, rođen 1910. Musliman, ubijen od ustaša
1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654040006)
Spasojević (Jeftan) Božana, rođena 1935. Srпкиnja, ubijena od
ustaša 1943. kod kuće, Srebrenica (0927020043)
Spasojević (Jeftan) Simana, rođena 1933. Srпкиnja, ubijena od
ustaša 1943. kod kuće, Srebrenica (0927020042)
Spasojević (Jeftan) Timotije, rođen 1921. Srbin, poginuo 1942. u
NOBu, Romanija (0927020041)
Spasojević (Mitar) Milica, rođena 1898. Srпкиnja, ubijena 1943. kod
kuće, Srebrenica (0927020040)
Spasojević (Timotije) Jeftan, rođen 1878. Srbin, ubijen 1943. kod
kuće, Srebrenica (0927020039)
Stanojević (Milorad) Jermila, rođena 1895. Srпкиnja, nestala 1945.
nepoznato, Nepoznato (0261016018)
Stanojević (Milorad) Radmila, rođena 1915. Srпкиnja, ubijena 1943.
u direktnom teroru, Srebrenica (0261016019)
Stefanović (Mitar) Ruža, rođena 1912. Srпкиnja, ubijena 1943. u
direktnom teroru, Srebrenica (0958012003)
Stefanović (Nn) Blagoja, rođen 1910. Srbin, ubijen 1943. u
direktnom teroru, Srebrenica (0958012002)
Stevanović (Mikajilo) Vaja, rođena 1914. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654039004)
Stevanović (Nikola) Dragica, rođena 1908. Srпкиnja, ubijena od
ustaša 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654039003)
Stevanović (Ostoja) Anica, rođena 1937. Srпкиnja, ubijena od
ustaša 1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654039008)
Stevanović (Ostoja) Milka, rođena 1935. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654039007)
Stevanović (Ostoja) Nikola, rođen 1939. Srbin, ubijen od ustaša
1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654039009)
Stevanović (Ostoja) Vida, rođena 1931. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654039006)
Stevanović (Ostoja) Vlado, rođen 1933. Srbin, ubijen od ustaša
1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654039005)
Stjepanović (Milovan) Milka, rođena 9999. Srпкиnja, ubijena od
ustaša 1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654039036)
Stjepanović (Rade) Mira, rođena 1938. Srпкиnja, ubijena od ustaša
1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654039038)
Stjepanović (Rade) Teodora, rođena 1936. Srпкиnja, ubijena od

ustaša 1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654039037)
Šušnjak (Simo) Radmila, rođena 1917. Srпкиња, ubijena od četnika
1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1654039019)
Tanasijević (Nn) Stanojka, rođena 1888. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. u masovnom pokolju, Srebrenica (1654039028)
Tomić (Jovan) Đuka, rođena 1900. Srпкиња, ubijena 1943. u NOBu,
Srebrenica (1576061011)
Tomić (Miloš) Branislav, rođen 1920. Srbin, ubijen od ustaša 1942.
kod kuće, Srebrenica (5004s00398)
Tomić (Obrad) Miloš, rođen 1887. Srbin, ubijen 1943. u direktnom
teroru, Sase srebrenica (1576061010)
Tomić (Obrad) Miloš, rođen 1895. Srbin, ubijen od ustaša 1943.
nepoznato, Sase (5004s00396)
Tomić (Obrad) Radoica, rođen 1897. Srbin, poginuo 1941. u NOBu,
Kladanj (0842039010)
Tomić (Obrad) Radojica, rođen 1898. Srbin, ubijen od ustaša 1941.
nepoznato, Kladanj (5004s00399)
Tomić (Obrad) Vasilija, rođena 1910. Srпкиња, ubijena od ustaša
1944. nepoznato, Bratunac (5004s00400)
Tomić (Vuković) Đurđija, rođena 1905. Srпкиња, ubijena od ustaša
1942. kod kuće, Srebrenica (5004s00397)
Uljarević (Gavrilo) Čedomir, rođen 1908. Srbin, poginuo 1942. u
NOBu, Kjenovac-romani (0678029003)
Ustić (Omer) Atif, rođen 1877. Musliman, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Srebrenica (1654042012)
Ustić (Smajo) Vejsil, rođen 1912. Musliman, ubijen 1942. kod kuće,
Srebrenica (1664072003)
Vasić (Aleksa) Marta, rođena 1888. Srпкиња, ubijena od ustaša
1943. u direktnom teroru, Srebrenica (1654039011)
Vasiljević (Sava) Ljubomir, rođen 1902. Srbin, ubijen 1941. u
direktnom teroru, Srebrenica (0803101063)
Vujadinović (Nikola) Martijan, rođen 1880. Srbin, ubijen 1943. u
direktnom teroru, Srebrenica (1654042011)
Živanović (Obrad) Pavle, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Bajna bašta (0426047025)

Staroglavice

Dizdarević (Selim) Huriya, rođena 1882. Muslimanka, ubijena 1942.
u direktnom teroru, Staroglavice (1655073006)
Mašić (Mujo) Šaban, rođen 1924. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Koprivno (1655073005)
Mehmedović (Mehmed) Mehan, rođen 1924. Musliman, ubijen
1942. u direktnom teroru, Koprivno (1655073004)
Mehmedović (Meho) Ahmo, rođen 1924. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Vijagor (1655073002)
Mehmedović (Ramo) Rašid, rođen 1921. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Koprivno (1655073007)
Mehmedović (Šaban) Mehmed, rođen 1887. Musliman, ubijen 1942.

u direktnom teroru, Koprivno (1655073003)
Mehmedović (Šaban) Meho, rođen 1882. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Koprivno (1655073001)

Sučeska

Bektić (Alija) Nazif, rođen 1909. Musliman, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Kuhuzero (1655072004)
Bektić (Alija) Ramo, rođen 1913. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Milići (1655072006)
Bektić (Arif) Ibriša, rođena 1887. Muslimanka, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Sućeska (1655072003)
Bektić (Bekto) Šaban, rođen 1888. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Bektići (1655072001)
Bektić (Nazif) Alija, rođen 1930. Musliman, ubijen od četnika 1942.
nepoznato, Koprivno (1655072005)
Bektić (Šaban) Bego, rođen 1928. Musliman, ubijen od četnika
1942. nepoznato, Bektići, sućeska (1655072002)
Bektić (Salko) Salih, rođen 1894. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Orahovica (1655072008)
Delić (Huso) Maho, rođen 1911. Musliman, umro 1942. u direktnom
teroru, Sućeska (1655072013)
Delić (Huso) Omer, rođen 1895. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Sućeska (1655072012)
Halilović (Ramo) Hava, rođena 1934. Muslimanka, ubijena od
četnika 1944. nepoznato, Sućeska (1655072009)
Mehmedović (Selim) Osman, rođen 1913. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Kuhuzero (1655072010)
Muminović (Aljo) Husein, rođen 1907. Musliman, ubijen od ustaša
1943. u direktnom teroru, Drinjača (1655072011)

Sulice

Halilović (Arif) Musa, rođen 1900. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Sulice (1655055004)
Kandžetović (Nazif) Hakija, rođen 1914. Musliman, poginuo 1944. u
NOBu, Travnik (1655055002)
Nukić (Alija) Juso, rođen 1885. Musliman, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Peći (1655055001)
Sahatdžić (Sulejman) Omer, rođen 1912. Musliman, ubijen 1941. u
direktnom teroru, Skelani (1655055003)

Tokoljak

Čivić (Hamzo) Ramo, rođen 1919. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Srebrenica (1653018017)
Čivić (Smajo) Avdo, rođen 1911. Musliman, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Srebrenica (1653018018)
Čivić (Zaim) Nazif, rođen 1929. Musliman, ubijen od Nemaca 1943.
u nemačkoj ofanzivi, Tokoljak (1653018023)
Hasanović (Avdo) Avdulah, rođen 1935. Musliman, ubijen od

Nemaca 1943. u nemačkoj ofanzivi, Tokoljak (1653018005)
Hasanović (Mujo) Zajko, rođen 1917. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653018016)
Imširović (Mustafa) Salko, rođen 1920. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653018004)
Kadrić (Smajlo) Durmo, rođen 1920. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653018006)
Kadrić (Smajo) Smajil, rođen 1882. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653018022)
Latifović (Salko) Alija, rođen 1904. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Karina (1653018003)
Osmanović (Ibra) Bajro, rođen 1900. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653018009)
Salihović (Halil) Mustafa, rođen 1883. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Tokoljak (1653018012)
Salihović (Mustafa) Ibrahim, rođen 1907. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653018015)
Salihović (Mustafa) Šerif, rođen 1905. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653018011)
Salihović (Suljo) Ajka, rođena 1937. Muslimanka, ubijena od Nemaca 1943. u nemačkoj ofanzivi, Tokoljak (1653018013)
Salihović (Suljo) Šerifa, rođena 1906. Muslimanka, ubijena 1943. u direktnom teroru, Tokoljak (1653018014)
Salković (Bego) Zaim, rođen 1929. Musliman, ubijen od Nemaca 1942. u nemačkoj ofanzivi, Tokoljak (1653018002)
Salković (Salih) Bego, rođen 1900. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Međe (1653018001)
Selimović (Hasan) Mujo, rođen 1903. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653018010)
Smajić (Meho) Alija, rođen 1898. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653018020)
Smajić (Meho) Junuz, rođen 1918. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653018019)
Smajilović (Huso) Hasan, rođen 1905. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1653018007)
Smajilović (Huso) Vejsil, rođen 1920. Musliman, poginuo 1944. u NOBu, Prijedor (1653018008)
Smajilović (Ibiš) Smajo, rođen 1862. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Tokoljak (1653018021)

Toplica

Blagojević (Ilija) Anica, rođena 1897. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Peći (1653029014)
Čanić (Risto) Novak, rođen 1902. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Toplica (1654040020)
Čanić (Risto) Novak, rođen 1907. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Toplica (1653029031)
Čanić (Srećko) Novka, rođena 1910. Srpkinja, ubijena 1942. u

direktnom teroru, Peći (1653029032)
Dragičević (Diko) Mojsilo, rođen 1897. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Peći (1653029034)
Jokić (Ignjat) Julka, rođena 1900. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Peći (1653029007)
Jokić (Josip) Ignjat, rođen 1897. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Peći (1653029008)
Jokić (Ranko) Milja, rođena 1906. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Jadar (1653029010)
Jovičić (Ilija) Sofija, rođena 1903. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Peći (1653029002)
Jovičić (Milovan) Ilija, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Peći (1653029001)
Kovačević (Ivo) Marta, rođena 1894. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Jezero (1653029004)
Kovačević (Milan) Radojka, rođena 1910. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Peći (1653029005)
Kovačević (Rade) Živana, rođena 1873. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Peći (1653029006)
Marković (Ivan) Vojislavka, rođena 1910. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Peći (1653029019)
Mihajlović (Miko) Marko, rođen 1882. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Toplica (1653029033)
Milanović (Marko) Staniša, rođen 1870. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Sulice (1653029024)
Milanović (Milentije) Miladin, rođen 1923. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Toplica (1653029025)
Milanović (Staniša) Milica, rođena 1898. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Toplica (1653029022)
Milanović (Staniša) Vida, rođena 1927. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Toplica (1653029023)
Milinković (Leka) Vladislav, rođen 1920. Srbin, ubijen 1942. u
NOBu, Toplica (0596049006)
Milinković (Živko) Mitar, rođen 1927. Srbin, ubijen 1944. u direktnom
teroru, Kostojevići (1653029020)
Pečenica (Josip) Jovanka, rođena 1880. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Peći (1653029003)
Pečenica (Mališa) Nedo, rođen 1873. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Peći (1653029009)
Perić (Milovan) Jerko, rođen 1893. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Toplica (1653029030)
Perić (Živan) Milesa, rođena 1920. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Peći (1653029021)
Prodanović (Filip) Sreten, rođen 1910. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Sulice (1653029026)
Prodanović (Milinko) Stoja, rođena 1912. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Jezero (1653029028)
Prodanović (Pavle) Ljubo, rođen 1905. Srbin, ubijen 1942. u

direktnom teroru, Toplica (1653029029)
Prodanović (Sreten) Veseljko, rođen 1938. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Jezero (1653029027)
Rakić (Rajko) Nedeljko, rođen 1909. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Nepoznato (1653029012)
Rakić (Srećko) Ljubo, rođen 1912. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Peći (1653029013)
Rakić (Stevan) Janko, rođen 1892. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Toplica (1653029011)
Todorović (Rade) Ruža, rođena 1880. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Toplica (1653029017)
Todorović (Vaso) Rade, rođen 1875. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Toplica (1653029018)
Vuković (Marko) Sreten, rođen 1905. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Duboki Potok (1653029015)
Vuković (Srećko) Radovan, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Toplica (1653029016)

Urisići

Hirkić (Nn) Hurija, rođena 1890. Muslimanka, ubijena 1943. kod kuće, Urisići (1655060004)
Ibrahimović (Sulejman) Suljo, rođen 1925. Musliman, ubijen 1943. u direktnom teroru, Klotijevac (1655072007)
Mujić (Mešan) Alija, rođen 1901. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Međe (1655060006)
Mujić (Mujaga) Ibrahim, rođen 1890. Musliman, ubijen 1943. kod kuće, Urisići (1655060005)
Porobić (Mustafa) Huso, rođen 1910. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Nepoznato (1655060002)
Sinanović (Mašo) Hasan, rođen 1929. Musliman, poginuo 1943. nepoznato, Zvornik (1655060003)

Velika Daljogošta

Karić (Huso) Šerif, rođen 1900. Musliman, ubijen 1941. u direktnom teroru, Velika danjgoš (1655063001)

Viogor

Jovanović (Jovan) Đukan, rođen 1884. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Viogor (0803101013)
Jovanović (Miloš) Grujo, rođen 1921. Srbin, ubijen 1943. u direktnom teroru, Kosjerić (0802093012)
Milovanović (Jevto) Cvijeta, rođena 1938. Srpkinja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Klotijevac (1654036006)
Milovanović (Jevto) Milisav, rođen 1912. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Perućac (1654036002)
Milovanović (Jovan) Prodan, rođen 1890. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Drinjača (1654036015)
Milovanović (Milinko) Ilija, rođen 1875. Srbin, ubijen 1941. u

direktnom teroru, Viogor (1654036009)
Milovanović (Milovan) Mileva, rođena 1905. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Viogor (1654036003)
Milovanović (Milovan) Miljana, rođena 1934. Srпкиnja, ubijena od Nemaca 1942. u izbeglišvu, Perućac, bajina bašta (1654036020)
Milovanović (Milovan) Stana, rođena 1938. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Viogor (1654036021)
Milovanović (Milovan) Živan, rođen 1932. Srbin, ubijen od Nemaca 1942. u izbeglišvu, Perućac, bajina bašta (1654036019)
Milovanović (Neško) Bogdan, rođen 1935. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Klotjevac (1654036005)
Milovanović (Neško) Bosiljka, rođena 1940. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Klotjevac (1654036007)
Milovanović (Neško) Milenija, rođena 1933. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Viogor (1654036004)
Milovanović (Vojislav) Drago, rođen 1904. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (1654036016)
Milovanović (Vojislav) Ljeposava, rođena 1920. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Perućac (1654036018)
Milovanović (Vojislav) Milorad, rođen 1918. Srbin, poginuo 1942. u NOBu, Zvornik (1654036017)
Petrović (Tomo) Vasilija, rođena 1888. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Viogor (1654036022)
Savić (Nn) Živojin, rođen 1909. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Viogor (0778001019)
Savić (Pavle) Mileva, rođena 1913. Srпкиnja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Viogor (0778001020)
Savić (Živojin) Janja, rođena 1934. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Viogor (0778001022)
Savić (Živojin) Milovan, rođen 1930. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u direktnom teroru, Viogor (0778001021)
Stevanović (Jovo) Stojan, rođen 1903. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Perućac (1654036023)
Stevanović (Zarija) Tadija, rođen 1913. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Karačići (1654036025)
Vasić (Bogosav) Mileva, rođena 1939. Srпкиnja, ubijena od ustaša 1942. u direktnom teroru, Viogor (1654036011)
Vasić (Danilo) Budimir, rođen 1920. Srbin, ubijen 1943. u zatvoru, Koraćica selo (0856092059)
Vasić (Danilo) Drago, rođen 1930. Srbin, ubijen od ustaša 1942. u zatvoru, Viogor (0856092060)
Vasić (Danilo) Dragomir, rođen 1925. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Viogor (1654036014)
Vasić (Jovo) Grozdana, rođena 1917. Srпкиnja, ubijena 1941. u direktnom teroru, Viogor (1654036013)
Vasić (Marko) Jovo, rođen 1890. Srbin, ubijen 1941. u direktnom teroru, Viogor (1654036012)
Vasić (Milovan) Milica, rođena 1913. Srпкиnja, ubijena 1942. u

direktnom teroru, Viogor (1654036010)
Vasić (Svetozar) Marko, rođen 1914. Srbin, ubijen 1945. u
direktnom teroru, Viogor (1654036001)
Zekić (Borivoj) Božidar, rođen 1939. Srbin, ubijen od Nemaca 1942.
pri deportaciji, Bajina bašta (0766005008)
Zekić (Luka) Stana, rođena 9999. Srпкиња, umrla 1942. u zatvoru,
Bajina bašta (0766005007)
Zekić (Tanasije) Momčilo, rođen 1898. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Viogor (1654036024)

Žabokvica

Feratović (Sado) Omer, rođen 1927. Musliman, poginuo 1944. u
NOBu, Han Pijesak (1654037031)
Hajdarević (Hasan) Osmo, rođen 1913. Musliman, poginuo 1944. u
NOBu, Zenica (1654037044)
Jakovljević (Aleksa) Mirko, rođen 1912. Srbin, poginuo 1944. u
NOBu, Srebrenica (1654037006)
Jakovljević (Lazar) Milenija, rođena 1900. Srпкиња, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Žabokovica (1654037007)
Jakovljević (Lazar) Živa, rođena 1916. Srпкиња, ubijena 1943. u
direktnom teroru, Bratunac (0592012050)
Jakovljević (Milorad) Dragan, rođen 1941. Srbin, ubijen od ustaša
1943. u direktnom teroru, Žlijebac (1654037039)
Jakovljević (Milorad) Ivanka, rođena 1920. Srпкиња, ubijena 1943. u
direktnom teroru, Žlijebac (1654037038)
Jakovljević (Radisav) Dragoljub, rođen 1940. Srbin, ubijen od
ustaša 1943. u direktnom teroru, Bratunac (0592012051)
Jakovljević (Radisav) Milomir, rođen 1937. Srbin, ubijen od ustaša
1943. u direktnom teroru, Bratunac (0592012052)
Jovanović (Jakov) Dobrisav, rođen 1923. Srbin, poginuo 1944. u
NOBu, Vlasenica (1654037017)
Jovanović (Jakov) Svetomir, rođen 1919. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Fakovići (1654037016)
Makešović (Jevrem) Velisav, rođen 1908. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Skelani (1654037008)
Maksimović (Pajo) Stanisavka, rođena 1904. Srпкиња, ubijena
1942. u direktnom teroru, Skelani (1654037009)
Marković (Blagoje) Milojka, rođena 1923. Srпкиња, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Žabokvica (1654037029)
Marković (Blagoje) Savo, rođen 1920. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Žabokvica (1654037030)
Marković (Lazar) Anga, rođena 1897. Srпкиња, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Žabokovica (1654037028)
Marković (Leko) Dobrisav, rođen 1923. Srbin, poginuo 1945. u
NOBu, Brčko (1654037043)
Marković (Leko) Milisav, rođen 1920. Srbin, poginuo 1944. u NOBu,
Han Pijesak (1654037042)
Marković (Leko) Mitra, rođena 1890. Srпкиња, ubijena 1942. u

direktnom teroru, Žabokvica (1654037041)
Marković (Milan) Blagoje, rođen 1895. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Žabokovica (1654037027)
Marković (Milan) Rajko, rođen 1888. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Skelani (1654037026)
Marković (Živan) Milan, rođen 1927. Srbin, poginuo 1944. u NOBu,
Vlasenica (1654037025)
Matić (Drago) Milena, rođena 1921. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Žlijebac (1654037011)
Matić (Luka) Dika, rođen 1920. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Žabokovica (1654037013)
Matić (Svetozar) Bogoljub, rođen 1921. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Skelani (1654037014)
Matić (Svetozar) Miloš, rođen 1924. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Skelani (1654037015)
Matić (Veljko) Drago, rođen 1898. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Skelani (1654037010)
Matić (Veljko) Živko, rođen 1908. Srbin, ubijen 1944. u direktnom
teroru, Žabokovica (1654037012)
Mikić (Mihailo) Novak, rođen 1921. Srbin, poginuo 1945. u NOBu,
Bjelovar (1654037022)
Mikić (Stevan) Sreten, rođen 1903. Srbin, ubijen 1942. u direktnom
teroru, Skelani (1654037024)
Mitrović (Andrija) Anđelko, rođen 1926. Srbin, poginuo 1944. u
NOBu, Romanija (1654037019)
Mitrović (Marko) Maksim, rođen 1898. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Skelani (1654037040)
Mitrović (Mijat) Pero, rođen 1924. Srbin, poginuo 1945. u NOBu, Šid
(1654037035)
Mitrović (Simo) Ivan, rođen 1918. Srbin, poginuo 1944. u NOBu,
Han Pijesak (1654037032)
Mitrović (Simo) Ivan, rođen 1923. Srbin, poginuo 1942. u NOBu,
Romanija (1652013012)
Mitrović (Vaso) Blagoje, rođen 1906. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Fakovići (1654037021)
Mitrović (Vaso) Svetozar, rođen 1890. Srbin, ubijen 1942. u
direktnom teroru, Skelani (1654037020)
Mitrović (Zarija) Jovanka, rođena 1880. Srpkinja, ubijena 1942. u
direktnom teroru, Žabokvica (1654037034)
Mitrović (Zarija) Mijat, rođen 1885. Srbin, ubijen 1943. u direktnom
teroru, Užice (1654037033)
Mitrović (Živojin) Milovan, rođen 1920. Srbin, poginuo 1944. u
NOBu, Osmaci (1654037018)
Muratović (Suljo) Ludvig, rođen 1924. Hrvat, nestao 1944. u NOBu,
Nestao u borbi (0593023004)
Nedić (Jelko) Radenko, rođen 1923. Srbin, poginuo 1944. u NOBu,
Devetak Planina (1654037004)
Nedić (Nikola) Đuka, rođena 1880. Srpkinja, ubijena 1942. u

direktnom teroru, Žabokovica (1654037005)
Nedić (Simo) Drago, rođen 1904. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1654037003)
Obradović (Nikola) Stevan, rođen 1890. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Žabokovica (1654037001)
Radovanović (Marinko) Života, rođen 1888. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Skelani (1654037002)
Savić (Tomo) Vilotije, rođen 1918. Srbin, poginuo 1944. u NOBu, Han Pijesak (1654037023)
Todorović (Obrad) Milenija, rođena 1900. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Žabokovica (1654037037)
Todorović (Sredoje) Kojo, rođen 1880. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Žabokovica (1654037036)

Žedanjsko

Hodžić (Halil) Naza, rođena 1882. Muslimanka, ubijena 1942. u direktnom teroru, Žedanjsko (1655069002)
Hodžić (Salko) Meho, rođen 1900. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Žedanjsko (1655069001)
Mankočević (Osman) Ibrišim, rođen 1902. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Žedanjsko (1655069004)
Matić (Rade) Jovan, rođen 1929. Srbin, poginuo 1944. nepoznato, Stajicevo (0805126023)
Spasojević (Aleksa) Anđa, rođena 1904. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Srebrenica (0805126015)
Spasojević (Mato) Jela, rođena 1880. Srpkinja, ubijena 1942. u direktnom teroru, Žedanjsko (0805126017)
Spasojević (Milovan) Đorđe, rođen 1918. Srbin, ubijen 1941. u direktnom teroru, Žedanjsko (1653023008)
Spasojević (Trišo) Andrija, rođen 1907. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Žedanjsko (0805126021)
Spasojević (Trišo) Branko, rođen 1914. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Žedanjsko (0805126020)
Spasojević (Trišo) Milovan, rođen 1917. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Žedanjsko (0805126016)
Spasojević (Trišo) Rasko, rođen 1911. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Žedanjsko (0805126019)
Spasojević (Trišo) Sekula, rođen 1909. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Žedanjsko (0805126018)
Spasojević (Trišo) Vojo, rođen 1900. Srbin, ubijen 1942. u direktnom teroru, Žedanjsko (0805126022)
Tursunović (Alija) Rašid, rođen 1912. Musliman, ubijen 1942. u direktnom teroru, Žedanjsko (1655069005)
Tursunović (Mujo) Merka, rođena 1928. Muslimanka, ubijena od četnika 1942. nepoznato, Žedanjsko (1655069003)

Миливоје Иванишевић

Институт за истраживање српских страдања у XX веку, Београд

СРПСКА ЗГАРИШТА СРЕБРЕНИЧКОГ КРАЈА 1992-1995. ГОДИНЕ¹

Овај приказ разарања српских насеља средњег Подриња само је део укупног страдања српског становништва и његових културних и верских објеката, које су Муслимани починили у том крају током рата чије последице још нису ни привидно залечене.

У једном документу, међу више стотина докумената Армије Босне и Херцеговине које поседујемо, забележено је и следеће: „Крајем јануара и почетком фебруара 1993. године у зони одговорности 8. ОГ (оперативна група – напомена аутора) створена је велика повезана слободна територија са центром у Сребреници која је обухватила 95% простора општине Сребреница, 90% простора општине Братунац, 60% простора општине Власеница и 50% простора општине Зворник. Такође успостављена је директна физичка веза са ОС (ослобођеним селима – нап. аутора) регије Жепа.“²

Муслимани су у то време, крајем јануара и почетком фебруара 1993. године, по истом документу, у наведеним општинама запосели територију укупне површине од преко 850 км². Тај њихов, војнички неспорно успешан подухват, проузроковао је готово потпуно затирање многих српских насеља и велика страдања мештана српске националности у наведеним општинама. Какве је конкретне последице проузроковала та вишемесечна муслиманска оружана активност, могуће је оценити на основу следећих чињеница. Само у сребреничкој и братуначкој општини, од 93 насеља у којима су по попису становништва Босне и Херцеговине извршеном априла 1991. године³ живели и Срби, униште-

¹ Прва верзија овог текста објављена је 2000. године у Београду као књижица под истим насловом.

² „Komanda 8. OG Srebrenica, 7. 3. 1994. godine, Odbrana Republike, Vojna tajna, Strogo pov. Sektoru za moral Drugog korpusa, Prilog za vodič hronike A BH, dostavlja. Veza Vaš akt str. Pov. br. 04-1-364-2“.

³ *Национални састав становништва Босне и Херцеговине, попис 1991. године*, Савезни завод за статистику, Београд 1992.

но је њих 81 (Муслимани нису уништили једино села Црвица, Лијешће, Петрића и Склани у Сребреничкој општини, а у братуначкој општини, поред урбаног дела града, Срби су опстали и у селима Дубравице, Јелах, Красановићи, Побрђе, Полом, Реповац, Раковац и Слапашница (Братуначка општина има 48 села). Том броју треба додати и најмање 30 уништених српских села и заселака у општинама Милићи, Власеница и Зворник. Од 9.390 мештана српске националности у општини Сребреница,¹ на својим огњиштима и у својим селима, после овог муслиманског похода, остало је њих само 860, што чини свега 9%. Већ првих ратних месеци, страх се увукао у српска насеља, али и дуж путева којима су људи покушавали да побегну из својих села не би ли умакли терору који је пламтео на све стране. Та српска трагедија није остала непозната у свету. Чак је и портпарол Стејт департмента, Ричард Баучер, на конференцији за штампу 26. јануара 1993. године изјавио да су снаге босанских Муслимана убиле барем 60 Срба, углавном цивила, у селима око Братунца. Потом, исти амерички функционер изјављује и следеће: „Као последица непријатељства чак 5000 људи, првенствено жена, деце, старијих и рањених побегло је у Љубовију.“ После тог саопштења, у Америци сличних јавних иступа, у којима се говори и о страдању Срба у Босни и Херцеговини, није било. Ускоро су америчка администрација и америчка амбасадорка Мадлен Олбрајт увели најстрожу блокаду информација које су се односиле на страдања српског становништва. Готово у исто време, председник СР Југославије Добрица Ћосић и Влада достављају Генералној Скупштини ОУН и Савету безбедности „Меморандум о ратним злочинима и злочинима геноцида у Источној Босни (општине Братунац, Склани и Сребреница) почињеним против српског народа од априла 1992. до априла 1993“. Меморандум је 2. јуна 1993. надлежној служби Савета безбедности предао амбасадор Драгомир Ђокић.² Међутим, тај документ никад није стављен на дневни ред и разматран у Савету безбедности.

Страдање Срба у том крају ни по чему није изузетак и тешко је доказати да надмашује страдања Срба у осталим деловима ове бивше југословенске републике. Нажалост, укупан обим трагедије проузроковане ратом у Босни и Херцеговини, без обзира о којој од сукобљених

¹ Као под 3.

² Стална мисија Савезне Републике Југославије при ОУН, 2. јун 1993. „Memorandum on war crimes and crimes genocide in Eastern Bosnia (communes of Bratunac, Skelani, and Srebrenica) committed against the Serbian population from April 1992. to April 1993.“

страна је реч, још увек није довољно документовано и објективно сагледан, процењен и обелодањен.

Осврт на збивања у Босни и Херцеговини

Ми ћемо се, пре него што пређемо на детаљније исказивање судбине српских насеља сребреничког краја, позабавити и неким глобалним показатељима, који бар у извесној мери могу да одсликају и укупан обим српског страдања у Босни и Херцеговини у назначеном ратном раздобљу.

Према документацији, која после више провера не би требало да буде спорна, утврђено је да су Срби протерани из 1.904 насеља, или 42,6% од укупно 4.464 у којима су регистровани према попису 1991. године. Реч је превасходно о општинама и насељима у муслиманско-хрватској Федерацији. Та насеља су данас етнички очишћена, изузев изузетно ретких повратака мештана, пре свега старијих и особа из мешовитих бракова. У два изгона, регистрована 1992. и 1995. године, са територије данашње Федерације, односно из поменутих насеља и општина, протерано је преко 550.000 лица српске националности или 40,0% укупне српске популације у Босни и Херцеговини. И коначно, према списковима и евиденцији од 31. децембра 2009. године, српски људски губици износе 30.215 лица. Али, кад је реч о људским губицима, морамо нагласити да је још увек спорна поузданост података за општине које су током рата биле, а и данас се налазе, под управом хрватских или муслиманских власти. Услед тога, за знатан број општина подаци којима располажемо могу се сматрати коначним (сматрамо да се могу, из различитих разлога, толерисати одступања највише до 5% од исказаног броја). У другој групи су већ поменуте општине, превасходно, али не и једино, из муслиманско-хрватске Федерације, у којима се у наредним годинама списак и број српских жртава могу показати знатно другачијим.

У првој групи, за коју дајемо коначне резултате, налазе се следеће општине: Бања Лука (у списку су уписана имена 1.411 српских жртава), Бијељина (780), Билећа (149), Босанска Градишка (253), Босанска Дубица (242), Босанска Крупа (362), Босански Брод (452), Босански Петровац (378), Босански Шамац (422), Босанско Грахово (198), Братунац (464), Брчко (494), Вишеград (270), Власеница (322), Гацко (109), Гламоч (140), Горажде (410), Дервента (455), Добој (598), Доњи Вакуф (270), Дрвар (284), Зворник (659), Калиновик (136), Кључ (375), Коњиц (297), Котор Варош (281), Купрес (223), Лакташи (291), Лопаре (302), Љубиње (38), Модрича (254), Мостар (493), Мркоњић Град (438), Неве-

сиње (270), Приједор (648), Прњавор (321), Рудо (105), Рогатица (302), Сански Мост (644), Соколац (207), Сребреница (458), Србац (92), Теслић (444), Требиње (334), Фоча (631), Хан Пијесак (128), Угљевик (78), Чајниче (128), Челинац (213), Шековићи (241), Шипово (143). Код безмало свих наведених општина, а поготово Бање Луке, Бијељине, Приједора, Добоја, Фоче и Зворника, регистрован је немали број жртава са подручја муслиманско-хрватске Федерације. Реч је о жртвама чије су породице током рата, услед терора и сталних опасности да буду ликвидирани, спас нашле бекством на територију Републике Српске.

У другој групи се налазе општине за које се може очекивати, као што смо нагласили, и знатнија измена саопштених података. Очекујемо, нажалост не без разлога, да у више општина број страдалих буде и повећан. Те, у извесном смислу кризне општине су: Бановићи (списак садржи имена 82 српске жртве), Бихаћ (249), Бреза (32), Бугојно (99), Бусовача (1), Вареш (94), Велика Кладуша (48), Високо (206), Витез (4), Горњи Вакуф (5), Градачац (109), Грачаница (200), Дувно (61), Жепче (51), Живинице (66), Зеница (245), Завидовићи (475), Јабланица (12), Јајце (140), Какањ (74), Калесија (209), Кисељак (23), Кладањ (111), Ливно (162), Лиштица (2), Лукавац (376), Маглај (388), Неум (10), Олово (93), Орашје (75), Оцак (156), Посушје (1), Пуцарево (39), Сребреник (61), Столац (64), Тешањ (50), Травник (158), Тузла (216), Фојница (4), Цазин (4), Чапљина (127), Читлук (1). У највећем броју случајева, податке о страдању Срба у својим срединама дали су људи који су успели да избегну на слободну територију. Знатно мање средства информисања, ратни заробљеници или разне хуманитарне институције, које су биле веома бројне током рата у Босни и Херцеговини.

Сарајево је без сумње још увек једно од највећих, добро прикривених и од јавности добро чуваних српских стратишта. Живот Срба у муслиманском делу града по много чему је подсећао на живот и судбину Јевреја у Берлину почетком Другог светског рата. Свакодневна убиства, силовања, хапшења, пљачке, затвори и логори, били су трагична стварност мештана српске националности. Спискови и публикације са именима жртава које смо објавили самостално, или у сарадњи са Борачком организацијом Републике Српске априла 2008. године, садрже податке за 5.776 покојника и 859 лица чија је судбина неизвесна, значи за укупно 6.635 Сарајлија српске националности. Међутим, ти спискови нису и коначни. И даље се јављају породице покојника које нисмо евидентирали и унели у публиковане спискове. Коначан биланс српских жртава овог града тешко да ће у догледно време бити сачињен. Тешко да ће јавност икада сазнати имена Срба убијених у 126 муслиманских државних

и приватних концентрационих и заробљеничких логора у овом граду. На крају рата, после Дејтонског документа, у оправданом страху од даљих страдања, уследио је коначан масовни егзодус Срба. Тада је у муслиманском Сарајеву остало више мртвих него живих Срба. Хроничари ће забележити да је само прве године рата, за осам месеци, од априла до децембра 1992, у Сарајеву убијено више Срба него током целог Другог светског рата, за владавине Независне Државе Хрватске. Ни данас, као ни тада, многи гробови нису обележени ни опојани, многи покојници нису ни сахрањени, још све кости нису извађене из провалија и рака, ни откопане испод насипа и сметлишта, неке је заувек однела Миљацка. Још сви нису ни поменути.

Овом прегледу укупног српског страдања у Босни и Херцеговини треба додати и имена жртава за које још нисмо утврдили у којој су општини имали пријављен стални боравак приликом пописа 1991. године. Њих је 633. У истом ратном раздобљу је страдало и 667 добровољаца, људи пореклом из разних крајева Босне и Херцеговине, који су дошли да помогну и дали живот у одбрани завичаја и рођака који су остали на старим огњиштима.

На крају, треба посебно нагласити да у општинама Груде, Крешево, Љубушки и Прозор до данас нису регистрована убиства мештана српске националности.

Становници српских села су страдали од ватреног оружја, ножа, секире или маља. Стотине појединачних и колективних гробница је остало по местима кроз која је прошла муслиманска војска.

Анализа списка погинулих једне од формација Армије Босне и Херцеговине показује да је више од 65% војника те јединице погинуло у српским насељима. С друге стране, српски извори сведоче да је више од 80% Срба живот изгубило на својим имањима, у сопственим кућама и селима.

Те чињенице наводе на закључак о правим разлозима због којих су наоружани Муслимани долазили у српска села. Како је то одвећ јасно, онда није тешко закључити ко је кога угрожавао. Тај закључак би требало да негира измишљену причу о српском агресору (осим ако амерички политички интерес није супротан чињеницама).

Како Муслимани нису имали милости, тешка је судбина погодила више од 110 српских села, као и заселака у мешовитим, српско-муслиманским месним заједницама, које су током рата, бар у неком кратком

периоду, освајале и контролисале муслиманске оружане формације. Поред великих страдања недужног становништва, та села су готово до темеља разорена или спаљена, а храна и покретна имовина опљачкана и пренета у муслиманска села и њихов тадашњи центар Сребреницу.

Покољ је почео, можда не случајно, на велики српски празник Ђурђевдан 1992. године. Од тада бележимо следећи редослед српских страдања у зони одговорности VIII оперативне групе (од 1. јануара 1995. године под новим називом, 28. дивизије Армије Босне и Херцеговине), састављене од локалних Муслимана.

Бљечева, претежно муслиманско село у питомој подрињској општини Братунац (Срба 71, Муслимана 532, Југословена 4).¹ На Ђурђевдан, 6. маја 1992. године пре подне, локалне оружане формације из састава Армије Босне и Херцеговине, под вођством Насера Орића, извршиле су ничим изазван напад на српски део села. Тај неочекивани напад био је сурови наговештај истребљивања и прогона Срба из братуначког и сребреничког краја, а догодио се у време интензивних мировних преговора Срба и Муслимана о заједничком суживоту.

Жртве: 1) Косана [Новак] Зекић, 1928; 2) Гојко [Лазар] Јовановић, 1917; 3) Милан [Милак] Зекић, 1954 (који је након два месеца подлегао повредама у болници у Београду).

Гниона, у општини Сребреница. Усамљени заселак великог, претежно српског села Гостиљ (113 лица српске националности и 35 Муслимана). Ово српско село је страдало истог дана кад и Бљечева у суседној, братуначкој општини и готово од истих нападача, припадника Армије Босне и Херцеговине. Јединицу која је напала Гниону сачињавали су мештани околних муслиманских села братуначке и сребреничке општине, а најбројнији су били Муслимани села Поточари, које је, као и у претходном случају, предводио Насер Орић. Имовина покојника и избеглих лица овог села је опљачкана и спаљена.

Жртве: 1) Радојко [Рајко] Милошевић, 1928, болешљив и полуслеп човек; 2) Лазар [Миливоје] Симић, 1936, из суседног Студенца, који је био гост на слави покојног Радојка. По сведочењу

¹ Подаци о становништву за села која следе дати су на основу публикације: *Национални састав становништва Босне и Херцеговине, попис 1991. године*, Савезни завод за статистику, Београд 1992.

супруге и избеглих мештана, слављеник, покојни Радојко, жив је запаљен и изгорео у својој кући.

Осмаче, Општина Сребреница. У близини овог великог муслиманског села је 7. маја 1992. постављена заседа на локалној саобраћајници Сребреница–Скелани–Бајина Башта. Том приликом је уништен камион у коме се налазило више цивилних лица српске националности, који су се пред најездом муслиманских оружаних формација исељавали из једног дела сребреничке општине и покушавали да пребегну у погранично село Скелане и даље у Бајину Башту и Србију.

Жртве: 1) Милојка [Славко] Митровић, 1953; 2) Радосава [Милован] Стјепановић, 1956; 3) Небојша [Радомир] Ђорић, 1966; 4) Зоран [Обрен] Вукосављевић, 1970; 5) Симо [Манојло] Танасијевић, 1952; 6) Миливоје [Богдан] Илић, 1962; 7) Данило [Радомир] Петровић, 1961.

Међе и више мањих српских села у окружењу. Међе је село са доста измешаним становништвом, али и знатном српском већином, која је углавном концентрисана у неколико српских заселака (у селу укупно Срба 130, Муслимана 87). Околна села су **Осредак** (Срба 195), **Виогор** (Срба 99, Муслимана 32) и **Ораховица** (Срба 334, Муслимана 91), са бројним српским засеоцима као што су **Карно**, **Чумовићи** (20 српских кућа), **Црни Врх**, **Сјемово** (8), **Ровићи** (7), **Долови** (8), **Боровац** (3), **Стоп** (5), **Јеремићи** (8), **Оровица** (5), **Поретак** (5), **Јадар** (3), **Бујаковићи** (2), **Кипрова** (7), **Стопови** (4), **Јасик** (3), **Бибићи** (10), **Бојна** (5), **Дебело брдо** (4), **Ковачице** (10), **Сарићи** (6), **Кожиље** (7) и др. Сва наведена насеља се налазе на територији сребреничке општине. Муслимани су на њих извршили истовремени фронталан напад 15. маја 1992. у раним јутарњим часовима, пред свитање.

Жртве: 1) Петрија [Симо] Андрић, 1932; 2) Милојко [Милован] Гагић, 1947; 3) Радивоје [Ђорђе] Суботић, 1954; 4) Војислав [Симо] Ђурић, 1930. Уз њега и његов непокретни син 5) Новак [Војислав] Ђурић, 1955; 6) Љубица [Драго] Гагић, 1950, која је заробљена и у сребреничком затвору подлегла тортури; 7) Крсто [Радован] Петровић, 1938; 8) Радивоје-Рацо [Џвијан] Јевтић, 1959.

Жутица, општина Власеница. Муслиманска заседа је постављена на локалној саобраћајници у засеоку Жутица, делу великог, претежно српског села Дервента (Срба 305, Муслимана 1, Хрвата 1, Југословена

4, осталих 8), 21. маја 1992. око петнаест часова. Заседу су припремили припадници локалних муслиманских оружаних формација, регрутовани са подручја општине Власеница, посебно суседних села Церска, Коњевих Поље и Касаба.

Жртве: 1) Млађен [Драгољуб] Петковић, 1952; 2) Недељко [Милош] Кандић, 1956; 3) Миленко [Милисав] Ковачевић, 1960; 4) Мићо [Десимир] Лазаревић, 1974; 5) Миљана [Видоје] Обрадовић, 1938; 6) Војислав [Илија] Шарац, 1925; 7) Слободан [Радоје] Зечић, 1966; 8) Обренија [Миладин] Илић, 1958.

Коњевих Поље, релативно велико муслиманско село у општини Братунац (Срба 8, муслимана 983, Југословена 4, осталих 4). Дана 27. маја 1992, у осам часова, на раскрсници путева Братунац–Власеница–Зворник, оружане формације Армије Босне и Херцеговине, састављене од локалног муслиманског становништва са подручја Братунца, Коњевих Поља, Власенице, Нове Касабе, Церске и Сребренице, нападе су из заседе колону камиона предузећа ДД „Боксит“ из Милића.

Жртве: 1) Новица [Милко] Сушић, 1962; 2) Зоран [Ненад] Поповић, 1959; 3) Ђорђо [Миленије] Мијатовић, 1950; 4) Стево [Новак] Симић, 1953; 5) Миломир [Јово] Вујадиновић, 1960.

Јеремихи, мало српско село и његов још мањи заселак Мановићи у општини Власеница (50 становника Срба). Дана 28. маја 1992, село су са више страна напали наоружани Муслимани сврстани у неколико група, регрутовани са подручја власеничке и околних општина.

Жртве: 1) Богдан [Живко] Глигоровић, 1958; 2) Станоје-Цане [Синиша] Кандић, 1953; 3) Радо [Ђорђе] Миросављевић, 1972.

Сандићи, муслимански заселак у близини великог, етнички чистог муслиманског села Хрнчићи (муслимана 1.226) у општини Братунац. На локалној саобраћајници између Братунца и раскрснице Коњевих Поље, где се рачва магистрални пут за Београд и Сарајево, 29. маја 1992. су постављене барикаде и прекинут саобраћај. Приликом деблокаде саобраћајнице, на српске полицајце је са околних брда, из заседе коју су поставили Муслимани из Хрнчића и околних села, отворена жестока унакрсна паљба, од које је страдало више лица.

Жртве: 1) Милутин [Стево] Милошевић, 1948; 2) Јово [Сретен] Благојевић, 1973; 3) Драгица [Стојан] Матикоса, 1955; 4) Срето [Милан] Сузић, 1960; 5) Миодраг [Мило] Воркапић, 1971; 6) Иван [Ратко] Ивановић, 1970; 7) Драган [Десимир] Петровић, 1967; 8)

Весна Крцалић; 9) Александар [Мирко] Граховац, 1972; 10) Жарко Ивановски.

Опарци, српски заселак муслиманског села Брезовице, општина Сребреница, у коме Муслимани чине већинско становништво (Срба 64, Муслимана 462). Становнике овог српског засеока су 1. јуна 1992. напали суседи из самог села Брезовице, као и наоружани мештани из околних муслиманских села сребреничке и братуначке општине, борци Армије Босне и Херцеговине.

Жртве: 1) Драгић [Драгутин] Илић, 1939; 2) Ратко [Момчило] Илић, 1942; 3) Угљеша [Момчило] Илић, 1939; 4) Живојин [Џвијетин] Петровић, 1917; 5) Милорад [Драго] Петровић, 1923; 6) Дикосава [Драго] Петровић, 1932. Неке од наведених жртава су убијене хладним оружјем на најсуровији начин.

Обади (Хрвата 3, Муслимана 135, Срба 684), и **Шпат**, чисто српски заселак претежно муслиманског села Сасе (Муслимана 449, Срба 78) у сребреничкој општини. Напад на ова два насеља су 8. јуна 1992. извршили Муслимани, припадници у то време познатих Зелених беретки и Патриотске лиге, односно Армије Босне и Херцеговине, углавном добровољци из околних муслиманских села: Скендеровића, Моћевића, Ликара, Стожерског, Поточара, као и мештани градова Сребренице и Братунца.

Жртве: 1) Мирко [Илија] Петровић, 1964; 2) Драго [Живко] Симић, 1949; 3) Славко [Станислав] Аврамовић, 1971; 4) Срећко [Драго] Спајић, 1928; 5) Миладин [Богдан] Џвјетиновић, 1936; 6) Достана [Момир] Џвјетиновић, 1930; 7) Милован [Анђелко] Грујичић, 1943; 8) Миленко [Драгослав] Стјепановић, 1944; 9) Илија [Јован] Зекић, 1955.

Рупово Брдо, село у општини Власеница са убедљивом српском већином (8 Муслимана, један Југословен и 116 Срба), у коме се налазе и засеоци Жугићи, Глигори и Милинковићи, удаљено око 20 километара од Милића. Страдало је у раним јутарњим часовима 10. јуна 1992.

Жртве: 1) Војислав [Максим] Милинковић, 1938, са својом супругом 2) Мирјана [Гојко] Милинковић, 1939. Брачни пар, чији су угљенисани посмртни остаци нађени у властитој кући; 3) Реља [Маринко] Милинковић, 1942; 4) Радоје [Петар] Милинковић, 1952; 5) Владо [Видо] Милинковић, 1948; 6) Ковиљка [Митар]

Жугић, 1922; 7) Комљен [Милош] Жугић, 1925, са својим сином
8) Трифко [Комљен] Жугић, 1954.

Витница. Напад на српски заселак, породице и мештане великог, углавном муслиманског села у општини Зворник (Срба 204, Муслимана 2.893, Југословена 5), односно на српско насеље **Оџачина**, извршили су у раним јутарњим часовима 20. јуна 1992. локални наоружани муслимани из Витнице и суседног села Јусића, припадници Армије Босне и Херцеговине.

Жртве: 1) Васо [Петар] Танацковић, 1936; 2) Коста [Перо] Костић, 1925; 3) Цвјетко [Цвијетин] Костић, 1930; 4) Смиља [Светозар] Танацковић, 1944; 5) Јовика [Јован] Танацковић, 1955; 6) Крсто [Владо] Стевановић, 1966; 7) Мићо [Боро] Миловановић, 1967; 8) Драго [Анто] Ракић, 1958; 9) Иван [Саво] Стојановић, 1964; 10) Недељко [Боро] Илић, 1972.

Ратковићи. За локалне услове у општини Сребреница, веома велико, етнички чисто српско планинско село (Срба 338), као и околни српски засеоци Дучићи, Дворишта, Рачићи и Полимци, нападнути су у раним јутарњим часовима у недељу 21. јуна 1992. Напад је извршен из околних муслиманских села и заселака: Познановићи, Дедићи, Подкоријен, Осмаче, Мочевићи и Стожерско.

Жртве: 1) Обрен [Војислав] Богичевић, 1932; 2) Станислав [Владислав] Станојевић, 1949; 3) Десанка [Радо] Станојевић, 1923; 4) Никола [Тодор] Станојевић, 1958; 5) Раденко [Милорад] Станојевић, 1940; 6) Видосава [Лука] Ђурић, 1930; 7) Видоје [Обрад] Ранкић, 1928; 8) Милутин [Обрад] Ранкић, 1944; 9) Ранко [Обрад] Ранкић, 1933; 10) Винка [Филип] Максимовић, 1927; 11) Радомир [Милорад] Максимовић, 1942; 12) Цвијета [Ристо] Милановић, 1925; 13) Новка [Милорад] Павловић, 1945; 14) Зора [Драго] Продановић, 1941; 15) Живан [Петар] Продановић, 1966; 16) Милован [Јосо] Павловић, 1919; 17) Милан [Стојан] Јаковљевић, 1920.

Магудовићи, Калудра и Брађевина, брдско-планинска насеља у општини Сребреница, засеоци раније опљачканих, спаљених и уништених српских села Ратковићи и Радошевићи (21. јуна 1992), претрпели су поновни муслимански напад, страдања и пустошење 27. јуна 1992. у преподневним часовима.

Жртве: 1) Љубиша [Предраг] Гајић, 1965; 2) Стојан [Драгомир] Стевановић, 1939; 3) Новица [Витомир] Станојевић, 1951; 4) Владимир [Обрад] Павловић, 1948; 5) Славко [Милисав] Петровић, 1946.

Лозничка Ријека, углавном српско село, са малим бројем Муслимана (Срба 132, Муслимана 22), у братуначкој општини. Први пут су га напали наоружани припадници Зелених беретки из састава Армије Босне и Херцеговине на Видовдан, 28. јуна 1992, око поднева. Јединице нападача је сачињавало искључиво наоружано локално муслиманско становништво, регрутовано са подручја Братунца и суседне Сребренице.

Жртве: 1) Срећко [Радивоје] Миловановић, 1943; 2) Јована [Гаврило] Миловановић, 1942; 3) Верица [Живан] Филиповић, 1975. Уз њу и њен отац 4) Живан [Владимир] Филиповић, 1954; 5) Ђорђо [Милисав] Филиповић, 1949; 6) Јелена [Живојин] Стојановић, 1952; 7) Радован [Милан] Лукић, 1950; 8) Милоје [Митар] Дамјановић, 1971; 9) Милорад [Мићо] Рончевић, 1960; 10) Светозар [Сретен] Вучетић, 1957; 11) Миленко [Недељко] Николић, 1963.

Брежани, једно од највећих брдско-планинских, старих и познатих српских села у сребреничком крају, које је страдало и раније, у оба светска рата, поготово за време НДХ и немачке окупације (Срба 271, Муслимана 5). Село су 30. јуна 1992. године, око 4 сата изјутра, пред само свитање, напали припадници оружаних формација Армије Босне и Херцеговине, јачине хиљаду бораца, регрутовани у сребреничкој и суседним општинама.

Жртве: 1) Радован [Ђоле] Петровић, 1923; 2) Милош [Раде] Новаковић, 1956; 3) Достана Лазић, 1919; 4) Обрен [Чедо] Јовановић, 1927; 5) Видоје [Павле] Лазић, 1937; 6) Кристина [Павле] Лазић, 1935; 7) Миленко [Илија] Драгичевић, 1947; 8) Љубомир [Миленко] Јосиповић, 1977; 9) Милош [Владо] Крстајић, 1937; 10) Перо [Владо] Крстајић, 1935; 11) Станко [Лука] Милошевић, 1900; 12) Видоје [Милован] Милошевић, 1974; 13) Станоје [Миливоје] Митровић, 1963; 14) Милисав [Мико] Ранкић, 1947; 15) Драгослав [Милисав] Ранкић, 1974; 16) Мирослав [Милисав] Ранкић, 1972; 17) Миломир [Радисав] Стевановић, 1946; 18) Драган [Стјепан] Стјепановић, 1961.

Рожањ, село (Срба 379, Муслимана 14) са убедљивом српском већином у општини Зворник. Опкољено и од самог почетка рата у сталној блокади околних муслиманских села, кроз која, због сталних претњи да ће бити убијени, српски сељани нису ни могли ни смели да прођу. Село је коначно нападнуто, опљачкано и спаљено 2. јула 1992.

Жртве: 1) Митар Остојић, 1972; 2) Богосав [Стево] Илић, 1968; 3) Станко [Илија] Остојић, 1975; 4) Горан Остојић, 1962; 5) Недељка [Спасоје] Остојић, 1931.

Загони, велико село са убедљивом српском већином (Муслимана 103, Срба 480) у општини Братунац. У кратком временском раздобљу 1992. године било је жртва два веома жестока муслиманска напада. Први напад на српски део овог села извршен је 5. јула 1992. око 15 часова, док су мештани обављали своје редовне пољопривредне и кућне послове.

Жртве: 1) Љубица [Милован] Милошевић, 1939; 2) Милош [Јован] Милошевић, 1932; 3) Рада [Илија] Милошевић, 1968; 4) Чедомир [Благоје] Танасијевић, 1942; 5) Рајко [Сретен] Гвозденовић, 1927; 6) Драгољуб [Миладин] Гвозденовић, 1954; 7) Благоје [Милорад] Гвозденовић, 1944; 8) Рада [Радоје] Гвозденовић, 1973; 9) Милева [Милорад] Димитрић, 1912; 10) Мирко [Митар] Димитрић, 1974; 11) Матија [Стеван] Јашински, 1940; 12) Миодраг [Илија] Маловић, 1943; 13) Михајло [Јефто] Михајловић, 1951; 14) Душанка [Периша] Пауновић, 1954.

Крњићи, планинско село општине Сребреница, у коме је српско становништво одувек имало апсолутну већину (Муслимана 11, Срба 114). Напали су га, опљачкали и уништили 5. јула 1992. припадници Армије Босне и Херцеговине са подручја Сребренице и муслиманских села околних општина.

Жртве: 1) Бобан [Спасоје] Лазаревић, 1965; 2) Средоје [Недељко] Јовановић, 1947; 3) Мирослава [Борислав] Јовановић, 1939; 4) Драгутин [Милош] Димитријевић, 1961; 5) Раде [Петко] Тримановић, 1958; 6) Српко [Новак] Аксић, 1972; 7) Радош [Мирко] Максимовић, 1968; 8) Миленко [Ристо] Максимовић, 1942; 9) Милош [Остоја] Милошевић, 1961; 10) Небојша [Зоран] Милошевић, 1975; 11) Миља Мићић; 12) Васо Парача, 1912; 13) Илија [Марко] Симић, 1912; 14) Вељко [Милисав] Симић, 1953; 15) Влајко [Петар] Владић, 1934; 16) Сока Вујић, 1930.

Сасе и Залазје, чисто српски заселак, за локалне брдско-планинске услове доста великог села Обади, које, као и суседно село Сасе, припада општини Сребреница. Истовремено су их напале муслиманске снаге из Сребренице на православни празник Петровдан, 12. јула 1992. Напад на ова насеља извели су припадници Армије Босне и Херцеговине, углавном добровољци из муслиманских села овог краја. Залазје је уништено до темеља. Страдали су готово подједнако и браниоци и њихови најближи рођаци и пријатељи који су, уз помоћ малог броја добровољаца, покушали да се супротставе нападачу.

Жртве: 1) Иван [Миладин] Јосиповић, 1955; 2) Горан [Војислав] Митровић, 1970; 3) Ђука Симић, 1930; 4) Благоје [Благоје] Живановић, 1954; 5) Душан [Слободан] Благојевић, 1946; 6) Радинка [Драгомир] Цвијетиновић, 1952; 7) Иван [Ранко] Цвијетиновић, 1953; 8) Светислав [Тадија] Драгичевић, 1949; 9) Жељко [Милорад] Гиљевић, 1970; 10) Недељко [Десимир] Глигић, 1948; 11) Љубисав [Никола] Глигорић, 1962; 12) Алекса [Милош] Гордић, 1955; 13) Јован [Цвијетко] Грујичић, 1954; 14) Станоје [Игњат] Грујичић, 1946; 15) Слободан [Милан] Илић, 1946; 16) Милисав [Сретен] Илић, 1957; 17) Лука [Љубомир] Јеремић, 1927; 18) Ратко [Милош] Јеремић, 1969; 19) Марко [Ратко] Јеремић, 1965; 20) Радован [Ратко] Јеремић, 1963; 21) Милован [Малиша] Лазаревић, 1946; 22) Момир [Станко] Лазаревић, 1955; 23) Бранислав [Александар] Павловић, 1947; 24) Рајко [Југослав] Петровић, 1963; 25) Драгомир [Борисав] Ракић, 1957; 26) Светозар [Цвијетин] Ракић, 1951; 27) Момчило [Љубомир] Ракић, 1949; 28) Миодраг [Љубомир] Ракић, 1959; 29) Миле [Момчило] Ракић, 1966; 30) Бранко [Гојко] Симић, 1959; 31) Петко [Гојко] Симић, 1963; 32) Божо [Станко] Станојевић, 1966; 33) Миладин [Гојко] Станојевић, 1929; 34) Михаило [Светислав] Стјепановић, 1942; 35) Радивоје [Богољуб] Томић, 1950; 36) Мирољуб [Радивоје] Тодоровић, 1961; 37) Миладин [Радо] Тубић, 1955; 38) Радисав [Радован] Васиљевић, 1963; 39) Радислав [Радован] Васиљевић, 1965; 40) Бошко [Живојин] Вујадиновић, 1951; 41) Васо [Живојин] Вујадиновић, 1954; 42) Недељко [Богдан] Вујадиновић, 1947; 43) Драгомир [Милован] Вујадиновић, 1947; 44) Милован [Славољуб] Вујадиновић, 1948; 45) Душан [Васо] Вујадиновић, 1940; 46) Милан [Загорка] Зекић, 1959; 47) Вукашин [Спасоје] Ћетковић, 1938.

Биљача, велико муслиманско село у приграничном подручју према Србији (Хрвата 1, Муслимана 629, Срба 17, Југословена 7), припада општини Братунац. На Петровдан, 12. јула 1992, у заседи на друму у овом селу, Муслимани су сачекали велику групу наоружаних млађих људи из Братунца, који су покушали да помогну угроженим српским насељима Залазје и Сасе у суседној, сребреничкој општини.

Жртве: 1) Драгомир [Ненад] Живковић, 1970; 2) Јован [Цвијетин] Живановић, 1969; 3) Миливоје [Драган] Живановић, 1972; 4) Божидар [Иван] Јокић, 1968; 5) Драгољуб [Саво] Јокић, 1961; 6) Бошко [Андро] Ковачевић, 1969; 7) Недељко [Милојко] Митровић, 1965; 8) Жељко [Милорад] Перић, 1973; 9) Миленко [Бранко] Савић, 1968; 10) Драган [Лазо] Савић, 1953; 11) Томо [Стјепан] Спасојевић, 1956; 12) Милан [Неђо] Ђокић, 1967; 13) Мирослав [Стојан] Андрић, 1967; 14) Богдан Јокић.

Загони, већ помињано село у општини Братунац, које је страдало и претходне недеље (5. јула 1992), претрпело је 12. јула, на Петровдан, нови, још жешћи напад оружаних јединица Армије Босне и Херцеговине.

Жртве: 1) Милован [Милко] Димитрић, 1962; 2) Миодраг [Јаков] Јовановић, 1952; 3) Душан [Живојин] Милошевић, 1963; 4) Ђорђо [Алекса] Милошевић, 1934; 5) Видосав [Бранко] Милошевић, 1968; 6) Драгиша [Милко] Милошевић, 1963; 7) Миодраг [Милко] Милошевић, 1970.

Магашићи, село у братуначкој општини, подељено на Доње и Горње Магашиће, које у готово подједнаком броју насељавају Срби и Муслимани (Срба 353, Муслимана 292). Село је у кратком временском размаку од свега пет дана, 20. и 25. јула 1992, напао велики број наоружаних локалних Муслимана, припадника Армије Босне и Херцеговине, регрутованих са подручја општина Братунац, Сребреница и Власеница. Напади су извршени само на српски део Магашића и суседну Хранчу. Том приликом је убијено осам мештана српске националности, од тога шест женских особа.

Жртве: 1) Љиљана [Душан] Илић, 1975; 2) Зорка [Марко] Илић, 1947; 3) Миленија [Милорад] Илић, 1944; 4) Љубинка [Петар] Илић, 1952; 5) Марјан [Радомир] Илић, 1963; 6) Љубица [Милош] Милановић, 1929; 7) Благоје [Перо] Поповић, 1907; 8) Лепосава [Ристо] Поповић, 1919.

Хранча, после Другог светског рата претежно муслиманско село у непосредној близини Братунца (Муслимана 545, Срба 152). На српски део села је 25. јула 1992, као и на суседно село Магашаићи, неочекивано извршен веома жесток напад, у 13,30 часова, док су се мештани налазили у пољима и обављали уобичајене летње пољопривредне послове.

Жртве: 1) Љубица [Живорад] Мирковић, 1942; 2) Цвијетин [Никола] Ђуричић, 1930; 3) Момчило [Стојан] Јокић, 1928; 4) Живана [Мирко] Лукић, 1944; 5) Марко [Јаков] Мићић, 1949; 6) Илија [Радисав] Мићић, 1949; 7) Достана Цвјетиновић; 8) Станислав [Саво] Митровић, 1938, који је наредних дана подлегао повредама.

Јежештица, једно од највећих етнички чисто српских села у општини Братунац (502 становника српске националности), на подручју месне заједнице Кравица, напали су 8. августа 1992. Муслимани из суседног села Јаглића и муслиманске јединице из села са ширег подручја Братунца, Власенице и Сребренице, припадници Армије Босне и Херцеговине. У време напада, већина мештана се налазила на имањима обављајући уобичајене пољопривредне послове. На ливадама су и убијени.

Жртве: 1) Војин [Радо] Богичевић, 1929; 2) Славка [Обрен] Млађеновић, 1931, са два сина 3) Анђелко [Љубомир] Млађеновић, 1965; 4) Драган [Љубомир] Млађеновић, 1960; 5) Сретен [Милош] Ранковић, 1962; 6) Милан [Вујадин] Ранковић, 1935; 7) Савка [Недељко] Стјепановић, 1951; 8) Милосав [Обрад] Стјепановић, 1919; 9) Србо [Саван] Ђурић, 1944.

Шадићи, српски делови, или засеоци овог села у власеничкој општини нападнути су 15. августа 1992. Шадићи Доњи су насељени углавном муслиманским становништвом (Срба 58, Муслимана 447), док у Шадићима Горњим живе искључиво Срби (228). Напад на њих су извршиле муслиманске оружане формације са суседног подручја, из Церске, Касабе и Коњевић Поља, у саставу Армије Босне и Херцеговине.

Жртве: 1) Драго [Спасоје] Мишић, 1935, и његов син 2) Миливоје [Драго] Мишић, 1965; 3) Неђо [Јован] Мишић, 1954; 4) Томислав [Урош] Мишић, 1964; 5) Гојко [Радован] Вуковић, 1930; 6) Јованка Мишић, 1920; 7) Пеја [Неђо] Мишић, 1958, супруга Миће Мишића, 1958; 8) Сретен [Богдан] Томић, 1956; 9) Милосав [Божо] Кевих, 1962; 10) Милан [Душан] Лазаревић, 1952; 11) Радојка Мишић, 1927.

Каменица Горња, српски део овог, углавном муслиманског села у зворничкој општини (Срба 301, Муслимана 1.288, Југословена 9) нападе су у раним јутарњим часовима 24. августа 1992. локалне муслиманске оружане јединице са подручја Церске у саставу Армије Босне и Херцеговине. Приликом напада, на веома суров начин, спаљивањем, ударцима тупим предметом и ножем, убијена су четири лица српске националности.

Жртве: 1) Драгомир [Драго] Томић, 1948; 2) Љубомир [Миладин] Томић, 1948; 3) Миломир [Вељко] Кукољ, 1957; 4) Радо [Срећко] Кукољ, 1945.

Миланова воденица, односно заселак Живковићи, на локалном путу између села Пећи и Скелана у општини Сребреница. Наоружани Муслимани, припадници Армије Босне и Херцеговине, регрутовани са овог подручја, поставили су заседу 28. августа 1992. око 8,30 часова и том приликом на свиреп и подмукао начин убили четири цивилна лица српске националности, која су се из свог села пешице упутила у Скелане. Садистичка иживљавања обесних муслиманских младића над немоћним и недужним старим особама српске националности била су видљива по остацима одеће и скоро безбројним спољним повредама тела искасапљених српских жртава.

Жртве: 1) Светозар [Драго] Живковић, 1915; 2) Станко [Љубомир] Живковић, 1936; 3) Драган [Раденко] Милановић, 1951; 4) Крстина [Миленко] Аћимовић, 1920.

Растошница, најбројније српско село у општини Зворник (Срба 2.334, Муслимана 6, Хрвата 3, Југословена 1, осталих 3), уз неколико мањих околних српских села и заселака. Муслимани су у раним јутарњим часовима 1. септембра 1992, после неколико дана жестоких напада, освојили Растошницу. У акцији су учествовале веома бројне оружане формације Другог, тј. тузланског корпуса Армије Босне и Херцеговине, регрутоване углавном од муслиманског становништва из најближих села: Годуша, Мимићи, Теочак, Сапна, Витница, Међеђа, Сњијежница, и других муслиманских насеља у околини.

Жртве: 1) Звонко [Станислав] Ђокић, 1971; 2) Саво [Стјепан] Миљановић, 1934; 3) Бранислав [Неђо] Миљановић, 1938; 4) Мирослав [Крсто] Ђокић, 1935; 5) Мића [Живан] Мићановић, 1962; 6) Боро [Саво] Ђукановић, 1935; 7) Милан [Боро] Ђукановић, 1962; 8) Радо [Милован] Петровић, 1926; 9) Тришо [Саво] Преловац; 10) Вељко [Јован] Филиповић, 1930; 11) Марко [Радисав] Савић;

12) Владо [Драго] Савић, 1944; 13) Србо [Мико] Сандић, 1913; 14) Петар [Момо] Сандић, 1962; 15) Кајо [Митар] Сандић, 1932; 16) Милан [Милош] Сандић, 1957; 17) Михајло [Митар] Сандић, 1930; 18) Цвијетин-Цвико Станојевић; 19) Драго [Ђуро] Ковачевић, 1935; 20) Ружица [Саво] Јосиповић, 1941; 21) Милош [Раде] Николић, 1962; 22) Недељко [Драго] Марковић, 1934; 23) Здравко [Митар] Манојловић, 1965. Нестали су, највероватније убијени у затворима и логорима: 24) Душанка [Владимир] Јововић, 1928; 25) Сретен [Душан] Миљановић, 1958; 26) Срећко [Миланко] Радовановић, 1949; 27) Брањо [Славко] Ђокић, 1954; 28) Илија [Драго] Лазић, 1962; 29) Јован-Ђока [Лазар] Сандић, 1911; 30) Душанка Сандић; 31) Станко [Митар] Савић, 1951; 32) Митар Савић, 1927; 33) Мићо Гајић, 1922; 34) Нада Мијатовић; 35) Ратко Петровић; 36) Јован [Славко] Савић, 1960; 37) Светозар [Војко] Станојевић, 1952; 38) Душанка [Митар] Ђокић, 1937.

Црни Врх, близу насеља Планица у општини Зворник, испод самог превоја, на саобраћајници Зворник–Шековићи. Дана 10. септембра 1992, из заседе је нападнута колона од седам цивилних теретних и једно цивилно путничко возило.

Жртве: 1) Љубомир Богуновић; 2) Јован [Стеван] Бојовић, 1949, из Рогатице; 3) Мирко [Душан] Ђокић, 1950, из Београда, 1956; 4) Станимир [Сретен] Јовић, 1950, из Зворника; 5) Милан [Станоје] Спајић, 1935, из Вишеграда; 6) Душко [Војислав] Новичић, 1969, из Зворника; 7) Момир [Душан] Тробок, 1957, из Пала код Сарајева.

Залужје, муслиманско село у општини Братунац. Наоружани муслимани овог и суседних муслиманских села, припадници Армије Босне и Херцеговине, организовали су у Залужју заседу 16. септембра 1992, на локалној асфалтираној саобраћајници Братунац–Сасе (село и рудник у општини Сребреница).

Жртве: 1) Милисав [Стојан] Лукић, 1942; 2) Рајко [Недељко] Вујадиновић, 1971; 3) Крсто [Цвијетин] Јовановић, 1955; 4) Драган [Бошко] Ковачевић, 1959; 5) Томислав [Милош] Стојановић, 1966; 6) Даница [Петко] Стојановић, 1931; 7) Радојка [Симо] Вучетић, 1946; 8) Томо [Милан] Лончаревић, 1948.

Кочање, српски заселак (Срба 192), који припада знатно већем, претежно муслиманском Новом Селу (Срба 192, Муслимана 1.058, Југо-

словена 7, осталих 2) у подрињској Општини Зворник. Нападнут, је 17. септембра 1992. Напад су извршили припадници муслиманских оружаних формација из састава Армије Босне и Херцеговине, од којих је већина била са подручја Новог Села, Каменице, односно општине Зворник и муслиманских насеља суседних општина.

Жртве: 1) Зоран [Лазар] Илић, 1953; 2) Милисав [Милош] Илић, 1955; 3) Спаса [Никола] Илић, 1912; 4) Лазар [Јевто] Илић, 1924; 5) Иконија [Васо] Илић, 1935; 6) Васо [Милан] Марковић, 1933; 7) војник Ђоко, презиме непознато, избеглица из Зенице (можда је реч о Милораду [Богдан] Станковићу, 1959, из Зенице).

Подравање у општини Сребреница, етнички чисто и једно од највећих српских села у овом крају (413 становника), тешко је страдало у оба светска рата. Од почетка ратних сукоба и муслиманског терора у овом крају, поготово током лета 1992, Подравање су стално угрожавали Муслимани Сребренице. Село је више од пет месеци, ослањајући се једино на властите могућности, одолевало муслиманским насртајима. Најжешћи напад веома бројних и добро наоружаних јединица Армије Босне и Херцеговине, регрутованих са овог подручја, извршен је 24. септембра 1992.

Жртве: 1) Војин [Милоје] Јовановић, 1923; 2) Светозар [Милоје] Јовановић, 1933; 3) Радо [Обрад] Лазаревић, 1920; 4) Милева [Василије] Петровић, 1948; 5) Миломир [Марко] Петровић, 1951; 6) Михајло [Јово] Митровић, 1932; 7) Ружа Митровић, 1927; 8) Драго [Марко] Митровић, 1925; 9) Радован [Анђелко] Маринковић, 1938; 10) Милован [Милош] Маринковић, 1955; 11) Раде [Милош] Маринковић, 1961; 12) Дикосава [Жарко] Маринковић, 1938; 13) Милош [Драго] Маринковић, 1935; 14) Миладин [Милисав] Перендић, 1924; 15) Томислав [Савкан] Перендић, 1930; 16) Станка [Благоје] Перендић, 1935; 17) Спасенија [Богдан] Перендић, 1932; 18) Митар [Цвијетин] Шарац, 1963; 19) Душан [Веселин] Шарац, 1964; 20) Мирјана [Обрад] Шарац, 1943; 21) Милан [Манојло] Шарац, 1929; 22) Гојко [Марко] Томић, 1930; 23) Михајло [Марко] Томић, 1941; 24) Милијан [Милош] Васић, 1951; 25) Милисав Весић; 26) Славиша [Радомир] Николић, 1960; 27) Драган [Чедомир] Николић, 1960; 28) Небојша Павловић, 1971; 29) Раде [Милета] Мудринић, 1961; 30) Бориша [Ружа] Митић, 1946; 31) Ђураћ [Милан] Богдановић, 1960; 32) Драгутин [Митар] Кукић, 1954.

Брачан, привредни објекат, површински коп рудника боксита Милићи у општини Власеница. Приликом напада који је извршен 24. септембра 1992, масакрирано је свих седам чувара рудника, иначе лица српске националности.

Жртве: 1) Миливоје [Тодор] Сушић, 1958; 2) Славко [Божидар] Шалипуровић, 1971; 3) Славко [Митар] Гордић, 1958; 4) Видоје [Милорад] Шалипуровић, 1961; 5) Зоран [Неђо] Лаловић, 1943; 6) Миодраг [Мијат] Глигоровић, 1956; 7) Рајко [Радојко] Пантић, 1943.

Рогосија, мало српско село у општини Власеница (34 становника српске националности), претрпело је жесток напад 26. септембра 1992. Напад су извршиле муслиманске оружане снаге Армије Босне и Херцеговине са подручја Сребренице, Власенице, Коњевић Поља, Братунца, Церске и Касабе. Већина мештана и њихових заштитника поубијана је на најсуровији начин.

Жртве: 1) Мирко [Милан] Продановић, 1961; 2) Милан [Станко] Станишић, 1960; 3) Неђо [Цвијан] Станишић, 1964; 4) Љубомир [Љубинко] Јурошевић, 1962; 5) Зоран [Милорад] Равњаковић, 1960; 6) Драгољуб [Милка] Деурић, 1964; 7) Миломир [Милисав] Продановић, 1966, његов брат 8) Жарко [Милисав] Продановић, 1970; 9) Боро [Стјепан] Тешић, 1960; 10) Драгомир [Обро] Јаћимовић, 1949; 11) Чедомир [Миладин] Дошић, 1950; 12) Милован [Петар] Ковачевић, 1952; 13) Лука [Цвијетин] Мајсторовић, 1950; 14) Бошко [Миладин] Драгић, 1947; 15) Душан [Зарија] Ђурић, 1943; 16) Димитрије [Радисав] Алемпић, 1959; 17) Велимир [Митар] Мајсторовић, 1967; 18) Мићо [Љубомир] Митровић, 1947; 19) Рајко [Неђо] Ребић, 1958; 20) Милан [Радован] Мијић, 1952; 21) Раденко [Миладин] Секулић, 1962; 22) Горан [Гојко] Пејиновић, 1958; 23) Јадранко [Неђо] Шевкушић, 1961; 24) Александар [Бранислав] Дракулић, 1969; 25) Милан [Бранко] Вујичић, 1954; 26) Томислав [Рајко] Тешић, 1971; 27) Милан [Митар] Секулић, 1947; 28) Ненад [Цвијан] Станишић, 1972.

Факовићи, плодно и богато подрињско село у општини Братунац, са знатно бројнијим српским становништвом (Срба 115, Муслимана 33). Нападнуто је 5. октобра 1992. Напад на Факовиће извршиле су јединице Армије Босне и Херцеговине, формиране по околним муслиманским селима на подручју Братунца и Сребренице знатно пре почетка ратних сукоба у овом крају.

Жртве: 1) Десанка [Радоје] Божић, 1924; 2) Олга [Милован] Марковић, 1935; 3) Славка [Милован] Марковић, 1931; 4) Ћуба Николић, 1954; 5) Данило Ђурић, 1910; 6) Мирослав [Милан] Ивановић, 1973; 7) Радоје [Саво] Марковић, 1941; 8) Радомир [Стево] Марковић, 1939; 9) Петко [Милован] Николић, 1954; 10) Милован [Сретен] Николић, 1923; 11) Радован [Јово] Савић, 1965; 12) Миломир [Благоје] Суботић, 1959; 13) Милован [Драго] Ђокић, 1936; 14) Сретен [Милета] Ђокић, 1938; 15) Ђоко [Недељко] Ђокић, 1955; 16) Видоје [Радован] Ђукић, 1954; 17) Светозар [Сретен] Ђокић, 1965.

Бољевићи, општина Братунац, велико српско село у плодној долини реке Дрине (415 становника). Муслиманске снаге са овог подручја, припадници Армије Босне и Херцеговине, нападе су село у исто време кад и суседне Факовиће, 5. октобра 1992. Том приликом су убили осам недужних, углавном старијих особа, које су, излажући опасности своје животе, остале у селу да хране стоку, скупљају летину и чувају своје и суседне куће и имања.

Жртве: 1) Миљана Деспотовић; 2) Петра [Милорад] Продановић, 1927; 3) Стојка [Јован] Стјепановић, 1922; 4) Станија Васић, 1930; 5) Радован [Срето] Ђукић, 1922; 6) Милутин [Љубисав] Ристић, 1940; 7) Зарија [Новица] Ристић, 1928; 8) Владан [Манојло] Васић, 1929.

Шетићи, општина Зворник. На српски део села (Муслимана 656, Срба 83, Југословена 2), заселак Пантићи, извршен је напад у праскозорје 8. октобра 1992. Акцију су организовали и извели муслимани Шетића и околних муслиманских села Зворничке општине.

Жртве: 1) Михаило [Саво] Пантић, 1912; 2) Цвијета Пантић, 1910; 3) Деса Пантић, 1927; 4) Сава Пантић, 1920; 5) Љубица [Милан] Пантић, 1946; 6) Цвија Преловац, 1932; 7) Босиљка [Никола] Лукић, 1927; 8) Цвија Сандић.

Малешићи. Напад на ово, претежно српско село у општини Зворник (Срба 666, Муслимана 69), извршен је истовремено са нападом на српски део села Шетићи, у раним јутарњим часовима 8. октобра 1992. Акцију су предводили и злочине починили у највећој мери муслимани комшијског села Јусићи, у сарадњи са већим бројем наоружаних припадника Армије Босне и Херцеговине из околних села и општина настанених муслиманским становништвом.

Жртве: 1) Здравко [Миладин] Милошевић, 1926; 2) Саво [Вељко] Видовић, 1937; 3) Михајло Перић, 1902; 4) Цвија Перић, 1907; 5) Љубица Перић, 1942; 6) Здравко Малеша, 1922; 7) непозната жена из села Змајевица, која се затекла у гостима.

Каменица Доња и Каменица Горња (Срба 323, Муслимана 2.633, Југословена 22). Српске засеoke, или подручја, ових углавном муслиманских села зворничке општине опколиле су у току ноћи локалне муслиманске оружане формације, припадници Армије Босне и Херцеговине, и освојили их 6. новембра 1992. Том приликом су заробљени многи Срби, браниоци ових заселака и чланови њихових породица. Колико је у овом погрому лица српске националности Каменице страдало, заробљено и масакрирано, још увек је непознато. Цифре се крећу од 109 до преко 250 жртава.

Жртве: 1) Миладин [Игњат] Ашћерић, 1962; 2) Зоран [Јово] Бојановић, 1961; 3) Драгомир [Велимир] Божић, 1966; 4) Никола [Миладин] Чворић, 1963; 5) Саво [Перо] Ђокић, 1930; 6) Владо [Перо] Грабовица, 1950; 7) Радисав [Тимотије] Грабовица, 1950; 8) Ратко [Костадин] Илић, 1959; 9) Драган [Бошко] Јакшић, 1965; 10) Станко [Марко] Јовановић-Мишо, 1956; 11) Урош [Дамјан] Казановић, 1948; 12) Миодраг-Мишо [Василије] Ковачевић, 1959; 13) Драган [Стеван] Летић, 1964; 14) Српко [Војин] Лукић, 1955; 15) Радислав [Лазар] Мацановић, 1962; 16) Тришо [Микајло] Михајловић, 1959; 17) Марко [Јово] Милошевић, 1948; 18) Радомир [Милош] Павловић, 1974; 19) Бранислав [Душан] Петровић, 1958; 20) Горан [Златко] Пјанић, 1952; 21) Радомир [Рајко] Радић, 1950; 22) Радован [Стево] Савић, 1966; 23) Жарко [Богдан] Савић, 1949; 24) Мићо [Миливоје] Симић, 1953; 25) Ненад [Жарко] Стевановић, 1956; 26) Славко [Драго] Тијанић, 1970; 27) Зоран [Томо] Урумковић, 1958; 28) Драгомир [Љубо] Јовановић, 1958; 29) Саво [Васо] Казановић, 1957; 30) Радан [Ђорђе] Павловић, 1967; 31) Мићо [Крстан] Тешић, 1968; 32) Велимир [Вељко] Јовановић, 1955; 33) Милан [Михајло] Продановић, 1953; 34) Ратко [Ненад] Продановић, 1944; 35) Миладин [Јово] Ложњаковић, 1958; 36) Раде [Бранислав] Марић, 1949; 37) Панто [Владо] Мијатовић, 1955; 38) Виктор [Младен] Савић, 1964; 39) Ђорђе [Владимир] Стевановић, 1952; 40) Богдан [Радивој] Радовић, 1952; 41) Кирило [Стеван] Стевановић, 1940; 42) Милорад [Милан] Видовић, 1966; 43) Владо [Петко] Ристановић, 1958; 44) Алекса [Цвијан] Савић, 1952; 45) Рајо [Цвијетко] Максимовић, 1953; 46) Милош

[Желимир] Зеленовић, 1967; 47) Зоран [Неђо] Божић, 1964; 48) Милош [Ристо] Грабовица, 1974; 49) Борисав [Витомир] Михајловић, 1958; 50) Славко [Вукашин] Павловић, 1959; 51) Миладин [Божо] Недић, 1960; 52) Миладин Ћерић.

Сикирић, општина Братунац, село са релативно равномерним бројем српског и муслиманског становништва (Срба 201, Муслимана 241). Напад на српски део села су 14. децембра 1992, у раним јутарњим часовима, извршиле веома бројне муслиманске оружане формације Армије Босне и Херцеговине, регрутоване из околних муслиманских насеља, Братунца, Сребренице и осталих суседних општина. Српски део села је опљачкан и уништен, а велики број мештана убијен веома свирепо, после заробљавања, углавном хладним оружјем.

Жртве: 1) Живојин [Благоје] Илић, 1928; 2) Радојка [Коста] Илић, 1935; 3) Радован [Богосав] Митровић, 1948, његов брат 4) Срећко [Богосав] Митровић, 1946; 5) Миломир [Богосав] Недељковић, 1940; 6) Љубисав [Обрад] Недељковић, 1925; 7) Ратко [Светислав] Недељковић, 1946; 8) Слободан [Миладин] Петровић, 1976; 9) Душан [Раде] Продановић, 1931; 10) Обренија [Миладин] Ранкић, 1934; 11) Златан [Ранко] Симић, 1961; Живадин [Светолик] Симић, 1946; 12) Радисав [Светолик] Симић, 1939; 13) Гроздана [Василије] Симић, 1931; 14) Драгиша [Бранко] Стевановић, 1966; 15) Миломир [Љубисав] Танасић, 1939; 16) Милан [Петра] Танасић, 1957; 17) Обренија [Обрад] Тришић, 1931; 18) Новак [Срећко] Вуксић, 1931; 19) Милован [Максим] Симић, 1949.

Бјеловац, у општини Братунац, претежно српско село на обали Дрине (Срба 238, Муслимана 51). Напад великог броја Муслимана, припадника Армије Босне и Херцеговине, углавном добровољаца из околних муслиманских села братуначке и сребреничке општине, у некој врсти ланчаног похода на српска насеља која се дуж Дрине граниче са Србијом, извршен је истовремено кад и напад на Сикирић, у само праскозорје 14. децембра 1992. И у овом селу је регистрован велики број жртава међу цивилним српским становништвом и њиховим браниоцима.

Жртве: 1) Златан [Миленко] Богичевић, 1975; 2) Миодраг [Илија] Цвијић, 1972; 3) Слободан [Витомира] Деспотовић; 4) Стево [Неђо] Филиповић, 1951; 5) Милисав [Илија] Илић, 1957; 6) Милун [Мићо] Илић, 1939; 7) Злата [Милош] Јовановић, 1911; 8) Раденка [Милисав] Јовановић, 1974; 9) Вида [Радивоје] Лукић, 1933;

10) Мирослав [Новица] Маринчевић, 1965; 11) Радивоје [Илија] Матић, 1937, његове кћерке 12) Гордана [Радивоје] Матић, 1967, и 13) Снежана [Радивоје] Матић, 1965; 14) Мирко [Петко] Миладиновић, 1971, његов брат 15) Чедо [Петко] Миладиновић, 1975; 16) Славко [Чедо] Милутиновић, 1963; 17) Слободан [Ратко] Недељковић, 1970; 18) Мирко [Крсто] Петровић, 1920; 19) Мирко [Милан] Петровић, 1972; 20) Митар [Остоја] Савић, 1954; 21) Радован [Сретен] Танасић, 1923; 22) Рајко [Живојин] Томић, 1955; 23) Милорад [Живорад] Тошић, 1972; 24) Зоран [Томислав] Тришић, 1968; 25) Десимир [Никодин] Матић, 1928.

Лозничка Ријека, у подрињској Општини Братунац. Село са доминантном српском већином (Срба 132, Муслимана 22), нападнуто је истовремено кад и Сикирић и Бјеловац, у раним јутарњим часовима 14. децембра 1992. Реч је о три суседна села у долини реке Дрине, скоро повезана на истој саобраћајници, која су у походу јединица Армије Босне и Херцеговине, састављених од Муслимана Братунца, Власенице и Сребренице, савњена са земљом.

Жртве: 1) Славомир [Видоје или Радивоје] Дамњановић, 1971; 2) Недељко [Светозар] Дамњановић, 1959; 3) Драгољуб [Милисав] Филиповић, 1942, његов син 4) Драган [Драгољуб] Филиповић, 1962; 5) Милан [Петко или Петар] Јовановић, 1948; 6) Ђоко [Петар] Јокановић, 1956; 7) Милош [Веселин] Јовановић; 1928; 8) Жељко [Војислав] Кнежевић, 1966; 9) Кристина [Чедо] Лукић, 1948; 10) Бојан [Николче] Милковски, 1938; 11) Млађен [Божидар] Петровић, 1958; 12) Миодраг [Богдан] Петровић, 1948; 13) Раденко [Рајко] Станковић, 1972; 14) Ратко [Илија] Симић, 1951; 15) Божо [Крсто] Тодоровић, 1949; 16) Радован [Саво] Вучетић, 1943, његов син 17) Миленко [Радован] Вучетић, 1975.

Брана Бачићи. Српско село (Срба 263) на подручју месне заједнице Кравица, општина Братунац, цело лето налазило се на мети оружаних напада и сталних оружаних провокација из околних муслиманских села Церске, Касабе, Коњевић Поља, Глогове, Побуђа. То се догодило и 14. децембра 1992.

Жртве: 1) Рајко [Живојин] Томић, 1955; 2) Душан [Милорад] Петровић, 1936; 3) Васиљ [Петар] Тодоровић, 1955; 4) Ратко [Марко] Дадих-Бато, 1954; 5) Славко [Неђо] Илић, 1939.

Цикотска Ријека, у атару српског села Шадићи Горњи (Срба 228, Југословена 2), општина Власеница. Дана 23. децембра 1992, у заседи, пресретнут је камион којим је путовало више цивилних лица и са њима неколико припадника војске Републике Српске. Возило се кретало на српској територији и изван зоне непосредних ратних дејстава. Заседу су поставили припадници неке мање терористичко-диверзантске јединице из састава Другог корпуса оружаних снага Армије Босне и Херцеговине.

Жртве: 1) Драган [Милош] Ђурић, 1953; 2) Драган [Боривоје] Радуловић, 1963; 3) Богдан [Млађен] Николић, 1956; 4) Ратко [Ристо] Миликановић, 1953; 5) Радослав [Данило] Станић, 1946; 6) Миленко [Милорад] Остојић, 1944; 7) Радивоје [Никола] Копривица, 1953; 8) Видослав [Јово] Јурошевић, 1955; 9) Саво [Владо] Лазаревић, 1963; 10) Станко [Владо] Лазаревић, 1966; 11) Срето [Перо] Крстић, 1948; 12) Младен [Ненад] Татомировић, 1956.

Јежештица, у општини Братунац. Ово чисто српско и доста велико село, поново је доживело трагедију на православни Божић, 7. јануара 1993. И у овом нападу, као и у оном од 8. августа 1992, страдао је велики број мештана. Реч је, пре свега, о цивилним лицима српске националности и њиховим најближим, који су покушавали да одбране село.

Жртве: 1) Видосава [Микаило] Тришић, 1946; 2) Радојко [Љубомир] Богичевић, 1954; 3) Војислав [Љубомир] Богичевић, 1949; 4) Мило [Стојан] Јокић, 1926; 5) Радомир [Вујадин] Јовановић, 1959; 6) Ратко [Драгомир] Миладиновић, 1959; 7) Ђорђо [Драгомир] Миладиновић, 1958; 8) Недељко [Милорад] Милановић, 1937; 9) Драган [Недељко] Милановић, 1970; 10) Милован [Ристо] Остојић, 1949; 11) Митар [Ристо] Остојић, 1934; 12) Крстивоје [Владимир] Ђукановић, 1935; 13) Бошко [Милош] Ђукановић, 1928; 14) Невенка [Ристо] Ђукановић, 1946; 15) Драго [Павле] Лазић, 1913; 16) Гордан [Џвијетин] Николић, 1958; 17) Иван [Владимир] Ђукановић, 1954.

Кравица, чисто српско село у Општини Братунац (Срба 353, осталих 4), а под истим називом и веома познато подручје које сачињава више српских села и заселака: Брана Бачићи (Срба 263), Бањевићи (Срба 38), Мандићи, Мратинци (Срба 218, Муслимана 70), Поповићи, Липеновићи (Срба 235, Југословена 3), Побрђе (Срба 196, Муслимана 50), Кајићи, Оправдићи (Срба 434) и др. Оружане провокације и напади понављали су се скоро сваког дана, а најжешћи, претходно добро припремљен и

организован напад веома јаким муслиманских снага, преко 3.000 бораца, извршен је на православни Божић, 7. јануара, 1993. Том приликом су страдала сва кривица српска насеља и убијени многи мештани.

Жртве: 1) Негослав [Микаило] Ерић, 1912, Кривица; 2) Крстина [Никола] Ерић, 1914, Кривица; 3) Милован [Тодосије] Николић, 1946, Кривица; 4) Ристо [Коста] Поповић, 1920, Кривица; 5) Костадин [Ристо] Поповић, 1947, Кривица; 6) Мара [Васо] Божић, 1909, Мандићи; 7) Стево [Стојан] Божић, 1951, Мандићи; 8) Крсто [Душан] Лазић, 1933, Брана Бачићи; 9) Миладин [Драго] Момчиловић, 1935, Оправдићи; 10) Васо [Марко] Николић, 1920, Брана Бачићи; 11) Митар [Џвијан] Николић, 1927, Кајићи; 12) Љубица Обачкић, 1918, Мратињци; 13) Танкосава [Васиљ] Стевановић, 1938, Брана Бачићи; 14) Владимир [Стојан] Стојановић, 1915, Брана Бачићи; 15) Стојан [Митар] Јовановић, 1948, Кривица.

Шиљковићи, општина Братунац. Релативно мало српско село у месној заједници Кривица (90 становника српске националности) најжешћи напад Муслимана овог краја, припадника Армије Босне и Херцеговине, доживело је, као и цео крај, на српски Божић, 7. јануара 1993. И поред јуначке и пожртвоване одбране малобројних мештана, село је окупирано и уништено.

Жртве: 1) Радоје [Радован] Павловић, 1934; 2) Миладин [Душан] Долијановић, 1963; 3) Лазар [Костадин] Веселиновић, 1935; 4) Станоје [Станко] Ђокић, 1942; 5) Миладин [Радован] Стевановић, 1943; 6) Васкрсије [Ђорђе] Радовић, 1956; 7) Драган [Радосав] Радовић, 1968; 8) Раденко [Љубо] Радовић, 1974; 9) Новица [Слободан] Богичевић, 1976; 10) Слободан [Јован] Богичевић, 1945; 11) Миле [Саво] Савељић, 1964; 12) Божо [Драго] Радовић, 1943. 13) Вишњић [Тодор] Ратко, 1949; 14) Пајкан [Пајо] Гаврић, 1963.

Скелани, са бројним околним српским селима и засеокима: Ђосићи, Костоломци (Срба 234), Кушићи, Жабоквица (Срба 589, Муслимана 52), Топлица (Срба 254, муслимана 13), Бујаковићи (Срба 166, Муслимана 7), Језеро, Калиманићи (Срба 289, Муслимана 105), Стублови и др. у Општини Сребреница. Нападнути су у раним јутарњим часовима 16. јануара 1993.

Жртве: 1) Новак [Радисава] Ракић, 1953; 2) Драгомир [Јово] Ракић, 1953; 3) Миломир [Јово] Ракић, 1957; 4) Радиша [Славко]

Ракић, 1961; 5) Драгомир [Марјан] Ракић, 1940; 6) Миле [Дико] Ивановић, 1952; 7) Предраг [Мило] Ивановић, 1973; 8) Желимир [Милутин] Ивановић, 1968; 9) Жарко [Миленко] Павловић, 1938; 10) Милорад [Чедо] Трифуновић, 1958; 11) Богдан [Јово] Живановић, 1927; 12) Добрина [Михаила] Живановић, 1923; 13) Тадија [Милорад] Ракић, 1930; 14) Дамјан [Жико] Максимовић, 1934; 15) Анђелко [Светозар] Павловић, 1914; 16) Видосава Трифуновић, 1915; 17) Небојша [Предраг] Илић, 1969; 18) Марко [Саво] Милановић, 1954; 19) Алекса [Дражо] Глигић, 1968; 20) Шћепо [Симо] Јањић, 1947; 21) Симо [Перо] Јањић, 1948; 22) Владо [Саво] Мијатовић, 1966; 23) Милан [Милош] Миловановић, 1967; 24) Милун [Раденко] Марковић, 1970; 25) Анђа [Симо] Јањић, 1927; 26) Гордана [Остоја] Секулић, 1966; 27) Александар [Томислав] Димитријевић, 1987; 28) Радисав [Томислав] Димитријевић, 1984; 29) Драган [Јован] Димитријевић, 1965; 30) Радован [Драган] Симић, 1966; 31) Драгоје [Бориша] Милошевић, 1960; 32) Миленко [Петар] Миловановић, 1941; 33) Радивоје [Стојан] Николић, 1952; 34) Миленко [Војислав] Николић, 1940; 35) Петко [Мићо] Тодоровић, 1940; 36) Филип [Ђорђе] Живановић, 1931; 37) Стојан Живановић, 1925; 38) Милојко [Анђелко] Јаковљевић, 1957; 39) Саво [Милован] Максимовић, 1932; 40) Роса Неђић, 1933; 41) Владислав [Лазар] Ристић, 1947; 42) Радивоје Митровић, 1942; 43) Милија [Митар] Јаковљевић, 1957; 44) Мирко [Максим] Митровић, 1939; 45) Миленко [Милан] Јаковљевић, 1946; 46) Новак [Цветко] Ристић, 1951; 47) Илија Милановић, 1922; 48) Радо Ристић, 1920; 49) Душанка Милановић, 1920; 50) Миленија [Петко] Јанковић, 1963; 51) Миленко [Станоје] Тодоровић, 1928; 52) Никола [Јово] Живановић, 1921; 53) Радинка Митровић, 1946; 54) Миленка Ристић, 1930; 55) Иванка [Милорад] Ристић, 1950; 56) Митра [Новак] Ристић, 1974; 57) Мићо [Новак] Ристић, 1977; 58) Мирко [Радисав] Ракић, 1925; 59) Радосава Ковачевић, 1915; 60) Илинка Благојевић, 1914; 61) Даринка Митровић, 1922.

Бабићи, релативно мало српско село испод планине Удрч (Срба 114), на ивицама великог и познатог муслиманског подручја Церске у општини Власеница, страдало је у току ноћи 9. марта 1993, приликом изненадног диверзантског напада муслиманских оружаних формација, са локалног подручја Церске, Касабе, Коњевић Поља и других околних места.

Жртве: 1) Петар [Ђоко] Чолић, 1948; 2) Мирсад [Мехмед] Мујачић, 1958; 3) Јанко [Станоје] Марић, 1950; 4) Милош [Тодор] Миланковић, 1942; 5) Расим [Рашид] Мехмедовић, 1957; 6) Жељко [Жарко] Дујаковић, 1963; 7) Митар [Душан] Поповић, 1946; 8) Недељко [Јован] Ђекић, 1944; 9) Винко [Петар] Демировић, 1960; 10) Миладин [Митар] Удовчић, 1942; 11) Борко [Милан] Новић, 1942; 12) Недељко [Стојан] Драгојловић, 1946; 13) Мирко [Танасије] Давидовић, 1951; 14) Слободан [Душан] Давидовић, 1957; 15) Дражен [Никола] Бојанић, 1974.

Бошковићи, претежно српско село у општини Зворник (Срба 593, Муслимана 61, Хрвата 1, Југословена 2). Нападнуто је уочи празника Св. Илије, 1. августа 1993. Пешадијском нападу је претходило вишечасовно гранатирање конвенционалним пројектилима, али и пројектилима са концентрисаним хлором, бојним отровом који су открили инспектори ОУН приликом самоиницијативно спроведене истраге на подручју села. То је потврдио и командант 206. бригаде Армије Босне и Херцеговине у Тузли, као и стручњаци УНПРОФОР-а у извештају који су поднели Генералном секретару ОУН Бутросу Галију.

Жртве: 1) Срећко [Аћим] Филиповић, 1933; 2) Сретен [Томо] Јокић, 1964, његов отац 3) Томо [Јово] Јокић, 1939; 4) Урош [Бранко] Јокић, 1953; 5) Милорад [Мићо] Костић, 1966; 6) Симо [Милован] Лукић, 1951; 7) Бранислав [Милош] Николић, 1954; 8) Драгиња Николић; 9) Здравко [Илија] Николић, 1973; 10) Винко [Петар] Максимовић, 1954; 11) Драгомир [Ивко] Милутиновић, 1941; 12) Перо [Лазар] Милутиновић, 1922; 13) Србо [Саво] Савић, 1955; 14) Бошко [Тоде] Савиновић, 1944; 15) Милан [Михајло] Васиљевић, 1958; 16) Чедомир [Јован] Николић, 1937.

Горњи Локањ, доста велико чисто српско село (743) у општини Зворник. Претрпело је веома жесток напад 11. децембра 1993. Напад на село су, уз употребу артиљерије и свих врста модерног наоружања, извршиле јаке и бројне оружане формације Тузланског корпуса Армије Босне и Херцеговине.

Жртве: 1) Милош [Јела] Јевтић, 1964; 2) Драган [Перо] Мићић, 1973; 3) Милан [Крсто] Мићић, 1944; 4) Миливоје [Симо] Поподић, 1952; 5) Теодор [Лазар] Живковић, 1949; 6) Војо [Милан] Лакић, 1936; 7) Рајо [Бошко] Рајковић, 1965; 8) Драго [Вељко] Перић, 1959; 9) Сретен [Срећко] Спасојевић, 1944; 10) Миливој [Милосав] Јовић, 1960; 11) Милан [Цвијетин] Радовановић, 1954;

12) Милан [Милорад] Савић, 1934; 13) Милутин [Мићо] Симанић, 1953.

Сливње, у највећој мери српско село у општини Олово (Срба 113, Муслимана 38). У поодмаклом периоду муслиманског пустошења у овим крајевима, село се нашло на удару оружаних формација Армије Босне и Херцеговине 15. децембра 1993. Напад је извршен само на српски, већински део села и на српска домаћинства.

Жртве: 1) Момир [Мијат] Дупљанин, 1936; 2) Будимир [Драго] Дупљанин, 1960; 3) Бранко [Миливоје] Јањуш, 1949, његов син 4) Радојица [Бранко] Јањуш, 1972; 5) Зора Јањуш.

Јелачићи, у општини Кладањ, једно од доста великих чисто српских села (Срба 315, Југословена 2). Нападнуто је 14. јануара 1994, на православну Нову годину, изјутра око 7,30 часова. Напад су извршили припадници Армије Босне и Херцеговине регрутовани из муслиманских насеља ове и суседних општина.

Жртве: 1) Петко [Тодор] Божић, 1929; 2) Новица [Јован] Ерделић, 1965; 3) Драго [Божо] Ерделић, 1944; 4) Веселин [Гавро] Ерделић, 1941; 5) Драго [Ђуро] Ерделић, 1928; 6) Божо [Саво] Ерделић, 1910; 7) Радивоје [Милош] Еркић, 1953; 8) Грозда [Десимир] Еркић, 1932; 9) Љубинка [Миро] Еркић, 1927; 10) Невенка [Обрен] Еркић, 1914; 11) Радивоје [Десимир] Милић, 1940; 12) Јован [Коста] Милић, 1940; 13) Недјељко [Миладин] Милић, 1967; 14) Коста [Ратко] Милић, 1955; 15) Миладин [Владета] Вуковић, 1959; 16) Зора [Сретко] Божић, 1949; 17) Милош [Блашко] Сејменовић, 1964.

Пелемиши, српско насеље у општини Кладањ. Дуго на мети Муслимана из околних села, место је најжешћи напад претрпело 30. марта 1994, у раним јутарњим часовима. У нападу су учествовале локалне оружане муслиманске формације из састава Армије Босне и Херцеговине (121. брдска бригада из Кладња, и др.).

Жртве: 1) Лазо [Радивој] Ашћерић, 1973; 2) Славиша [Ратко] Вуковић, 1972; 3) Ненад [Стеван] Видовић, 1951; 4) Мирољуб [Ристо] Миличић, 1946; 5) Ненад [Петар] Васић, 1973; 6) Драгиша [Стојан] Радивојевић, 1952; 7) Милош [Џвијетин] Пепић, 1941; 8) Љубиша [Вићо] Поповић, 1962; 9) Драган [Слободан] Мишић, 1972; 10) Стојан [Сретко] Петровић, 1963.

Рупово Брдо. Пет мештана српске националности је страдало у заседи коју су 27. маја 1995, у 17,15 часова, Муслимани поставили на макадамском путу између Рупова Брда и Купусна. Организатори и учесници заседе су припадници 28. дивизије Армије Босне и Херцеговине, под командом Насера Орића, са седиштем у заштићеној и наводно демилитаризованој зони Сребренице. У заседи је убијено пет српских дрвосеча, који су старим камионом марке Мерцедес превозили дрва из шуме за своја домаћинства.

Жртве: 1) Љубиша [Војин] Голић, 1946; 2) Милисав [Станко] Петровић, 1948; 3) Бранко [Драго] Николић, 1950; 4) Миладин [Радивоје] Савић, 1957; 5) Милош [Милош] Мишић, 1961.

Скелани, у општини Сребреница. Место догађаја је локални макадамски пут између Сребренице и Скелана. У једном од својих честих диверзантских похода из заштићене зоне Сребренице, муслимански војници 28. дивизије су 23. јуна 1995. поставили заседу и у путничком цивилном комби возилу убили пет лица српске националности из суседног села Скелани. Ова заседа и потоњи напад на село Вишњица у општини Милићи биле су последње злочиначке оружане акције сребреничких муслимана пред коначан повратак Срба у овај градић.

Жртве: 1) Томо [Радомир] Бибић, 1955; 2) Остоја [Радомир] Божић, 1946; 3) Драгиша [Видоје] Павловић, 1963; 4) Живорад [Игњат] Грујичић, 1950; 5) Велисав [Радован] Павловић, 1953.

Баљковица, једно од релативно великих села у подрињској општини Зворник. У току ноћи 15. на 16. јули 1995, нашло се на жестоком удару 28. дивизије Другог корпуса Армије Босне и Херцеговине. Веома јаке муслиманске снаге, према процени око 15.000 бораца, после изгона из Сребренице, покушале су да се преко српских села и српске територије пробију до Тузле. На путу им се нашло и ово српско село.

Жртве: 1) Гојко [Јован] Кулић, 1954; 2) Зоран [Борисав] Стојкић, 1959; 3) Петар [Драгомир] Батић, 1939; 4) Милан [Вељко] Јакшић, 1965; 5) Славко [Мићо] Катић, 1968; 6) Саво [Ђорђе] Аћимовић, 1955; 7) Зоран [Стево] Томић, 1960; 8) Радо [Василије] Томић, 1970; 9) Горан [Душан] Готовић, 1973; 10) Василије [Миливој] Делић, 1941; 11) Љубиша [Слободан] Јеркић, 1964; 12) Анто [Јован] Милошевић, 1961; 13) Бошко [Момчило] Алексић, 1960; 14) Славко [Слободан] Драгић, 1963; 15) Душан [Слободан] Николић, 1957; 16) Мићо [Радивој] Перић, 1967; 17) Миленко [Милан] Радић, 1964; 18) Гојко [Лазар] Симић, 1952; 19) Драган

[Драгомир] Стевановић, 1971; 20) Петар [Рајко] Тијанић, 1937; 21) Цвијетин [Илија] Николић, 1951; 22) Рајко [Добросав] Смиљанић, 1966; 23) Драган Милићевић, 1975.

Сви поименично наведени у овој малој књизи смрти, недужни мештани сребреничког краја, не својом кривицом избрисани су из књиге живота, страдали су од исте руке као и њихови преци, и данас на истим гробљима почивају. Остаје нада да њихови потомци неће доживети исту судбину.

Љубиша Симић

Београд

ПУТОПИС КРОЗ СРПСКА СЕЛА СРЕБРЕНИЧКОГ КРАЈА: НЕКАД И САД

Прошло је скоро двадесет година од периода 1992-1995. године, када су јединице Армије Босне и Херцеговине из сребреничке енклаве систематски нападале српска села у региону Сребренице, Братунца и Склана. Од тада, физичка и демографска слика на том подручју није се превише променила, и ако би морали да дамо неку генералну оцену, та слика би данас свакако била лошија. Села у овом крају изгледају запуштеније и сабласније него у тренутку када су под налетом разуларених хорди њихови мештани били протерани са својих вековних огњишта.

Питања је данас чини се више него пре двадесетак година, а одговора можда још мање. Многа дешавања у том крају нису расветљена, или су остала у сенци дешавања у јулу 1995. године. И све би то могло бити распршено упорним медијским трудом на подизању свести јавности о заборављеној трагедији српске Сребренице, да српска села нису у значајном проценту остала буквално пуста и разорена, каквим су их њихове комшије Бошњаци оставили након низа ничим испровоцираних и бесомучних напада, посебно током 1992. и 1993. године. Као живе заједнице, та насеља више не постоје. Више нема никога да каже њихову причу.

Прво питање које се намеће јесте несхватљива инертност Срба да говоре о својим страдањима и укажу на патње кроз које су прошли. Они то правдају чињеницом да се после 1995. године водио дуготрајан и опсежан медијски рат против српског живља, те да због свеопште, вештачки направљене атмосфере није постојало слуха за њихове патње, како у самој Босни и Херцеговини тако и широм света.

Обилазећи села, човек стиче утисак напуштености и отуђености. У неким од њих време и даље стоји, казальке живота нису се још покренуле. Празна, пуста и усамљена, дочекују и испраћају године и као таква говоре о људској патњи и прогону једног недужног народа. Та огњишта су сада дом дивљим животињама и псима луталицама. У тим местима више нема деце, или је њихов број занемарљив. Школе су уништене и за њихову обнову нико не даје ни пет пара, јер и онако нема ко да их поха-

ђа. Понегде можете набасати на неку обновљену цркву, али њена врата су као по правилу закључана, јер становништва нема, па епархија налази да је довољно тек неколико пута годишње да отвори врата цркве, у дане празника.

Једно од првих села које смо обишли је Подравање. Удаљено тридесетак километара од Сребренице, прекривено снегом, не показује никакве облике живота. Наш домаћин, Милојка Бибић, подробно нам говори о нападу на Подравање из суседних бошњачких села. Од некада велике породице Бибић, она је једина преживела напад. Њена два брата, отац и мајка нису били те среће. Једног брата је пронашла са изломљеним удовима, док је другом глава била одсечена. Бошњаци су тог злослутног дана уништили цело село, попалили куће, побили стоку и сваког житеља који се нашао на свом огњишту. Свакако треба поменути и ритуална убиства у овом селу. Одсечене српске главе набијане су на стубове ограде. У појединим случајевима, особе којима је глава одсечена имале су преко 80 година, што довољно говори о монструозности тог дела и о извршитељима.

Да за појединце не постоје границе, сведочи и судбина Драге Митровић, коме је као детету пререзан врат у Другом светском рату, али је он тада на чудесан начин преживео. Оно што су пропустили тада, Бошњаци су учинили у овом рату. Несрећног човека, који је имао афазiju (немогућност говора као последица пресецања врата), Бошњаци су током напада на Подравање пронашли у селу и заклали. Унуци оних који су несрећном човеку пререзали врат током Другог светског рата, испоставиће се, били су нешто умешнији у обављању посла, јер су лекције учили од очева и дедова, чији ножеви у оном рату нису били ништа мање оштри.

Нешто ближе Сребреници, село Брежани је напад претрпело 30. јуна 1992. године. И данас се на срушеним кућама јасно могу видети трагови насиља. У центру села налази се мало православно гробље, које још увек носи трагове вандализма. Када су заузели село, Бошњаци су, након протеривања Срба, свој пир усмерили на српске надгробне споменике, рушећи их и копајући очи на сликама са гробних плоча. Један гроб је након повратка неколицине мештана пронађен откопан. Током напада, село је девастирано у потпуности. Кости српске деце, разасуте по целом селу, чекале су скоро девет месеци да буду сахрањене, јер се у периоду од јуна 1992. до марта 1993. године подручје села налазило под бошњачком окупацијом. За то време, тела српског живља била су препуштена животињама. На неким телима су пронађени трагови насиља. Нападацима није било довољно да убију човека, требало је на мртвом

телу оставити и лични печат. Данас село броји једва 50 житеља, а некад их је било више од 200. Међу жртвама, поред жена, нашла су се деца, као и старије особе. Најмлађа особа убијена тог дана имала је 14, најстарија 88 година.

Пут нас даље води до Букове Главе. Од главног пута идемо пешке, јер је због стања у коме се пут налази приступ аутомобилом – немогућ. Пут води углавном кроз шуму и врло леп крајолик, у чијем центру је смештено ово мало место, потпуно скрајнуто од остатка цивилизације. Први утисак који се намеће је питање: коме је могло да смета тако забачено, стратешки и у сваком другом погледу безначајно место, да би доживело такву судбину? Нема много тога да се види овде осим рушевина и шачице стараца, који покушавају да село ревитализују. Чини се, са slabим изгледима за успех, јер су на измаку животног века, а младих снага и повратника нема. У непосредној близини је и село Мала Турија, а нешто даље Прибићевац. Оба су доживела исту судбину – у потпуности су уништена.

Свако ко познаје сребренички крај, када се помене село Залазје, зна о чему говоримо. Током Другог светског рата, 1943. године, фашисти су побили више од 90 житеља, углавном деце и жена, о чему сведоче костурница и спомен-плоча, подигнути 1962. године. Пола века касније, сценарио је поновљен и опет су страдале српске куће и српски живаљ. Недалеко од Залазја, налази се село Обади, а затим и место са називом Андрићи, које више не постоји на мапи света. Истина, иако је избрисано са мапе, овде живот цвета у једном другом облику. Сваке године, сијасет стабала јабука упорно рађа и чека своје власнике. Очигледно, јабуке су упорније и истрајније у настојању да се живот одржи, но што су то били локални политичари свих ових година. Јабука има напретек, чини се као нигде другде. За сада, оне су једини вид живота и сведок страшних злочина. До села није могуће доћи, јер пут више не постоји. Они упорни морају да се пробију кроз шуму да би стигли до Андрића, а у Андрићима затичу само остатке темеља порушених кућа, кроз које прораста коров, као и мноштво разног дрвенастог растиња.

На другом крају сребреничке општине, налази се село Крнићи. Пут до њега води кроз потпуно обновљено и ревитализовано бошњачко село Токољаци.

Крнићи су били познати по великом броју учених људи који су рођени овде. До 1959. Године, ово велико место имало је статус општине. У центру села се налазе и остаци дома културе, који је за време напада потпуно уништен и спаљен. Заједно са домом културе, Бошњаци су живог спалили учитеља Васу Парачу, рођеног 1912. године, који је, како

кажу, био учитељ не само Србима, него и Бошњацима, и током свог вишегодишњег боравка многе припаднике обе етничке заједнице усмерио на праву страну. Поред дома културе и школе, на удару разуларених банди нашла су се сва српска домаћинства, па је стога јасно да ниједна кућа није преживела напад 5. јула 1992. године. Данас нико не живи у Крнићима. Део становништва који је преживео ратну хаварију нашао је уточиште у Србији, Мађарској, Русији и другим земљама широм Европе.

Тешко је причати о сребреничком крају а не поменути село Карно. У центру села се налази манастир из деветнаестог века, посвећен Покрову пресвете Богородице. Место описује и Иво Андрић, изражавајући поштовање према људима овог краја. Нажалост и ово, као и суседно српско село Међе, данас је празно. Околне порушене куће скоро да су се потпуно сјединиле са природом. Кроз неколико година, неће бити ни трага који би указивао на то да је овде неко живео и да је ово српска земља.

И када помислите да српске патње и страдања не могу бити гори, улазак у Ратковиће вас порази. Село је смештено између потпуно обновљених бошњачких села. Са једне стране су Осмаче, Подкоријен, Дедићи и Познановићи, а са друге Моћевићи. Сва наведена бошњачка села врве од живота и раздрагане деце. Уз асфалт, или поправљени макадамски пут, обновљене школе, куће и сва инфраструктура, који нуде солидно место за живот. У периоду после потписивања Дејтонског мира, 1995. године, међународни донатори су помоћ за обнављање овог краја условљавали тако да је могла ићи само у подручја насељена службено дефинисаним жртвама, искључујући потпуно настрадале цивиле из „агресорског“ табора. За разлику од привилегованих села, до Ратковића није могуће доћи никаквим превозним средством. Да би стигли до села, морате пешачити неколико километара блатњавим путем. Село нема чак ни струју, а о некаквој инфраструктури – излишно је говорити.

Стога с правом можемо рећи да овакав суров и окрутан однос према једном народу не постоји нигде другде.

Није ми познато да се било где у Европи примењују такви двојструки аршини према народима који живе на невеликом простору а врло близу једни других. Где се изгубила сва та правичност и равноправност о којој нам стране дипломате упорно говоре? На овом примеру се види лицемерје како доброг дела Европе тако и Америке, јер њихове организације за обнову и развој овог региона у ово село, као ни у многа друга српска села, нису хтеле да уложе ни пребијену пару. Простим језиком речено, њих не занимају српска страдања. Стиче се утисак да нису ради ни да други причају о томе, јер политички курс у њиховим земљама

усмерен је тако да тамо, чак ни на видику, Срба нема.

Конечно, након доброг пешачења, обрели смо се у Горњим Ратковићима. Прва ствар коју можете запазити јесте величина села. Оно је пре рата имало статус месне заједнице и било једно од највећих у региону. У прилог томе говори и неколико гробаља у Доњим Ратковићима.

Не знам да ли треба наглашавати да у овом селу нисмо пронашли ниједног мештанина. Село је потпуно пусто и празно. Док корачате блатњавим путем, тишина влада свуда унаоколо, одсуство било каквог звука и магла која се спушта на остатке рушевина. То слику чини још необичнијом. Истина, у селу постоји једна кућа коју су саградили мештани, али они ту не живе. Уточиште су нашли на другој обали Дрине.

Село је нападнуто 21. јуна 1992. Истовремено док су харали и пљачкали, Бошњаци су палили сваку кућу до које су стигли и убијали сваког мештанина који није успео да побегне или који је покушао да сачува своје огњиште. Свакако, било је и оних који су веровали комшијама Бошњацима, па су остали у својим кућама. Поверење их је коштало живота, а младим нараштајима оставило болну лекцију.

На споменику подигнутом жртвама напада, налазе се и имена особа које су закорачиле у девету деценију живота. Чак и тако стари и исцрпљени, били су на мети бошњачког зулума. Други су, попут непокретне баке Десанке Станојевић, живи спаљени на свом огњишту.

Други део трагичне судбине овог села су куће, или боље рећи остаци и темељи, јер током напада ниједна кућа није поштеђена. Камером смо забележили више од педесет потпуно уништених српских кућа. До неких нисмо могли да дођемо од густог растиња, друге, пак, више не постоје, јер их је зуб времена заувек избрисао са овог простора.

Треба истаћи да су Ратковићи пре рата имали више од 300 мештана. Данас у њима нема никог. Један део сељана је побијен, други протеран, куће су потпуно уништене, село је безмало мртво. То је дуг и мукотрпан пут којим је ово село кренуло пре 20 година, захваљујући комшијама Бошњацима. Што је можда још чудније, село је и данас на истом курсу, истина, не захваљујући Бошњацима, али свакако захваљујући онима који су затворили очи и окренули главу пред овим гнусним злочиним.

Када сагледавамо злочине које су починили Бошњаци, неизоставно је поменути месну заједницу Кравица, која обухвата велики регион, укључујући неколико села и засеока. Сва та места претрпела су исту судбину као и Кравица – страдала су на Божић 1993. године. Напад је изведен из три правца, био је добро организован и подуже припреман. Цео регион који се налази изнад села Кравица припада великом селу Брана

Бачићи, са неколико засеока разбацаних по падинама. Сви засеоци (Доњи Бачићи, Штулићи, Велика Њива, Русићи) потпуно су уништени, куће спаљене, становништво у великој мери протерано.

Да монструозност оних који су напали село не познаје границе, показује споменик из Другог светског рата. Током напада је оскрнављена спомен-плоча Милеви Млађеновић, коју су 1944. године, заједно са једногодишњом кћерком и свекрвом, заклале усташе. Иако се споменик не налази у близини кућа, нити на каквом уочљивом месту, Бошњаци га нису заобишли, већ су метком или неким тупим предметом оскрнављали слику покојнице на споменику. Плашим се да је скрнављење споменика било мала утеха за унуке оних који су пререзали врат једногодишњем детету, очигледно само зато што је српско. Некима је и у овом рату то био више него довољан разлог да наоштре ножеве, које је готово полувековно чекање иступило.

Ништа боље нису прошла ни села у региону Склана. Низ порушених и уништених српских села је дугачак. До неких, нажалост, више није могуће доћи, јер су путеви обрасли густим растињем, а има и села у којима више не живи нико. Једном приликом, док смо се кретали ка Скланима, срели смо старијег човека на коњу. Како нам је објаснио локални водич, реч је о једином становнику оближњег разореног српског села, који повремено иде до Склана како би купио елементарне животне намернице. До његовог села нисмо успели да дођемо, јер је пут непроходан и може се стићи једино на коњу. Нешто даље налази се село Божићи. Да ли због назива или из неког другог разлога, тек цело село је потпуно уништено. Као и многа друга, нападнуто је а да мештани нису ништа слутили. У јеку жетве пшенице, 5. августа 1992. године, Бошњаци су се обрушили на село, део становништва побили, куће попалили а жито однели.

Посебан утисак је оставио један житељ овог села, који је, показујући на темеље порушене куће, рекао како је иста преживела Први и Други светски рат, али комшијама Бошњацима није успела да се одупре.

Треба поменути и друга, села као што су Клековићи, Прибојевићи, Араповићи, Гај, Језеро, Брадићи и низ других места у којима су живели Срби, а данас су згаришта.

Прича о српским селима има безброј. Најважније од свега, сва имају заједничку ноту, јер су по скоро истом, устаљеном обрасцу била систематски уништавана.

Процес њиховог одумирања није заустављен ни до данас. То нам даје за право да кажемо да значајан број села сада изгледа горе но у годинама рата.

Данас на српским темељима, уместо деце, можете видети коров који осваја метар по метар тла. У неким местима, од породичних кућа је остала само гомила цигли и крша. Темељи су најчешће прекривени високим растињем, те су у пролетњим и летњим месецима скоро потпуно непрепознатљиви.

Питања је безброј, порушених кућа и више. Једино, чини се, нема превише одговора или се нису стекли сви услови да би се до њих дошло. Верујем да ће време које долази разрешити питање ко је крив за егзодус Срба и за уништавање њихових корена, као и за облак ћутње који се свих ових година надвија над целим регионом и који спречава како домаћу тако и страну јавност да сазна истину о судбини српског живља.

Током година после рата, бројне организација су се бавиле питањем повратка оба народа, као и обновом њихових кућа. Многе од њих су одбиле да уложе цент у повратак Срба, правдајући своје поступке недостатком доказа о српским страдањима. То само даје полета онима који би да протерају и шачицу преосталог српског живља. Доказују то и полупани прозори на окнима скромне куће која је у месту Језеро направљена српској породици, тик уз велелепни комплекс који су донаторске организације из Енглеске изградиле за Бошњаке. Питање је јасно: ко после свих ових туробних година има довољно снаге да баца камење на српске куће и да ли је могуће да Срби још увек нису безбедни на земљи својих предака, на земљи на којој живе вековима уназад?

До данас је обновљено нешто више од 500 српских кућа. То је занемарљиво у односу на број кућа које су обновљене за друге. Уз претпоставку да је највећи број уништених кућа припадао Србима, тај податак добија још више на значају. Количина новца која се слила мери се милионима долара. Нажалост, Срби једва да су добили мрвице од богатог европског и светског колача намењеног ревитализацији и обнови подрињског краја.

Из ове перспективе је јасно да већини организација са Запада обнављање српских села представља играње са ватром. Заправо, обнављањем српских темеља морали би признати да су их Бошњаци уништили, те да су починили најбруталније злочине и да морају да одговарају за злодела почињена током рата, односно да сnose одговорност за рат подједнако као и други народи у Босни и Херцеговини. Коначан закључак би у том случају био да не могу бити амнестирани од злочина и представљени искључиво као ратне жртве. Нажалост, из низа разлога, таква закључак је неприхватљив онима који су током сукоба свој морални и политички капитал у целости уложили у подршку искључиво једној страни. Стога, они спремно затварају очи пред српским патњама.

Пропагандној машини водећих западних држава, које су се у сукобу недвосмислено сврстале на страну виновника трагичног затирања српског народа у сребреничком крају, није у интересу да се о Србима као жртвама говори. Зато, све док они буду управљали наративом и обликовали перцепције, упркос очигледним и потресним чињеницама, терет кривице за ратну стихију почиваће, коликогод неправедно, али искључиво на српским плећима.

Какогод, будућност српских села, као и њихових житеља, неизвесна је. Бољитка у односу на период ратне стихије као да нема. Осим стрпљења и надања, овим људима није остало ништа. Како сами кажу, највише их вређа чињеница што за њихове патње, како током тако и после рата, нико нема слуха, што неко од њих покушава да направи ратне злочинце и што о њиховим страдањима светска јавност скоро да ништа не зна.

Нажалост, још нико од оних који су харали и палили по српским селима није изведен пред лице правде. У неколико спорадичних случајева, када је то било покушано, адекватне казне, или боље рећи било какве санкције, изостале су. Чини се да колективна кривица, која се покушава наметнути једном народу, не оставља много простора чак ни за симболично кажњавање појединачних криваца из другог. Отуда и зебња: да ли ће се овде правда икада умешати? Препуштени сами себи, Срби немају велике изгледе да неправду која им је учињена исправе. Њихов вапај више не допире ни до друге обале Дрине, а камоли даље.

Њихов опстанак на властитим огњиштима драматичан је изазов за будуће нараштаје. Стога, ова белешке има за циљ да њихова уништења села отргне од заборава, да свету пренесе њихове патње и страдања и поруши зидове ћутања који их окружују свих ових година и на које су људском неправдом осуђени.

Александар Павић

Београд

РАЗБИЈАЊЕ НЕИСТИНА О СРЕБРЕНИЦИ УЗ ПОМОЋ СТРАНИХ ИЗВОРА

У самој природи ствари, узрок се увек сматра битнијим од последица. Ако се хоће решити неки проблем, или ако се жели суочавање са његовим последицама, мора се кренути од узрока. У свету се након Другог светског рата логично наметнула потреба суочавања са последицама тог, највећег сукоба у историји света, потреба за његовим дефинисањем, не само на *ad hoc* већ и на универзалној бази – дакле дефинисање и саме природе рата и ратних злочина – које би било уграђено у будући корпус међународног права. Из послератних суђења главним нацистичким злочинцима (1945-1946), такозваних Нирнбершких процеса, произашла су и такозвана Нирнбершка начела, која је 1950. кодификовала Комисија за међународно право, на основу Резолуције 177 Генералне скупштине Уједињених нација, као „Начела међународног права призната у Повелји Нирнбершког трибунала и пресудама Трибунала“.¹ У Начелу VI Нирнбершких начела, дефинисани су „злочини који су кажњиви према међународном праву“. На првом месту, под (а), наведени су „злочини против мира“:

„(I) Планирање, припрема, започињање или вођење рата агресије или рата који крши међународне уговоре, споразуме или гаранције;

(II) Учешће у заједничком плану или завери ради извршавања било ког од аката поменутих под (I).“²

У времену иза ратова који су се водили на тлу бивше Југославије током 1990-их, горе наведени део Нирнбершких начела је поништен,³ бар када је реч о ономе што се зове „међународно право“ и његово бављење тим сукобима, оличено у Међународном кривичном суду за бившу Југославију, такозваном Хашком трибуналу. Разлози зашто је то тако

1 http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft%20articles/7_1_1950.pdf

2 Исто.

3 Билтен међународног кривичног суда за бившу Југославију бр. 5/6: „Историја од Нирнберга до Хага – процедуралне разлике“, <http://www.un.org/icty/BL/05art5e.htm>

нису предмет овог рада. Међутим, сам по себи се намеће закључак да земље које су биле покретачи оснивања Хашког трибунала, тј. западне силе предвођене Сједињене Америчке Државе, нису виделе интерес у томе да се њихово чедо бави и њима самима, тј. да испита изворне „злочине против мира“, у које су можда и оне саме биле умешане, а који су представљали иницијалну капислу за избијање ратног пожара у бившој Југославији почетком 1990-их. А у то време (Трибунал је основан 1993), није било ни силе која је могла или желела да се западним силама у том њиховом науму супротстави. Јер, две незападне силе чланице Савета безбедности УН, Русија и Кина, нису биле ни оно што су биле само деценију раније, ни оно што ће (поново) постати само деценију касније – силе без којих се не може кројити ниједан истински „светски“ поредак.

Дакле, да се, неким случајем, Хашки трибунал конституише у садашњем времену, питање је да ли би уопште и могао да се конституише – а, ако и би, тешко би могао да има исти облик. То само по себи већ наводи на закључак да природа тог трибунала није универзална (на крају, и сам Хашки трибунал је дефинисан као „*ad hoc*“ суд), и да је пре слика одређеног односа снага у одређеном историјском тренутку. С обзиром да је то случај, и да је данас однос снага у свету битно другачији, још више се намеће потреба да се критички посматра цео сукоб у бившој Југославији, тј. цела тематика којом претендује да се бави и Хашки трибунал, преко којег се та слика првенствено и обликује. Свет, дакле, није више униполаран, стога и саме „вредности“ које је тај униполарни свет покушао да наметне као универзалне – нажалост, више снагом силе и новца него снагом права и аргумента – још мање треба да буду тако третиране у садашњем тренутку. Ако је Хашки трибунал, у интересу сила које су га створиле, изоставио да се бави првоузрочним злочинима, превасходно злочинима против мира, то не значи да се тиме не треба бавити и да дешавања у бившој Југославији не треба гледати кроз ту призму – па и првенствено кроз ту призму. А све то у склопу једног новог, објективнијег, али и ревизионистичког гледања на ствар. Јер, у време интернета и све бржих комуникација и дешавања, логично је и да појаве разних ревизионизама добију одговарајуће убрзање, да пореци и ставови који су важили пре само једну деценију већ буду сматрани за анахронизме.

Овај рад бави се једним наизглед „локалним“ догађајем током сукоба у бившој Југославији – Сребреницом и дешавањима око ње у јулу 1995. године. Његов „ревизионизам“ лежи у томе што ће, кроз уста оних

који нису део етничке групе – тј. српског народа – чији се припадници у „званичном дискурсу“, тј. дискурсу који је, уз кључну улогу управо Хашког трибунала, наметнут преко западних медија и западних политичких структура као „једини исправан“, означавају као главни кривци за све оно што се, према том истом дискурсу, десило у поменутом времену – испричати једну другу причу, која се непосредно коси с тим дискурсом. И, наравно, кроз призму пост-униполарног света, уз поновно, начелно враћање на помало заборављена Нирнбершка начела.

Дакле, за почетак, као што је Катон старији завршавао сваки свој говор речима „уосталом, Картагину треба разорити“, тако и свако ново трагање за истином о Сребреници и догађајима који су се у њој десили током јула 1995, а и раније, треба не само завршити већ почети стављањем сребреничких догађања, као и читавог рата у Босни и Херцеговини, у прави контекст. Другим речима, оно што треба непрекидно понављати, начелно, у самом зачетку, сваком приликом, то је да су и рат у Босни и Херцеговини и догађања у Сребреници последице једног огромног, још увек некажњеног злочина – злочина против мира, из којег су произашле све потоње страхоте од почетка 1992. до закључивања Дејтонског мировног споразума, као и сва зла крв која је створена и ствара се нестабилним и нерашчишћеним стањем које се гаји у Босни и Херцеговини од склапања Дејтонског споразума у новембру 1995. до данашњих дана. Јер, то је тај први злочин, без којег сви потоњи не би били могући. А тај злочин против мира починили су: 1) Савезна Република Немачка и Ватикан, својим противзаконитим признањима Словеније и Хрватске у децембру и јануару 1991,¹ што је представљало непосредно кршење Хелсиншког завршног акта из 1975. године о неповредивости граница, осим мирним путем,² као и Повеље Уједињених нација, и широм отворило пут ширењу рата са Хрватске на Босну и Херцеговину; 2) САД, својим ништа мање противзаконитим признањем Босне и Херцеговине у апри-

¹ Савезна Република Немачка донела је одлуку о признању 19. децембра 1991, одмах иза Исланда, с тим што је признање званично ступило на снагу признавањем Хрватске и Словеније од стране 12 земаља-чланица Европске заједнице, 15. јануара 1992. Ватикан је признао Хрватску и Словенију 13. јануара 1992.

² То је, заправо, представљало акт агресије против једне суверене, међународно признате земље – тадашње СФРЈ. Према Коначној пресуди Међународног војног трибунала за суђење главним немачким ратним злочинцима: „Инцирање рата агресије, стога, представља не само међународни злочин; то је врхунски међународни злочин, који се разликује од других ратних злочина у томе што у себи садржи све акумулирано зло целине.“ *Коначна пресуда међународног војног трибунала за суђење главним немачким ратним злочинцима* (30. септембар 1946), став „Заједнички план или завера и агресивни рат“ (између осталог, на <http://avalon.law.yale.edu/imt/judnazi.asp#common>).

лу 1992;¹ 3) Алија Изетбеговић, председник политичке партије босанских муслимана и главни локални извршитељ злочина против мира у Босни и Херцеговини, који је, свесно и циљано, пропустио више прилика за смиривање ситуације, пре него што је рат у тој бившој југословенској републици букнуо у марту 1992. године, као и у каснијим фазама, када су ратна разарања још увек могла да буду ограничена и сам рат скраћен.² Наравно, Изетбеговић то није чинио сам, нити се првенствено уздао у сопствене снаге,³ што, наравно, није могло да измакне пажњи бар неким припадницима западног естаблишмента, који су били непосредно умешани у мировне преговоре у Босни и Херцеговини.⁴

1 САД су признале Босну и Херцеговину, Словенију и Хрватску 7. априла 1992, дан пошто је ЕЗ признала БиХ.

2 У свом осврту на књигу Џона Р. Шиндлера, *Несвети терор: Босна, Ал Каида и успон глобалног џихада* (John R. Schindler, *Unholy Terror: Bosnia, Al-Qa'ida, And The Rise Of Global Jihad*, Zenith Press, 2007; превод на српски, Растко Јовановић, Службени гласник, Београд 2009), Едвард Херман даје следећи кратак историјат Изетбеговићевих минирања мира: „Шиндлер тврди да су Изетбеговић и његова ’лењинистичка претходница исламиста’ вероватно били најважнија снага која је произвела босанске ратове и распад земље. Босански Срби су покушали да постигну споразум са Изетбеговићем пре избијања било каквих борби, 1990, али ’муслимани нису показали никакво занимање’ (63); договор са Србима о подели власти, постигнут у јулу 1991, након којег је Изетбеговић изјавио да су ’наше позиције веома блиске’, пропао је јер га се ’Изетбеговић одрекао само што је изашао из себе’, а његова странка изјавила да ’неће учествовати ни у једном аранжману о подели власти са Србима’ (71). Последњи покушај да се избегне велики рат, у фебруару 1992, довео је све три стране у Лисабон, у којем су сви потписали аранжман који је предвиђао јединствену државу која је давала значајну аутономију етничким регионима. Али, ’само што је пристао, Изетбеговић је променио мишљење’. Како каже Шиндлер: ’Лисабонски дебакл био је непосредни узрок рата’. (74).“ Edward S. Herman, „Safari Journalism: Schindler’s *Unholy Terror* Versus the Sarajevo Safari’s Mythical Multi-Ethnic Project“, <http://www.fifth-estate-online.co.uk/comment/safarijournalism.html>

3 Исто: „Ово повлачење из Лисабонског споразума учињено је уз охрабрење америчког амбасадора [у Београду – прим. аутора] Ворена Зимермана, а Шиндлер и други обавештени коментатори тврде да је Изетбеговићево одбијање да преговара било засновано на његовом уверењу и разумевању да ће моћи да рачуна на Сједињене Америчке Државе и НАТО у остваривању својих политичких циљева путем рата. Оно што је његова странка СДА (Странка демократске акције) желела, према страначком идеологу Џемалудину Латићу, било је бар 45 одсто Босне, плус Санџак (регион у самој Србији!), што је био циљ који ’Сарајево није имало шансе да постигне без значајне америчке војне помоћи’.“ (202)

4 У свом огледу „Југославија: Хјуман рајтс воч у служби партије рата“ (Edward S. Herman and David Peterson and George Szamuely, *Yugoslavia: Human Rights Watch in Service to the War Party*), аутори цитирају лорда Дејвида Овена: „Пишући о новим напорима Клинтонове администрације почетком 1993. да уништи Венс-Оенов мировни план, који је паљанским Србима додељивао неких 42 одсто Босне и Херцеговине, уме-

Ово је важно непрекидно истицати не само из политичких разлога, већ и из психолошких и научних разлога. Психолошки гледано, пристајањем на то да се, без овакве претходне оgrade, бавимо проблемом Сребренице, онако како су га поставили починиоци изворног злочина против мира и иницијатори рата агресије, ми себе у старту стављамо у дефанзиван положај, грчевито се борећи да побијемо пропагандне тврдње које долазе управо од изворних ратних хушача и починилаца врховног злочина. А са научног становишта, без овакве претходне оgrade, ми дозвољавамо да нам агресивна политика и пропаганда вештачки омеђе поље нашег испитивања, да нас сведу на бављење последицама изворног, некажњеног и још увек увелико игнорисаног злочина, и то тако да су изворни злочинци ти који оптужују а ми смо ти који се бранимо и налазимо доказе у нашу одбрану, бавећи се вештачки суженим пољем, које обухвата само једну од последица њиховог – а не нашег – изворног злочина.

Тек када изговоримо одговарајућу ограду на самом почетку (на пример: „Немачка, Ватикан, САД и Алија Изетбеговић су одговорни за све што се десило у Босни и Херцеговини после фебруара 1992, укључујући и дешавања у Сребреници“), можемо да пређемо и на секундарне последице изворног злочина против мира и иницирања рата агресије, укључујући и догађања везана за Сребреницу, да пробамо да установимо и шта се ту десило, шта је пропаганда, шта истина, шта се зна, а шта се не зна. Уз разумевање да наше истраживање није само пуко, форензичко трагање за истином, већ и исказ поштовања према свима који су невинно страдали на том подручју, према свима онима који не би страда-

сто 49 одсто, колико је предвиђао Дејтон, главни преговарач Дејвид Овен објашњава да је Алија Изетбеговић повукао свој потпис са плана јер се 'осећао охрабрен америчким ставовима да одуговлачи док не добије бољу понуду'. Овен затим репродукује извод из телеграма који је послао ране 1993. једном од својих помоћника у Вашингтону: 'Ова администрација брифује медије тако да појачава решеност оних муслимана који желе да наставе са ратом. Имамо [представника сарајевске владе у УН, Мухамеда] Шаћирбеја који отворено говори свима да је америчка администрација рекла да они не треба да осећају никакву потребу да потпишу мапу.' Касније, Овен додаје да је нова администрација већ донела одлуку и била решена да елиминира [Венс-Овенов мировни план]... Обећали су да ће изнети алтернативу током следећих неколико седмица, али су у међувремену деловали решено да униште детаљни план који су подржавали сви њихови савезници и који је био близу тога да буде прихваћен од стране зараћених страна. По свим стандардима међународне дипломатије, то је било скандалозно понашање.“ Дејвид Овен, *Балканска Одисеја*, Београд 1996, 111-119. Овде једноставно додајемо то да се ово дешавало ране 1993, а Дејтонски мировни споразум потписан је скоро три године касније, крајем 1995. <http://www.zmag.org/content/showarticle.cfm?ItemID=12200>

ли, па и онима који не би били приморани да ратују на том подручју да није запаљен – а затим и одржаван – пожар општег рата.

Познато је, а то су истраживања попут оних које је вршио Миливоје Иванишевић, да је од пролећа 1992. до јула 1995. на подручју Сребренице страдало преко 3.000 Срба,¹ који су били жртве муслиманских снага из саме Сребренице и њене околине. То је, нажалост, прича која није добила заслужени публицитет, и која тек чека свој заслужени медијско-историјски третман. Но, овде неће бити речи о тим стравичним збивањима, већ о ономе што се десило на подручју Сребренице у јулу 1995. године, после уласка снага Војске Републике Српске у тај градић. Јер, управо су та дешавања имала последице не само по локалну, већ и по светску политику, управо је та дешавања западна медијска пропаганда преузела и обликовала у једно чисто политичко оружје, помоћу којег оправдава не само своју политику на просторима бивше Југославије, већ и у свету, и помоћу које покушава да контролише политичку сцену на истом простору и дан-данас. И, управо због чињенице да је „сребренички дискурс“ изворно обликован на Западу, то јест на исходишту изворног, ширег злочина против мира у Босни и Херцеговини, приступ овог рада засниваће се на томе да понуди алтернативни „сребренички дискурс“, који је такође заснован на страним, скоро искључиво западним изворима, сматрајући да је то делотворан начин борбе против једностране верзије, која се већ више од једне деценије, путем западних мас-медија, шири у вези са збивањима у Сребреници у јулу 1995. године. Зашто? Прво, тврдње или налази припадника сваког од народа који су учествовали у споља-изазваном грађанском рату у Босни и Херцеговини увек, чак и при употреби чисто научне методологије, могу да буду изложене оптужбама за „необјективност“. С друге стране, страни, а поготово западни извори за тако нешто веома тешко могу да буду оптужени. Не само зато што нису били непосредни учесници дешавања, већ и зато што је тешко идентификовати неки њихов лични интерес у свему томе. Напротив, ако је ишта било непрофитабилно, са сваког могућег становишта, од 1990. па до данас, то је било заступање онога што би се могло назвати „српском страном истине“. Тако нешто нити је могло донети материјалну корист, нити популарност, нити приступ медијима, фондовима и фондацијама. Већином је могло донети осуде, професионалне и личне неприлике, дисквалификације или покушаје личне и/или професионалне дискредитације. Зато су несрпски, а поготово западни извори о деша-

¹ У својој књизи *Сребреница јул 1995: у трагању за истином*, Миливоје Иванишевић је побројао, именом и презименом, 3.287 српских „новомученика“ (укључујући и 344 из Хацића); поглавље: „Књига мртвих Срба Сребренице и Бирча 1992-1995“, *Хришћанска мисао*, Београд 2007, 67-143.

вањима у Сребреници у јулу 1995. посебно драгоцени. А уз помоћ њих је могуће, у основним цртама, реконструисати ток дешавања и саставити верзију која се битно, суштински разликује од „званичне верзије“ о Сребреници. По тој „званичној верзији“, да подсетимо, снаге босанских Срба су 11. јула 1995. године ушле у тај градић у источној Босни и „побиле 7-8.000 мушкараца“ (мада тврдње иду и до 10.000 убијених), што је био „највећи злочин на тлу Европе после Другог светског рата“.

Сада ћемо, дакле, погледати макар део још једне, „званично незваничне“ верзије, која не мора да буде ништа мање валидна од оне „незванично званичне“.¹ Штавише, много је вероватније да је она та која је валидна, јер иза ње не стоји неки видљив интерес – ни политички, ни материјални, ни професионални. Постоји, могло би се са сигурношћу рећи, само жеља за истином. А то је суштина целог испитивања, зар не?

I Непостојећа демилитаризација „заштићене зоне“

Сужавајући поглед на сама дешавања у Сребреници од 11. јула 1995. године па надаље, и ту ваља на прво место поставити причу о „првородном греху“, тј. о злочину против мира у самој сребреничкој микро-регији. Другим речима, и на том подручју су, у малом, чињене радње којима су свесно подриване све могућности за одржавање локалног мира, које су, штавише, подстрекивале рат и ратна дејства у околини Сребренице и вештачки их продужавале. Основ тог деловања лежао је, на првом месту, у злоупотреби Сребренице као „заштићене зоне УН“, која је требало да буде демилитаризована.

Према Резолуцији 819 Савета безбедности УН од 16. априла 1993, зона која обухвата Сребреницу и подручје око ње проглашена је „безбедном зоном УН“.² Убрзо затим (18. април), посредством УНПРОФОР-а, постигнут је споразум о делимичној,³ а затим и потпуној демилитаризацији сребреничке енклаве.⁴ Међутим, погледајмо сада како је, према

¹ Делови који следе представљају, са малим изузецима, извод из књиге *Забрањена истина о Сребреници: приручник заснован искључиво на страним изворима*, Александар Павић, Легенда, Чачак 2007, друго издање.

² <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/221/90/IMG/N9322190.pdf?OpenElement>

³ Извештај Генералног секретара УН у вези са Резолуцијом 53/35 Генералне скупштине УН (А/54/549, 15. новембар 1999), став 59-62, <http://www.unhchr.ch/Huridocda/Huridoca.nsf/TestFrame/4e8fe0c73ec7e4cc80256839003eeb04?Opendocument>

⁴ Исто, став 65.

западним изворима, та „демилитаризована зона“ стварно коришћена.

Генерални секретар УН у свом извештају од 16. марта 1994. наводи да Армија Босне и Херцеговине користи безбедне зоне „као локације на којима њене снаге могу да се одмарају, обучавају и опремају, као и да отварају ватру на српске положаје, изазивајући тако српску одмазду“.¹

У извештају од 30. јуна 1995, Генерални секретар УН, пак, наводи: „Последњих месеци, снаге (босанске) Владе су битно повисиле ниво војних активности у већини заштићених зона и њиховој околини, а многе од њих, укључујући Сарајево, Тузлу и Бихаћ, укључене су у шире војне кампање Владе... Влада такође држи знатан број војника у Сребреници (што у овом случају представља кршење договора о демилитаризацији)...“²

Јасуши Акаши, бивши шеф мисије УН у БиХ, у чланку за *Washington Times* од 1. новембра 1995, сведочи: „Чињеница је да су снаге босанске Владе користиле 'заштићене зоне' не само у Сребреници већ и у Сарајеву, Тузли, Бихаћу и Горажду за обуку, опоравак и поновно снабдевање својих војника.“³

Погледајмо и део извештаја који је Холандски институт за ратну документацију објавио у априлу 2002, који је заснован на сведочењима припадника Холандског батаљона ('Dutchbat') који су се налазили у сребреничкој 'заштићеној зони' као припадници УНПРОФОР у време њеног пада у јулу 1995 (објављивање овог извештаја, осим што је открило и америчку улогу у снабдевању екстремних муслиманских снага у Босни и Херцеговини, довело је, између осталог, и до пада холандске Владе): „Наводна демилитаризација енклаве била је практично мртво слово на папиру. Босанска војска (АБиХ) је водила свесну стратегију ограничених војних напада ради везивања релативно великог дела армије босанских Срба (ВРС), са циљем да се спречи њено премештање у пуној снази у главну зону ратних дејстава око Сарајева. Ово се такође радило из сребреничке енклаве. Снаге АБиХ нису се уздржавале од кршења свих правила у окршајима са ВРС. Изазивали би ватру од стране босанских Срба, а затим се повлачили под заштиту јединице Холандског

1 Исто, став 128.

2 S/1995/444, 30 May 1995, REPORT OF THE SECRETARY-GENERAL PURSUANT TO SECURITY COUNCIL RESOLUTIONS 982 (1995) AND 987 (1995), p. 11 (<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/160/38/PDF/N9516038.pdf?OpenElement>).

3 *Washington Times*, November 1, 1995 (цитирано у: Stella Jatrass, „Srebrenica – Code Word to Silence Critics of US Policy in the Balkans“, 31. јул 2000. <http://www.antiwar.com/orig/jatras3.html>).

батаљона, која би тиме ризиковала да буде ухваћена између две ватре.“¹

Још један вредан поглед на „безбедне зоне“ с војног становишта долази из пера америчког мајора Стивена Г. Стјуарта: „Босанска влада је јасно схватала да су ове безбедне зоне пружале тактичке одскочне даске за војне операције ради враћања изгубљене територије. Безбедне зоне су претворене у потпуно заштићене војне базе операција у срцу територије босанских Срба. Снаге босанске владе добијале су фактичку ваздушну подршку и заштиту од очекиваних војних последица. С друге стране, босански Срби су изгубили иницијативу и били ограничени дугачким спољним линијама фронта, које су биле непосредан резултат покушаја одбране ових шест безбедних зона. Јасно је да, без ових безбедних зона, босанска влада никад не би добила неопходни предах за обуку, опремање и постављање респектабилне војске.“²

Ево и једног новинарског осврта на ову тему, извода из аналитичког чланка Кристофера Џејмса, под насловом „Геноцид или пропаганда?“, из британског „Морнинг стар“ од 11. јула 2005: „Уистину, веома мали део Сребренице, онај средишњи, био је демилитаризован, што је муслиманским борцима давало одрешене руке да оперишу из приградских и других оближњих зона, из којих су организовали убилачке нападе на околна српска села.

Снаге злогласног муслиманског команданта Насера Орића изазвале су масовно крвопролиће између 1992-95. из свог упоришта у Сребреници, масакрирајући најмање 1.300 српских цивила и рањавајући њих неколико хиљада.“³

На крају, нешто много више од аналитичке констатације – оно што би се у суду назвало „корпус деликти“, из извештаја *Washington Post*-а направљеног у самој Сребреници, од 16. фебруара 1994 – у време када је Сребреница наводно била „демилитаризована“, као „заштићена зона“ УН: „Ратни трофеји Насера Орића нису окачени о зид његовог удобног стана. Они су на видео-касетама: спаљене српске куће и без-

1 *Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie*, „Srebrenica, a 'Safe Area'“ („Сребреница, 'безбедна зона'“), 2. април 2002 (<http://www.srebrenica.nl/en/>).

2 *Safe Areas in Bosnia: Their Impact on the UN Peacekeeping Operation and the Bosnia Civil War* (Безбедне зоне у Босни: њихов утицај на мировну операцију УН и босански грађански рат). Аутор: Stephen G. Stewart; ARMY COMMAND AND GENERAL STAFF COLL FORT LEAVENWORTH KS, магистарска теза за Командни и генералштабни колеџ Армије САД, 7. јун 1996. <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA312245&Location=U2&doc=GetTRDoc.pdf>

3 Christopher James, „Genocide or Propaganda?“, *Morning Star*, (U.K.), 11. јул 2005 (постављено и на <http://listserv.buffalo.edu/cgi-bin/wa?A2=ind0507&L=twatch-l&D=1&O=D&F=P&P=28197>).

глави српски мушкарци, са својим патетично згрченим телима. 'Морали смо да употребимо хладно оружје те ноћи', објашњава Орић, док се сцене мртвих мушкараца искасапљених ножевима смењују на његовом Сони телевизору... Излежавајући се на удобном каучу, обучен од главе до пете у маскирну униформу, са грбом Армије САД поносно пришивеним преко срца... командант Орић је најжешћи момак у овом муслиманском граду, тј. Сребреници, коју је Савет безбедности УН прогласио заштићеном 'безбедном зоном'.¹

II Улазак у Сребреницу – нелогичности са војног становишта

Једна од многих нелогичности у „званичној верзији“ сребреничких догађаја лежи у чињеници да је муслиманска војска у Сребреници била не само добро наоружана већ и супериорна у односу на српске снаге које су је окруживале, тј. више него способна да се заштити – да је то желела. У свом чланку за потребе Сребреничке истраживачке групе, новинар Би-би-си-ја Џонатан Рупер најпре анализира стање муслиманских снага: „По свим сведочењима, било је најмање 5.000 наоружаних војника Армије БиХ у Сребреници – а вероватно и много више“²

Да су се добро наоружане снаге босанских муслимана ненадано повукле из Сребренице, потврђује и део извештаја Холандског института за ратну документацију: „Гледајући уназад, нема индиција да је повећана активност ВРС у источној Босни почетком јула 1995. била усмерена на било шта друго осим на неутралисање сребреничке заштићене зоне и пресецање главног пута према Жепи. План кампање је сачињен 2. јула. Напад је започео 6. јула. Био је толико успешан и наишао је на толико мало отпора да је 9. јула увече одлучено да се иде даље и види дали је могуће заузети целу енклаву.“³

Осврћући се затим на бројчано стање српских снага, Рупер цитира извештај Мајкла Еванса, дугогодишњег војног дописника лондонског Тајмса од 14. јула 1995: „Постоје извештаји да је до 1.500 Срба учествовало у нападу на Сребреницу, али су обавештајни извори оценили да је главни напад извело око 200 људи, са пет тенкова. 'Била је то операција прилично ниског нивоа, али из неког неразумљивог разлога, војници

1 John Pomfret, „Weapons, Cash and Chaos Lend Clout to Srebrenica's Tough Guy“ (Оружје, новац и хаос дају додатну тежину сребреничком жестоком момку), *Washington Post*, February 16, 1994.

2 Jonathan Rooper, „The Numbers Game“, *Сребреничка Истраживачка група*, <http://www.srebrenica-report.com/numbers.htm>

3 *Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie*, „Srebrenica, a 'Safe Area'“.

Владе БиХ нису пружили превелики отпор', рекао је један извор.^{“1}

Аналитичар британског војног часописа *Jane's Defence* Тим Рипли преноси да су пре пада Сребренице холандске снаге: „...виделе босанске снаге које су бежале из Сребренице како пролазе поред њихових посматрачких пунктова наоружани најновијим противтенковским наоружањем.“²

Португалски официр Карлос Мартинс Бранко био је један од главних посматрача УН на терену у Сребреници током јула 1995. Говорећи о привидним војним нелогичностима везаним за пад Сребренице, он пише: „...Муслиманске снаге нису чак ни покушале да искористе своју предност у тешкој артиљерији која је била под контролом снага Уједињених нација, иако су у то време имале све разлоге за то... Међутим, у овој ситуацији, с обзиром на медијску пажњу концентрисану на овај простор, војничка одбрана енклаве би разоткрила стварно стање у зонама безбедности и показала да те зоне никад нису ни биле стварно демилитаризоване, како се тврдило, већ су биле уточиште за добро наоружане војне јединице. Војни отпор би довео у опасност слику 'жртве', која је тако пажљиво грађена и за коју су муслимани сматрали да је неопходно да се одржи.“³

На крају, најједноставнији одговор на „чудно“ понашање бројчано и оружаном супериорних снага босанских муслимана у Сребреници даје „инсајдерски“, муслимански извор – Ибран Мустафић, оснивач Изетбеговићеве Странке демократске акције (СДА) у Сребреници, посланик у скупштини Федерације Босне и Херцеговине, кога су српске снаге заробиле по уласку у Сребреницу (а затим и пустиле!):

„Ко су људи које оптужујете и људи којима не верујете?”

– Сценарио за издају Сребренице је свесно припремљен. Нажалост, у тај посао су умешани босанско Председништво и команда Армије...

Које су биле последице напада организованих из демилитаризоване зоне за житеље Сребренице?

– То је било свесно давање повода српским снагама да нападну

1 „Muslim soldiers failed to defend town from Serbs“, Michael Evans, *The Times*, 14 July 1995 (цитирано у <http://www.srebrenica-report.com/numbers.htm>).

2 Tim Ripley, *Jane's Defence*, цитирано у: „Conclusions of Srebrenica Research Group“ (Закључци Сребреничке истраживачке групе), <http://www.srebrenica-report.com/conclusions.htm>

3 Carlos Martins Branco, „Was Srebrenica a Hoax? Eye-Witness Account of a Former United Nations Military Observer in Bosnia“ (Да ли је Сребреница превара? Лично сведочанство једног војног посматрача УН у Босни), постављено, између осталог, на <http://globalresearch.ca/articles/BRA403A.html>

демитаризовану зону.

Ко је у Сребреници прихватио извршење ових наредби?

– Исте личности које су у лето 1995. напустиле Сребреницу без огреботине... Добро је познато да је та екипа успела да се извуче и са собом поведе, осим стараца, децу и коње...“¹

Укратко речено, произлази да је део муслиманских снага извео класичну „намештаљку“, и то на рачун сопственог цивилног становништва. Ево шта каже Извештај Генералног секретара УН под насловом „Пад Сребренице“, од 15. новембра 1999: „Неки преживели чланови сребреничке делегације изјавили су да је председник Изетбеговић такође рекао да је сазнао да је НАТО интервенција у Босни и Херцеговини могућа, али да би могла да се деси једино када би Срби упали у Сребреницу и убили бар 5.000 људи. Председник Изетбеговић је категорички демантовао да је тако нешто рекао.“²

Поменути извештај се односи на интервју који је 22. јуна 1998. сарајевским „Данима“ дао бивши шеф полиције у Сребреници, Хакија Мехољић, у којем он цитира Изетбеговићеве речи делегацији из Сребренице:

„Знате, мени је Клинтон нудио у априлу ’93. године да четничке снаге уђу у Сребреницу, изврше покољ пет хиљада муслимана и тад ће бити војна интервенција.“³

А што се тиче вредности Изетбеговићевог демантија, који наводи извештај Генералног секретара УН, Мехољић каже: „Наша делегација је била састављена од девет људи, један је међу нама био из Братунца и нажалост једини он није жив, а сви остали из делегације су живи и то могу потврдити.“⁴

III Прва сведочанства о томе шта се десило

Пре него што видимо прва западна сведочанства о ономе шта се

1 „Pedsjedništvo i ratna komanda su žrtvovali Srebrenicu“, Intervju sa Ibranom Mustafićem, *Slobodna Bosna*, Sarajevo, 14. jul, 1996 (постављено у целости на <http://www.srebrenica-report.com/sacrificed.htm>).

2 „The Fall of Srebrenica“ [A/54/549], *Report of the Secretary-General pursuant to General Assembly resolution 53/35*, November 15, 1999, par. 115 („Пад Сребренице“, Извештај Генералног секретара УН), постављено и на <http://daccessdds.un.org/doc/UN-DOC/GEN/N99/348/76/IMG/N9934876.pdf?OpenElement>.

3 Hakija Meholic, Predsjednik SDP Srebrenica: „5000 Muslimanskih glava za vojnu intervenciju“, *Dani*, Sarajevo, 22. juni 1998 (постављено и на <http://www.bhdani.com/arhiva/78/tekst278.htm>).

4 Исто.

десило у Сребреници после њеног пада, да стекнемо и мали увид у то како је део муслиманских снага из Сребренице поступао са сопственим народом. Поново Ибран Мустафић:

„— ...Када је колона која је покушавала да се извуче из Сребренице пресечена напола, екипа привилегованих, коју сам раније поменуо и која је имала дозволу да напусти енклаву, једноставно је наставила даље, при том бацајући летке иза себе...

Ко је бацао летке и шта је на њима писало?

— Оставили су иза себе знакове на којима је писало да је терен миниран да би што је више могуће збунили народ који их је пратио. Разговарао сам са пуно људи који су изашли из Сребренице без повреда и који нису припадали тој екипи; када су ми испричали шта се успут дешавало, разбеснео сам се...“¹

Један од првих западних извештаја са терена стиже од холандског капетана Схутена, јединог официра УН у Братунцу у време наводног масакра, који је 27. јула 1995. холандском листу *Het Parool* посведочио следеће: „Сви папагајски понављају речи других, али нико не показује чврсте доказе. Примећујем да у Холандији људи желе да по сваку цену докажу да је геноцид почињен... Ако је било егзекуција, Срби су их онда проклето добро сакрили. Зато ја ни у шта од тога не верујем. Дан после пада Сребренице, 13. јула, стигао сам у Братунац и тамо остао осам дана. Могао сам да идем куд год сам хтео. Имао сам сву помоћ на располагању; нигде ме нису заустављали...“²

Џонатан Рупер преноси да је и другима дат отворен приступ одмах после пада Сребренице: „...неких 30 страних новинара је посетило област Сребренице убрзо после њеног пада. Ниједан није објавио било какву потврду оптужби о масовним убијањима, а један од њих, Жак Мерлино из француске телевизије Антена 2 (Jacques Merlino, Antenne 2), известио је да није пронашао ништа.“³

УН су убрзо почеле да испитују и избегле из Сребренице, који су били смештени у околини Тузле, о евентуалним кршењима људских права. С тим у вези, Тим Бучер из лондонског Дејли телеграфа пише 24. јула 1995:

„Након пет дана интервјуисања, главни истражитељ Уједињених нација по питању наводних кршења људских права за време пада Сре-

1 „Predsjedništvo i ratna komanda su žrtvovali Srebrenicu“.

2 *Het Parool*, 27. јул 1995, сведочење капетана Схутена (Schouten), цитирано у тексту René Grémaux, Abe de Vries, „Deconstructie van een trauma“ (Деконструкција једне трауме), *De Groene Amsterdammer*, Amsterdam, 13. март 1996.

3 Rooper, „The Numbers Game“.

бренице није нашао ниједно сведочење о злочинима из прве руке.

Високи комесар УН за људска права, г. Хјуберт Виленд (Hubert Wieland) изјавио је јуче: '... нисмо нашли никога ко је својим очима видео неки злочин.'

... Г. Виленд је стигао у Тузлу, босански град у који су одведене готово све избеглице из Сребренице, заједно с тимом истраживача ради скупљања доказа о кршењу људских права... Он је рекао да је његов тим разговарао с великим бројем муслимана у главном избегличком кампу на тузланском аеродрому и у другим сабирним центрима али да ниједан непосредни сведок није нађен...¹

На крају вреди поменути да је почетком 2005. године, имајући читаву деценију на располагању да нађе бар неког сведока, др Дик Схунурд из холандског Института за ратну документацију морао да изјави: „Било је немогуће током наших истраживања у Босни да нађемо било кога ко је био сведок масовних убиства или ко би говорио о судбини несталих мушкараца.“²

IV Игре са бројевима жртава

Сребреничку „игру бројки“ је сажето објаснио Рупер: „...до прве недеље у августу 1995, 35.632 људи су од стране Светске здравствене организације и босанске Владе регистровани као расељена лица из сребреничке заштићене зоне – другим речима, као преживели из Сребренице. Црвени крст је такође видео и забележио да се 'неколико хиљада' наоружаних муслиманских мушкараца из Сребренице безбедно повукло иза муслиманских линија... да би затим били прекомандовани на друга ратишта 'без обавештавања њихових породица'. А, као што је горе наведено, око 700 војника из Сребренице је стигло до Жепе, да би потом безбедно изашли из тог града после његовог пада у српске руке последње недеље јула 1995. Дакле, укупно је било најмање 38-39.000 преживелих из Сребренице – што је цифра која се прецизно подудара са проценама о броју људи у Сребреници од стране главних хуманитарних организација из времена пре њеног пада... Да је 7.300 људи из Сребренице збиља масакрирано, популација унутар заштићене зоне пре пада у српске руке морала је да броји знатно преко 46.000 – што је цифра која далеко прева-

1 Tim Butcher, „Serb Atrocities In Srebrenica Are Unproved“ (Српски злочини у Сребреници нису доказани), *Daily Telegraph*, July 24 1995, цитирано у: Rooper, „The Numbers Game“.

2 Dr Dick Schoonoord, цитирано у: Rooper, „The Numbers Game“.

зилази било коју веродостојну процену направљену у то време.“¹

Још битније, Рупер је нашао потврду за своје тврдње о цифрама у самом Хашком трибуналу, хватајући једног од судија у вероватно нехотичном откривању праве истине скривене у „игри бројки“: „Од огромне је важности чињеница да је један од судија у случају Крстић, судија Патриша Валд, проценила популацију Сребренице пре њеног пада на 37.000, у свом чланку о случају Крстић за Џорџтаунски журнал за правну етику... у издању за пролеће 2003, под насловом: 'Генерал Крстић: студија о ратном злочину: Пре напада, Сребреница је била село од неких 37.000 становника.'"

Судија Валд је очигледно била крајње несвесна чињенице да је цифра коју је сама изнела учинила немогућим злочине за које је Крстићу изречена пресуда.“²

Филип Корвин, који је у доба сребреничких догађања био највиши званичник УН у Босни и Херцеговини и човек на кога је, по његовим сопственим речима, управо 11. јула 1995. „босански снајпериста покушао да изврши атентат“, у свом чланку за Сребреничку истраживачку групу од јула 2005, даје процену сличну оној коју даје Јозеф Бодански: „...чињенице изнете у овом извештају представљају врло јасан аргумент да је цифра од 7.000 убијених, с којом се често барата у међународној заједници, једно неодрживо претеривање. Права цифра је вероватно ближа броју од 700.“³

V „Сателитски снимци“

У једном од закључака Сребреничке истраживачке групе говори се о још једном примеру политичко-медијске кампање у циљу представљања сребреничких дешавања онако како се нису десила – о махању наводним „сателитским снимцима“, који су ухватили „злотворе“ на делу: „10. августа 1995, Медлин Олбрајт је показала неке сателитске фотографије на затвореној седници Савета безбедности, у прилог денунцирању босанских Срба, укључујући и једну фотографију која показује

1 Исто.

2 Исто. Рупер цитира [Patricia M. Wald, The Georgetown Journal of Legal Ethics Spring 2003, SECTION: Vol. 16, No. 3; Pg. 445; ISSN: 10415548, *HEADLINE: General Radislav Krstic: A war crimes case study*]

3 Phillip Corwin, „Foreword“ (Увод у Извештај Сребреничке групе), <http://www.srebrenica-report.com/foreword.htm>. Корвин је цифру од 700 поновио и у интервјуу датом немачком листу *Junge Welt* 31. јула 2008 („*Srebrenica ist Teil einer größeren Tragödie*“, Cathrin Schütz), превод на енглески постављен на <http://byzantinesacredart.com/blog/2008/08/corwin-interview.html>

људе – наводно босанске муслимане близу Сребренице – окупљене на стадиону, као и снимак наводно направљен мало после тога, који показује оближњу пољану са 'узнемираним' земљиштем. Ове фотографије никад нису јавно објављене, али чак и да су веродостојне, оне нису никакав доказ ни за стрељања ни за закопавања тела¹.

Џон Свини у чланку за *Manchester Guardian* од 20. августа 1995. пише да су сателитски снимци били темпирани тако да неутралишу „... 'добру пропаганду' у корист Срба, слике 'патње крајишких Срба које је истерала хрватска војска: једна људска лавина која се повлачила из домова у којима је генерацијама живела; спаљене куће; Срби каменовани док хрватска полиција непомично посматра'“².

Ипак, пошто су обавиле оба посла, фамозне сателитске фотографије су склоњене ван домета јавности, што потврђује извештај *New York Times*-а од 11. августа 1995: „Америчка Влада... одбила је да дозволи новинарима да виде сателитске фотографије... за које се тврдило да показују људе на фудбалском терену. Амерички званичници су рекли да су сателитски снимци 'строго поверљиви', мада их је г-ђа Олбрајт показала 14-орици чланова Савета безбедности.“³

Затим су прошли месеци, а фотографије је још увек било немогуће видети. Али, зато сазнајемо следеће од Рупера: „Потврда да електронско надгледање није открило ништа стигла је у априлу 1996, када је АП цитирао речи америчког потпуковника Џона Батиста (Lt.Col John Batiste) да су сателитски снимци масовних гробница показали да 'их нико није дирао'“⁴.

Са своје стране, Џорџ Памфри поставља следећа питања, откривајући нам при том да ни Савету безбедности нису показани оригинални снимци: „Где је оригинална фотографија коју су снимили извиђачки авиони? Зашто Савету безбедности нису приказане оригиналне фотографије? Фотографија која је објављена носи ознаку 'Могуће масовне гробнице', која је, међутим, придодата накнадно, што значи да су подаци о времену и месту које је снимљено, а које извиђачка камера аутоматски

1 „Conclusions of Srebrenica Research Group“ (Закључци Сребреничке истраживачке групе), <http://www.srebrenica-report.com/conclusions.htm>.

2 Philip Hammond, „The UK Press on Srebrenica“, Сребреничка истраживачка група. Цитиран је John Sweeney, *The Guardian Manchester*, August 20 1995, <http://www.srebrenica-report.com/UK-press.htm>.

3 Barbara Crosette, „U.S. Seeks to Prove Mass Killings“ (САД покушавају да докажу масовна убиства), August 11 1995, *The New York Times*, такође цитирано у: George Pumphrey, „Srebrenica: 3 Years Later, And Still Searching“.

4 Rooper, „The Numbers Game“.

уноси, избрисани с фотографије, док су стрелице и друга тумачења тога шта је то што треба заправо да се види накнадно унесени на саму фотографију. Сама по себи, фотографија би могла бити протумачена као нешто што нема никакве везе с ратом на Балкану. Како ико може да зна да је фотографија снимљена близу Сребренице, у време које се наводи – а не у неко друго време, у неком другом делу света?¹

А затим нам открива још један податак, цитирајући берлински *Tageszeitung* од 17. децембра 1997: „...у њујоршкој централни УН, сви документи везани за Сребреницу означени су као 'тајни' за период од следећих 30-50 година, и нису доступни чак ни Трибуналу. Ова одлука донета је на захтев сталних чланица Савета безбедности, САД, Француске и Велике Британије.“²

У међувремену је главни хашки тужилац Ричард Голдстон већ изгубио стрпљење због одбијања америчке Владе да му уступи оригиналне сателитске снимке. Памфри га цитира, из извештаја немачког огранка *France Press*-а од 19. јануара 1996, како прети да ће „...ексхумација гробница постати неопходна ради утврђивања идентитета лешева и времена и узрока смрти, и ради прибављања неопходних доказа.“³

И затим логично примећује: „Оно што је овде Голдстон формулисао као претњу требало је, у ствари, да представља – да је овај трибунал један нормалан суд – први логични корак који је требало да установи да ли је злочин почињен, што је предуслов за дизање оптужнице.“⁴

У франкфуртској *Nova* за март-април 1996, у чланку под насловом „Недостајући докази“, британски новинар Линда Рајан резимира практични учинак тајанствених сателитских снимака: „Док су се медији забављали сателитским снимцима, судбина Срба из Крајине била је заборављена. Потрага за масовним гробницама је интензивирана прошле јесени. Новинари из читавог света су дошли у Босну да трагају за телима. Екипе из Си-Ен-Ен, Ци-Би-Ес, Би-Би-Си, Франс 2, италијанског ТГ1, Холандске телевизије и других места стигле су током августа 1996. Али су врло мало тога нашле. Неке екипе се нису чак ни потрудиле да пронађу фудбалски терен из сателитског снимка, зато што су новинари већ

1 George Pumphrey, „Srebrenica: 3 Years Later, And Still Searching“.

2 Исто. Цитиран је Andreas Zumach; UN-Tribunal kritisiert französische „Totalblockade“: Paris verbietet Zeugenvernehmung Janviers und anderer französischer Offiziere in Den Haag; *Tageszeitung* (Berlin).

3 Исто. Цитат из: god/cha, UN-Tribunal will Massengräber in Bosnien öffnen lassen; Goldstone: Exhumierung notwendig zur Beweissicherung, *Agence France Presse (Deutschland – AFD)*, 19. јануар 1996 – 17:54.

4 Исто.

дошли до закључка да тамо ионако није било никакве масовне гробнице. Међутим, о томе нису послали извештаје. Штавише, поменута фотографија се употребљава као наводни доказ о постојању масовне гробнице у многим чланцима и дан данас.“¹

На крају, речи Рупера, који се осврнуо на само један од наводних сателитских снимака: „Чињенице у вези са овим су невероватне. Госпођа Олбрајт, као амерички амбасадор при УН, обавестила је свет да локације око Нове Касабе које је она показивала на сателитским снимцима с којима је махала у УН можда садрже око 2.700 тела. На крају је у Новој Касаби откривено само 33 тела, на четири различите локације, без детаљних информација о околностима њихове смрти (тј. да ли су погубљени или не).“²

Закључак

На основу горе изнесене, врло ограничене селекције иностраних аналитичара, посматрача, па и сведока, јасно је да постоје аргументи на основу којих се цела „званична прича“ о Сребреници може довести у питање. И то аргументи и чињенице које износе људи који немају никаквог интереса да помогну ни Србима ни Србији. Напротив. Од тог посла су имали само неприлике. Ако ништа друго, онда због тога, заслужили су да се њихов труд, ризик и лична храброст оправдају. Материјала за то има на претек.

1 Linda Ryan, „Missing Evidence“, *Nova*, Frankfurt o/m, цитирано у: Stella Jatrass, „Srebrenica – Code Word to Silence Critics of US Policy in the Balkans“.

2 Rooper, „The Numbers Game“.

Томислав Кресовић

Земун

СРЕБРЕНИЦА: ОД МИТА ДО МЕТАФОРЕ

„Данас је на снази нека друга идеологија, вероватно глобализма, о којој ми још не знамо довољно, али која формира мишљење. Они који желе да формирају свест људи труде се да формирају њихову историјску свест, један слој у ономе што је општа друштвена свест. Тако је уз чињенице, изворе, методологију, на удару друштвено сећање. Оно нестаје, брише се, и онда се може креирати нека друга слика прошлости. Обесмишљава се и функција историчара: његову улогу у друштву преузима неко други, било да је то пропагандиста, било да је то скупштина, било да је то трибунал.“

(Академик др Љубодраг Димић, историчар, редовни професор Филозофског факултета у Београду)

Сребреница је синоним за медијски рат, политичку пропаганду, нова историјска тумачења и конкретне одлуке међународних институција које су пресудиле да је у том граду јула 1995. године извршен геноцид над Бошњацима од стране јединица Војске Републике Српске. Том политичком одлуком, бачена је анатема на Српску и српски народ, са тешким квалификацијама које ће дугорочно утицати на судбину Босне и Херцеговине, али и односе три народа и религије. Све је урађено да се на начелима међународног права Српска оцрни као геноцидна творевина и да случај у Сребреници буде жиг који Срби у Српској треба да носе. Тај својеврсни печат је формиран као резултат међународних игара, геополитичких интереса и скидање одговорности са Сједињених Америчких Држава, Уједињених нација, Француске и Холандије, које су биле одговорне за Сребреницу и друге заштићене зоне. Ради се о перфидној политичкој игри, која је направљена тако да Сребреница буде израз геноцида и модерна замена за балкански холокауст, али и место који ће постати међународно светилиште. При том је свесно избегнуто да се обзнани више чињеница о карактеру сукоба у Босни и Херцеговини, на пример, да историјски и религијско-културолошки разлози указују да сукоби имају

своје корене дуже од сто година. Један злочин је покренут другим и то су „домино стратегије“ грађанских и верских ратова који се подстичу, стимулишу и користе као облик спољњег утицаја и доминације.

Познато је да је каснија цена погрешног и смишљеног повлачења припадника међународних снага, пре свега француских и холандских војника, из Сребренице утицала на пад владе Холандије. Ипак, рат је, посебно грађански, постао уносан посао, који мора пронаћи кривца, осудити га или сатанизовати.

Према оцени угледног професора др Емила Влајкија, амерички центри за психолошко ратовање испланирали су Сребреницу. План је био комплексан и дугорочан. Требало је то подручје прогласити такозваном „заштићеном зоном“, дићи медијску буку око немогућих услова живота за Бошњаке у том граду, дозволити Србима освајање осталих такозваних „заштићених зона“, концентрисати више хиљада муслиманских војника у том „демилитаризованом“ подручју и, коначно, уверити бошњачко руководство у Сарајеву да Сребреницу, без борбе, треба предати Србима. Како су припадници јединица муслиманског старешине Насера Орића раније извршили незапамћене злочине у местима око Сребренице, српски одговор у том граду био је пројектован! Тако су нарасли историјски антагонизми освете и реваншизма, који су имали „даљинско“ вођење са циљем да се Српска и борба српског народа за самобитност понизе, пониште и доведу у питање. У таквим околностима, снаге Војске Републике Српске, по оцени др Влајкија, прихватиле су се „тројанског коња“ (или прихватиле „данајски дар“), неопрезно се понели након уласка у Сребреницу и дозволиле западној пропагандној машинерији да се размаше.

Сребреница је постала један од највећих митова XX stoleћа. Срби су били оптужени за најстравишнији масакр почињен у Европи након времена Адолфа Хитлера. Требало је на крају XX века наћи новог носиоца „геноцидности“ и злочина. То је смишљено постао српски народ у Српској и Војска Републике Српске, али је та слика пренета и на српски народ у целини, и у Србији и Хрватској. При избору новог „дежурног“ кривца, није се водило рачуна о историји, мада се знало да су Срби у оба светска рата изгубили више од 2,2 милиона људи. Тако је Влајки закључио да је „мит Сребренице прорадио у тој мери, да су људи на Западу добили Павловљев условни рефлекс: чим им се каже ријеч 'Срби', они одмах помисле на Сребреницу, и обратно.“

Сребреница је постала мит Запада о балканском варварству, пре свега српском, у коме је некадашња жртва проглашена целатом. Тим митом као да је смерано да буду поништени злочини над српским народом,

како аусторугарски, немачки или хрватско-усташки.

Једнострано оцењивање грађанског сукоба у бившој Југославији и Босни и Херцеговини довело је до ангажовања САД и НАТО 1994. и 1995. године, па је рат постао и међународни. Све је то представљало основу за геополитичке и војностратешке разлоге акције НАТО над Србијом 1999. године и разарање Србије.

На сребреничком миту је створена платформа стратешког држања под контролом Босне и Херцеговине и Српске, као недовршене државе под протекторатом у дужем временском периоду. Сребренички мит свесно је дефинисао кривицу једне стране и предао заборава минимизоване жртве које је поднео српски народ на територијама Сребренице и Братунца, где су сравњена са земљом 43 српска села.

Сребренички мит је био неопходан Сједињеним Америчким Државама да рат који су започели у Босни и Херцеговини (захтевајући од Алије Изетбеговића да се одрекне пристанка на Лисабонски споразум) заврше, наводно, успешном мировном иницијативом. Баш зато, „сребренички случај“ и постоји једино као амерички сребренички мит. Случај Сребренице је пажљиво режирала двоједна администрација САД и НАТО. Злочин у Сребреници је изазван активирањем муслиманских зверстава над Србима у сребреничкој регији (само на братуначком гробљу почива 3.276 Срба), а америчка политика није учинила ништа да спречи акцију под називом „Криваја ’95“. Велике игре морале су да имају своју режију и актере, своје жртве и целате. Муслиманско руководство, предвођено Алијом Изетбеговићем, у име виших интереса свесно је жртвовало Сребреницу, како би се на њој градио нови мит против Срба и скинула одговорност западних фактора у пројектовању и управљању ратним сукобима на Балкану, у Босни и Херцеговини нарочито.

Сребреница је имала крупан међународни задатак да оправда војну акцију САД и НАТО у Босни и Херцеговини, да спере одговорност са појединих држава за почетак рата, пре свега Немачке, и прикрије погрешне политике Европске уније и немоћ УН.

Сребреница је планирана да послужи као експеримент тајних служби, специјалних операција, медијског рата и хушкања зараћених страна на начин да се свесно жртвује бошњачко становништво Сребренице у сукобу са Војском Републике Српске и да то постане оквир за нови вид политике, која ће се на различите начине понављати у другим кризним подручјима и жариштима широм света.

Међународни актери су имали представу о историјским, политичким, верским односима на Балкану и у Босни и Херцеговини, али су све те рецидиве прошлости желели да ставе у функцију својих интереса,

да продуже ратни сукоб и учине га што тежим и суровијим. Ти стратеги знали су и за коб Босне о којој је Иво Андрић 1920. године овако писао: „Да, Босна је земља мржње. То је Босна. И по чудном контрасту, који у ствари и није тако чудан, и можда би се пажљивом анализом дао лако објаснити, може се исто тако казати да је мало земаља у којима има толико тврде вере, узвишене чврстине карактера, толико нежности и љубавног жара, толико дубине осећања, привржености и непоколебљиве оданости, толико жеђи за правдом. Али испод свега тога крију се у непорозним дубинама олујне мржње, читави урагани сапетих, збијених мржњи које сазревају и чекају свој час. Између ваших љубави и ваше мржње однос је исти као између ваших високих планина и хиљаду пута већих и тежих невидљивих геолошких наслага на којима оне почивају. И тако, ви сте осуђени да живите на дубоким слојевима експлозива који се с времена на време пали управо искрама тих ваших љубави и ваше огњене и свирепе осећајности... А у Босни је, напротив, неразумевање, које повремено прелази у отворену мржњу, готово општа карактеристика становника. Између разних вера јазови су тако дубоки да само мржња успева понекад да их пређе. Знам да ми се на то може одговорити, и са доста права, да се у том погледу ипак примећује изванредан напредак, да су идеје XIX века и овде учиниле своје, а да ће сада после ослобођења и уједињења све ићи много боље и брже. Бојим се да није сасвим тако. (Ја сам, чини ми се, за ово неколико месеци добро видео страшне међусобне односе међу људима разних вера и разних народности у Сарајеву!)“

Много је написаних студија о Босни и Херцеговини, њеним народима и верама, сукобу 1992-1995 године, Сребреници, па и много произвољности и тенденциозности. Сребреница је постала „мит и метафора“ холивудских филмова и романа, али на чудновато једностран начин. Моћне државе и политике су већ дале свој суд, заснован на сили и интересима, о рату у Босни и Херцеговини и збивањима у и око Сребренице.

А истина је негде дубоко скривена, прво у жртвама, а онда у свим живим страдалницима суровог грађанског рата, који и после 20 година носи живе ране и сећања.

Мр Мирко Бабић

Музеј Семберије, Бијељина

ГЕНОЦИД НА ЈУГОСЛОВЕНСКОМ ПРОСТОРУ У ПЕРИОДИМА МИРА

Не улазећи у правне теорије о тумачењу разних облика геноцида иза 1945. године, свједоци смо трагичне реализације оваквих непријатељских радњи и у вријеме мира. У овом периоду, на нивоу планете, десили су се бројни демографски дисбаланси. Некада велики народи, данас су постали осредњи или мали, а некадашњи мали и заборављени, постали су велики народи. Ова чињеница драматично отвара егзистенцијално питање: који су велики народи, у историји или географији?

На простору западног Балкана, довољно је само да се подсјетимо на попис Срба 1910. године и пратимо стање у сљедећих сто година, па да најпростијим методом уочимо да је број Срба, у односу на остало становништво Југославије, опадао у континуитету. То је бивало чак интензивније у вријеме мира, и поред страховита страдања у Првом свјетском рату и у концентрационим логорима током Другог свјетског рата. Демографски губици Срба у миру надилазили су огромне губитке које су узроковали свјетски ратови. Овај феномен је уникатан у свјетској историји, па би требало да се њим позабавимо.

Док су најсретнији народи за последњих сто година доживјели вишеструки економски, културни и демографски напредак, број Срба се уопште није повећао, него се чак и смањује. Са научне тачке гледишта, сада се оправдано може говорити и о овом аспекту геноцида – губицима у периодима мира.

Као што је познато, човјечанство је прије само сто година бројало тек једну милијарду житеља, а данас у свету обитава више од седам милијарди људи. То је за неке народе и државе био период страдања и опадања броја становника, док су неки други доживјели невиђени напредак, а своје становништво умножили и преко десет пута. Тако је, на примјер, Египат 1910. године имао приближно исти број становника као српски народ – око 6.700.000, а данас Египћана има чак 87 милиона, док је број Срба остао приближно исти. За потврду ове тезе не морамо ни ићи тако далеко, ако посматрамо број сусједних Албанаца, којих је тада било око

600.000, видимо да их је данас „само“ десет пута више. Дакле, са сигурношћу се може релативизовати виђење који су то „велики народи“, јер постоје и такви народи који су „велики у историји“, док су други народи „велики у географији“ или тренутно демографски велики.

Да не идемо у далеку средњовјековну прошлост, осврнућемо се само на последњих стотинак година историје западног Балкана. Сматрамо да нико разуман не може порећи чињеницу да су 1918. године остварене тежње већег дијела поробљених јужнословенских народа, који су тада створили своју самосталну државу, највише огромним пожртвовањем српског народа у Првом свјетском рату. До тада се сматрало да православни Срби чине више од 50% становништва новонастале државе, али је тај број био нешто мањи, с обзиром на огромне демографске губитке од 52% укупне мушке популације. Таква етничка слика Краљевине Југославије одржала се и до почетка Другог свјетског рата 1941. године.

Као што је познато, демографски губици Срба западно од Дрине у Другом свјетском рату били су катастрофални, приближно као и губици Срба источно од Дрине у Првом свјетском рату. И након Другог свјетског рата, преко 10% муслимана и католика су се изјашњавали као Срби, поуздано знајући своје етничко поријекло. Међутим, тада наметнута титоистичка владавина учинила је, изгледа, више на демографском урушавању српског народа него све окупаторске империје у прошлости. Наиме, у Босни и Херцеговини, на примјер, број Срба је био већи од броја муслимана и католика, без обзира на огромна иселавања муслимана са простора Мађарске, Славоније, Војводине и Београдског пашалука. Оно што се није могло постићи силом и мачем, успјело је у миру.

Узмимо само један примјер за поређење. У вријеме такозваног реалног социјализма, на прелазу у самоуправни социјализам, 1971. године, Срба је у Југославији било 39,7% (8.143. 246), а десет година касније, 1981. године, тек 36,3% укупног становништва. Довољно је да се упореде само ти бројеви, па да се сагледа врло суморна слика о демографском стању српске нације. И највећи диктатори, окупатори и империјалисти тешко да би успјели да водећу нацију Југославије, за само десет година, обогале за 3,4%.

Истовремено, примјеном невјероватних метода, број становника на Косову и Метохији је за врло кратко вријеме удесетостручен. Када је број Албанаца порастао на више од 80% укупног становништва покрајине, словеначки и хрватски комунисти подржали су њену независност,

а тиме је уништен и концепт јужнословенске државе.

Данас је ситуација демографски још суморнија. На попису 2011. године, у Србији и Војводини је било само 5.988.150 Срба (83,3%). На Косову и Метохији је пописано само око 80.000 Срба, а у Хрватској 186.333 (4,33%), док их је у Босни и Херцеговини било око 1.240.000 (83% у Српској и 4% у Федерацији Босне и Херцеговине). Томе броју се може придодати и око стотинак хиљада Срба у Црној Гори, тако да се стиче општа слика о својеврсној демографској катаклизми српског народа у вријеме мира.

Историјски гледано, најреалније је очекивати да се систематско уништавање народа може извести само у рату, међутим, српски примјер показује да се такве непријатељске намјере могу још ефикасније спровести у миру. Довољно је само инсталирати непријатељске власти и ненародни режим па да се све уруши. Тада је било прихватљиво да Албанци и босанско-херцеговачки муслимани имају и више од десеторо дјеце, док је за Србе важила политика планирање породице – једно до двоје дјеце. У наставку овог пројекта, предност при запошљавању имали су припадници породица са већим бројем дјеце, па су на тај начин српска дјеца била принуђена да одлазе у иностранство.

Резултат те политике је био не само демографско урушавање српског народа, него и комплетан колапс јужнословенске идеје. Када се боље погледа, овдашњим непријатељима би највише одговарало да се међу Србима не склопи ниједан брак, нити да се роди иједно дијете. Оваква суморна реалност би за 40-50 година довела до тога да Срби постану апсолутна мањина и у Српској, Црној Гори и Србији, као што су данас у Хрватској.

Сагледавати ове компликоване глобалне промјене само на нивоу једне општине, као што је Сребреница, не може дати егзактне резултате, без обзира на добронамјерност организатора научног скупа о геноцидним радњама на овом простору у прошлости. Јер, само до прије неколико деценија, демографска ситуација у Сребреници је била тотално другачија.

Срби су до 1991. године у Хрватској били конститутивна нација, као и у Босни и Херцеговини; Косово су, биолошки и силом НАТО-а, изгубили, такође и Црну Гору. Чим је 1971. године број муслимана у Босни и Херцеговини постао доминантан, промијењен је Устав Југославије, и од 1974, Босна и Херцеговина је, први пут у историји, постала приоритетно муслиманска држава. Реалност данашњег, глобалног свијета, намеће нам неке нове вриједности, које не морају бити у сфери историјског концепта.

Издавачи:

Скупштина општине Сребреница
Музеј Републике Српске, Бањалука
Музеј Семберије, Бијелина
Музеј жртава геноцида, Београд
ЈУ Археолошки музеј “Rimski municipium”

Уредник:

Др Вељко Ђурић Мишина

UBACITI CIP I KATALOGIZACIJU

